

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ, AKDENİZ DİLLERİNİ VE KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(ADKAM)

RESEARCH CENTRE FOR MEDITERRANEAN LANGUAGES AND CULTURES AT AKDENİZ UNIVERSITY
(RCMLC)

Gephyra'ya bugüne kadar vermiş olduğu desteklerden ötürü başta Arkeoloji ve Sanat Yayınları'nın sahibi Sayın Nezih Başgelen ve derginin teknik hazırlıkları aşamasında büyük emeği geçen Sayın Serdar Kıran olmak üzere tüm yayınevi çalışanlarına içten teşekkür ederiz.

GEPIHYRA

DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ ESKİÇAĞ TARIĐI VE KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA DERĐİSİ
JOURNAL FOR THE ANCIENT HISTORY AND CULTURES OF THE EASTERN MEDITERRANEAN

SAYI / VOLUME 11, 2014

GEPHYRA

Doğu Akdeniz Bölgesi Eskiçağ Tarihi ve Kültürlerini Araştırma Dergisi
Journal of the Ancient History and Cultures of the Eastern Mediterranean

Kurucu | Founder
SENCER ŞAHİN

Yayımlayanlar | Editors

N. Eda AKYÜREK ŞAHİN
Fatih ONUR

Bilimsel Danışma Kurulu | Scholarly Advisory Board

Prof. Dr. Angelos CHANIOTIS, Inst. for Advanced Study
Prof. Dr. Christian MAREK, University of Zurich
Prof. Dr. Kent J. RIGSBY, Duke University
Prof. Dr. Ahmet ÜNAL, Hitit University
Prof. Dr. Denis FEISSEL, École Pratique des Hautes Études
Prof. Dr. Emmanouil VOUTIRAS, Thessaloniki Aristotle University
Prof. Dr. A. Vedat ÇELGİN, University of Istanbul
Prof. Dr. Stephen MITCHELL, Exeter University

Dergi sekreterleri | Journal Secretaries

Arş. Gör. Fatma AVCU
Arş. Gör. Erkan TAŞDELEN

Redaktörler | Redactors

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALKAN
Öğr. Gör. T. Michael P. DUGGAN
Yrd. Doç. Dr. M. Ertan YILDIZ
Arş. Gör. Hüseyin UZUNOĞLU

ADKAM Yayın Kurulu | Editorial Board of RCMLC

Prof. Dr. N. Eda AKYÜREK ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALKAN
Doç. Dr. Fatih ONUR (Müdür/Director)
Yrd. Doç. Dr. M. Ertan YILDIZ

GEPHYRA

hakemli bir dergidir | is a peer-reviewed journal
Yayın ilkeleri için son sayfaya bakınız | For publication guidelines see the final page

Baskı | Print

Vip Dijital Baskı Hizmetleri Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi 1BB24, Topkapı-İstanbul

İletişim | Contact

Akdeniz Üniversitesi
Akdeniz Dillerini ve Kültürlerini Araştırma Merkezi
Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü
Kampüs
07058 Antalya / Turkey
Tel: (+9) 0 242 310 61 84/ 97
Fax: (+9) 0 242 310 22 87
<http://adkam.akdeniz.edu.tr/>
e-mail: gephyra@akdeniz.edu.tr
n.eda.akyurek@gmail.com / fatihonur@akdeniz.edu.tr

Yayıncı | Publisher

Arkeoloji ve Sanat Yayınları / Archaeology and Art Publications
Hayriye cad. Cezayir Sok. Mateo Mratoviç Apt. No: 5/2,
34425 Beyoğlu
İstanbul / Turkey
Tel: (+9) 0 212 293 03 78 (pbx)
Fax: (+9) 0 212 245 68 77
<http://www.arkeolojisanat.com/>
e-mail: info@arkeolojisanat.com

ISSN 1309-3924

Copyright 2015 © All Rights reserved

Bu sayı derginin kurucusu Prof. Dr. Sencer Şahin'in aziz hatırasına adanmıştır.
This volume is dedicated to the memory of Prof. Sencer Şahin, the founder of the journal.

Εἰς Μνήμην | In Memoriam

☞ PROF. DR. SENCER ŞAHİN ☜

11.05.1939 – 16.10.2014

ΑΝΑΠΑΥΨΗΕΝΕΙΡΗΝΗ
REQUIESCATINPACE

1985 - Münster

1995 - Perge

2009 – Dereği Kilisesi, during the field surveys in Lycia

İçindekiler / Table of Contents

Makaleler / Articles

Sencer Şahin

The “Lykiarkhes” Question..... 1

Selim F. Adalı – M. Fatih Demirci – A. Murat Özbayoğlu – Oğuz Ergin

Why the Names? Anubanini and His Clan in the Cuthaeen Legend.....15

Andrej Petrovic – Ivana Petrovic

On Ritual Pollution by Seeing: I.Lindos II 487.1-3 and Hdt. 2.37.5.....29

Hüseyin Uzunoğlu – Erkan Taşdelen

Some New Inscriptions from the Museum of Bursa.....37

Mehmet Alkan

Some Isaurian and Lycaonian Inscriptions in the Museum of Karaman..... 51

Fatih Onur

Epigraphic Research around Juliopolis I: A Historical and Geographical Overview.....65

Fatma Avcu – Yedigâr Doğan

Epigraphic Research around Juliopolis II: New Inscriptions from Nallıhan85

Canan Onur

Epigraphic Research around Juliopolis III: Roman and Byzantine Inscriptions
from Doğandere and Juliopolis.....101

Selda Yeni

The Family of Lillis from Nikaia..... 115

N. Eda Akyürek Şahin

Bilecik’ten Bir Grup Zeus Büstü ve Zeus Bronton121

Kitap Eleştirileri / Book Reviews

T. Michael P. Duggan

B. Giardina, Navigare necesse est. Lighthouses from Antiquity into the Middle Ages,
History, architecture, iconography and archaeological remains173

Gephyra’nın ilk 10 sayısı için epigrafik dizin / Epigraphic index for the first 10 volumes of Gephyra

Derleyen / Compiled by: Fatma Avcu

A. Makaleler / Articles.....	183
B. Kitap Eleştirileri / Book Reviews.....	187
C. Yazarlar / Authors.....	189
D. Epigrafik Dizinler / Epigraphic Indices.....	190
1. Buluntu Yeri / Find-Spot.....	190
2. Kişi İsimleri / Personal Names.....	191
3. Tanrılar / Deities.....	200
4. Yöneticiler / Rulers.....	201
5. Tarihsel Dönemler / Historical Periods.....	202

Sencer ŞAHİN*

ἀναπαύη ἐν εἰρήνῃ / *requiescat in pace*

The “Lykiarkhes” Question

Abstract: In this posthumous contribution the author discusses the nature of *Lykiarkheia*, which has long been subject to discussion by several scholars. The position of author in this respect is that the period of the *Lykiarkheia* begins with the office of *Grammateia*, continued with the office of *Arkhierosyne* and that it was held for life only as an honorary title, as has been previously indicated by the author (Şahin 2006; Şahin 2012). The author argues the office of the *Grammateus* has been repeatedly ignored in recent studies, and presents here a much more detailed investigation concerning this issue, countering the common opinion on this matter, most recently reiterated by D. Reitzenstein (2011).

Keywords: Lykia; Lycian Confederacy; *Lykiarkhes*; *Arkhierous*; *Grammateus*.

Translation from the Turkish mss. by Fatih ONUR**

Emperor Claudius occupied Lykia, citing local unrest and the loss of some Roman citizens' lives as the reason for this action, and, in consequence, the last clientel federative city state that originated in Hellenistic Period in Asia Minor came to an end. Senator Quintus Veranius, who was sent to the country in order to repress the uprising, organized Lykia as a Roman Province, including a wider area of land¹ compared to the area of Hellenistic Lykia. A *legatus Augusti* was installed at the top of the provincial government organized in a military character, but the local administration was entrusted to the local elite (τοῖς ἐξ ἀρίστων ἐπιλεγμένοις βουλευταῖς)² in favour of Rome, in line with traditional practises and the preferences of the provincial governor. While a *Lykiarkhes* who was elected for one year was singularly responsible for the government of the federative state during the Hellenistic Period, together with the provincial governance, this traditional magistracy was practised under different names being divided into two. Henceforward, an eponym Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν was elected for one year based upon the imperial cult and a Γραμματεὺς τοῦ κοίνου τῶν Λυκίων again for a period of one year to conduct the executive mechanism and to shoulder the responsibility to the Roman governor. Namely, the term “Lykiarkhes” was no longer employed as a definition describing an official administration. However, the re-appearance of the term “Lykiarkhes,” together with *Arkhierous* and *Grammateus* beginning from the 1st quarter of the 2nd century A.D. has resulted in considerable scholarly debate concerning the

* Prof. Sencer Şahin, late founder of the Dept. of Ancient Languages and Cultures at Akdeniz University, Faculty of Letters, Campus 07058 Antalya.

** Assoc. Prof. Fatih Onur, Akdeniz University, Faculty of Letters, Dept. of Ancient Languages and Cultures, Campus 07058 Antalya (fatihonur@akdeniz.edu.tr).

I decided to translate this article because it was his last contribution which was lying on his table in his home, full of notes written on it, with the permission of his wife, Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin. Maybe he would have added more information to it, but this cannot now be known, and the Turkish manuscript seemed to be completed and almost ready for publication. The Turkish version will be published in: N. E. Akyürek Şahin – M. E. Yıldız – H. Uzunoglu (edd.), *Eskiçağ Yazıları 8* [AKRON 10], İstanbul 2015. I thank Hüseyin Uzunoglu, who read the Turkish manuscript and made the bibliography from the references, and T. Michael P. Duggan for polishing the translation. Due to his sudden death, Prof. Şahin left many unfinished works behind. We wish to complete and publish them as the occasion arises.

¹ For the boundaries of Lykia by the reign of Claudius see Şahin 2014, 106-108; Şahin 2013a, 32-37.

² Şahin 2014, 35 l. 25-28; cf. *ibid.* 41-42.

identity of this high official. Over 130 *Arkhiereis* are attested in the period extending from the reign of Claudius (41-54 A.D.) until 280 A.D.³, none the less around a 100 *Arkhiereis*, as well as *Grammateis* of the same number seem to be lacking. In the documents the *Lykiarkhes* appears to have been an administrator who was involved more in state affairs than the *Arkhiereus* and *Grammateus*, but whose duration of service and legal nature are unclear. Another featured peculiarity of the surviving documents is that in correspondence with the provincial governor the documents were dated with the year of service of the related *Arkhiereus*, yet the addressee of the correspondence, apart from a few exceptions, appears as either the *Grammateus*⁴ or the *Lykiarkhes*⁵, but neither of these two were addressed by the governor concurrently nor did they both address to him together. This is therefore indicative of two high officials, who held active roles in the same assigned position, either entirely independent from each other or identical with each other. In the customs inscription from Andriake⁶, which is the first official document recording *Arkhiereus* and *Grammateus*, dating from the reign of Nero, only the *Arkhiereus* and *Grammateus* and his assistant *Hypogrammateus* appear to have been assigned to an important duty, such as collecting taxes: διενγύ[η]σις τοῦ τέλους ὑπὸ τοῦ ὠνητοῦ γεινέσθω πρὸς ἀπλήν τὴν τεμῆν τοῦ [ἐν]ε[στῶ]τος ἐνιαυτοῦ [ἐπὶ τ]οῦ Ἀρχιερέως τῶν σεβαστῶν καὶ [τ]ο[ῦ] [γ]ραμματέως τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ὑπογραμματέως ἐπὶ ὑπο[θή]καις ἐνγαίοις (l. 75-77) and οἱ δὲ καθ' ἕκα[στον] ἔτο[ς] Ἀρχιερεὺς τε κα[ὶ] Γραμματεὺς ὑποκείσθωσαν πρὸς τὴν εἴσπραξιν ἕκαστοι τῆς [ἡμισείας] (l. 78-79). The word *Λυκιάρχης* is not to be found anywhere in the law. This is the first indication that the *Λυκιάρχης* did not participate as a separate magistracy in the administration of the Lycian Confederacy. Further, no denotation defining a person directly as “*Lykiarkhes*” can be found recorded in the inscriptions dating from the 1st century A.D. The earliest date when this indirectly appeared, from personal choice, was in the last years of Traianus, as Opramoas represented his family-past as προγόνων λυκιάρχων for the first time⁷. Corresponding with this, the antecedents of those who are indirectly shown with the title *Lykiarkhes* in inscriptions dating from the middle of the 2nd century A.D., have their origins around the date of the customs inscription mentioned above. For example, an anonymous woman who lived in the above mentioned period at Arykanda describes her father Embromos (ἔκγονος), her grandfather Pantainetos (ἐξέκγονος) and her grand-grandfather Hermaios (ἀπόγονος) together with her other relatives as *Lykiarkhes*⁸. Now, even though the number of inscriptions relating to *Lykiarkheia* is quite high (see above), that the word “*Lykiarkhes*” does not occur as an honorary or an official title in any document

³ Zimmermann 2007, 115; for the documents see Reitzenstein 2011, 166-242.

⁴ For example TAM II 3, 905 doc. 24 V, l. 1-4 (= Kokkinia 2000, doc. 25 VII A = Reitzenstein 2011, 192, no. 42): ἐπὶ [ἀρχιερέος Κ]λαυδ[ίου Ἀττάλου, μηνὸς] Λῶου, Δομίτιος Σενέκα[ς Κλαυδίω Ἀττ]άλω, ἀρχιερεῖ Σεβασ[τῶν καὶ γ]ραμματεῖ Λυκίων [χαίρειν· κτλ. (cf. below option “a”); TAM II, 3, 578/9: Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματεὺς Λυκίων τοῦ κοινοῦ; Balland 1981, no. 66: ὁ γεγωνὺς ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν, ὁ δὲ αὐτὸς καὶ γραμματεὺς Λυκίων.

⁵ For example TAM II 3, 905 V E (doc. 18 = Kokkinia 2000, V E, no. 19 = Reitzenstein 2011, 238, no. 118; however cf. *ibid.* no. 38 [V E is confused with V F]: ἐπὶ ἀρχιερέος [- - -, Σου]φή[να Οὐ]ήρος, Ἀπο[λλωνίω] λυκ[ι]άρχῃ χαίρειν; TAM II 3, 905 V F (doc. 19 = Kokkinia 2000 V F no. 20 = Reitzenstein 2011, 238, no. 118): ἐπὶ ἀρχ[ι]ερέος [Ιά]σ[ονος] τοῦ Ἐμβ[ρ]όμου [- - -] Σουφήνα Οὐήρος Μα[- - -] λυκ[ι]άρχῃ χαίρειν; TAM II 3, 905 XII B (doc. 45 = Kokkinia 2000 XII B no. 46 = Reitzenstein 2011, 204, no. 54): [ἐ]πὶ ἀρχ[ι]ερέος Με[τ]ρίου Ἀνδροβίου [- - -] κα' Ῥουπίλος Σεουή[ρ]ος, Ἀνδροβίω λυκ[ι]άρχῃ χαίρε[ι]ν; IGR III 706 (= Reitzenstein 2011, 185-186, no. 32): [ἐ]πὶ ἀρχιερέος τῶν Σεβαστῶν Μουσ[ώ]λου τοῦ [Ι]άσονος κτλ. - - - ἐπιστολὴ Λικιννίου Στασιθέμιδος λυκ[ι]άρχου Φλαυίω Ἄπρω ἡγεμόνι καὶ ἀντιγραφῇ Ἄπρου.

⁶ Takmer 2007, 177. “*Lex Portorii Provinciae Lyciae*” submitted as a doctoral dissertation by B. Takmer is under preparation for publication.

⁷ TAM II, 3 no. 905 II = Kokkinia 2000, 19 l. 8.

⁸ IARYkanda 46 and 49; cf. Reitzenstein 2011, 170, no. 7; 174, no. 14 and 206-207, no. 58; about these inscriptions and a new convincing combination of fragmentary inscriptions in IARYkanda 47, 49, 52, 53 and family tree see Schuler 2004, 691-699.

dating from the 1st century or the beginning of the 2nd century⁹, strengthens the opinion that an official under the name “Lykiarkhes” was not included within the re-organization of the administrative structure of the Lycian Confederacy during the reign of Claudius. Taking this situation into consideration, it can be taken as indicative that the definition of *Lykiarkhes* began to be employed at a much later date than that of *Arkhiereus* and *Grammateus*, through re-employing and updating an old (Hellenistic) tradition preserved in the memory of the people. The surviving documents show that the first person using this definition for the ancestors was Opramoas, as mentioned above. Another document that confirms what has been said, is an honorary inscription from Olympos, which should belong to 3rd century A.D.¹⁰ and which records for the first time, *Arkhiereus*, *Grammateus* and *Lykiarkhes* together¹¹: Μάρκον Αὐρήλιον Ἀρχέπολιν τὸν καὶ Ὅπλον Ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματέα, Λυκιάρχη ἀξιολογώτατον. That the participles of *γεγονώς* or *γενόμενος* are not used in this sentence indicates that Arkhepolis was an *Arkhiereus*, *Grammateus*, *Lykiarkhes* on the job. That the particle of *καὶ* was not written between *Γραμματέα* and *Λυκιάρχη* is especially remarkable. This would suggest that it was a definition of *Arkhiereus* and *Grammateus* in one word, namely a joint synonym of these titles. This forms the main point of the article below.

Even though the abundance of existing documents seems to be sufficient to present the structure relating to the officials of both *Arkhiereus* and *Grammateus*, and *Lykiarkhes*, the lack of detailed information in these inscriptions concerning these officials has resulted in many opinions being proposed in modern research in order to explain the relationship between these three administrative titles and consequently the situation presently resembles a knot tied into an inextricable ambiguity. This confusion becomes evident essentially in responses to the question as to who the *Lykiarkhes* was. Two theories have been proposed from Th. Mommsen to the present:

a) *Lykiarkhes*, being one and the same person with the *Arkhiereus*, is a title assumed to be held for life, as an active member of the high administration of Lycia¹².

b) *Lykiarkhes* is an official, distinct from and independent of both *Arkhiereus* and *Grammateus*¹³.

In addition to these main theories, there are supplementary views, largely concerned with the idea of “a)” above, but largely changing the nature of the term, which have been proposed:

c) *Lykiarkhes* is an honorary title that a retired *Arkhiereus* held for life¹⁴.

d) *Lykiarkhes* is a higher office only honouring those who had undertaken the two highest magistracies of the administration, namely the *Arkhierysine* and *Grammateia*, simultaneously¹⁵.

e) Both the *Arkhiereus* and the *Grammateus* could hold the title *Lykiarkhes* independently from each other; in other words, *Lykiarkheia* is a popular definition held passively, starting with the appointment

⁹ Reitzenstein 2011, 51.

¹⁰ Reitzenstein (2011, 210-211, no. 65) states “ab 2. Hälfte 2. Jh.” for the dating. However, the high amount such as ἀργυρίου μυριάδος δύο in the funerary inscription (see the reference in fn. 11) of the *Lykiarkhes* seems rather to indicate a 3rd c. A.D. date.

¹¹ Adak – Tüner 2004, 60-61.

¹² Mommsen 1900, 5-6; Larsen 1945 85-86 (with fn. 101 and 104); Deininger 1965, 74-75 (for more literature and information see Behrwald 2000, 209-216); finally Reitzenstein 2011, 51-57; cf. further Kokkinia 2000, 134: according to the author *Lykiarkhes* and *Arkhiereus* are essentially synonyms. However, *Arkhiereus* is the title of archpriest of the Confederacy, while *Lykiarkhes* is the honorary title of a retired archpriest of the Confederacy (see fn. 14).

¹³ Benndorf – Niemann 1884, 72; Magie 1950, 1389; Jameson 1980, 843-847; Behrwald 2000, 209-216 and Tietz 2003, 147. According to these, *Lykiarkheia* and *Arkhierysine* are the offices undertaken in successive two years. For a rich literature see also Balland 1981, 8 fn. 74.

¹⁴ Balland 1981, 8; Kokkinia 2000, 214-215 (cf. above fn. 12); According to Reitzenstein 2011, 56 “Die Bezeichnung Lykiarch wurde ab der Bundespriesterschaft also dauerhaft als Titel geführt”.

¹⁵ Engelman 2006, 183-186.

to the office of *Grammateia*, continuing with the transition to *Arkhierosyne* and obtained after the completion of these two offices.

As a matter of fact, all of these opinions are the raddled variations of the first theory (a) and each has inconsistencies in itself. Below the inconsistent aspects of the views in question are presented and investigated to determine which presents the least, and maybe no inconsistencies.

a) *Arkchiereus* and *Lykiarkhes* are the same official; these titles could be held by taking an active role in the administration after retirement. The documents put forward to support this hypothesis are:

TAM II, 3 905 doc. 24 VII = Kokkinia 2000, p. 34 doc. 25 VII A l. 2-3 = Reitzenstein 2011, 192, no. 42: ἐπὶ [ἀρχιερέος ¹⁶Κ]λαυδ[ίου Ἀττάλου] [Δομίτιο]ς Σενέκα[ς Κλαυδίω Ἀττ]άλω ἀρχ[ιερεῖ Σεβ]α-
στῶν καὶ γ[ραμματεῖ] Λυκίων.

Since the governor usually addressed the *Lykiarkhes* as the addressee of his correspondences (see above fn. 5), but since the addressee in this inscription is also *Arkchiereus*, this has been interpreted as showing the common identity of the *Arkchiereus/Lykiarkhes* in active charge by the defenders of this hypothesis (see above fn. 12).

Inconsistency: In this inscription, there is no indication or implication showing that the *Arkchiereus* Attalos was *Lykiarkhes* at the same time. On the other hand, it is clearly stated that Attalos was *Arkchiereus* and *Grammateus*. Namely he held both offices simultaneously. But then, the question needs to be answered as to who the *Grammateus* was, in the case of accepting Attalos as being *Arkchiereus* and *Lykiarkhes*. This question is continuously ignored¹⁷ and *Lykiarkhes* is sought in an answer focused on the *Arkchiereus*, as if *Grammateus* was non-existent. This problem is discussed in “e)” below.

TAM II, 3 no. 905 doc. 15 IV F, l. 5-7 = Kokkinia 2000, p. 27 doc. 16 IV F, l. 5-7: καὶ πρεσβευσα-
μένων τῶν ἀρχιερέων ὁ κράτιστος ἡγεμῶν συνκατέθετο.

TAM II, 3 no. 905 doc. 17 V C, l. 10 ff. = Kokkinia 2000, p. 27 ff., doc. 18 V C, l. 10 ff.: καὶ πρε-
σβευσαμένων τῶν ἀρχιερέων ὁ κράτιστος ἡγεμῶν συνκατέθετο.

TAM II, 3 no. 905 doc 20 VI A, l. 12-13: [- - πρεσ]βευ[σαμένων τῶν ἀρχιερέων ὁ κράτιστος ἡγεμῶν
συνκατέθετο]¹⁸.

The plural form of the legates, who were sent to the governor for approval of the yearly honours for Opramoas after it was decided in the Lycian assembly, has been interpreted in modern works that the *Arkchiereis* continued their active service as members of the βουλή and *Lykiarkhai*¹⁹.

Inconsistency: In these inscriptions, there is no indication relating that the *Arkchiereis*, who in charge of legation came to the governor, were retired (for instance γενομένων). Consequently, the hypothesis that the plural form comprises many archpriests of the confederacy certainly requires a compelling recognition. Yet πρεσβευσάμενοι ἀρχιερεῖς might very well correspond to the married couple who conducted the imperial archpriesthood together. Because, many inscriptions attest that women undertook this office together with their spouses²⁰. Likewise, women could hold the title *Lykiarkhissa* besides their

¹⁶ For the restoration of Κ]λαυδ[ίου instead of Φ]λαυ[ίου see Wörrle – Wurster 1977, 441.

¹⁷ Cf. Behrwald 2000, 210.

¹⁸ Kokkinia (2000, 31) proposes a different restoration for the related lines of doc. 21 VI A: [- - καὶ περὶ αὐ]το[ῦ
πρεσ]βευ[σαι παρὰ τῷ ἡγ]εμ[όνι· κτλ. For this, see the explanations given in ibid. 143.

¹⁹ Larsen was the first scholar to assert that the membership of these archpriests of the Confederacy in the *Boule* also continued after the official duties had ended. Lastly, Kokkinia and Reitzenstein support his view (see fn. 12).

²⁰ Concerning the views of the roles undertaken by women as *Arkchiereia* see Reitzenstein 2011, 89 with fn. 1, for their list see ibid. fn. 3. There are interesting examples in the inscriptions of Arykanda on this matter: IARYkanda 42 l. 4-7: τὴν δεῖνα - -] συναρχιερασα[μένην] τῶν Σεβαστῶν τῷ ἀνδρὶ [ἐαυτῆς] τῷ ἀξιολογώτατῳ Τιβ. [Κλαυδίω] Ἐπιμάχῳ τῷ καὶ Ἀριστταίνε[τῳ κτλ.; IARYkanda 50: Ἀπολλοδότῃν Ἐρμοτ[ίμου - - - -] συν]αρχιερασαμένην τοῦ ἔθνουσ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐ]αυτῆς Σαρπήδονος τ[οῦ Πανταίνε]του δὶς κτλ.

Lykiarkhai husbands²¹. On the other hand, the *Grammateus* on the job was the candidate for the *Arkhiereus* of next year and had the right of holding the title *Lykiarkhes* (see below option “e”). From this point of view, it is highly possible that one of the legates, who are mentioned in plural form in the aforementioned Opramoas inscription, was the *Arkhiereus* in charge, and the other was the *Grammateus* in charge, who was the candidate for becoming the next *Arkhiereus*.

Iason was famed as γεγωνός Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματεὺς Λυκίων in the decision concerning the Myreans (II A) in the inscription that records the list of decrees in honour of Iason from Kyaneai (IGR III 704), but he was famed in the same inscription as δι’ ἧς ἐτέλεσεν λυκιαρχείας in the decision of the Patarans (II B), which Larsen takes to be contemporary with the former. Larsen (see fn. 12) associates this fact with the identicalness of *Arkhiereus* and *Lykiarkhes*. What is ignored both in this and also in the context of the *Lykiarkheia* mentioned in the inscription from Sidyma (see in detail below option “c”) is the relation between *Grammateus* and *Lykiarkhes*, so it provides a deficient and inconsistent explanation (see below option “e”).

b) *Lykiarkhes* is a separate official, independent of the *Arkhiereus* and these offices were undertaken within successive two years²²: The strongest fulcrum of the defenders of this hypothesis (see fn.13) is that the office of *Lykiarkhes* was characterised in many inscriptions with the participles of γεγωνός or γενόμενος²³ indicating an office that is limited in time²⁴. The same applies to the *Arkhiereus*²⁵. Behrwald attributes this situation, and that no one who had the offices of *Arkhierosyne* and *Lykiarkheia* together simultaneously is attested to date, to say these two magistracies were two different offices independent of each other²⁶. One of the important documents concerning the matter of if the *Lykiarkhes* was an official independent of the *Arkhiereus* is the decision of the People and the Council of Sidyma taken for the establishment of *Gerousia* in the city (TAM II, 1 no. 175). While the inscription is dated in the traditional phrase ἐπὶ Ἀρχιερέος τῶν Σεβαστῶν Διογένους γ’, the expression of ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λυκιάρχου in the last section of the same inscription was accepted as the second dating by some scholars, and it is interpreted that *Arkhiereus* Diogenes III was meant by the expression “same Lykiarkhes” here (see the literature above in fn. 12), thus this inscription is used to support the identicalness of the retired *Arkhiereus* and the *Lykiarkhes*²⁷. On the other hand, it is accepted by many researchers that this expression refers to ἀξιολογώτατος Λυκιάρχης Τι. Κλ. Τηλέμαχος mentioned in previous sentence and, consequently, the *Lykiarkhes* and the *Arkhiereus* were separate officials (see the literature above in fn. 13). Furthermore, that the addressee in the correspondence of governor in the existing documents is not *Arkhiereus* but constantly *Lykiarkhes* (see above fn. 5) also seems to support this hypothesis. However, it should be observed that the word *Lykiarkhes* in these inscriptions actually stands in the place of the word *Grammateus* and consequently an examination in this context is required (see below option “e”).

²¹ In an unpublished inscription from Rhodiapolis, an ἀξιολογώτατη Λυκιάρχισσα, γυνὴ τοῦ ἀξιολογώτατου Λυκιάρχου is mentioned (Reitzenstein 2011, 58). Likewise, in an inscription from Sidyma (TAM II, 2 188 and 189) M. Aurelia Nemeso also known as Khryision represents herself as Λυκιάρχισσα (On the marital relations of this woman see Zimmermann 2007, 119).

²² For the debate on the matter see Reitzenstein 2011, 12-13 with fn. 6.

²³ IGR III 461 = Schindler 1972, no. 15: ἐπὶ ἀγωνοθέτου τοῦ ἀξιολογώτατου γεγονότος Λυκιάρχου; cf. IGR III 462; TAM II, 3 741 = Şahin 2006, 41, no. 10: τοῦ ἀξιωματικῶν γενομένου Λυκιάρχου.

²⁴ Behrwald 2000, 214.

²⁵ IGR III 704 II A l. 6-7: γεγωνός Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματεὺς Λυκίων; Balland 1981 du Létóon, 173 f., no. 66: Ὀπραμόαν τὸν γεγονότα Ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν, τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Γραμματέα Λυκίων: According to Behrwald (2000, 215) here Γραμματέα stands for the office of “λυκιαρχεία”: “Die Austauschbarkeit beider Begriffe dürfte sich so aus dem Umstand ergeben haben, daß die Bekleidung der beiden Ämter automatisch aufeinander folgte”; IGR III 693: γεγονυῖα Ἀρχιέρεια ἐν τῷ ἔθνει.

²⁶ Behrwald 2000, 211.

²⁷ The last defender of this hypothesis is Reitzenstein (2011, 57).

Inconsistencies: Here again the unanswered question is who the *Grammateus* is, in the presence of the *Arkhierous* and the *Lykiarkhes*. Although Behrwald assumed that *Grammateus* is substituted for *Lykiarkhes* from the point of the statement τὸν γεγονότα Ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν, τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Γραμματέα Λυκίων employed for Opramoas in the inscription from Ksanthos, wishes to make a constrained statement, as “Die Austauschbarkeit beider Begriffe dürfte sich so aus dem Umstand ergeben haben” (see fn. 26), he does not make a substantial judgement; because for instance in case he affirms that *Grammateus* = *Lykiarkhes*, that the *Lykiarkhes* is not a separate official will result. In a new inscription from Olympos, Marcus Aurelius Arkhepolis also known as Hoplon is honoured as Ἀρχιερέα τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματέα, Λυκίαρχην ἀξιολογώτατον (see above fn. 11). Here, it will be accepted either that Arkhepolis undertook three offices at the same time and thus the hypothesis regarding to the separateness of *Lykiarkhes* will be confirmed, or that the word *Lykiarkhes* contained both offices. That there is not καὶ between Γραμματέα and Λυκίαρχην doubtless strengthens the second hypothesis (see below option “e”).

c) *Lykiarkhes* is the honorary title which a retired *Arkhierous*, not an *Arkhierous* in charge, held for life: this proposition relies on the principle of the identicalness of the *Lykiarkhes* and the *Arkhierous* mentioned in option a. But; that the office of the *Lykiarkhes* and the *Arkhierous* are given with the participles of γεγονώς or γενόμενος (see fns. 24 and 26) in many inscriptions certainly indicates that these titles remained in the past, namely it did not continue for life. An inscription from Sidyma²⁸ contains a decree of the People and Council about the conveyance of the decision taken for the foundation of a *Gerousia* institution in the city to the governor in charge, Pomponius Bassus and dated ἐπὶ Ἀρχιερέος τῶν Σεβαστῶν Διογένους γ' τοῦ Μητροδώρου (Commodus, between 185 and 192). The decision was delivered to the governor by Tib. Cl. Telemakhos, a citizen of Ksanthos and Sidyma: τὸ ψήφισμα, ὃ καὶ ἀναδοθῆναι αὐτῷ (to the governor) ὑπὸ τοῦ ἀξιολογώτατου Λυκίαρχου πολέιτου ἡμῶν Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Τηλεμάχου Ξανθίου καὶ Σιδυμέος. The governor stated that he approved the decision in his letter in response (there l. 10 ff.) addressed to the city administrators. This letter of approval was sent to Sidyma ἐκομίσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λυκίαρχου. This expression was accepted as a second dating in modern research²⁹ and it is understood as meaning, “while the same person is *Lykiarkhes*”, namely “while *Arkhierous* Diogenes III is *Lykiarkhes*” as eponymous (for literature see the reference in fn. 31; see also fn. 23). Conversely, Behrwald (fn. 29) agrees on the identicalness and that a second dating was applied, but accepts the *Lykiarkhes* as an independent official, stating that this was a gesture of respect for *Lykiarkhes* (eine ehrende Geste) and saying “sinnvoll wird es wohl nur gewesen sein, wenn die *Lykiarchie* ein jahresamt darstellte”. H. Engelman points out another meaning for the preposition ἐπὶ used for the *Lykiarkhes* in the inscription and proposed that it should be understood as “in the presence of” instead of “in the time of” or “while”³⁰, as I believe, this is the right explanation³¹. In this case, understanding the last sentence not as “(response) while the same was *Lykiarkhes*” but “(letter of response) was sent in the presence of the same *Lykiarkhes*” seems to be the more likely solution. However, both Engelman and modern research (lastly see Reitzenstein 2011, 214) accept that the person referred to by ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ is Telemakhos, but they take him as a person, who became a legate for a duty towards his homeland with the honorary title of *Lykiarkhes* after he undertook the archpriesthood

²⁸ TAM II,1 175.

²⁹ Behrwald (2000, 214) presented an inscription from Ksanthos as an example for double dating (TAM II, 2 497). In the inscription, Λυκίων τὸ κοινόν states that it took a decision concerning an honorary inscription λυκιαρχούντος τοῦ ἀξιολογώτατου Μ. Αὐρ. Κυρέϊνα Λαίτου τοῦ καὶ Παίτου. Whereas also here λυκιαρχούντος does not indicate a third office, but rather an individual who undertook both offices simultaneously; namely it does not contain only *Arkhierous*. On that the *Grammateus* held the title of *Lykiarkhes* like *Arkhierous* see below option “e”.

³⁰ Engelman 2005, 181-182.

³¹ Reitzenstein (2011, 12, fn. 6) argues against this opinion only by stating “überzeugt nicht”.

at an earlier time. This cannot be the right view, because the inscription does not provide the least indication to suggest that Telemakhos was a retired *Lykiarkhes*³² nor that he accompanied a legation. Therefore we should accept that the *Lykiarkhes* mentioned in the inscription was either, an independent active official besides *Arkhiereus* (option b)³³, or as a title used instead of *Grammateus* in charge. That the first case mentioned has less possibility was pointed out above (p. 1 ff.). In the hypothesis of option “e” will be given that the second case is stronger, even only in terms of probability.

d) *Lykiarkhes* is a higher concept that only honoured those who undertook the two highest magistracies of the administration, namely *Arkhierosyne* and *Grammateia* simultaneously, could hold.

Brought forward firstly by H. Engelman³⁴, the origin of this hypothesis is in the reading of an honorary inscription, newly found in Patara and inscribed for Dionysios II³⁵ and the Lycian Confederacy praises Dionysios as ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ γραμματεὺς Λυκίων τοῦ κοινοῦ and φιλοτιμία πρὸς τὴν λυκιαρχίαν. With reference to this sentence, Engelmann stated that *Lykiarkheia* comprised both the offices of the *Arkhiereus* and the *Grammateus* together, claimed that this highest office was in principle undertaken by the same person synchronically and that only those persons in such a case could hold the title of *Lykiarkhes*. Although this opinion seems to be the most consistent one among the other hypotheses addressed so far, it does not seem possible to accept that it was a rule for both offices to be undertaken by the same person concurrently and this being a precondition for *Lykiarkheia*, because it is clearly shown from inscriptions that *Arkhiereus* and *Grammateus* are based on the rule of separate offices and that they had equivalent rights and powers with these qualifications. Consequently *Lykiarkheia* should be interpreted in this general frame (see below option “e”).

In the examples of explanations given above concerning the identity of the *Lykiarkhes*, he was combined with the *Arkhiereus*, was seen as a title of a retired but active for life *Arkhiereus* (a), it was accepted as a honorary title held for life by a retired *Arkhiereus* (c), was considered as a separate highest official independent from the *Arkhiereus* (b) and finally it is claimed that the offices of *Arkhierosyne* and *Grammateia* should be undertaken simultaneously and only such persons could hold the title of *Lykiarkhes* (d). Despite this entire debate, neither the identity of the *Grammateus*, who is the second important official of the highest administration of the Lycian Confederacy, nor his relation to the *Lykiarkhes* investigated.

The constant omission of the *Grammateus* and, as can be understood from the examples of solution given above, being unable to find an exact solution that everybody could agree upon for the identity of the *Lykiarkhes* forced D. Reitzenstein³⁶, who investigated this subject in detail in a monograph, to arrive at a nonsensical position, whereby reducing the *Grammateus* of the Lycian Confederacy to the role of an urban *Grammateus* (Tätigkeitsbereich städtischer Sekretäre)³⁷. Hence the relation between the *Grammateus* and the *Lykiarkhes* is addressed in the section below.

e) The hypothesis proposed by Engelmann in option “d” above, proposes that the offices of *Arkhierosyne* and *Grammateia* could be undertaken simultaneously. In response, S. Şahin refutes this presenting these as being two separate offices and, most probably, it being impossible to be candidate directly to the *Arkhierosyne*, they could be undertaken either in the order of *Grammateia* – *Arkhierosyne* consecutively, or simultaneously, based upon the customs inscription from Andriake and the examples provided by the Opramoas inscription³⁸.

³² Cf. Şahin 2006, 30, fn. 2.

³³ See the reference in fn. 24.

³⁴ Engelman 2006, 183-186.

³⁵ Şahin 2006, 37, no. 5 = Reitzenstein 2011, 187, no. 85.

³⁶ Reitzenstein 2011, 81.

³⁷ For detailed information see Şahin 2012, 121.

³⁸ Şahin 2006, 30-31.

e) Şahin, after analysing the inscriptions and views related to the matter, pointed out that there is no document or indication concerning a right for the *Lykiarkheia* that is peculiar to only the *Arkhierius*, retired or in charge, and to the exclusion of the *Grammateia*; on the contrary, existing documents can better support the identicalness of the *Grammateus* and the *Lykiarkhes*, compared to *Arkhierius* and *Lykiarkhes* (fn. 38). So Şahin claimed the *Lykiarkheia* started with the assignment to the *Grammateia*, most probably including the candidatedship for the *Arkhierosyne* in the following year, so that both *Arkhierius* and *Grammateus* had the right to denote themselves *Lykiarkhes* (see fn. 38). Reitzenstein, who wrote her monograph based only upon *communis opinio*, evaded by stating “Şahin 2006, 31 f. bezieht den Geltungsbereich der Ehrenbezeichnung auch auf die Grammateis, ohne schlüssige Belege zu liefern”³⁹ in an entirely trivializing superficial manner in a footnote, apparently not to impair the integrity of her work and to camouflage helplessness in respect to criticism. A sharp criticism came from a scholar, who reviewed Reitzenstein’s book in the electronic media, before me⁴⁰ and considered the situation, stating “die Zielrichtung der Autorin bleibt hier vage, ihre eigene Darstellung des *state of the art* ist bei weitem nicht so luzide wie jene in dem in Fußnote der Besprechung erwähnten Aufsatz - - Sencer Şahins rezenter jedenfalls sehr klar konturierter Lösungsvorschlag - - wird nicht mit der gebotenen Ausführlichkeit vorgestellt”⁴¹.

If we accept that *Lykiarkheia* is a term also including *Grammateus*, all of the ambiguities relating to the identification of *Lykiarkhes* created to date in the scholarly environment disappear. Before proving this with some examples, it is useful to mention some general inconsistencies in the common opinion concerning the matter of the *Lykiarkhes*, as a retired *Arkhierius*, undertaking an active role in the highest decisions of the state administration. Above all, the *communis opinio* defends an understanding making a retired *Arkhierius*, with the title *Lykiarkhes*, work under the control of an *Arkhierius*, who undertook the office after him and places the *Grammateus* in state of official nullity, a void official. This cannot belong to any normal state tradition. Many inscriptions show a retired *Arkhierius*’ role in urban activities, mainly in his homeland, for instance as *Agonothetes*, with the title of *Lykiarkhes*⁴². On the other hand, since both *Grammateus* and *Arkhierius* are yearly officials, it is certain that a contradiction of authority would arise, because every year a retired *Arkhierius* would be added to the administrative staff of κοινὸν Λυκίων in addition to the active *Arkhierius* and the active *Grammateus*. If it is required to objectify the situation, it is enough to have a look at the view put forward by Reitzenstein. This author firstly identifies the *Arkhierius* of 156 A.D., named Arkhepolis son of Teimarkhos, with Arkhepolis son of Teimarkhos, who was honoured because he bequeathed his possessions to the Lycian People through Dionysios II serving as *Lykiarkhes* between 198 and 209 A.D., and who did not have any title⁴³. Moreover she identifies the *Lykiarkhes* Dionysios II with M. Aur. Dionysios honouring in accordance with the decision of Confederacy Tib. Pollenius Peregrinus, who was *consul ordinarius* in A.D. 244 following his governorship of Lycia and Pamphylia; consequently she refuses⁴⁴ a third Dionysios⁴⁵ suggested by Şahin for M. Aur. Dionysios.

The first noteworthy point in this matter is the excessive time difference, one of over 40 years between the deeds of each *Lykiarkhai*, whom Reitzenstein states as being identical. Other than that, one appears as *Lykiarkhes*, while the other is a plain citizen. Therefore, these two Arkhepolis are relatives, but their

³⁹ Reitzenstein 2011, 12, fn. 5.

⁴⁰ See Şahin 2012, 120.

⁴¹ Martina Pesditschek at <http://ifb.bsz-bw.de/bsz34035285Xrez-1.pdf>.

⁴² See for instance Schindler 1972, no. 15: ἐπὶ ἀγωνοθέτου τοῦ ἀξιολογοπάτου γεγονότος λυκιάρχου. For other examples see Reitzenstein 2011, 56.

⁴³ Reitzenstein 2011, 205, no. 56.

⁴⁴ Reitzenstein 2011, 233, no. 85. On the contrary see Şahin 2013b, 40, fn. 7.

⁴⁵ Şahin 2006, 39-40, nos. 7 and 8.

Opramoas: Apollonios, the father of Opramoas, undertook the archpriesthood of the Confederacy (as *Arkhiereus*) on behalf of one of his two sons and the secretary of the Confederacy (as *Grammateus*): TAM II, 3, 905 doc. 20 V l. 94-97 (= Kokkinia 2000, doc. 21 l. 6-9): πάλιν δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ [καὶ] ὑπὲρ ἐνὸς τῶν υἱῶν ἀρχιερατεῦσ[α]ντος τῶν Σεβαστῶν καὶ γραμματεῦσαντος τοῦ κοινοῦ ὑπὲρ] ἄλλου υἱοῦ. The message of this phrase is clear: 1. *Grammateia* and *Arkhierosyne* could be held by the same person at same time (the father, Apollonios); 2. They can be shared by two separate individuals (two brothers, Apollonios and Opramoas); 3. Both offices are equivalent in terms of rights and authorities, because the father Apollonios discriminates between his two sons (Apollonios and Opramoas; Reitzenstein 2011, 181-182, no. 27 and 192-195, no. 43) against one another, namely that he preferred the *Arkhierosyne*, the highest office, for one, and *Grammateia*, which has a little value according to modern research (see above p. 7, with fn. 37), for another one is a very slim possibility. The offices he financed and undertook on behalf of his sons were equivalent. Probably he should have undertaken the *Grammateia* for his younger son (Opramoas), *Arkhierosyne* for the other (Apollonios). A portion of offices based on the principle of equivalence between two brothers is possible only if we accept that *Grammateia* is prerequisite for *Arkhierosyne* and the first step for *Lykiarkheia*. Thus, we can say that the post of *Grammateia* is a *sine qua non* for the honorary title of *Lykiarkhes*.

In regard to what was said in option “e”, explicating the documents employed as excuses for the options of “a”, “b”, “c” and “d” is much easier according to the formula *Lykiarkhes* = *Grammateus*, *Lykiarkhes* = *Arkhiereus*. For example, in the document recording: ἐπὶ [ἀρχιερέος Κ]λαυδ[ίου Ἀττάλου] [Δομίτιο]ς Σενέκα[ς Κλαυδίω Ἀττ]άλω ἀρχ[ιερεῖ Σεβ]αστῶν καὶ γ[ραμματεῖ] Λυκίων above (see p. 4) for the option “a”, Cl. Attalos undertakes the offices of *Grammateia* and *Arkhierosyne* simultaneously. That the governor Domitius Seneca addressed Attalos as *Arkhiereus*, but not as *Grammateus*, is only by force of protocol. Actually the one he addressed is Attalos with the identity of *Grammateus*, who is responsible for the executive functions of the state. Consequently, that Attalos was addressed with the identity of *Grammateus* in the document does not constitute any impediment to the title of *Lykiarkhes*.

Iason was famed as γεγωνὸς Ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ Γραμματεὺς Λυκίων in the decision concerning the Myreans (II A) in the inscription that records the list of decrees in honour of Iason from Kyaneai (IGR III 704), but he was famed in the same inscription as δι’ ἧς ἐτέλεσεν λυκίαρχειας in the decision of the Patarans (II B), which Larsen takes to be contemporary with the former. Even though Larsen (see fn. 12) associates this fact with the identicalness of *Arkhiereus* and *Lykiarkhes*, what is ignored both in this and in the context of *Lykiarkheia* mentioned in the inscription from Sidyma (see in detail above option “c”) is the relation of *Grammateus* and *Lykiarkhes*, because the Patarans referred to Iason not only as *Arkhiereus* but also as *Grammateus*, with the word λυκίαρχειά in the section of II B of the mentioned inscription.

Reitzenstein, as an example serving this same hypothesis, in no. 54 cites this inscription: [ἐ]πὶ ἀρχι(ε-ρέος) Μετ[τ]ίου Ἀνδροβίου [- - -] κα’ | Ῥουπίλος Σεουῆ[ρ]ος, Ἀνδροβίω λυκίαρχει χαίρε[ιν] (TAM II 905 XII B). As is seen, here Mettius Androbios is employed in dating as eponym *Arkhiereus*, but the governor Rupilius Severus addresses the same person as *Lykiarkhes*. It is clear that the word *Lykiarkhes* here stands for *Grammateus*. Reitzenstein, in order to defend the hypothesis of *Lykiarkhes* = (retired) *Arkhiereus*, as it were, pushes this situation beyond the limits of the meaning of the text: according to Reitzenstein, *Lykiarkheia* starts with *Arkhierosyne* at least at that time (150 A.D.). She explains the appearance of *Arkhiereus* Androbios as *Lykiarkhes* in the same letter, as follows: Androbios retired as *Arkhiereus*, but shortly after this, returning to active service, he acted on behalf of state affairs as *Lykiarkhes* and the addressee of the provincial governor (wenig später, d.h. kurz nach seiner Bundespriesterschaft, ist Androbios dann noch einmal Ansprechpartner des Statthalters Rupilius Severus). So the governor, in the same letter, on one hand presents him as *Arkhiereus* in charge, on the other hand ad-

dresses the same person as a retired *Arkhierous* but a *Lykiarkhes* in charge⁴⁹. However, there is no need to push the matter into ambiguity. The situation is clear and simple: Androbios held, likewise, two high offices together. The governor dates his letter to the year, month and day of the *Arkhierous* as is custom, but addresses him with the title of *Lykiarkhes* instead of *Grammateus* in the operational seat. Namely, the governor here preferred the style of Ἀνδροβίω λυκιάρχη that does not express an official context and, is shorter and easy on the ear for the people instead of Ἀνδροβίω γραμματεῖ Λυκίων τοῦ κοινοῦ, the form of administrative address. This situation is similar to addressing an active or retired general with the word “paşa” in modern Turkish. The most controversial inscription concerning the identity of the *Lykiarkhes* in modern literature is that providing the identification of Telemakhos mentioned as *Lykiarkhes* in the Sidyman’s decision on the foundation of a *Gerousia* in their city. TAM II, 1 no. 175, l. 1 : ἐπὶ Ἀρχιερέος τῶν Σεβαστῶν Διογένης γ’ τοῦ Μητροδώρου (Commodus, between 185 and 192 A.D.) - - - l. 9-11: τὸ ψήφισμα, ὃ καὶ ἀναδοθῆναι αὐτῶ (to the governor) ὑπὸ τοῦ ἀξιολογώτατου Λυκιάρχου πολέιτου ἡμῶν Τι(βερίου) Κλ(αυδίου) Τηλεμάχου Ξανθίου καὶ Σιδυμέος. Πομπώ(νιος) Βάσσοσ ἀνθύ(πατος) Σιδυμέων ἄρχουσι - - χαιρεῖν· - - - l. 12-13: ἐκομίσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λυκιάρχου - -.

Each of the defenders of options “a”, “b” and “c” tried to answer the question as to who the *Lykiarkhes* is in the last line in order to defend their own hypotheses (for details see the explanation in the option “c”). Whereas here if not the temporal meaning of the preposition ἐπί (while, when, during etc.), but the locative meaning (in the presence of, in the hearing of, in the company of etc.) is to be considered, thus the last sentence should be understood as “(response letter) was sent in the presence of the same *Lykiarkhes*”. In this case, αὐτὸς Λυκιάρχης should neither be identified with Diogenes III who is mentioned at the beginning of the inscription, nor be taken as a separate official, nor be accepted as the honorary title of a retired *Arkhierous* functioning as an envoy to the governor for a special need concerning his homeland. αὐτὸς Λυκιάρχης here is the very person mentioned in the previous sentence, namely ὁ ἀξιολογώτατος - - Λυκιάρχης Τι. Κλ. Τηλέμαχος and so likewise, the title of *Lykiarkhes* here stands for *Grammateus* in charge. Thus, it is concluded that Telemakhos undertook at first only the office of *Grammateia*, but not the office of *Arkhierosyne* at a time prior to that of Diogenes III (“Marc Aurel/Commodus”) as Reitzenstein claims⁵⁰, on the contrary he undertook it right after Diogenes III (“186/187”). As I stated formerly⁵¹, the identification of the *Lykiarkhes*, not only with the *Arkhierous*, but also with the *Grammateus* will require a reinvestigation of the service years of those who undertook these two highest official positions.

As a conclusion; evidence concerning the supposed life-long interference of *Lykiarkhes*, namely a retired *Arkhierous*/*Grammateus*, in state affairs, is entirely presumptive and conjectural (see above for the examples of Arkhepolis and Dionysios II with fns. 43-45). There is no evidence showing the *Grammateus* did not have the title of *Lykiarkhes*, amongst the documents known to date. Conversely, all the documents conform with the understanding that the *Lykiarkheia* begun with the office of *Grammateia*, continued with the *Arkhierosyne* and was held for life, only as an honorary title.

Abbreviated Literature

Adak – Tüner 2004	M. Adak – N. Tüner, Neue Inschriften aus Olympos und seinem Territorium I, Gephyra 1, 2004, 53-65.
Balland 1981	A. Balland, Fouilles de Xanthos VII. Inscriptions d’époque impériale du Létoon, Paris 1981.
Behrwald 2000	R. Behrwald, Der lykische Bund. Untersuchungen zu Geschichte und Ver-

⁴⁹ About this matter cf. Şahin 2012, 121.

⁵⁰ Reitzenstein 2011, 214, no. 73 (Telemakhos) and 216-217, no. 76 (Diogenes III).

⁵¹ Şahin 2012, 122-123.

- fassung, Bonn 2000 (Antiquitas. Reihe 1, Abhandlungen zur alten Geschichte 48).
- Benndorf – Niemann 1884 O. Benndorf – G. Niemann, Reisen in Lykien und Karien. Reisen im südwestlichen Kleinasien, Vienna 1884.
- Deininger 1965 J. Deininger, Die Provinziallandtage der römischen Kaiserzeit von Augustus bis zum Ende des dritten Jahrhunderts n. Chr., Munich 1965 (Vestigia 6).
- Engelmann 2005 H. Engelmann, Archiereis und Lykiarch (Zu TAM II 1, 175), ZPE 154, 2005, 181-182.
- Engelmann 2006 H. Engelmann, Zur Lykiarchie, ZPE 158, 2006, 183-186.
- Jameson 1980 Sh. Jameson, The Lycian League: Some Problems in its Administration, ANRW II 7/2, Berlin – New York 1980, 832-855.
- Kokkinia 2000 C. Kokkinia, Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis. Euergetismus und soziale Elite in Lykien, Bonn 2000 (Antiquitas. Reihe 3, Abhandlungen zur alten Geschichte 40).
- Larsen 1945 J. A. O. Larsen, Representation and Democracy in Hellenistic Federalism, Clas. Phil. 40, 1945, 65-97.
- Magie 1950 D. Magie, Roman Rule in Asia Minor II, Princeton 1950.
- Mommsen 1900 Th. Mommsen, Volksbeschluss der Ephesier zu Ehren des Kaisers Antoninus Pius, Öjh 3, 1900, 1-8.
- Reitzenstein 2011 D. Reitzenstein, Die lykischen Bundespriester. Repräsentation der kaiserzeitlichen Elite Lykiens, Berlin 2011 (Klio. Beiträge zur Alten Geschichte. Beihefte. Neue Folge, vol. 17).
- Şahin 2006 S. Şahin, Der Disput der „viri docti“ über die Lykiarchie gelöst? Dokumente von Lykiarchen aus der Familie der Dionysii aus Neisa, Gephyra 3, 2006, 29-47.
- Şahin 2012 S. Şahin, Nochmal über die Lykiarchie, Gephyra 9, 2012, 119-123.
- Şahin 2013a S. Şahin, Parerga zum Stadiasmus Patarensis (9): Kaunisch-lykische Frage, Gephyra 10, 2013, 32-37.
- Şahin 2013b S. Şahin, Parerga zum Stadiasmus Patarensis (10): Teimarchi aus Arneai, Gephyra 10, 2013, 38-49.
- Şahin 2014 S. Şahin, Stadiasmus Patarensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae. Likya Eyaleti Roma Yolları, Istanbul 2014.
- Schindler 1972 F. Schindler, Die Inschriften von Bubon (Nordlykien), Vienna 1972 (Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, vol. 278).
- Schuler 2004 Chr. Schuler, Der Archiereus Embromos aus Arykanda und seine Familie, in: T. Korkut (ed.), Anadolu'da Doğdu. Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag, Istanbul 2004, 691-699.
- Takmer 2007 B. Takmer, Lex Portorii Provinciae Lyciae. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit, Gephyra 4, 2007, 165-188.
- Tietz 2003 W. Tietz, Der Golf von Fethiye. Politische, ethnische und kulturelle Strukturen einer Grenzregion vom Beginn der nachweisbaren Besiedlung bis in die römische Kaiserzeit, Bonn 2003 (Antiquitas, Reihe 1. Abhandlungen zur alten Geschichte 50).
- Wörrle – Wurster 1977 M. Wörrle – W. W. Wurster, Dereköy: Eine befestigte Siedlung im nordwestlichen Lykien und die Reform ihres dörflichen Zeuskultes, Chiron 27, 1997, 393-469.
- Zimmermann 2007 M. Zimmermann, Die Archiereis des lykischen Bundes. Prosopographische Überlegungen zu den Bundespriestern, in: Chr. Schuler (ed.), Griechische Epigraphik in Lykien. Eine Zwischenbilanz (Akten des int. Kolloquiums, München, 24-26. Februar 2005) (ETAM 25), Vienna 2007, 111-120.

Özet

“Lykiarkhes” Sorunu

Bu yazı, yazarın ölümünden kısa bir süre önce yayına hazırladığı bir makaledir. Yazıda, pek çok bilim insanı tarafından uzun zamandır tartışılan *Lykiarkheia* makamının içeriğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda yazarın görüşü *Lykiarkheia* sürecinin *Grammateia* makamı ile başladığı, *Arkhierosyne* ile devam ettiği ve sadece onursal bir unvan olarak yaşam boyu korunduğu yönündedir. Yazar bu görüşünü daha önceki yazılarında da (Şahin 2006; Şahin 2012) belirtmiş ve modern çalışmalarda *Grammateus*'un sürekli göz ardı edildiğine vurgu yapmıştır. Bu yazısını ise çok daha detaylı ve geniş içerikli tutup, yakın zamanlarda D. Reitzenstein (2011) tarafından destek bulan *communis opinio* karşıtı uzun bir inceleme-ye yer vermiştir.

Çevirenin Notu: Bu makale, hocamız merhum Prof. Dr. Sencer Şahin'in hazırlamakta olduğu pek çok çalışma arasında olup, üzerine birçok not alınmış şekilde evindeki çalışma masasının üzerinde bulunmaktaydı. Eşi Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin'in izni doğrultusunda İngilizceye çevirmeye karar verdim. Belki de Sencer hocamız bu makaleye daha ekleme yapacaktı bunu bilemiyoruz, fakat makale bitmiş ve neredeyse yayın için hazır görünüyordu. Hocamızın yarım kalan diğer çalışmaları da tarafımızdan yayımlanacaktır.

Anahtar sözcükler: Lykia; Lykia Birliği; *Lykiarkhes*; *Arkhierous*; *Grammateus*.

Selim F. ADALI* – M. Fatih DEMİRCİ** – A. Murat ÖZBAYOĞLU*** – Oğuz ERGİN****

Why the Names? Anubanini and His Clan in the Cuthaeen Legend

Abstract: This article is a study of the ancient Mesopotamian literary text known as the ‘Cuthaeen Legend’. This Naram-Sin legend is known from several versions in the extant cuneiform corpus of texts (Westenholz 1997). The names of Anubanini and members of his clan, the main protagonists, have remained puzzling in several respects. The present contribution seeks to establish the reading of these names, making use of conventional cuneiform collation and analysis as well as digital image processing. This is followed by an onomastic discussion of these names, relating them to aspects of Mesopotamian religion, literature, ethnology, and demonology.

Keywords: Ancient Mesopotamian literature; ethnology; onomastics; Cuthaeen Legend; Sargon and Naram-Sin Legends; cuneiform studies; digital image processing.

The text often dubbed the ‘Cuthaeen Legend,’ its ancient incipit being *tupšenna pitēma* (‘open the tablet box’),¹ enjoyed a long existence in Mesopotamian literary tradition and is extant in several versions.² Earliest are the Old Babylonian copies MLC 1364 and BM 17215. A Middle Babylonian copy was discovered at Ḫattuša (KBo 19 98) as well as tablets for a Hittite translation. The Standard Babylonian version of the story is the best known version, with seven Neo-Assyrian copies from Nineveh, one Neo-Assyrian copy from the tablet collection at Huzirina (Sultantepe), and one Neo-Babylonian copy (from Kiš?).³ By “versions” one implies only the specific and distinguishable Akkadian or Hittite

* Ass. Prof. Dr. Selim F. Adalı, Social Sciences University of Ankara, Department of History, Hükümet Meydanı No. 2, Ulus, 06030, Ankara (selim.adali@asbu.edu.tr).

** Assoc. Prof. Dr. M. Fatih Demirci, TOBB University of Economics and Technology, Department of Computer Engineering, Söğütözü Cad No. 43, 06560, Ankara (mfdemirci@etu.edu.tr).

*** Ass. Prof. Dr. A. Murat Özbayoğlu, TOBB University of Economics and Technology, Department of Computer Engineering, Söğütözü Cad No. 43, 06560, Ankara (mozbayoglu@etu.edu.tr).

**** Assoc. Prof. Dr. Oğuz Ergin, TOBB University of Economics and Technology, Department of Computer Engineering, Söğütözü Cad No. 43, 06560, Ankara (oergin@etu.edu.tr).

We wish to express our gratitude to Melih Arslan, Former Director of the Museum of Anatolian Civilisations and Nihal Tırpan, Former Assistant Director at the Museum of Anatolian Civilisations, for the support and permission given to Adalı for the study the Sultantepe copy of the Cuthaeen Legend (originally published as tablet 30 in Gurney – Finkelstein 1957). We also acknowledge the Trustees of the British Museum for permission to study tablets K.2021b, K.5418a, K.5640, K.8582, K.13328 and 81-2-4-219, Jonathan Taylor for facilitating Adalı’s study at the British Museum, Elizabeth Payne from the Yale Babylonian Collection for providing comments about tablet MLC 1364, and Cambridge University Library for allowing Adalı to study in its collections. All possible errors and shortcomings in this article are the responsibility of the authors alone.

¹ For the incipit, see Westenholz 1997, 263, 300.

² The Akkadian language versions are edited in Westenholz 1997, 267-368. Henceforth, lines quoted from the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend follow Westenholz’s edition. KBo 19 99 (in Otten 1970) is too fragmentary to decide for certain if it is a Middle Babylonian copy of the story. For the copies and editions of the Hittite version, see Güterbock 1938, 49-59; Hoffner 1970, 17-18; KUB 31 1 (in Sturm – Otten 1939); Otten – Rüster 1973, 86-87; Eren – Hoffner 1988, tablet 7.

³ Westenholz 1997, 332. Enrique Jiménez has identified a fragment of the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend in the British Museum (K.10788). This is the seventh Neo-Assyrian Nineveh copy for the Standard Babylonian version mentioned in this article. It reduplicates lines 81-86. This will be published separately. We thank Enrique Jiménez for drawing attention to this fragment.

texts known from the story's extant copies. The content of each version contains variant elements. The standardization of the text can be observed by the uniformity of the Standard Babylonian text attested by the Neo-Assyrian times. The evidence is not enough to decide the precise time of standardization; presumably the standardization took place during or after the Kassite era. A number of other ancient Near Eastern texts were standardized, allowing for variants, during the Kassite era.⁴

According to its Standard Babylonian version, the Cuthaeen Legend is allegedly the text of a stele (*narû*) left to future generations by Naram-Sîn of Akkad, who describes his struggle against the great clan of Anubanini, a mountain people designed by the gods. Significant portions of the versions before the Standard Babylonian version are not preserved and this obscures our knowledge as to the transmission of and changes concerning certain elements of the story, including the names for Naram-Sîn's enemies. Their king Anubanini, their queen Melili and the royal couple's sons Memanduḥ/Memandah, Medudu/Midudu, Tartadada, Baldaḥdaḥ, Ahudanadiḥ, and Ḫurrukidû, are all mentioned in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend (lines 39-46). The present contribution seeks to establish the reading and explain the linguistic affiliation of these names as well as their function within the text of the Cuthaeen Legend. This is accompanied by a collation supplemented with digital image processing. The digital image processing techniques used are described in the appendix.

Anubanini

The name Anubanini in the Standard Babylonian version (*Anu-ba-ni-ni* in line 39) is otherwise attested as the name of a king of Lullubum from a rock relief inscription in western Iran, written AN-*nu-ba-ni-ni*, with the royal epithets of "strong king" (LUGAL *da-nûm*) and "king of Lullubum" (LUGAL *Lu-lu-bi^{K1}-im*).⁵ The name Anubanini may be interpreted as *Anu-bānī-ni* "Anu is our maker." One may conceive Akkadian influence in the formation of the name. If this holds, it would be a case where a Zagros leader assumed a name with Akkadian elements. A Zagros leader with a clearly Akkadian name is Iddin-Sîn (with the theophoric element Sîn), the king of Simurru. Iddin-Sîn or his son Zabazuna established a rock-relief in the same area Sar-i-pul-i-zohab as did Anubanini.⁶ The texts attributed to Iddin-Sîn, Zabazuna and Anubanini present various similar features,⁷ pointing to their cultural proximity. Strictly speaking, however, it cannot be guaranteed that Anubanini's name was originally Akkadian. For example, Seidl alternatively understands AN-*nu-ba-ni-ni* as the deified ^dNubanini.⁸ Nubanini is an otherwise unattested personal or divine name. The data available for the modern reader concerning the Zagros languages is far from complete and it is not possible to prove an alternative etymology for the name of Anubanini. At the very least, the name is assumed in the form *Anubanini* (written *Anu-ba-ni-ni*, line 39) in the Cuthaeen Legend. If a new textual source were ever to verify the name Nubanini or Anubanini with a non-Akkadian etymology, it would mean that the form *Anubanini* is a later Mesopotamian interpretation of the name.

The date for Anubanini's relief and inscription near Sar-i-pul-i-zohab is disputed, while roughly they seem to date around the late Ur III or more probably the early Babylonian era.⁹ They hint at Anubanini's strong historical presence in the Zagros region around Lake Zeribar and the Sulaimaniya region.

⁴ Lambert 1996, 13-14; George 2003, 28-33; Rochberg-Halton 1984; Frahm 2011, 317-338.

⁵ Anubanini 1 i 1-3 in Edzard 1973, 73; updated in Nasrabadi 2004, 296.

⁶ For the text of this relief, see Frayne 1990, 712-714.

⁷ For these texts, see Frayne 1990, 704-715. For discussion, see especially Walker 1985, 178-187; Nasrabadi 2004, 302-303; Shaffer – Wasserman – Seidl 2003, 11, 18, 20-22, 28, 37.

⁸ Shaffer – Wasserman – Seidl 2003, 50 n. 157.

⁹ Frayne 1990, 704; Walker 1985, 163-165, 167, 185-186; Nasrabadi 2004, 291-292.

His power may have been similar to that of Iddin-Sîn of Simurru and his son Zabazuna.¹⁰ Anubanini the king of Lullubum represented in the rock-relief from Sar-i-pul-i-zohab appears therefore to be the only monarch who could have inspired his fictional namesake in the Cuthaeen Legend. This alone does not prove that the Cuthaeen Legend was composed due to a real specific episode concerning the historical Anubanini and there is no evidence to support this possibility except for the mention of Anubanini's name.¹¹ At present, it can only be said that the political power once wielded by Anubanini can be seen as an influence on the scribes who entered his name into the tradition of the Cuthaeen Legend. Furthermore, the rock-relief of Anubanini was a prestigious monument visible to those of all professions travelling the Zagros. The mountain pass at Sar-i-pul-i-zohab, at a critical geographical position in the Zagros region must also have been known to Mesopotamian monarchs who campaigned into the Zagros. Interest in the older kings' reliefs is exemplified by the mention of Anum-hirbi's inscriptions and carved image in the annals of Shalmaneser III.¹²

The positive evidence for the transmission of Anubanini's name in the Cuthaeen Legend is limited to its mention in the Standard Babylonian. In the Middle Babylonian version of the story, which is inadequately preserved, the enemy is conceived as six brothers from the mountains,¹³ as opposed to seven brothers in the Standard Babylonian version (lines 37, 40-46). Anubanini is father to seven brothers in the Standard Babylonian version whereas the identity of the father to the six brothers according to the Middle Babylonian version cannot be identified because the pertinent section of the text is not preserved. It is not even possible to ascertain if the enemy was given personal names in the Middle Babylonian or Hittite versions due to their current state of preservation.

MLC 1364 is identified as an Old Babylonian version of the Cuthaeen Legend despite differing from the later versions in certain details.¹⁴ Only the colophon and a few lines are preserved in the other Old Babylonian copy, BM 17215.¹⁵ MLC 1364 designates the enemy as the "Harians" in a difficult passage on its third column.¹⁶ Another literary text about Naram-Sîn, dubbed "The Tenth Battle," refers to how Naram-Sîn fought "Ašbanana, the head of the Harians" (*Aš-ba-na-na* SAG *ḫa-ri-a-am*).¹⁷ West-

¹⁰ For a cautious discussion of Iddin-Sîn's and Zabazuna's zone of influence, see Shaffer – Wasserman – Seidl 2003, 25-28.

¹¹ This possibility is discussed in Longman 1991, 111-115; cf. Walker 1985, 165-167. A suggested connection to Naram-Sîn of Ešnunna is equally unproven. For the history of the Lullubeans, see Klengel 1966; Klengel 1987-1990; Zadok 2005.

¹² For a discussion of the Assyrian references to as well as the historical reign of Anum-Ḫirbi, see Miller 2001.

¹³ KBo 19 98 b 26'-28' (in Otten 1970).

¹⁴ On the identification, see Glassner 1986, 83; Longman 1991, 104; Westenholz 1997, 267; cf. Finkelstein 1957, 87-88. This is not to exclude that different contemporary Old Babylonian versions existed. A similar case is with the different versions of Atra-hasīs in Sippar as noted in Westenholz 1997, 269.

¹⁵ Westenholz 1997, 278-279.

¹⁶ MLC 1364 iii 16-21; previously treated in Finkelstein 1957, 85-87; Westenholz 1997, 274-275. Westenholz's discussion for the reading "Harians" is followed except for the interpretation of Malgium. Westenholz reads "Harians(?) (of) Malgium" since both are grammatically direct objects in the sentence. The subject is a deity raising the Harians. The passage breaks off too soon to be certain that the Harians are "(of) Malgium." It may be that the gods is raising the Harians and Malgium as different entities (in a larger alliance?). Malgium was a kingdom east of the Tigris, placed south of Ešnunna and known primarily from the Old Babylonian sources as a buffer state between Elam (sometimes Malgium's patron or suzerain) in the east and the Mesopotamian powers in the north: Larsa, Assyria, later Babylon; Kutscher 1987-1990, 300, 302-303; Horowitz 1998, 84; Michalowski 2011, 199, 446.

¹⁷ VAT 7832a, obv. 7; cf. Westenholz 1997, 260-261. Westenholz notes an alternative reading ^{as}*Banana*, suggesting that possibly the horizontal sign served as a *Personenkeil*; Westenholz 1997, 258, 260 n. 7. Unusually, the *as*-sign may precede names, as seen from the examples of the names ^{as}*A-na-aḫ-ḫu-taš*, ^{as}*Ba-ḫar-ak-ši-ri*, ^{as}*Te-er-tak-ra* and ^{as}*Uz-ze-en-naḫunti* listed in Zadok 1984, 62-63, 80, 82. Banana is elsewhere the name of an individual from Marḫaši mentioned

enholz proposed that the name Ašbanana has a similar sound to that of Anubanini.¹⁸ Strictly speaking, one could be critical of Westenholz's proposal, but at present it is not established beyond doubt whether or not this resemblance betrays a variation of the same name at the level of oral or written transmission. At the very least, the "Tenth Battle" demonstrates that the lore of Sargon and Naram-Sîn stories could designate a hostile force as the "Harians" and name them a leader. In the case of the Old Babylonian copy of the Cuthaeen Legend, MLC 1364, it is not clear if the name of the Harian leader was ever written since the text is imperfectly preserved. The identity of the Harians remains an enigma. Elsewhere, according to the lexical list OB Proto-Lu and the Sargonic literary text the "Nippur Letter", SAG.ĤAR is found among terms for peoples of the steppe and kinship groups.¹⁹ The reference to [SAG].ĤAR in the "Nippur Letter" is part of the lines that survive in the "canonical" Lu series.²⁰ SAG.ĤAR as "head (SAG) of ĤAR," is to be compared with the "head of the Harians" in the "Tenth Battle." The commentary to the series *Šumma Izbu* associates ĤAR with the word *nakru* 'foreign, alien; enemy.'²¹ It is not clear due to the present state of the evidence how this pertains to the actual meaning of the term "Harians."

Melili and the Sons

Melili is named as the queen of the enemy forces from the mountain in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend (line 39). At first glance, she is absent from the previous versions, but there is a reading *Me-li-li* found in the fragmentary fifth column of MLC 1364 (v 5').²² The reading is probable but not beyond doubt due to damage on the tablet. There is not enough context preserved in MLC 1364 to connect beyond doubt this reading with the name Melili in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend. The philological analysis of the name Melili will be taken up below, together with the names of her sons according to the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend.

The names of Anubanini's sons are preserved on K 5418a (= CT 13 39-40) 13'-17', S.U. 21923 (= STT 30) i 40-46 and K 2021B i 5'.²³ Striking is how actually all names, except that of the third son,²⁴

in Ur III texts and is an example of a name with a reduplicating syllable, for which there are many examples from Elamite names but in the case of this certain Banana, he is explicitly associated with Marḥaši; Zadok 1983, 97 n. 76.

¹⁸ Is it perhaps possible that the scribe of VAT 7832a, obv. 7, erred in writing the *an*-sign (thus *Anu-banana?) and only wrote the *aš*-sign? Perhaps the *na*-signs were also an error for the *ni*-signs (*Anu-banini?). The latter posited error, however, is less likely as compared to an incompletely impressed *an*-sign. Ašbanana may in fact be a different and unique name. All these possibilities are speculative due to the current state of the evidence.

¹⁹ MSL 12 47: 394a and Nippur Letter ii' 4 have been noted in Westenholz 1997, 146-147, 258.

²⁰ Lu III iv 72ff in MSL 12 127-28; noted in Westenholz 1997, 147.

²¹ Izbu Comm 184, 537 in Gelb et al. 1956-2010, Vol. N I, 190 s.v. *nakru*.

²² See Westenholz 1997, 276. For the photograph, see Westenholz 1997, 404 where the reverse and the obverse are to be interchanged and what is titled as column ii is actually column v, as is also drawn in Finkelstein 1957, 84-85. Elizabeth Payne from the Yale Babylonian Collection has kindly answered queries about the reading *me-li-li* in column v 5'. Payne points out that there is nothing to exclude the generally accepted reading *me-li-li* while this is still not the definite reading only because the text is damaged.

²³ Henceforth following the numbering of the text score prepared in Westenholz 1997, 332-68, with the pertinent copies B = K 5418a, E = K 2021B and G = STT 30. They have been collated for the present study. Gurney's (1955, 100) and Westenholz's (1997, 340-341) name readings are confirmed except for the names of the third and seventh sons which in turn will be discussed. STT 30 is a join and its museum registration number at the Museum of Anatolian Civilisations is S.U. 21923 (= S.U. 51/67A+76+166). For the section of the Sultantepe tablet with the names, see Figure 1.

²⁴ The name of the third son is preserved clearly only in the final syllable spelled -^r piš^r (G i 42) or -^{pa}ḫ (B i 15'). Gurney (1955, 100) proposed reading [¹K]u²-^r ku²-^r piš. Had it been possible to confirm this in collation, the Elamite

have the ending dV(h), the vowel interchanging between a, u, and i; the preserved names are Memanduh/Memandah,²⁵ Medudu/Midudu,²⁶ Tartadada, Balдахdah, Aḥudanadiḥ,²⁷ and Ḥurrukidû. Three of these names reduplicate dV(h).²⁸ Such a distribution of features can occur in any language and it would be superfluous to try to guess their linguistic affiliation from such names with few syllables and with such syllabic reduplication. Could these be a coincidence of names collected from a language foreign to the Mesopotamians? Perhaps indeed the evidence will one day emerge that these names were collected from a historical memory of Anubanini's kingdom or perhaps a conflation of specific historical oriental enemies in the mind of Mesopotamian tradition. However, the present state of the evidence merits an alternative approach.

An analysis which only tries to identify a specific language behind the names will not do justice to the genre of the Cuthaeen Legend. The Cuthaeen Legend is not a historical document but it is a literary text (albeit potentially with historical elements – but this cannot be taken for granted). As such, regardless of the question of historicity, one may consider comparing the names with each other in order to try to explain their make-up. The creation of these names may be considered artificial. Whether they were artificial because of variants created by oral tradition (bards are very hard to trace) as recorded (and modified?) by the scribal tradition, or whether they were clever scribal and authorial inventions themselves, can and should be treated as a different issue. Uncertainty with this cannot guarantee a referral to the view that these names are actual names collected from historical memory. On the contrary, there are several indicators which seem to point to the artificial nature of the names for members of Anubanini's clan in the Cuthaeen Legend. These are discussed in turn.

The reduplicating syllable in Queen Melili's name (*Me-li-li*),²⁹ and similar reduplication in three of the sons (*Medudu/Midudu*, *Tartadada*, *Balдахdah*), both compare with the syllable reduplication in Anubanini's name. As discussed above, it is more likely that Anubanini is the name for which there is some external confirmation, despite the difficulties ascertaining the name's etymology. The other names of members of his clan could have been artificially developed based on the syllable reduplication of Anubanini's name. The extant names of the sons with no syllabic reduplication (*Memanduh/Memandah*, *Aḥudanadiḥ*, and *Ḥurrukidû*) reflect a similar final dV(h) in that they rhyme, however inexactly, with the final syllable of their brothers' names. It would only be criticized severely if one tried to identify a genuine linguistic affiliation for names with such features. If such a method were to be pursued, one could conjure, for example, Elamite name elements. Just to demonstrate this point and to show how

name elements KUK and PIŠ (discussed in Zadok 1984, 21-22, 35) could have been relevant in explaining the name. Westenholz (1997, 340) alternatively reads [X]-' *ta-piš*'.

²⁵ Written *Me-ma-an-duḥ* in B i 13' and the last syllable *duḥ* is preserved in E i 5'; the variant form *Me-ma-an-dah* is in G i 40.

²⁶ *Me-du-du* (B i 14') and *Mi-du-du* (G i 41).

²⁷ Collation indicates that B i 18' has preserved -' *dah*' as the final syllable for *Aḥudanadiḥ*, further supporting the point made. For a photograph of K 5418a, see also the British Museum section of the Cuneiform Digital Library Initiative website (<http://cdli.ucla.edu/collections/bm/bm.html>) or the British Museum official website (http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database.aspx).

²⁸ The seventh brother has a lengthened vowel (written *du-u*) and this fits the pattern only to some extent. The name of the seventh brother will be discussed below.

²⁹ Written *Me-li-li* in B i 12' and E i 4'. The variant *Me-li-lim* (G i 39) appears to be part of an effort to squeeze in the name in that line since *lim* is a shorter sign than *li*. This variant can be alternatively read as *Me-li-li*. There is the possibility that the first name element was Sumerian ME. Cf. *Me-kubi*, the name of the daughter of Bilalama, governor of Ešnunna; Zadok 1984, 22. For the Sumerian ME as a name element, see Limet 1968, 277. There is also the Kassite name element *meli* ('[male or female] slave'), used for example for Elamite female names; Zadok 1984, 55.

improper this is: TAR³⁰ (cf. *Tartadada*),³¹ MA (‘decide,’ ‘show willingness’) with its related forms MAN and MANK³² (cf. *Memandub*), MI (written *me*, meaning ‘follow’) and its related forms (cf. *Memandub*, *Medudu/Midudu*,³³ cf. *Melili*), ATIḪ (as in *Te-em-mu-a-ti-iḫ*)³⁴ and the Elamite name *A-ḫu-ḫu*³⁵ (cf. *Aḫudanadiḫ*). Note that there has been the view expressed that the Lullubean language (Anubanini was king of Lullubum) was related to Elamite; this is uncertain and highly tentative at best.³⁶ Westenholz compared the sons’ reduplicated type names with Old Akkadian period names and posited some “Hurrian influence” in that the sons’ names seem to rhyme with the names of kings of the north and northeast, such as the reduplicated name Duḫsusu of Mardaman, Rabsisi of Subartu, and also with names ending in *-aḫ*, such as Šulgi’s adversary Tabban-daraḫ of Simurrum.³⁷ Specific onomastic comparisons such as these do not prove a specific linguistic affiliation for the names of members of Anubanini’s clan.

The enemy in the Cuthaeen Legend, strictly speaking, is not described as the historical Lullubeans. The Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend avoids the explicit use of the gentilic term “Lullubean,” and the enemies are described differently from the Lullubeans. Furthermore, the Cuthaeen Legend refers to their creation by the great gods and states that the enemy grew up and rode in the mountains (lines 31-36, 47). According to the story, Naram-Sin of the Cuthaeen Legend confuses Anubanini’s clan from the mountains for types of evil demons (lines 67-68) and one finds the generic terms such as *šēdū*, *namtarū* and *rābišū lemnūte* and probably [*utuk*]kū (the manuscripts do not reveal this specific term for certain but traces indicate it is expected).³⁸ These terms are commonly used in the series *Utukkū Lemnūtu*.³⁹ One bilingual incantation refers to “seven” demons born and raised in the mountains.⁴⁰ The series *Utukkū Lemnūtu* contains various descriptions of the ‘seven’ (*Sibitti*) evil demons.⁴¹ Again, they are said to have been born and raised in the mountains.⁴² The term *šēdū*, also used in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend, is used in the series *Utukkū Lemnūtu* to describe the ‘Seven’ as evil spirits in general.⁴³ Elsewhere in the series *Utukkū Lemnūtu*, these “warrior seven” (*qarr[adu sibitti]*, ur.sag imin.na) are mentioned in sevens (seven in the heavens and seven in the netherworld) and, among other things, they are likened to horses bred in the mountains (only as a metaphor to describe their anarchical character).⁴⁴ The theme of seven demons found in Babylonian demonological tradition is paralleled, one can argue, by the number seven with the seven sons of Anubanini in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend. This parallel, it can be argued, is

³⁰ TAR is probably a last name element, but it is the third person formative of the more common name element TA ‘establish,’ ‘set,’ ‘place,’ Zadok 1984, 12, 35, 42.

³¹ One must also note that there is the Elamite reduplicating name element TATA that was spelled as last name element *-da-da* in certain cases; Zadok 1984, 42-43.

³² Zadok 1984, 27-29.

³³ Also noting that there is the Elamite name element TUTU (with reduplication) that was spelled as last name element *-du-du* or *-dū-dū* in various names; Zadok 1984, 45.

³⁴ Zadok 1984, 8.

³⁵ For *A-ḫu-ḫu* as a partly Elamite name and partly an onomatopoeic nickname, see Zadok 1983, 97.

³⁶ See the literature in Zadok 2005.

³⁷ Westenholz 1997, 311.

³⁸ The description *šipir Enlil* refers to demons in general; Westenholz 1997, 315.

³⁹ For their attestations, see Geller 2007.

⁴⁰ CT 16 44: 84-87 (98-101); Horowitz 1998, 332.

⁴¹ Cf. Geller 2007, xvii. For a detailed study of the *Sibitti*, see Konstantopoulos (forthcoming).

⁴² Tablet 13: 3-4; Geller 2007, 165.

⁴³ Tablet 16: 2; Geller 2007, 178.

⁴⁴ Tablet 5: 76-100, 151-196, esp. 83-90, 151, 156; Geller 2007, 121-127.

due to the demonization of the enemy in Mesopotamian literature.⁴⁵ Naram-Sîn of the story confused them for demons as described above. Furthermore, Tiamat is uniquely mentioned in the Cuthaeen Legend as one of the parents of the enemy (line 34). This enemy is said to be an army with bodies of the partridge(?)⁴⁶ and a people with the faces of ravens (*šabū pagri iššūr ḫurri amēlūta āribū pānūšun*; line 31). Haas discusses Tiamat's role in creating the demonic forces of chaos in *Enūma Eliš* and how the reference to Tiamat and the bird-like description of the enemy in the Cuthaeen Legend demonizes the Lullubeans.⁴⁷ The constant threat to Mesopotamia from the mountain frontier generated traditions that demonized foreigners.⁴⁸ For example, Haas points to the influence of the Elamite, Sutean or Lullubean languages in particular concerning the derivation of various demon names.⁴⁹ It is interesting, therefore, that the names of Anubanini's seven sons do not resemble any demon names, at least according to the knowledge of the present authors. According to the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend, they appear to be human and their blood can be spilled (lines 66, 71). Primarily due to their description in the story with bird-like features, it almost looks as if the Standard Babylonian version of the story assumed they were demons,⁵⁰ though the text makes clear later on that they are human beings. It cannot be excluded (nor can be verified due to a lack of preservation) that versions of the Cuthaeen Legend before the Standard Babylonian had ascribed a more literal demonic character to Naram-Sîn's enemies, one perhaps similar to the text "Gula-AN and the Seventeen Kings against Naram-Sîn" according to which the enemy is not flesh and blood.⁵¹

The Cuthaeen Legend story, with Anubanini conquering the world, is fictional. However, can one find traces concerning foreign peoples threatening Mesopotamia from its northern and eastern mountain frontiers *other* than the Lullubeans?⁵²

The Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend refers to Naram-Sîn's enemy occupying and establishing camp at Šubat-Enlil (line 54) while dominating northern Mesopotamia before invading the rest of Naram-Sîn's world. This mention of Šubat-Enlil recalls the historical Elamite dominance of northern Mesopotamia and their occupation of Šubat-Enlil that was realized after a period of struggle between Mari and Ešnunna after the death of Šamši-Adad and the disintegration of Assyrian power over northern Mesopotamia.⁵³ Šubat-Enlil continued to be a vital strategic centre after the death of Šamši-Adad and its occupation was considered a mark of hegemony during the power struggles that lasted until Hammurabi of Babylon consolidated his power. The Elamite offensive on Mesopotamia and their occupation of Šubat-Enlil were presumably parts of a traumatic chain of events in Mesopotamia.

⁴⁵ This is a complicated matter deserving further research, since the Mesopotamians did not merely demonize foreigners. They often also had proper and routine relations of trade and other forms of interaction. For a comparative study of how Mesopotamians, ancient Egyptians and Chinese could demonize foreigners in some instances but not in different contexts, see Poo 2005.

⁴⁶ Literally: *ḫurru*-birds.

⁴⁷ Haas 1980, 41.

⁴⁸ Haas 1980, 37-44.

⁴⁹ Haas 1980, 39.

⁵⁰ Discussed in Lanfranchi 2002.

⁵¹ Cf. BM 79987 ii 17' in Westenholz 1997, 254. This description is noticed by Westenholz 1997, 221.

⁵² This explains in part the difficulties in identifying the third millennium Lullubeans as the enemy in the story. The difficulty is also because of how their world invasion is described in the story: it starts from the northwest in Anatolia and goes southwest. Westenholz argues that, firstly, the second millennium use of the term "Lullubean" refers to any "barbaric mountaineer" (cf. Klengel 1966, 357-58) and demographics changed since the third millennium, and secondly, the details of the world invasion may have been confused with details concerning the grand coalition narrated in the Gula-AN story, which included kings from Anatolia to Elam; Westenholz 1997, 310-311.

⁵³ For a detailed and referenced discussion of these political events and the significance of Šubat-Enlil, see Charpin's treatment in Charpin – Edzard – Stol 2004, 193-227.

tamian history. Did this, however, somehow influence the formation of the Cuthaeen Legend? This is not known. One may assume that the formation and later transformation(s) of the traditions and texts (of oral and/or scribal origin) were very complicated and the current state of evidence is not enough to decide on this. On the other hand, the occupation of Šubat-Enlil is a very peculiar event to mention in the Cuthaeen Legend and to be ascribed to Anubanini's sons. It also cannot be excluded that a later bard or scribe benefited from the historical memory of the Elamite occupation,⁵⁴ along with others (e.g. Anubanini's kingdom of Lullubum), and composed the Cuthaeen Legend and/or its precedent variants, for purposes and in a place of origin currently unknown. Requesting the reader's indulgence, one can state the obvious that it is not always easy to discern authorial intentions. This is not to argue that the original authors or the later editors of the Cuthaeen Legend saw the great enemy as the historical Elamites of the Old Babylonian period. Even if the Elamite connection with this occupation were to be nullified, it is clear that the enemy occupation of Šubat-Enlil described in the story is very peculiar and cannot be ascribed to the historical Lullubeans of Anubanini. Rather, given that the names of Anubanini's sons have no clear linguistic affiliations, and given the demonological and mythological elements in their descriptions, we propose that the text of the Cuthaeen Legend conceived names that evoke the eastern frontier enemies of Mesopotamia in general and in the tradition of the dehumanization of so-called barbarian peoples. The description of Anubanini's clan in the Cuthaeen Legend is better understood as a generic enemy from the mountain frontier, told in a mythological narrative.

Why the Seventh Son Ḫurrukidû?

The seventh son's name in the Standard Babylonian Cuthaeen Legend reads *Ḫur-ru-ki-du-u*.⁵⁵ Collation indicates that the second sign is *ru*.⁵⁶ This is a form of the sign that is attested in Neo-Assyrian paleography. In addition, digital image processing techniques also highlight the components of the sign and confirm this collation (Fig. 2).⁵⁷ The name only imperfectly fits with the pattern dV(h) thanks to its final syllable *dû* (written *du-u*), still managing to present a certain harmony of name endings for the sons as members of the same family. On the other hand, the Middle Babylonian version had only six brothers, as discussed above, and their names have not been preserved (if they ever existed). It seems that at some point in time oral and/or scribal tradition added an artificial seventh brother to make the brothers correspond to the Babylonian tradition of the seven demons, which presents a parallel to the seven sons of Anubanini in the Standard Babylonian version of the Cuthaeen Legend as discussed above.

Appendix: Confirming the collation of cuneiform signs using image processing techniques

The main objective of using image processing techniques is to improve the quality of any given image in order to achieve a better perception. Image processing methods were used to confirm the collation for the *ru*-sign on STT 30 i 46 (the sign *ru* in the name written *Ḫur-ru-ki-du-u*).⁵⁸ The results obtained are based on the objective data attained from the digital camera photograph processed as an electronic file. The image processing began first by establishing the region of interest (ROI) on the clay surface of the impressed sign. The analysis indicated that two different algorithms were required to obtain con-

⁵⁴ The possible connection between the Elamite occupation of Šubat-Enlil and the Cuthaeen Legend was first brought to the attention of this article's first author by Jean-Jacques Glassner on occasion of a written communication. The present discussion is, however, only the present author's interpretation.

⁵⁵ STT 30 i 46.

⁵⁶ Hence confirming Westenholz's reading except for the second sign. Previous readings include ¹*Ḫar²-ša²-ki²-du-u* (Gurney 1955, 100) and ¹*Ḫur-ra²-ki-du-u* (Westenholz 1997, 341).

⁵⁷ For a discussion of how these techniques were used to confirm the collation, see the appendix below.

⁵⁸ The value of digital cameras and computer programs for the study of cuneiform tablets is recognised; cf. Charpin 2010, 14; Cammarosano et al. 2014.

firmation as to the components comprising the sign *ru*. On the ROI, certain components of the sign had similar feature types that required similar feature extraction procedures. In particular, the components of the sign on the left side of the ROI had distinguishing brightness values compared to the background. On the other hand, the components of the sign on the right side of the ROI did not have such features to easily identify its boundary from the background. The nature of the lighting in the photo brought about the need to apply different techniques to the components of the sign. These techniques are explained in the following paragraphs.

The first algorithm started by converting the RGB (Red Green Blue) input image (Fig. 3-a) to gray scale (Fig. 3-b). Contrast stretching was then applied to the converted image (Fig. 3-c). Next, power-log transformation was used on the image from the previous step (Fig. 3-d). These last two steps were implemented in order to better distinguish the component of the sign from the background. One may notice that even though the resulting image had better visibility compared to the original image, these steps also increased the noise level. Gaussian smoothing filter was applied to reduce the noise. Thresholding was then applied to convert the gray scale image to a binary (two-level) image (Fig. 3-e). At this stage of the algorithm, the component of the sign and the background were shown with black and white respectively. However, due to the unavoidable noise associated with the image, there remained holes and islands in the binary image. To overcome this problem, morphological image processing techniques were used – erosion followed by dilation (also called opening) (Fig. 3-f). The last step involved a boundary detection process which can easily be achieved by binary edge detection techniques (Fig. 3-g). The final resulting boundary was superimposed on the original image as shown in Fig. 3-h. The result for one particular sign component has been shown in Fig. 3. The same algorithm was applied for the other sign components and similar results were attained.

The second algorithm used RGB (Red, Green, Blue) color information, since, unlike the first four symbols, the gray scale brightness was not sufficient for the last one. The algorithm started by applying histogram equalization on each RGB color channel separately (Fig. 4-a,b). After using median filter to reduce noise, power-log transformation was applied for better contrast achievement (Fig. 4-c). The image was then converted to gray scale (Fig. 4-d). At this point, the image contained better features which were used to distinguish the component of the sign from the background, as such the steps of the first algorithm described above was followed. The final superimposed image is shown in Fig. 4-e.⁵⁹

Abbreviated Literature

CAD	See Gelb et al. 1956-2010.
Cammarosano et al. 2014	M. Cammarosano – G. G.W. Müller – D. Fisseler – F. Weichert, <i>Schriftmetrologie des Keils. Dreidimensionale Analyse von Keileindrücken und Handschriften</i> , <i>Die Welt des Orients</i> 44, 2014, 2–36.
Charpin 2010	D. Charpin, <i>Reading and Writing in Babylon</i> , Cambridge, Massachusetts 2010.
Charpin – Edzard – Stol 2004	D. Charpin – D. O. Edzard – M. Stol, <i>Mesopotamien: Die altbabylonische Zeit</i> , Fribourg – Göttingen 2004.
Edzard 1973	D. O. Edzard, <i>Zwei Inschriften am Felsen von Sar-i-Pül-i-Zohāb: Anubanini 1 und 2</i> , <i>Archiv für Orientforschung</i> 24, 1973, 73-77.
Eren – Hoffner 1988	M. Eren – H. A. Hoffner, <i>İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri IV</i> , Ankara 1988.
Finkelstein 1957	J. J. Finkelstein, <i>The So-Called ‘Old Babylonian Kutha Legend</i> , <i>Journal of Cuneiform Studies</i> 11, 1957, 83-88.

⁵⁹ The details of the image processing techniques used in these algorithms are out of scope of the present study. For further information on these techniques, see Gonzalez – Woods 2008.

- Frahm 2011 E. Frahm, *Babylonian and Assyrian Text Commentaries: Origins of Interpretation*, Münster 2011.
- Frayne 1990 D. R. Frayne, *Old Babylonian Period (2003-1595 BC)*, Toronto 1990.
- Gelb et al. 1956-2010 I. J. Gelb – A. L. Oppenheim – B. Landsberger – E. Reiner – R. D. Biggs – J. A. Brinkman – M. Civil – W. Farber – M. T. Roth – M. W. Stolper, *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Chicago 1956-2010.
- Geller 2007 M. J. Geller, *Evil Demons: Canonical Utukkū Lemnūtu Incantations*, Helsinki 2007 (State Archives of Assyria Cuneiform Texts, Vol. 5)
- George 2003 A. R. George, *The Babylonian Gilgamesh Epic: Introduction, Critical Edition and Cuneiform Texts*, Oxford 2003.
- Glassner 1986 J. -J. Glassner, *La chute d'Akkadé: l'événement et sa mémoire*, Berlin 1986.
- Gonzalez – Woods 2008 R. C. Gonzalez – R. E. Woods, *Digital Image Processing*, Boston 2008.
- Gurney – Finkelstein 1957 O. R. Gurney – J. J. Finkelstein, *The Sultantepe Tablets I*, London 1957.
- Gurney 1955 O. R. Gurney, *The Sultantepe Tablets: The Cuthaeen Legend of Naram-Sin*, *Anatolian Studies* 5, 1955, 93-113.
- Güterbock 1938 H. G. Güterbock, *Die historische Tradition und ihre literarische Gestaltung bei Babyloniern und Hethitern bis 1200. Zweiter Teil: Hethiter*, *Zeitschrift für Assyriologie* 44, 1938, 45-149.
- Haas 1980 V. Haas, *Die Dämonisierung des Fremden und des Feindes im Alten Orient*, *Rocznik orientalistyczny* 41, 1980, 37-44.
- Hoffner 1970 H. A. Hoffner, *Remarks on the Hittite Version of the Naram-Sin Legend*, *Journal of Cuneiform Studies* 23, 1970, 17-22.
- Horowitz 1998 W. Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, Winona Lake 1998.
- Klengel 1966 H. Klengel, *Lullubum: Ein Beitrag zur Geschichte der altvorderasiatischen Gebirgsvölker*, *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung* 11, 1966, 349-371.
- Klengel 1987-1990 H. Klengel, *Lullu(bum)*, *Reallexikon der Assyriologie* 7, 1987-1990, 165-168.
- Konstantopoulos (forthcoming) G. Konstantopoulos, *They are Seven: Demons and Monsters in the Mesopotamian Textual and Artistic Tradition*, PhD diss., University of Michigan (forthcoming).
- Kutscher 1987-1990 R. Kutscher, *Malgium*, *Reallexikon der Assyriologie* 7, 1987-1990, 300-305.
- Lambert 1996 W. G. Lambert, *Babylonian Wisdom Literature*, Winona Lake 1996.
- Lanfranchi 2002 G. Lanfranchi, *The Cimmerians at the Entrance of the Netherworld. Filtration of Assyrian Cultural and Ideological Elements into Archaic Greece*, in: *Atti e Memorie dell'Accademia Galileiana di Scienze, Lettere ed Arti Parte III: Memorie della Classe di Scienze Morali, Lettere ed Arti*, 94, 2002, 97-103.
- Limet 1968 H. Limet, *L'anthroponymie sumérienne dans les documents de la 3. dynastie d'Ur*, Paris 1968.
- Longman 1991 T. Longman, *Fictional Akkadian Autobiography: A Generic and Comparative Study*, Winona Lake 1991.
- Michalowski 2011 P. Michalowski, *The Correspondance of the Kings of Ur: An Epistolary History of an Ancient Mesopotamian Kingdom*, Winona Lake 2011.
- Miller 2001 J. L. Miller, *Anum-Īrbi and His Kingdom*, *Altorientalische Forschungen* 28, 2001, 65-101.
- Nasrabadi 2004 B. M. Nasrabadi, *Beobachtungen zum Felsrelief Anubaninis*, *Zeitschrift für Assyriologie*, 94, 2004, 291-303.

- Otten – Rüter 1973 H. Otten – C. Rüter, Textanschlüsse von Boğazköy-Tafeln (21-30), Zeitschrift für Assyriologie 63, 1973, 83-91.
- Otten 1970 H. Otten, Aus dem Bezirk des Grossen Tempels, Berlin 1970.
- Poo 2005 M.-C. Poo, Enemies of Civilization. Attitudes toward Foreigners in Ancient Mesopotamia, Egypt, and China, Albany 2005.
- Rochberg-Halton 1984 F. Rochberg-Halton, Canonicity in Cuneiform Texts, Journal of Cuneiform Studies 36, 1984, 127-44.
- Shaffer – Wasserman – Seidl 2003 A. Shaffer – N. Wasserman – U. Seidl, Iddi(n)-Sîn, King of Simurrum: A New Rock-Relief Inscription and a Reverential Seal, Zeitschrift für Assyriologie 93, 2003, 1-52.
- STT See Gurney – Finkelstein 1957.
- Sturm – Otten 1939 J. Sturm – H. Otten, Historische und Religiöse Texte, Berlin 1939.
- Walker 1985 M. F. Walker, The Tigris Frontier from Sargon to Hammurabi: A Philologic and Historical Synthesis, PhD diss., Yale University 1985.
- Westenholz 1997 J. Westenholz, Legends of the Kings of Akkade, Winona Lake 1997.
- Zadok 1983 R. Zadok, A Tentative Structural Analysis of Elamite Hypocoristica, Beiträge zur Namenforschung N.F. 18, 1983, 93-120.
- Zadok 1984 R. Zadok, The Elamite Onomasticon, Napoli 1984 (Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli, Supp. 44).
- Zadok 2005 R. Zadok, Lulubi, Encyclopaedia Iranica, originally published: July 20, 2005, url: <http://www.iranica.com/articles/lulubi>.

Özet

Bu Adlar Nereden Çıktı? Kuta Efsanesi'nde Anubanini ve Kabilesi

Bu makale, 'Kuta Efsanesi' olarak bilinen eski Mezopotamya edebi metnini konu almaktadır. Söz konusu Naram-Sin Efsanesi, çivi yazılı belgeler arasında birkaç versiyondan tanınmaktadır (Westenholz 1997). Ana protagonistler olan Anubanini ve kabilesine ait üyelerin adları birkaç açıdan anlaşılmamaktadır. Bu çalışmada adların okumasını saptamak amacıyla konvansiyonel çivi yazılı belge okuma ve analizi ile dijital görüntüleme teknikleri kullanılmıştır. Ardından gelen adların onomastik bir analizi, adları Mezopotamya dini, edebiyatı, etnolojisi ve demonolojisi ile ilişkilendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Eski Mezopotamya edebiyatı; etnoloji; onomastik; Kuta Efsanesi; Sargon ve Naram-Sin efsaneleri; dijital görüntüleme teknikleri.

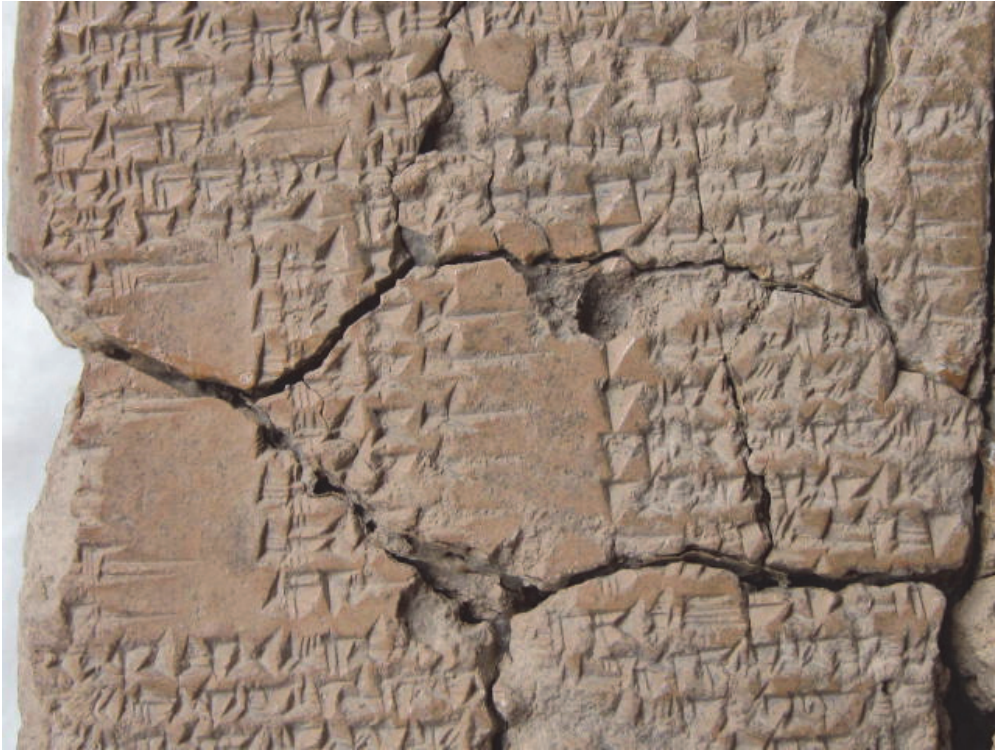

Fig. 1) *STT 30 i 39-46 (the names of Anubanini and his clan)*

Fig. 2) *The components of ru on STT 30 i 46 in light of digital imaging methods*

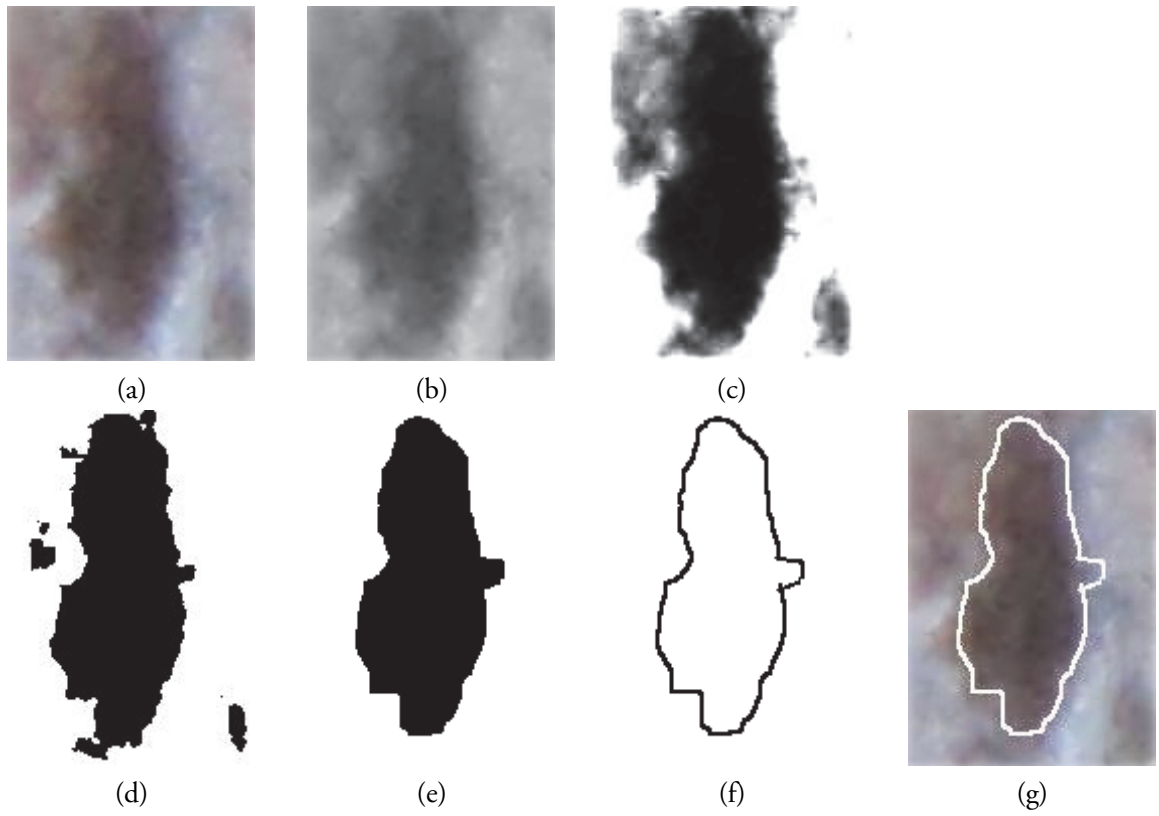
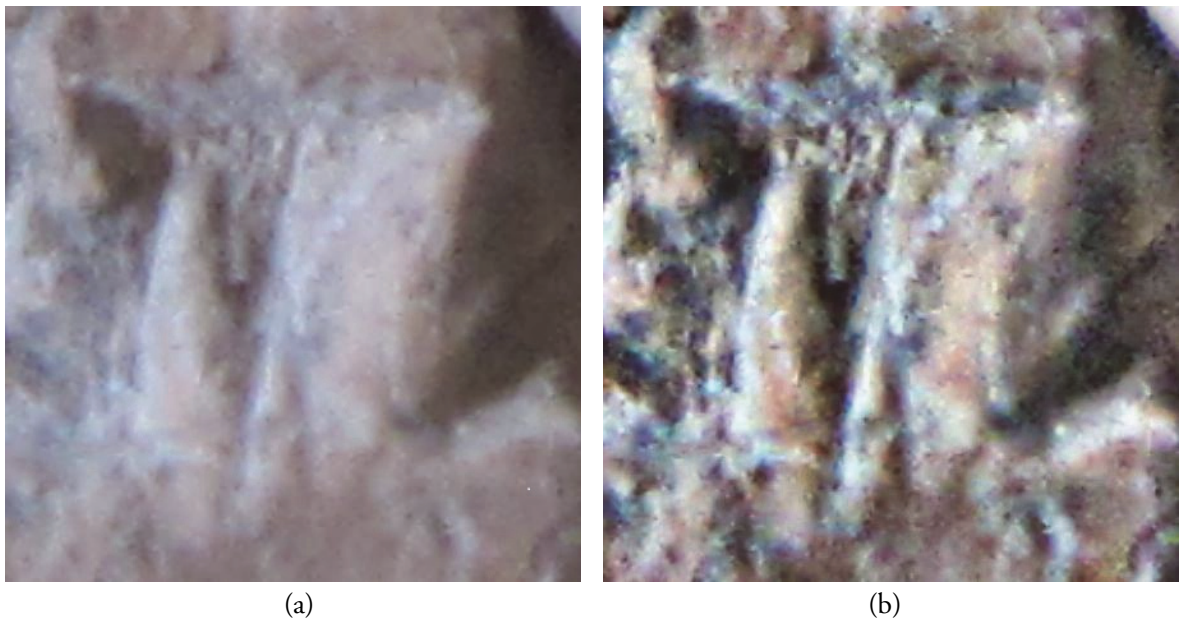

Fig. 3) (a) Original RGB image, (b) gray scale image, (c) result of contrast stretching followed by power-log transformation, (d) binary image, (e) result of morphological image processing techniques, (f) boundary detected image, (g) final superimposed image where the boundary is shown white to improve visibility

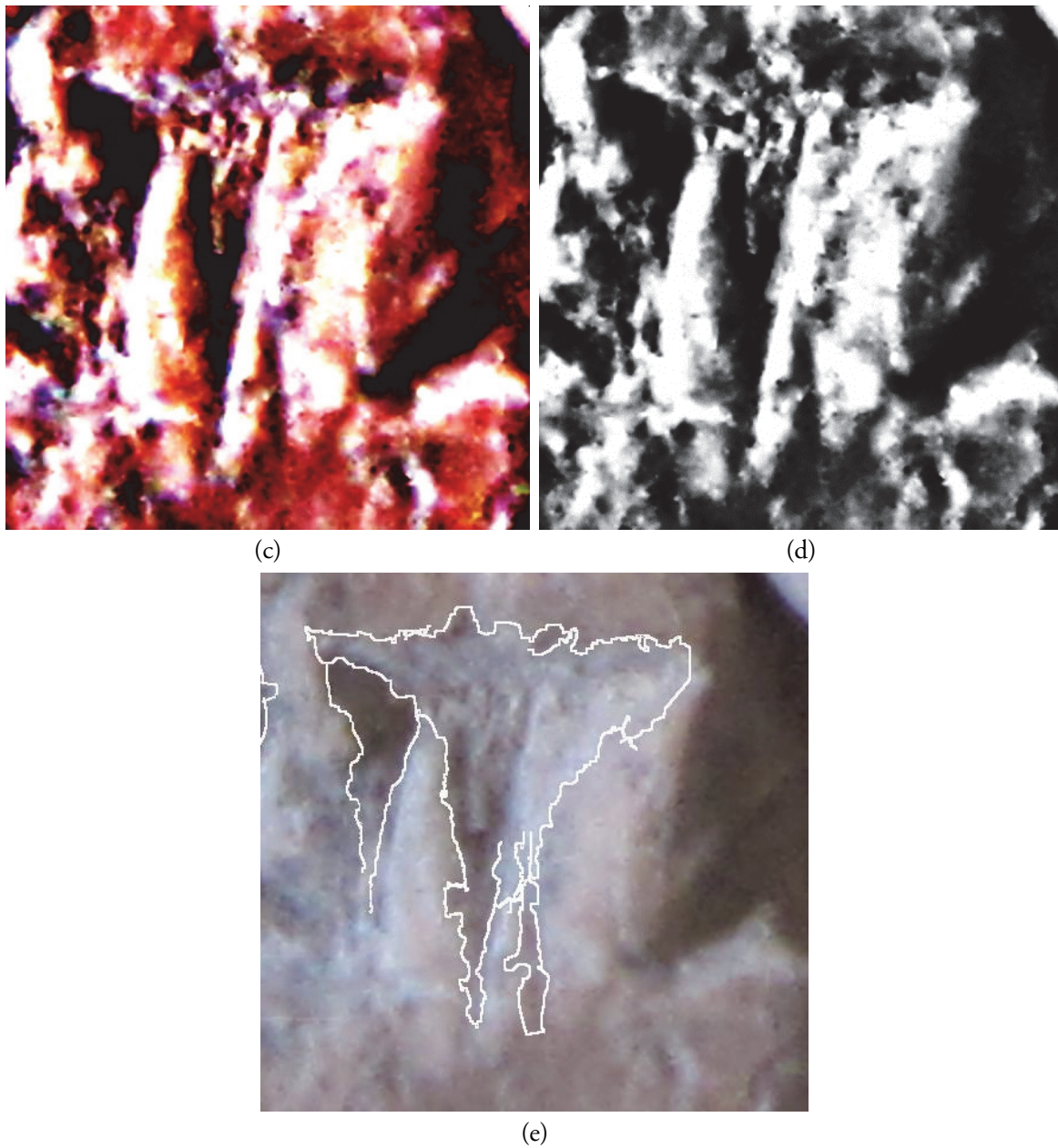

Fig. 4: (a) Original RGB image, (b) histogram equalized RGB image, (c) application of power-log transformation, (d) RGB to gray scale converted image, (e) final superimposed image

Andrej PETROVIC* – Ivana PETROVIC**

On Ritual Pollution by Seeing: I.Lindos II 487.1-3 and Hdt. 2.37.5

Abstract: This paper focuses on the request not to look at breast-fed children attested at the beginning of the cathartic regulation from the sanctuary of Athena Lindia in Rhodes (I.Lindos II 487 = LSS 91). We highlight uniqueness of visual taboos in extant Greek sacred regulations, and suggest that the stipulation from the Lindian sanctuary of Athena may have been influenced by Egyptian purity precepts.

Keywords: abstentions; Athena Lindia; beans; nursing; pollution; purity; visual taboo.

Wherever we encounter the ‘doctrine of purity’ or the ‘doctrine of pollution’, as historians of religion and anthropologists came to label this ‘human universal’,¹ we find it applied in multiple contexts and at all sensory levels. In virtually all cultures the binary opposition of purity and defilement surpassed the limits of physicality and became a prism that diffracted religious, social, political and cultural dichotomies of positive and negative values. Purity is, as Mary Douglas often remarks, regularly associated with ideas of order and stability, and pollution with the opposites.² A *clean* person became a *pure* person, that is, not just hygienically devoid of bodily defilement, but also pious, socially acceptable, politically correct, and culturally refined: orderly.

There is a downside. As ‘pure’ became a synonym for ‘good’, and ‘impure’ for ‘bad’, a seed of destruction was planted, the consequences of which the world has been witnessing for the past three thousand years. From ancient Greece to the present day, the binary of purity and pollution was employed as the line demarcating all-pervasive cultural and societal divisions which, taken to the extreme, led to atrocities committed in the name of purity. From ethnic ‘cleansings,’ both ancient and modern, religious persecutions, more recent abominations such as ‘Rassenhygiene’ to the present day extreme right wing parties elected to the European parliament to perpetuate myths of ethnic or societal purity and whose politics target the ‘pollutant’ minorities of every kind, the doctrine of purity has been utilized as a dangerous discriminatory tool.

In the distinct religious context, it is significant that the diffraction of the notion of purity also took place at the sensory level. Consequently, a person could eat pure or impure foodstuffs, touch pure or impure objects, smell pure or impure smells, but also hear pure and impure words and see pure and impure sights. This naturally led to the synesthetic mixing of categories in the language of the doctrine of purity, and one speaks of the purity of objects, both in a tactile and a visual sense, purity of words

* Dr. Andrej Petrovic, Classics and Ancient History Department, Durham University, 38 North Bailey, DH1 3EU, Durham, UK (andrej.petrovic@dur.ac.uk).

** Dr. Ivana Petrovic, Classics and Ancient History Department, Durham University, 38 North Bailey, DH1 3EU, Durham, UK (ivana.petrovic@dur.ac.uk).

¹ As far as we can see, one of the earliest uses of the term “doctrine of purity” is found in William Law’s 1726 treatise *The Absolute Unlawfulness of Stage Entertainments*, and related, interestingly, to “Christian doctrine of purity of heart” (p. 413 of the eighth edition of the *Practical Treatise upon Christian Perfection*, Newport 1807 which prints the 1726 treatise as an addendum). On “doctrine of pollution,” see Gagné 2013, 138-140. Pollution belief as ‘human universal’: Parker 1983, 2. For the suitability of the term ‘doctrine’ for discussion of purity in the Greek context, see below, n. 5.

² Douglas 1966, esp. 44-50.

and utterances, purity of smells and purity of foodstuffs. Or, as Hesiod does, of universal purity, purity ‘from badness’, which, however, extends also well beyond the physical realm, as we show elsewhere.³

Where there is diffraction, there is often also the tendency to reconstitute. As ‘cleanliness’ became the path to ‘godliness’ and the means to endear oneself to the divine, we note increased efforts of members of communities to observe purity regulations that would facilitate the acquisition of *universal* purity for the worshipper. In the Greek context, we note the emergence of distinct pure ‘ways of life,’ which aimed at providing universal purity, and regulated sensory experiences at various levels.

A Greek worshipper, if we are, for the sake of generalization, to amalgamate the evidence that is in historical reality spread over some ten centuries into one unified abstract set of purity requirements, was concerned with pollution at all sensory levels.⁴ For such a worshipper, purity requirements formed a part of a distinct doctrine of orthopraxy predicated on the existence of a certain set of beliefs and convictions. While we should by all means recognize and acknowledge the absence of an elaborated religious ‘creed’ or dogma, the Greek sacred regulations (“sacred laws”), – as we label the cluster of some 500 inscriptional texts detailing rules of conduct in Greek sanctuaries or of modes of engaging with the divine –, do collectively bear witness to some form of a doctrinal mode of operation in cults of Greek cults.⁵ This is especially so when it comes to issues of purity and pollution – sacred regulations represent a particularly valuable source in the study of the purity requirements in Greek cults from early times, and even more so from the Hellenistic period onwards.⁶

Touching, tasting (eating) and even smelling are in the extant Greek evidence all associated with notions of purity and pollution. However, the requests to the worshipper not to look at certain sights which might endanger his purity are extremely seldom found in ritual regulations: in fact, in the extant corpus of some forty Greek cathartic regulations which survive on stone, there is only one inscription, as far as we can see, which demands of the worshippers not to look at a potential source of pollution, being the text from the Lindian sanctuary of Athena, carved in the late 2nd or 3rd c. A.D. (*I.Lindos* II 487). In this paper, we wish to advance the view that, as with the remainder of the inscription, as we believe, the clause to abstain from looking at a potential source of pollution resonates with the Egyptian purity precepts.

Pollution and the senses

Let us then turn to the sensory levels. Physical contact, not just in the sense of a tactile or bodily experience, but also in the sense of plain physical proximity to a polluting matter, is the subject of the greatest concern of Greek cathartic regulations. As is very well known, the materiality of pollutants in Greek

³ Petrovic – Petrovic (forthcoming).

⁴ A selection of the most influential and most recent studies of the Greek material: Parker 1983; Chaniotis 1997; Lupu 2005; Chaniotis 2012; Robertson 2013, 195-244; Günther 2013, 245-60.

⁵ In a religion in which unequivocally doctrinal elements, such as purity requirements or practices of prayer and dedication are closely associated with, or even embedded in ‘imagistic’ experiences, it is difficult to maintain the neatness of the dichotomy between imagistic and doctrinal religious modes. For the distinction between imagistic and doctrinal modes of operation, cf. Whitehouse 1995 and 2004; for attempts at its application in Greco-Roman religions, see contributions in Martin – Pachis 2009.

⁶ We employ the term “sacred regulations” in place of the vexed term “sacred law.” For an overview of scholarly debates and relevant evidence: Parker 2004 and Carbon – Pirenne-Delforge 2012. On purity in sacred regulations see the seminal studies of Chaniotis 1997 and, with some adjustments to his positions, Chaniotis 2012; Robertson 2013, 195-245. While relatively few cathartic regulations survive from before the 3rd c. B.C., one of the fullest descriptions of a ritual of purification in the case of murder is provided by the famous sacred law from Selinous (Sicily), dated to late sixth century B.C., see Lupu 2005, 15-18, and there No. 27 for text, translation and the commentary.

ritual ranges from (the avoidance of) blood, sex, and various taboo objects to (the avoidance of) the physical presence in a house of a parturient woman or a corpse.⁷

Relatedly, taboo foodstuffs represents another area of concern in purity regulations. Depending upon the nature of the cult, we register prohibition of the consumption of meat (esp. pork), meat of animals who died naturally, fish of various kinds, ‘house-birds,’ various types of beans, eggs and ‘egg-laying animals’, apples, and pomegranates.⁸

The notion of pure smells is also attested, yet olfactory purity remains a generally under-researched topic in the history of Greek religion. The smell of offering is occasionally labeled as ‘pure,’ and the practice of fumigation is thought to eliminate ‘impure smells’ and prevent the inhalation of impure matter.⁹

Hearing pure or impure words and utterances is a frequently attested concept in the literary religion from the early Greek period onwards. The idea of ‘pure speech’ stemming from a ‘pure mouth’ is found throughout Greek texts, and closely relates to notions of ‘good-’ and ‘bad-speech’, *euphemia* and *dusphemia* respectively.¹⁰ Nothing encapsulates this concept better, perhaps, than Euripides’ presentation of Hippolytus’ urge to purify his ears by washing them clean after hearing polluting words - an illustrative case of the concept of the aforementioned mixing of categories, as well.¹¹ In the inscriptional evidence and ‘lived religion’, cathartic regulations can associate ‘proper speech’ with the concept of *hagneia*: πάντες δ’ εὐσεβίεις τε καὶ εὐγλωθῆσσι παρίθ’ ἀγνοί, “All who are pious and *good-of-tongue* proceed as ritually pure”, states a 2nd c. B.C. cathartic regulation from the temple of Mater in Phaistos.¹²

It is evident that touching, digesting, or even inhaling, constitutes either directly or per proxy a physical contact with pollutants that can be taken to affect the body directly and without mediation. Physical pollution, and physical purity, is directly predicated on the idea of contact with or the avoidance of pollutants, but this is less clear with the remaining two senses.

Contagion by seeing pollutants or hearing polluting utterances, on the other hand, represents a less material type of pollution, since both seeing and hearing imply a mediated contagion, a contagion without physical contact. While it is true that this type of pollution also can have an origin in physical impurities (such as seeing a corpse, or hearing an incestuous proposition), the worshippers’ bodily distance from the materiality of pollutants in the case of touching, tasting and inhaling is, we may assume, smaller than in the case of seeing or hearing.

Pollutions by hearing and seeing are then pollutions that are to some extent, but not entirely, metaphysical: they are not entirely metaphysical, because even if they are not triggered by a direct physical contact with pollutants, they can still have their origins in dirt, in Mary Douglas’ famous “matter out of place”. But due to the material remoteness of the senses from the pollutants, this type of pollution is akin to what Robert Parker labels real “metaphysical pollutions,” that is ritual transgressions and various types of sacrilege (wearing wrong clothes in a ritual context, or jewelry, or disregarding the rules of a ritual, or entering a sacred space without permission, would all belong to this class), that is pollutions which do not originate in ‘dirt’.¹³

⁷ Parker 1983, *passim* and esp. 33-143.

⁸ Parker 1983, 357-366 provides an overview of polluting animals and food.

⁹ On fumigation, Burkert 1985, 75-76.

¹⁰ Cf. Gödde 2011, 1-27 and 37-47.

¹¹ Hipp. 653-655.

¹² I.Cret. I XXIII 3; EBGR 93-94 47; 1997 375; 2000 198; 2007 23, with Chaniotis 1997.

¹³ On this, Parker 1983, 144-152, from whom we borrow the term ‘metaphysical purity and metaphysical pollution’ (at 145) to designate pollution and purity which has no origin in contact or avoidance of contact with physical impurities.

Seeing is polluting: I.Lindos II 487.1-3 and Hdt. 2.37.5

Greek sacred regulations dealing with cathartic issues are almost exclusively concerned with the physicality of pollution, and accordingly, with the senses of touch and taste, both of these broadly defined in terms of the contact-constitution: a mere presence in the house of a parturient woman or of one who has died can be taken to constitute contact with a pollutant, and the banning of some animal products within the sanctuary may be interpreted as an extension of the prohibition to consume some of these products.¹⁴ Such issues also represent some of the main concerns of the Lindian inscription which requests of the visitors a lengthy list of abstentions (in which sex, death and blood taking an important role). But its preamble also contains an unusual request: In order to remain pure, a worshipper could be requested to abstain from looking at certain sights.

[κα]θαρο[ὺ]ς π[α]ρίναι κατὰ ὑποκείμενα
 [π]εριπαντηρίων εἴσω καὶ τῶν τοῦ ναοῦ [πυλῶν]·
 [ἴ]ναι ὄσιον φειδομένους ὀράσεως τέκνων βδ[αλλόντων]

*Visitors may proceed as pure according to the regulations
 within the lustral basins and the gates of the temple:
 let them enter piously, abstaining from looking at [breast-fed?] children.*

This is, as far as we can tell, the only Greek cathartic inscription which requests purity of the worshipper by requesting that he abstain from looking at a source of religious danger. According to Blinkenberg's (widely accepted and almost inevitable) restitution [ἴ]ναι ὄσιον φειδομένους ὀράσεως τέκνων βδ[αλλόντων]¹⁵ of the line 3, the visitors were requested to abstain from *looking* at children being breast-fed. Sokolowski's conjecture (ad LSS 91, [βλ]άστης) attempts to avoid the notion of breast-feeding which he thought out of place in this context.¹⁶ However, we know of two further documents in which nursing women were excluded from participation in cult, or where breast-feeding appears to be polluting.¹⁷ The reason for this could be that milk is a bodily 'flow', a matter crossing the boundaries of the body, and hence 'out of place,' and, like blood, it can be thought of as polluting. Perhaps it is relevant in this context to remark that ancient thinkers considered mothers' milk to be a product of putrefied or fully concocted blood.¹⁸

Alternative suggestions could also be made: one could search for moral reasons, such as an attempt to protect nursing mothers in a sanctuary of a distinctly kourotrophic divinity, as Athena Lindia was.¹⁹ Furthermore, one could, perhaps, speculate that this clause bears witness to the attempts to protect the children themselves from the malevolent gaze of the on-lookers: *baskania*.²⁰

Whatever the underlying logic behind this stipulation might be, we are dealing with a visual taboo. In Greek theological thinking, some of the visual taboos, such as the idea that gods abhor looking at a

¹⁴ For overviews, Wächter 1910, and Moulinier 1952 remain useful.

¹⁵ [ἴ]ναι (= ἰέναι) is to be taken as *infinitivus pro imperativo*, and ὄσιον as an adverb. On conjecture, cf. Blinkenberg ad loc.

¹⁶ LSS, p. 160.

¹⁷ Cf. LSS 119.6, where contact with nursing women is defined as a source of pollution, Ptolemais, 1st c. B.C. For an explicit exclusion of lactating (and pregnant) women from ritual, see LSCG 68, (IG V,2 514), 11-13, cult of Despoina, Lykosura, 3rd c. B.C.: μηδὲ | μύεσθαι [[μύεσθαι]] κύενσαν μηδὲ θη|λαζομέναν.

¹⁸ Putrified: Empedocles fr. 59 [68] Wright; fully concocted: Aristotle, Gen.an. 777a7. On Greek views of human milk, see Laskaris 2008, 459-464, who points out (p. 461) that: "Kourotrophic goddesses are not ... imagined as lactating ... [They] cared for their kouroi in more abstract ways".

¹⁹ Hadzisteliou Price 1978, 154-156 for the evidence.

²⁰ We are grateful to Esther Eidinow for this suggestion.

corpse,²¹ are understandable from the point of view of traditional doctrine of purity: Birth, death, sex, and blood represent, across cultures and time, the most powerful pollutants, and Greek gods could be envisaged as avoiding them for this reason. What we lack in the Greek evidence, however, are requests from the worshipper to refrain from looking at potential sources of *pollution* in the ritual context. In mythological narratives, seeing what ought not be seen is a narrative trope of the human path to peril: time and again Greek myth warns of such scenarios.²²

Why do we then find this kind of a stipulation in the ritual context in Lindos? Elsewhere we have argued that the temple of Athena Lindia has a long tradition according to which it was closely associated with Egypt. We reiterate key points here: its legendary founders were Egyptians (daughters of Danaos), it was perceived by Herodotus and others as a sanctuary particularly important for the Egyptians (to the extent that the Egyptians thought of it as an Egyptian sanctuary and closely related to Neith), and archaeological evidence also bears witness to close links between Egypt and Lindian sanctuary.

The Egyptian background, we argued, is mirrored throughout the text of the I.Lindos II 487 – many of the stipulations represent close parallels to Egyptian cathartic regulation – from the zonal thinking implied in the regulation, to the level of detail attested in this text, one can detect resonances of Egyptian tradition in the Lindian text. We posit that the Egyptian influence on the Lindian cult might also explain the existence of a visual taboo.

Herodotus' fascination with what we label cultural anthropology is obvious throughout his work, but his reflection concerning convergences and divergences between the Greeks and other peoples is probably nowhere more clearly exposed than in his second book. Egyptian customs relating to purity are of particular interest to Herodotus: time and again he reflects on similarities and differences between Greek and Egyptian purity beliefs and practices. In one such paragraph, the historian comments on Egyptians, who are "religious beyond measure, more than any other people," and catalogues what Egyptians do in order to maintain their purity, '*kathariotes*', paying great attention in particular to sensory diffraction of their concerns: he starts with taste, and comments that the cups from which they drink are cleaned daily, and the foodstuffs that they eat and avoid (2.37.1, 3-5), he comments on touch and body, remarking on the clothes and circumcision (2.37.2); then he turns to Egyptian priests, who are even more observant than others when it comes to purity: he comments on their clothes, footwear, and washing habits (2.37.3). Then he comments again on diet of the population and priests (2.37.5):

κνάμους δὲ οὔτε τι μάλα σπείρουσι Αἰγύπτιοι ἐν τῇ χώρῃ, τοὺς τε γινομένους οὔτε τρώγουσι οὔτε ἔψοντες πατέονται, οἳ δὲ δὴ ἱρέες οὐδὲ ὀρέοντες ἀνέχονται, νομίζοντες οὐ καθαρὸν εἶναί μιν ὄσπριον.

*The Egyptians sow no beans in their country; if any grow, they will not eat them either raw or cooked; the priests cannot endure even to see them, considering beans an unclean kind of legume.*²³

Refraining from looking a source of impurity (*ὀρέοντες ἀνέχονται*) in Egypt recalls Lindian *φειδομένους ὀράσεως*. While this particular stipulation in the text of Herodotus has not been highlighted by earlier commentators, we think that it is of great import for our understanding of the Lindian text: The Egyptian background of the sanctuary, we posit, also shaped the tradition and articulation in the cathartic regulation of the sanctuary. Numerous Egyptian visitors to the ancient and cosmopoli-

²¹ E. Hipp. 1435-1440, Parker 1983, 33 and 67.

²² Especially in aetiological narratives: cf. TAM II 174; famously, Artemis punished Aktaion with a gruesome death, and Athena blinded Teiresias: Callimachus' *Hymn on the bath of Pallas* (107-118), with Apollodorus B. 3.4.4. The blinding of Teiresias as a consequence of seeing Athena naked is first attested by Pherekydes (3F92). Callimachus' Athena even qualifies the prohibition of seeing a divinity against its will as an ancient divine law (H.Pal. 101-102 with Bulloch 1985, Commentary ad l.)

²³ Text after Hude, tr. Godley.

tan sanctuary of Athena Lindia may have understood the existence of a visual taboo in a cathartic regulation without much difficulty, but for the Greeks, it had to be written out.

Abbreviated Literature

- Bulloch 1985 A. W. Bulloch, *Callimachus, The Fifth Hymn*. Edited with Introduction and Commentary, Cambridge 1985.
- Burkert 1985 W. Burkert, *Greek Religion, Archaic and Classical*, Malden, MA, Oxford 1985.
- Carbon – Pirenne-Delforge 2012 M. Carbon – V. Pirenne-Delforge, Beyond Greek “Sacred Laws”, *Kernos* 25, 2012, 163-182.
- Chaniotis 1997 A. Chaniotis, Reinheit des Körpers - Reinheit der Seele in den griechischen Kultgesetzen, in: J. Assmann - Th. Sundermeier (edd.), *Schuld, Gewissen und Person*, Gütersloh 1997, 142-179.
- Chaniotis 2012 A. Chaniotis, Greek Ritual Purity: From Automatism to Moral Distinctions, in: P. Roesch – U. Simon (edd.), *How Purity is Made*, Wiesbaden 2012, 123-139.
- Douglas 1966 M. Douglas, *Purity and Danger. An analysis of concept of pollution and taboo*, London 1966.
- Gagné 2013 R. Gagné, *Ancestral Fault in Ancient Greece*, Cambridge 2013.
- Gödde 2011 S. Gödde, *Euphemia. Die gute Rede in Kult und Literatur der griechischen Antike*, Heidelberg 2011.
- Günther 2013 L. M. Günther, Concepts of purity in ancient Greece, with particular emphasis on sacred sites, in: Ch. Frevel – Ch. Nihan (edd.), *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean and Ancient Judaism*, Leiden – Boston 2013, 245-260.
- Hadzisteliou Price 1978 Th. Hadzisteliou Price, *Kourotrophos: Cults and Representations of the Greek Nursing Deities*, Leiden 1978.
- Laskaris 2008 J. Laskaris, Nursing Mothers in Greek and Roman Medicine, *AJA* 112, 2008, 459-464.
- Lupu 2005 E. Lupu, *Greek Sacred Law. A Collection of New Documents (NGSL)*, Leiden, Boston 2005.
- Martin – Pachis 2009 L. R. Martin – P. Pachis (edd.), *Imagistic Traditions in the Graeco-Roman World: A Cognitive Modeling of History of Religions Research*, Thessaloniki 2009.
- Moulinier 1952 L. Moulinier, *Le pur et l'impur dans la pensée des Grecs, d; Homère a Aristote*, Paris 1952.
- Parker 1983 R. Parker, *Miasma*, Oxford 1983.
- Parker 2004 R. Parker, What are Sacred Laws?, in: E. M. Harris - L. Rubinstein (edd.), *The Law and the Courts in Ancient Greece*, London 2004, 57-70.
- Petrovic – Petrovic (forthcoming) A. Petrovic – I. Petrovic, *Inner Purity in Early Greek Religion* (forthcoming).
- Robertson 2013 N. Robertson, The concept of purity in Greek sacred laws, in: Ch. Frevel – Ch. Nihan (edd.), *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean and Ancient Judaism*, Leiden – Boston 2013, 195-244.
- Wächter 1910 Th. Wächter, *Reinheitsvorschriften im griechischen Kult, (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten IX 1*, Giessen 1910.
- Whitehouse 1995 H. Whitehouse, *Inside the Cult: Religious Innovation and Transmission in Papua New Guinea*, Oxford 1995.
- Whitehouse 2004 H. Whitehouse, *Modes of religiosity: a cognitive theory of religious transmission*, Walnut Creek 2004.

Özet

Görme Yoluyla Dinî Kirlenme: I.Lindos II 487.1-3 ve Hdt. 2.37.5

Bu makale, Rhodos'taki Athena Lindia Tapınağı'nda olan katartik düzenlemenin (I.Lindos II 487 = LSS 91) baş kısmında belirtilmiş olan 'emziren çocuklara bakmama' isteği üzerine odaklanmıştır. Yazarlar, mevcut Yunan dinî düzenlemelerindeki görsel tabuların eşsizliğinin altını çizmekte ve Athena Lindia Tapınağı'ndaki bu koşulun Mısır "saflık" kaidelerinden etkilenmiş olabileceğini önermektedirler. Yazarlar, genel anlamda "temiz" bir kişinin "saf" bir insana dönüştüğü ve bu dönüşümün sadece fizikî açıdan değil, aynı zamanda dindarlık, sosyal olarak kabul görmüşlük, politik olarak doğruluk ve kültürel olarak arınmışlık açılarından da gerçekleştiği düşüncesinin olumsuz yanı da olduğunu belirtmektedirler. Zira "saf" sözcüğünün "iyi" ve "saf olmayan"ın ise "kötü" olarak algılanması zarar verici bir olgu olarak görünmektedir. Hem antik dönemde hem de günümüzde dini kısımlar, ırkçı yaklaşımlar gibi "kirletici" azınlıkları hedef alarak etnik ve sosyal "saflık" mitini sürdüren politikalar neticesinde "saflık" doktrini tehlikeli bir ayrımcılık aygıtı olarak kullanılmaktadır. Dinsel anlamda "saflık" kavramı ise duyuşal düzeyde bulunmakta, sonuç olarak kişi saf ya da saf olmayan yiyecekler yiyebilmekte, nesnelere dokunabilmekte, aynı zamanda saf ya da saf olmayan kelimeler duyabilmekte ve görüntülere bakabilmektedir.

Bilgimiz dâhilinde Yunan dini için detaylı bir amentü olmamakla birlikte, yak. 500 epigrafik metin Yunan dinî uygulamalarına ilişkin, özellikle de saflık ve kirlilik konularındaki bazı dogmatik detayları vermektedir. Dokunmak, yemek ve koklamak gibi duyuşlar, saflık ve kirlilik olgularıyla bağlantılıydı. Bununla birlikte saflığı tehlikeye düşürebilecek şeylere bakmama gibi bir istek dinî düzenlemelerde çok nadiren görünmektedir. Bu tip bir durum Athena Lindia Tapınağı'nda, İ. S. 2.-3. yy.'da yazılmış olan bir yazıtta mevcuttur (I.Lindos II 487). Bununla birlikte, bu kısıtlama büyük olasılıkla Mısır saflık ilkeleriyle etkileşimlidir. Eski Yunan dinindeki kirletici unsurlar kan, cinsellik, çeşitli tabu nesnelere başlayıp hamile bir kadının ya da cesedin bulunduğu bir evdeki fiziksel mevcudiyete kadar uzamaktadır. Benzer olarak yeme içmede, koklamada, dokunmada benzer kısıtlamalar bulunmakta, duyma ve görme yoluyla kirlenmeye ise az da olsa rastlanmaktadır. Athena Lindia Tapınağı'ndaki saflık kısıtları arasında, "çocuklara emzirilirken bakılmaması" beklentisi bulunmaktadır. Bu şekilde bazı görüntülere bakmama beklentisi sıra dışıdır. Bu, şu ana kadar bilinen yazıtlar içerisinde bu tip bir beklentinin olduğu tek yazıttır. Bunun arkasında, anne sütünün bir vücut sıvısı olması, emziren annenin korunması ya da çocukların nazardan korunması olabileceği gibi fikirler olsa da bu bir görsel tabu niteliğindedir. Bununla birlikte Herodotos'un Mısırlıların kirlilik kaynağını görmeye bile tahammül edemediklerini belirtmesi, Athena Lindia Tapınağı'nın, arkeolojik verilerin de desteklediği üzere, Mısır'la mitolojik ve tarihsel ilişkisinin güçlü olması, bu kısıtlamanın Mısır'la ilişkili olması gerektiğini düşündürmektedir.

Anahtar sözcükler: kaçınma; Athena Lindia; fasulye; emzirme; kirlilik; saflık; görsel tabu.

Some New Inscriptions from the Museum of Bursa

Abstract: In this contribution are presented two new milestones and five grave *stelai* recorded during our epigraphic research in the depot and the garden of the Archaeological Museum of Bursa. It is difficult to establish where these milestones were erected, as the museum authorities are unable to provide precise information concerning their provenances. One of the milestones belongs to the reign of Diocletian-Maximian (293-305 A.D.) and gives a distance of 5 miles. The name of the Emperor Maximian was erased from the inscription following the *damnatio memoriae* after his death. The latter milestone dates from the reign of Philip the Arab (244-249 A.D.) and records the same distance of miles. Of the 5 funerary stones introduced, one is in Latin and one is bilingual, while the others bear Greek inscriptions. Two of the *stelai* (nos. 4-5) date to the Late Hellenistic while the other three (nos. 3, 6-7) date from the Roman Imperial Age and are noteworthy from the onomastic point of view as they document two new Thracian personal names corresponding to the demographic structure of the region where the *stelai* were found.

Keywords: Milestones; Prusa ad Olympum; funerary *stelai*; Greek and Latin inscriptions; onomastic; *oikonomos*; *threptos*.

Th. Corsten compiled the epigraphic material of Bursa Museum in his 'Prusa ad Olympum' *corpus* in 1993. A large number of new inscriptions have been brought to the museum since then and have been recorded by us within the scope of a research project funded by Akdeniz University since 2004. A new inscription *corpus* of the museum is in preparation, but at the same time some new inscribed material is gradually being published¹. In this contribution, we introduce two new milestones and five funerary *stelai* preserved today in the museum.

I. Milestones:

The museum authorities could provide no information about the find-spot or provenance of both milestones edited below, and were unfortunately without record as to from where these stones were brought to the museum. As a result, one cannot today determine in which direction the milestones actually stood. Previously only two milestones were known from Prusa ad Olympum and from its vicinity, one of which dates from 199 A.D. (from the reign of Septimius Severus) and the other from

* Arş. Gör. Hüseyin Uzunoglu, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampus TR-07058, Antalya (huseyinuzunoglu@akdeniz.edu.tr).

** Arş. Gör. Erkan Taşdelen, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampus TR-07058, Antalya (etasdelen@akdeniz.edu.tr).

This paper was realised within the framework of the project "The archiving of Epigraphic Materials in the Archaeological Museums of İzmit (Kocaeli), İzmit and Bursa" (2009.01.0105.003), and was supported by the Akdeniz University Scientific Research Projects Coordination Unit. We are grateful to Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin who suggested we publish these inscriptions, and to Enver Sağır, the former director of Bursa Archaeological Museum for his permission to work on this material.

¹ See for example, Akyürek Şahin 2008, 9-12; Akyürek Şahin 2010, 271-274; Akyürek Şahin – Onur 2010, 23-39; Akyürek Şahin 2014, 279-283; Uzunoglu 2015.

the reign of Gordian III². The new milestones we publish here increase the number of milestones to four.

No. 1. Milestone of Diocletian and Maximian

The stone of cylindrical shape. The surface is slightly worn.

H: 100 cm; Diam: 37 cm; Lh: 2,5-4 cm.

B(ona) F(ortuna)

2 Imp(eratori) Caesar(i) C(aio) Aur(elio)Val(erio)

Diocletiano p(io) f(elici) inb(icto)

4 Aug(usto) [et //

//

6 // et Fl(avio)

Val(erio) Constantio

8 et Gal(erio) Val(erio) Maximiano

nobb(ilissimis) Caesaribus

10 a Prusae mil(ia).

vac. V vac.

12 vac. ε' vac.

“With good fortune! To the emperor Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocletianus pius felix invictus Augustus and to [[the emperor Caesar Marcus Aurelius Valerius Maximianus pius felix invictus Augustus]] and to the most noble Caesars Flavius Valerius Constantius and Galerius Valerius Maximianus. Five miles from Prusa.

Date: 293-305 A.D.

L. 3: inbicto = invicto. “b” instead of “v” in Latin inscriptions is prevalent, see ILS III, p. 809.

L. 6: Since the milestone dates to the Tetrarchy Period, the erased part can easily be completed in this way: [[Imp(eratori) Caesar(i) M(arco) Aur(elio) Val(erio) Maximiano P(io) F(elici) Inv(icto) Aug(usto)]]]. Maximian, who attempted to overthrow Emperor Constantine in 311 A.D., was subjected to *damnatio memoriae* and his name was consequently erased from inscriptions.

L. 10-12: Five miles of distance is carved on the stone both in Latin and Greek, which is also the case for another milestone discovered in Tepecik Mevkii between Bursa and Gemlik from the period of Gordian III, see IPrusa I, 25-26, no. 11 = French 1988, no. 310 = French 2013, no. 24. The expression ‘a Prusae’ makes it clear that the *caput viae* is Prusa ad Olympum. However, the question as to in which direction this milestone was erected is a mystery as we have no information as to its find-spot unrecorded by the museum authorities nor does the inscription itself provide any indication of it. We can conjecture the milestone stood in the direction Prusa ad Olympum-Kios, as with the milestone cited above (which records the same distance of 5 miles). Yet, it is emphasized, there is no reason to exclude any other possible route, such as from Prusa ad Olympum to Apollonia ad Rhyndacum in a Western direction, to Apameia Myrleia in a North-Western direction, Hadrianoi in a Southern direction or even Dorylaion in a South-Eastern direction (see the map below in Fig. 1).

² IPrusa I, no. 10 and 11 = French 2013, no. 2 and 24. In addition to these milestones, there is also an inscription concerning road construction during the Flavian Period in the vicinity of Prusa ad Olympum, see IPrusa I, no. 9.

A Prusae: Corsten points out justifiably that this expression has a grammatical error and there was confusion among the eastern Greeks concerning the Latin cases, see in IPrusa I, 25-26, no. 11. The grammatical rule that place-names must be in the genitive case in the first and second declinations in Latin (he notices the familiar example ‘Romae’) was conveyed here incorrectly, since the preposition “a/ab” requires the ablative case. The correct form would have been “a Prusa” instead of “a Prusae”. The person who wrote this text up most probably had in his mind that “ἀπό”, the ancient Greek equivalent of the Latin preposition “a/ab”, was used with the genitive case, which could have caused such a mistake. For similar examples regarding this case-confusion, see INikaia II,1, no. 1008, l. 14 (a Niceae); Şahin – Işın – Can 1983, no. 6 = French 2013, no. 63F (a Nicomediae).

No. 2. Milestone of Philip the Arab

Marble milestone. Chipped slightly at the top and left, otherwise complete. Surface partly worn. H: 125 cm; Diam: 35 cm; Lh: 3-6 cm.

- B(ona) F(ortuna)
- 2 Imp(erator) Caes(ar) Marcus
Iulius Philippus
- 4 Pius Felix
Augustus
- 6 et Marcia
Otacilia
- 8 Severa
Augusta.
- 10 ε'

“With good fortune. Imperator Caesar Marcus Iulius Philippus, pius, felix, Augustus and Marcia Otacilia Severa Augusta. 5 (milia passuum)”

Date: 244-249 A.D.

Apart from this new milestone, only two other milestones from the reign of Philip the Arab are known from the Bithynian region, see Şahin – Işın – Can 1983, no. 3 (from Libyssa) and INikaia II,1, no. 1015. The distance is again 5 miles, but we do not know from which direction this distance is given. *Caput viae* might well be Prusa, as is the case in no. 1 above, but there is no certainty about it.

II. Funerary Steles

No. 3. The funerary stele of Hesperos (Fig. 2)

Large marble stele with a triangular pediment; Find-Spot: Erdoğan Köyü/Yenişehir/Bursa (purchased from a villager named Şükrü Eker in 1989); Inv. no.: 9215 (in depot); H.: 163 cm (with dowel); L.: 70-72 cm; D.: 11 cm; Lh.: 2-4 cm.

The pediment has three *acroteria*, the top acroterium is slightly broken. A *Gorgoneion* is placed in the middle of the pediment. Inside the panel is depicted a typical *totenmahl* scene³ (funerary banquets) on the upper right. In the scene a man is depicted lying down on a kline. His left hand rests upon a

³ For recent publication on the *Totenmahl* reliefs in Prusa ad Olympum, see Uzunoglu 2015.

cushion and he holds a wreath in his right hand in an upright position. The woman in the *pudicitia* pose wears a chiton with a cloak and sits on a chair, putting her feet on a rectangular foot-stool. In front of the kline is a table (*mensa tripes*) laden with cake and fruits. On the left of the panel is a mirror, a wool basket and a billhook (*falx arboraria*⁴). Beneath the totemahl scene is seen a boy (a servant?) holding the reins of a horse. A Greek inscription of six lines is carved beneath the relief field. The stele has a small and partly broken dowel.

- Ἑσπερος Ἑσπέρου υἱός
 2 Ἑσπέρω τῷ πατρὶ μνή-
 μης χάριν· Κοκκειανοῦ
 4 ΛΙΠΝΟΣ θρέπτω οἰκο-
 νόμῳ ζήσαντι κοσμίως
 6 ἔτη πεντήκοντα.

“*Hesperos, son of Hesperos, (erected the stele) for his father Hesperos in memory of him, who was the threptos and oikonomos (administrator) of Cocceianus (and) lived fifty years decently*”.

L. 1: Ἑσπερος has already been attested in another funerary inscription published from this museum, s. IPrusa I, no. 165. He is likewise an *oikonomos* (of Tiberius Claudius Polion Phaedrus) and has a son who carries the same name of Hesperos as is the case in our inscription. The name is also recorded in Nikomedeia in Bithynia, TAM IV 1, no. 279; For other attestations in the other regions, see LGPN V A, s.v. Ἑσπερος.

L. 2: Κοκκειανός: The cognomen Cocceianus was carried by two famous citizens of Prusa (the orator Dio Chrysostom and the historian Cassius Dio). For a further epigraphic evidence, see IPrusa I, no. 99.

L. 4: ΛΙΠΝΟΣ: This word is puzzling and the meaning is not easy to comprehend, as to our knowledge, such a word does not exist in ancient Greek. It might well be a personal name which has not to date been documented. In this case, it would be even stranger and harder to identify this Lipnos or Aipnos, given the clear statement in the upper lines that Hesperos is the one who erected the stele. It seems us more reasonable to comment upon it as the genitive form of the father’s name of Cocceianus whose nominative form can not be established.

θρέπτος: There are four attestations of the *threptoi* in the inscription catalogue of Prusa ad Olympum, see IPrusa I, no. 74; 101; 121; 156. On their legal and social status in general, see the excellent study made by M. Riel (2009, 93-117). For the Lydian and Phrygian cases specifically, see also Riel 2005, 145-166 and Riel 2006, 293-321. In the inscription, it is pointed out that Hesperos was charged with the management of the land, after being raised by Cocceianus. We can not determine the status of Hesperos from the term θρέπτος itself, since “*the term was used to convey different meanings and designate both slave and free individuals*”, see Riel 2009, 97. However, that the Hesperos in question is also mentioned as *oikonomos* in the inscription is secure evidence that he was unfree or rather a freedman.

L. 4-5: οἰκονόμος: The *oikonomoi* (overseers of the estates) are to a larger extent attested in Bithynia in Asia Minor. For the examples see TAM IV.1, nos. 57 and 150; INikaia I, nos. 192, 196, 205; INikaia II,1, nos. 753, 1057, 1062, 1201; INikaia II,2, nos. 1292, 1336, 1413, 1466; IKalchedon, no. 101; IPrusias, no. 103; IKios, nos. 46 and 91; Adak – Akyürek Şahin 2005, nos. 5 and 6; Çokbankir 2010,

⁴ For *falx arboraria*, see White 1967, 85-88. This implement is commonly depicted on the grave *stelai* of Prusa ad Olympum and from its vicinity; see for example Akyürek Şahin 2010, no. 3-6 and Uzunoğlu 2015, 405-408, nos. 3-6. Cf. also Corsten 1990, 92. For the agricultural implements on the grave *stelai* in general, cf. also Pfuhl – Möbius 1979, 542.

330-331, nos. 1 and 12; 336-337, no. 12; Öztürk – Aslan 2012, 104-105, no. 7, cf. Marek 2003, 75. Aside from this new one, there are three other *oikonomos* documents from Prusa ad Olympum, see IPrusa I, nos. 68 and 165; Uzunoğlu 2015, 402-403, no.1. As the abundance of the examples demonstrates, one can easily deduce Bithynia was relatively rich in terms of estates. S. Şahin explains this phenomenon as due to the fact that the region enjoyed a mild climate and possessed significant water resources, see INikaia II.1, no. 1062, p. 188b. On the *oikonomos* in detail, see Landvogt 1908; Ziebarth 1937, 2118-2119; INikaia II.1, p. 187-188; Marek 1993, 114; Marek 2003, 114; Fernoux 2004, 238-252; Corsten 2006, 87, fn. 11; cf. Öztürk – Sönmez 2011, 160-161; Marek 2010, 555 and 574.

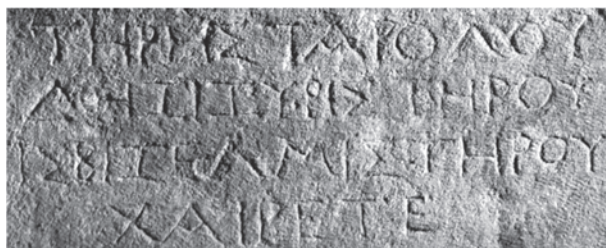
Date: From the style of lettering employed 2nd century A.D.

No. 4. The funerary stele of Teres and his children (Fig. 3)

Marble stele. Upper part broken, otherwise complete; Find-Spot: İsmetiye Köyü/Büyükorhan/Bursa; Inv. no.: 9634 (in depot); H.: 106 cm (with dowel); L.: 51-54 cm; D.: 9-11 cm; Lh.: 2 cm.

The stele has at least two figural relief panels (Stockwerkstele). The scene in the upper panel is fragmentary, but it is almost certain that a funerary banquet was depicted (cf. above no. 3). On the left is depicted a table. The bottom part of the woman's *chiton* is seen near it and the woman has her feet upon a foot-stall. In the middle is placed a *mensa tripes* laden with fruit and cakes. On the right side is depicted a person (most probably a servant). There is a fighting scene in the lower panel. The fighter on the left has a round shield, holds a long sword (?) and wears a helmet and short *chiton*. His rival on the right is equipped with a long spear and a gallic shield stretching from his head down to his feet⁵. Beneath the fight scene is carved a Greek inscription in four lines.

Τηρης Ταρολου
2 Δηζιζυρις Τηρου
Ισβιζελμις Τηρου
4 χαιρετε.

“Teres, son of Taroulas; Dezizyris, son of Teres; Isbizelmis, son of Teres; Farewell!”

L. 1: Τηρης is a well-known Thracian name, see Detschew 1957, 500-502; Dana 2014, 355-361. Ταρολου must be a local variant of Ταρουλου. As far as could be determined, the name Taroulas, clearly also a Thracian name, is here recorded in Asia Minor for the first time, excluding another possible variant “Ταλουρας” carved on an amphora stamp in Pergamon, see IPergamon II, no. 1296. For the name in general see Detschew 1957, 491-492 and Dana 2014, 349-350. For the names starting with -Tarou stem, cf. Detschew 1957, 490.

L. 2-3: Both Δηζιζυρις and Ισβιζελμις do not seem to have been attested to date. But, given the linguistic features (the endings -zuris and -zelmis) and the density of the Thracian population within the Bithynian region, it is obvious that these are Thracian personal names⁶. For the Thracian names ending with -zelmis, see Detschew 1957, 181 and Dana 2014, 389 and the names ending with -zuris, see Dana 2014, 1 and 413 (cf. the examples Αιδεζυρις [female] and ?ζυριδῶ [gen.]). Ισβι is possibly a variant of Esb/Ezb-, cf. Dana 2014, 184-185. The inscription gives us no clue concerning the gender

⁵ For another stele with a very similar fight scene in the museum of Bursa (excluding the lowering position of the spear of the fighter on the right and the dead person between them), see Pfuhl – Möbius 1979, 309, no. 1273. Pfuhl – Möbius (*loc.cit.*) date the stele to the 2nd century B.C. and wonder if this stele should remind us of the Gallic Wars in Asia Minor.

⁶ We owe a debt of gratitude to Dr. Dan Dana for sharing his opinion concerning these new names and also providing us with his recently published contribution to Thracian onomastic.

of these persons. However, based upon the substantial number of examples indicating that -ζελμις is a male ending, it seems evident that Ισβιζελμις is a male name. Given the above cited name Αιδεζυρις is female, one can claim in a similar manner that Δεζιζυρις is a female name. Yet, we incline to understand it as a male name. On Thracian names in Bithynia and the onomastics of the indigenous people of north-western Asia Minor in general see Özlem-Aytaçlar 2010, 506-529 = Özlem-Aytaçlar 2012, 63-113 (in Turkish).

Date: Presumably Late Hellenistic from the lettering style employed.

No. 5. The funerary Stele for Meidias (Fig. 4)

Large marble stele with a triangular pediment; Find-Spot: Unknown. Now in the garden of the museum. Inv. no.: 2002-132; H.: 150 cm (with dowel); L.: 45-50 cm; D.: 10-13 cm; Lh.: 1-1,5 cm.

The relief field of the stele is broken and only lower part of the depiction remains visible today. A rider wearing a *chiton* in the lower panel of the stele gallops his horse to the right. On his left side is depicted a servant with a short spear⁷. Beneath the relief is carved a Greek inscription in five lines.

Μειδίαν Μήδηου οί θρέ-
 2 πτοι καὶ <<αί>> θρέπται ἐστηλ-
 λογράφησαν τὸν ἐα<<υ>>τῶν
 4 θρέψανταν χρυσῶ στεφάνω
 οί καὶ ἀπελεύθεροι.

“Threptoī and Threptai and (also his) freedmen honoured their nurturer Meidias, son of Mede(i)os with a golden wreath.”

L. 1: The personal name Μειδίας is notably popular in Mysia, see LGPN V A, p. 287. We have only four attestations from Bithynia, all from the *corpus* of Prusa ad Olympum, see IPrusa I, nos. 46, 48 b, and 76 and 1061; IPrusa II, no. 1061. Μήδηος = Μήδειος. The form Μήδηος is only known from Nikaia, see INikaia, 1381.

L. 2: ἡ instead of αἱ, on the stone.

L. 2-3: στηλλογράφω: The re-duplication of -λ- is frequently seen in στηλλην, see for examples IPrusa I, nos. 105 and 160; see also Brixhe 1984, 32. This seems to be the second documentation of this re-duplication when it compounds with the verb “γράφω”. The verb, which is normally translated as “to engrave on a stele” and was mostly employed in the confession inscriptions [cf. SEG 33, no. 1013; SEG 42, no. 1082; MAMA IV, nos. 282 and 286 etc.], is apparently employed here in the sense of honouring sb., given especially the honorific formula “χρυσῶ στεφάνω”. The use of “χρυσῶ στεφάνω” in a funerary context is also known from Paros, see IG XII/5, 314. Cf. McLean 2002, 261-263. It

⁷ For similar scenes from the vicinity of Bursa with a rider on his horse and a standing servant, see for instance Pfuhl – Möbius 1979, no. 687 and Cremer 1992, 124, no. NS4.

seems worthwhile to mention here that several unpublished funerary *stelai* preserved today in the museum of Bursa and recorded by our team members bear the names of the deceased in the accusative case, with the formula “ἐτίμησεν”.

L. 3: EANTΩΝ on the stone.

L. 4: θρέψανταν: As is the case in lines 2 and 3, it is quite possible that we face here a mistake of the stonemason, who carved the letter “ν” needlessly. If this was the case, it would then be the aorist active participle of the verb ‘τρέφω’. Yet, we cannot rule out the possibility that θρέψανταν is simply the accusative form of a substantive “θρέψαντας”, which does not have an entry in the dictionary of Liddle – Scott. The form has been attested twice to date, both from the region of Lydia, see TAM V,1 nos. 752 and 753.

L. 5: οἱ καὶ ἀπελεύθεροι must have been inserted at a later date, because it stands as a subject at the end of the inscription unlike the others “θρέπται and θρέπτοι” and furthermore it is carved upon the stele in a narrower style.

Date: late Hellenistic (from the lettering style employed)

No. 6. The Funerary Stele of Vaicia and Iucundus (Fig. 5)

Marble stele. Provenance: Unknown. Inv. no.: 9638. H.: 51 cm; L.: 37,5 cm; D.: 9 cm; Lh.: 2 cm.

The relief field of the stele is almost completely broken and it is not possible to determine the theme of this relief. Only the lower piece of a relief carving of a garment survives. The right side of the shaft is also damaged and broken into two pieces. A four line inscription is carved beneath the relief.

- Vaicia < P[ca. 4-5 si?]-
 2 bi < fi(lio) < o(ptimo) < Iuco(ndo) < VA-
 IIA < viro < suo < m[e]-
 4 moriae < caus[a].

“Vaicia P... (erected the stele) for herself; for her very good son Iucundus (and) her husband Vaiaa? out of respect for their memory”.

L. 1: Vaicia is clear to read on the stone, notwithstanding the fact that there is no attestation of this name in any source as far as we could determine. P may refer to the father name of Vaicia, if not her second name.

L. 2: Iucondo = Iucundo. For “o” instead of “u”, cf. ILS III, p. 828. “V” is carved as an *Ypsilon* by the Greek stonemason, cf. IPrusa I, no. 172. The space between C and O seems a bit longer and the break separates them. So, Iuc(undo) is also possible here, but O would require to be clarified in this case, which could be a part of the name of Vaicia’s husband. For the *cognomen* Iucundus, cf. Kajanto 1965, 72-73.

L. 2-3: VAIIA is not easy to understand. If we assume that Vaiaa, a name unattested to date, is indeed the name of Vaicia’s husband, it would mean that the stonemason forgot the letter “E” (VAIIAE), maybe he thought in the ancient Greek way, in which case the iota was often left out in dative cases. For such a case confusion, cf. above no. 1.

Date: Roman Imperial Period

No. 7. The Funerary Stele of Titus Anicius Eros (Fig. 6).

Marble stele with triangular pediment. Find-Spot: Gemlik/Bursa; Inv. Nr: 2013/62. H.: 78 cm; L.: 40 cm; D.: 7 cm; Lh.: 2,5.

The stele has one top and two corner acroteria. The left acroterion is completely broken. The recessed

figural relief panel contains four standing figures, a man, a woman and two children. The man with short, curly hair, stands frontally and holds his right arm to his chest, grasping the folds of his cloak. The woman also stands frontally and is depicted with her right hand on her shoulder. In the corners of the panel are the small figures of a boy on the left and a girl on the right. The boy's arms are held in front of him, his right hand holding his left wrist. The little girl stands erect and faces the viewer. She wears a long dress and holds her arms in front of her, her right hand grasping her left wrist. Beneath the relief is a bilingual inscription of five lines carelessly carved.

Titus Anicius, T(iti) l(iberti) Eros
 2 Sal(ve)
 Τίτος Ἀνίκιος
 4 Τίτου ἀπελεύθερος
 Ἔρωσ χαῖρε.

“*Titus Anicius Eros, freedman of Titus. Farewell!*”

Date : Presumably 2nd century A.D. from the style of lettering employed.

Abbreviated Literature

Adak – Akyürek Şahin 2005	M. Adak – N. E. Akyürek Şahin, Katalog der Inschriften im Museum von Adapazarı, Gephyra 2, 2005, 133-172.
Akyürek Şahin – Onur 2010	N. E. Akyürek Şahin – F. Onur, Neue Grabinschriften im Museum von Bursa, Gephyra 7, 2010, 23-39.
Akyürek Şahin 2008	N. E. Akyürek Şahin, Ein Epigramm aus Nikaia: Klage einer Mutter über den frühen Tod ihrer Kinder, in: E. Winter (ed.), Vom Euphrat bis zum Bosphorus. Kleinasien in der Antike. Festschrift für Elmar Schwertheim zum 65. Geburtstag (Asia Minor Studien 65), Bonn 2008, 10-12.
Akyürek Şahin 2010	N. E. Akyürek Şahin, Zwei neue Inschriften für Hosios kai Dikaos, Olba 18, 2010, 267-280.
Akyürek Şahin 2014	N. E. Akyürek Şahin, Bursa Müzesi’nde Klasik Dönem’e Ait Bir Epigram, in: Ç. Akşit et al. (ed.), In memoriam Filiz Öktem, Ankara 2014, 279-283.
Brixhe 1984	Cl. Brixhe, Essai sur le grec anatolien au début de notre ère, Nancy 1984.
Corsten 1990	Th. Corsten, Neue Grabstelen mit Totenmahlreliefs aus der Gegend von Prusa ad Olympum, EA 16, 1990, 91-108.
Corsten 2006	Th. Corsten, The Role and Status of the Indigenous Population in Bithynia, in: T. Bekker-Nielsen (ed.), Rome and the Black Sea Region. Domination, Romanisation, Resistance, Aarhus 2006, 85-93.
Cremer 1992	M. Cremer, Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien 2. Bithynien (Asia Minor Studien 4.2), Bonn 1992.
Çokbankir 2010	N. Çokbankir, Modrena ve Nikaia Teritoryumundan Yeni Yazıtlar, Olba 18, 2010, 323-345.
Dana 2014	D. Dana, Onomasticon Thracicum (OnomThrac). Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie, Athens, Athens 2014 (MELETHMATA 70).
Detschew 1957	D. Detschew, Die Thrakische Sprachreste, Vienna 1957 (Schriften der Balkankommission XIV).
Fernoux 2004	H. L. Fernoux, Notables et élites des cités de Bithynia aux époques hellénistique et romaine (IIIe siècle av. J.-C.-III e siècle ap. J. C.), Lyon 2004.
French 1988	D. H. French, Roman Roads and Milestones of Asia Minor. Fasc. 2.1: An

- Interim Catalogue of Milestones (British Institute of Archaeology at Ankara Monograph no. 9), Oxford 1988.
- French 2013 D. H. French, Roman Roads and Milestones of Asia Minor. Vol. 3 Milestones, Fasc. 3.4 Pontus et Bithynia (British Institute at Ankara, Electronic Monographs 4), Ankara 2013.
- Kajanto 1965 I. Kajanto, The Latin Cognomina, Helsinki 1965.
- Landvogt 1908 P. Landvogt, Epigraphische Untersuchungen über den Oikonomos. Ein Beitrag zum hellenistischen Beamtenwesen, Strasbourg 1908.
- Marek 1993 Chr. Marek, Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord Galatia, Tübingen 1993.
- Marek 2003 Chr. Marek, Pontus et Bithynia. Die römischen Provinzen im Norden Kleinasien, Mainz am Rhein 2003.
- Marek 2010 Chr. Marek, Geschichte Kleinasien in der Antike, München 2010.
- McLean 2002 B. H. McLean, An Introduction to Greek Epigraphy of the Hellenistic and Roman Periods: From Alexander the Great to the Reign of Constantine (323 B.C. - A.D. 337), Ann Arbor 2002.
- Özlem-Aytaçlar 2010 P. Özlem-Aytaçlar, An Onomastic Survey of the Indigenous Population of North-western Asia Minor, in: R. W. V. Catling – F. Marchand (edd.), Onomatologos. Studies in Greek Personal names presented to Elaine Matthews, Oxford 2010, 506-529.
- Özlem-Aytaçlar 2012 P. Özlem-Aytaçlar, Kuzeybatı Küçük Asya'nın Yerel Halklarının Onomastiği Üzerine Bir Araştırma, şurada: N. E. Akyürek Şahin – B. Takmer – F. Onur (edd.), Eskiçağ Yazıları 1, Antalya 2012, 63-113 (Akron. Eskiçağ Araştırmaları 1).
- Öztürk – Aslan 2012 H. S. Öztürk – S. K. Aslan, Nikaia'dan Yeni Yazıtlar II, Gephyra 9, 2012, 101-110.
- Öztürk – Sönmez 2011 B. Öztürk – İ. F. Sönmez, New Inscriptions from Karadeniz Ereğli Museum II, Arkeoloji ve Sanat Dergisi 137, 2011, 155-166.
- Pfuhl – Möbius 1979 E. Pfuhl – H. Möbius, Die ostgriechischen Grabreliefs II, Mainz 1979.
- Ricl 2005 M. Ricl, Legal and Social Status of $\theta\rho\epsilon\pi\tau\omicron\iota$ and Related Categories in the Greek World: The Case of Phrygia in the Roman Period, in: *Νεοελληνική κληρονομία στοὺς Σέρβους Α'* (Neohelensko nasledje kod Srba I), Belgrade 2005, 145-166.
- Ricl 2006 M. Ricl, Legal and Social Status of $\theta\rho\epsilon\pi\tau\omicron\iota$ and Related Categories in the Greek World: The Case of Lydia in the Roman Period, in: *Recueil de travaux de la Faculté de philosophie série A: Les sciences historiques vol. XX: Sobria Ebrietas: Mélanges offerts à Miron Flašar*, Belgrade 2006, 293-321.
- Ricl 2009 M. Ricl, Legal and social status of threptoι and related categories in narrative and documentary sources, in: H. Cotton – R. Hoyland – D. Wasserstein (edd.), *From Hellenism to Islam: Cultural and Linguistic Change in the Roman Near East*, Cambridge 2009, 93-114.
- Şahin – Işın – Can 1983 S. Şahin – M. A. Işın – M. K. Can, Acht Meilensteine aus Libyssa, *Epigraphica Anatolica* 1, 1983, 41-55.
- Uzunoğlu 2015 H. Uzunoğlu, Bursa Müzesi'nden Ölü Ziyafeti Sahneli Yeni Mezar Stelleri, *Olba* 23, 2015, 397-415.
- White 1967 K. D. White, *Agricultural Implements of the Roman World*, Cambridge 1967.
- Ziebarth 1937 E. Ziebarth, Oikonomos, in: *RE* 17.2, 1937, col. 2118-2119.

Özet

Bursa Müzesi'nden Bazı Yeni Yazıtlar

Bu makalede Bursa Arkeoloji Müzesi'nin depo ve bahçesinde kaydedilen 2 adet yeni mil taşı ile 5 adet yeni mezar steli ele alınmaktadır. Müze yetkililerin verdiği bilgilerden, miltaşlarının Bursa çevresinden geldiği hemen hemen kesindir. Buna rağmen kesin buluntu yerlerinin bilinmiyor oluşu bu taşların hangi antik güzergah üzerinde konulmuş olduğunu belirlememizi imkansızlaştırmaktadır. İlk miltaşı Diocletianus-Maksimianus (İ. S. 293-305) dönemine aittir ve *caput viae* olarak gösterilen Prusa ad Olympum kentinden itibaren 5 millik bir mesafe vermektedir. İmparator Maksimianus'un adı, Constantinus tarafından *damnatio memoriae*'ya uğramasının sonucu olarak yazıt üzerinden kazınmıştır. Diğer mil taşı ise İmparator Philippus (İ. S. 244-249) devrindedir ve mesafe, diğer yazıta benzer şekilde 5 mil olarak gösterilmiştir. Makalede tanıtılan mezar taşlarından birisi Latince, bir diğeri Latince ve Yunanca çift dilli, diğerleri ise Yunancadır. İki (no. 4 ve 5) olasılıkla Geç Hellenistik Dönem'den, diğerleri ise Roma İmparatorluk Çağı'ndan olan mezar stelleri onomastik açıdan dikkate değer olup ayrıca iki adet yeni Thrak ismini de belgelemektedir. Yazıtların çevirileri ise şöyledir:

1. “Hayırlı uğurlu olsun! Dindar, bahtiyar (ve) yenilmez Augustus İmparator Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocletianus ve [[Dindar, bahtiyar (ve) yenilmez Augustus İmparator Caesar Marcus Aurelius Valerius Maximianus]] ve pek asil Caesar'lar Flavius Valerius Constantius ve Galerius Valerius Maximianus'a! Prusa'dan 5 mil(*ia passuum*).”
2. “Hayırlı uğurlu olsun! İmparator Caesar Marcus Iulius Philippus, dindar, bahtiyar Augustus ve Marcia Otacilia Severa Augusta. 5 (*milia passuum*)”.
3. “Hesperos oğlu Hesperos ... oğlu ? Cocceianus'un beslemesi ve kahyası olan ve 50 sene düzgün bir şekilde yaşayan babasının anısına (bu steli diktirdi)”.
4. “Taroulas oğlu Teres, Teres oğlu Dezizyris, Teres oğlu Isbizelms. Elveda!”
5. “Erkek ve kadın beslemeleri ve azatlıları, hamileri Medeios oğlu Meidias'ı altın bir çelenk ile onurlandırdılar.”
6. “Vaicia, kendisi, biricik oğlu Iucundus ve kocası Vaiaa? için anıları vesilesiyle (bu steli diktirdi)”.
7. “Titus'un azatlısı, Titus Anicius Eros. Elveda!”.

Anahtar Sözcükler: Miltaşı; Prusa ad Olympum; mezar stelleri; Yunanca ve Latince yazıtlar; onomastik; oikonomos; threptos.

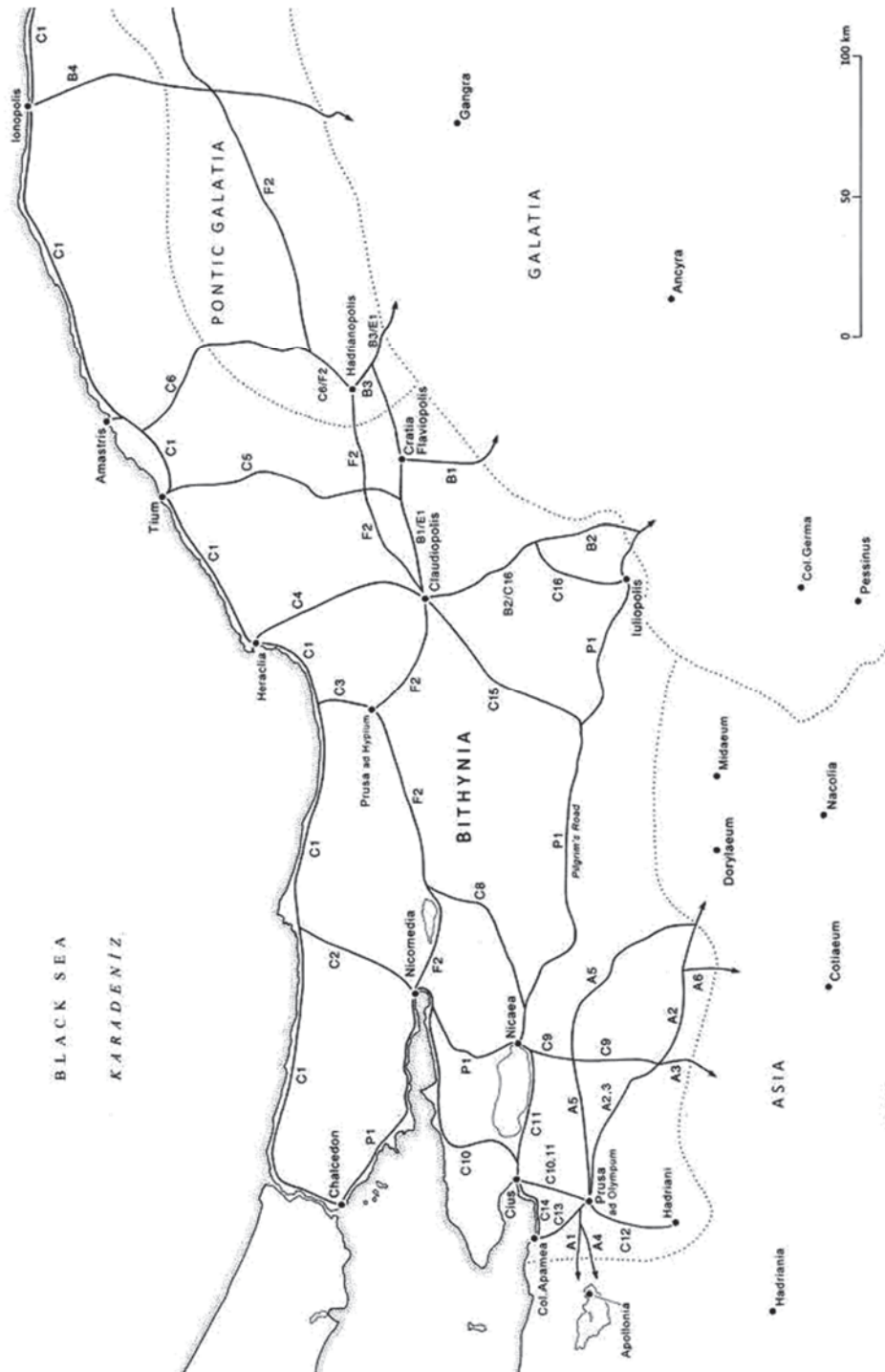

Fig. 1) The road network of Bithynia and its vicinity (after French 2013, 20, Map no. 5.1.1)

Fig. 4) No. 5, The funerary Stele for Meidias

Fig. 3) No. 4, The funerary stele of Teres and his children

Fig. 2) No. 3, The funerary stele of Hesperos

Fig 6) No. 7, The Funerary Stele of Titus Anicius Eros

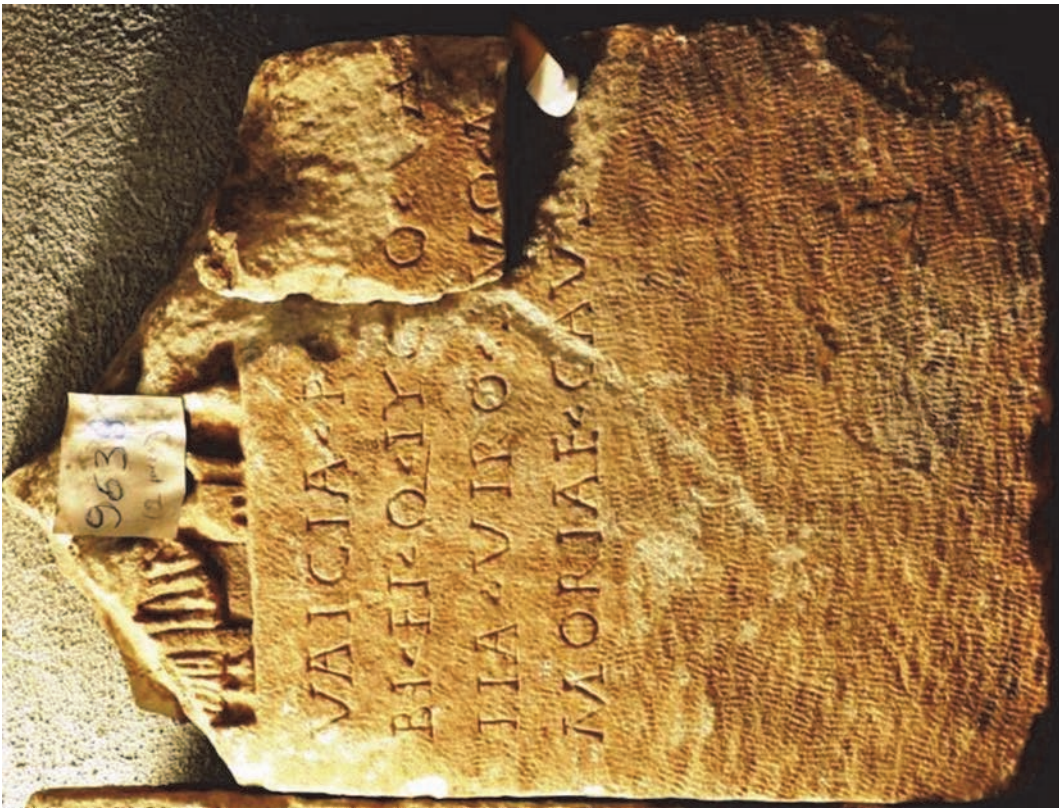

Fig 5) No. 6, The Funerary Stele of Vaicia and Iucundus

Mehmet ALKAN*

Some Isaurian and Lycaonian Inscriptions in the Museum of Karaman

Abstract: Five funerary inscriptions and an inscribed boundary stone, which were brought from surrounding villages to the Karaman Museum, are introduced in this contribution. In these inscriptions some new indigenous personal names are documented: Sis (no. 1), Mamoas (no. 2), Inne (no. 3), Vitres and Kilamosis (no. 5). In the first inscription the personal name Pigramos, which was only known from the Lycian inscriptions, is attested for the first time outside Lycia. A figure of a horseman on the altar (no. 3), represented by the name Cassius, also appears on a very similar tomb stone preserved in the Konya Museum. It is possible that both of these stones were produced by the same stone-cutter, with the name Cassius on both stones representing the same person, probably a nobleman or a stone-cutter. The fourth inscription documents a *scholarios* (imperial guard) named Paulos. In the boundary inscription (no. 6) a new place name is recorded as Takseasou in the genitive case. In addition to these, two published inscriptions from the museum are republished with new readings under the heading *corrigenda et addenda*. In the first (no. 7), a personal name misread as Ilathyia is corrected to Flavia. In the second (no. 8), a certain freedman of the Emperor by the name of M. Ulpius is recorded as *tabularius*. He was probably an accountant on an imperial estate given the provenance of the inscription (Sudurağı).

Keywords: Anatolian personal names; *scholarios*; *diaconos*; *tabularius*; *libertus Augusti*; imperial estate; Isauria; Lycaonia; Karaman.

All of the inscriptions in the museum of Karaman were found in Karaman (Laranda) and the surrounding villages situated in the ancient regions of Lycaonia and Isauria. Thirty-seven inscriptions in the museum, four of which were previously known, have already been published by H. Engelmann and A. B. Üner in 1992.¹ The six new inscriptions below are likewise preserved in the garden of the museum.

The personal names and the important words in the inscriptions are as following:

Anatolian personal names: Αππας (3), Ιννα (2), Ιννη (3), Καματα (1), Κιβαδας or Κιβας (2), Κιλαμωσις (5), Μαμοας (2), Ναννις (? 5), Νηνις (3), Ουιτρης (5), Πιγραμος (1), Σις (1), Τατας (3), Ταττις (7).

Greek personal names: Ἀθήνις or Ἀθήνι- (7), Θεοφιλα (6), Θεοφιλος (7), Ἰλαθυία (? 7), Ναννίς (? 5), Νεστοριανός (7), Νέστωρ (1), Νικάρετος (8), Παῦλος (4), Σεραπίων (2), Σμέρδις (5).

Latin personal names: Καπίτων (3), Κάσσιος (3), Οὔλπιος (8), Φλαουία (7).

Unrestored names: [.]ΑΣ (2), [- - -]άτη or [- - -]ΑΤΙ (8), [- - -]ΚΑΙΟΣ (3), ΚΟΥ[- - -] (8), ΝΗ[. . .] (5), ΣΕΡΑΠΙ[---] (2), [.]Τ[. . .]ΕΙΤΗΣ (2).

Ethnicon and place names (?): Αιμθε[.]ο- (7), Ταξεασο- (6).

Important Greek and Latin words: ἀπαρτίζω (2), ἀπελεύθερος (8), ἀτυχέστατος (4), διάκονος (4), ἔως ὧδε (6), ἡρώειον (5), μεθόριον (6), σχολάριος (4), ταβλάριος (8).

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet Alkan, Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, Karaman/TR (mehmetalkan@kmu.edu.tr).

¹ Engelmann – Üner 1992.

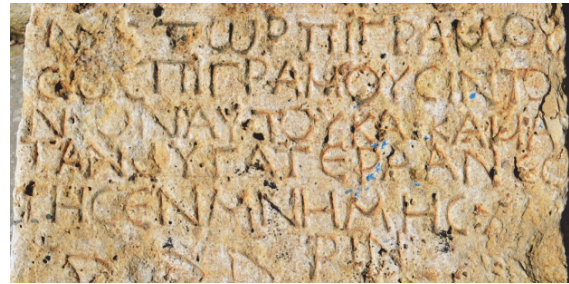
No. 1. A funerary stele erected by Nestor for his son and daughter (Fig. 1)

Inv. No.: —. The limestone stele was brought from the village of Akarköy (formerly Losta/Zosta)² to the museum. Akarköy is 4 km. west of Özyurt village (formerly Bosola/Posala)³ to the northwest of Hacibaba Dağı and 35 km. west of Karaman, in the region of Lycaonia.

The top side of the stele is broken. It probably had a triangular pediment with relief as the traces of the figures remain above the inscription. The space beneath the inscription is adorned with the waterleaf. There is evidence of red colouring remaining in some letters and there are also areas of sky blue pigment visible on several parts of the surface, which might well have been the background colour for the red letters, it is also noteworthy that a white support for the blue pigment is clearly visible.⁴

Based on the style of letters, the inscription should date from the Roman imperial period. Dimensions: H: 72 cm; W: 55 cm; D: 30 cm; L.H: 3,5 cm.

	N[έσ]τωρ Πιγραμου,	Pigramos (2)
2	Σιός Πιγραμου, Σιν τὸ-	 Sis
	ν ὑὸν αὐτοῦ καὶ Καμα-	
4	ταν θυγατέρα ἀνέσ-	Pigramos (1)
	τησεν μνήμης χά-	 Nestor
6	ρην.	 ┌ Sis Kamata

Pigramos' son Nestor, (grandson) of Sis, son of Pigramos, erected (this stele) in memory of his son Sis and (his) daughter Kamata.

L. 1: N[έσ]τωρ Πιγραμου: Nestor, son of Pigramos, is the owner of the tomb. The indigenous name Πιγραμος,⁵ which was known to date only from Lycia, probably appears for the first time outside Lycia.⁶

L. 2: Σιός must be the genitive case of a personal name, the nominative case of which should be Σις undocumented previously, son of the second Pigramos who was the grandfather of the first Pigramos. Σιν, son of Nestor, is the accusative form of Σις, who was the grandfather of Nestor.

L. 3-4: ὑόν = υἰόν; An indigenous personal name Καματα⁷ is known from a few inscriptions⁸ found in Isaurian and Lycaonian cities. This name is recorded in another published inscription⁹ in the museum of Karaman. A similar form Καματη is documented in an inscription¹⁰ found in the same village, Akarköy.

² Sterrett 1888, 22; Belke – Restle 1984, 216 s.v. Posala.

³ Sterrett 1888, 21; Belke – Restle 1984, 216 s.v. Posala.

⁴ For further on this matter see the article entitled “Not just the shadows on the stone: the Greek, Lycian and Roman craft of encaustica - ξνκαουσικ and polishing - γάνωσις of coloured inscriptions, of grapho - γράφω and its study - epigraphy” by T. M. P. Duggan in the next volume of this journal.

⁵ Zgusta 1964, § 1255-2; LGPN VB, p. 352.

⁶ Further to the association between the names Pigramos and Lycia, there is the choice of the colours employed for this text, as many of the published Lycian inscriptions are coloured in a blue-red combination, see Fellows 1841, 198 in reference to Myra and 206 in reference to Limyra. Spratt – Forbes 1847, I, 94 in reference to Candyba.

⁷ Zgusta 1964, § 514-1.

⁸ Sterrett 1888, 34 no. 44 (= MAMA VIII, 188); Ramsay 1905, 179 no. 86; SEG 17, 666.

⁹ Engelmann – Üner 1992, 14 no. 20 (= SEG 42, 1283).

¹⁰ Sterrett 1888, 21-22 No. 18 (= CIG 4009c; Paris – Radet 1886, 512 no. 28).

No. 2. Epitaph of the Mamoas' daughter and her family (Fig. 2)

Inv. No.: A 4791. The grey marble tomb stone was brought to the museum in 2011 from the modern village of Akçaalan situated about 40 km to the southwest of Karaman, within northern Isauria. The presence of an ancient settlement within the village of Akçaalan is unknown. The provenance of this inscription could be Bağdat Kırı (Papirion),¹¹ about 8 km southwest of Akçaalan. According to the villagers inhabiting this area, much ancient architectural materials and some inscribed stones were taken away from the settlement of Bağdat Kırı to the surrounding villages.

The face of the stone is divided into two panels and four figures were carved in relief on both friezes. In the central space of the upper frieze, a woman and a child stand between two columns with arch. The woman touches to the head of the child holding a rule in the left hand. On the left side, a man standing holds a round object in his left hand. On the right side, another man keeps the hilt of the sword at his waist. In the lower frieze are reliefs depicting a man standing and three women. All of the women in the relief wear a headcovering and a tunic on a long dress overhanging the shoes. All of men are depicted in a dress at the knee level. Some of the figures put their right hands on their chests. The inscription dates from the Roman imperial period from the paleography. Dimensions: H: 92 cm; W: 65 cm; D: 37 cm; L.H: 1,5–3 cm.

[.]ΑΣ Μαμοου ἀνέστησεν ἑατήν καὶ [τήν]

2 μητέρα καὶ Κίβαδαν καὶ Ἰνναν καὶ τ[ὰς] θυ[γα]-
τέρας καὶ Σεραπίωνα καὶ ΣΕΡΑΠΙ[---]

4 τεμῆς καὶ εὐνοίας χ^{broken}άριν. ^{vac.}

[.]Τ[. . .]ΕΙΤΗΣ ἀπήρτ[ι]^{broken}σε.

[.]as, daughter of Mamoas, erected (this stele) for herself and (her) mother and Kibadas and Inna and (her) daughters and Serapion and Serapi- in honour and goodwill of (them). [...]eites completed (the stele).

L. 1: [.]ας is the name of the tomb owner in the nominative case. A new personal name in the genitive case Μαμοου, the father's name of the tomb owner, should be in the nominative case as Μαμοας. A similar indigeneous personal name Βαβοας, which has only seen in the inscriptions from Isauria to date, is documented in the genitive form as Βαβοου.¹² ἑατήν = ἑαυτήν.

L. 2-3: Κίβαδαν: The nominative case of this name can be Κίβαδας attested by an inscription¹³ from the Cilician city of Korakesion or Κιβᾶς¹⁴ documented as Κιβᾶδος in the genitive case by an inscription

¹¹ Hild – Hellenkemper 1990, 374-375 s.v. Papirion.

¹² Zgusta 1964, § 133-7.

¹³ SEG 35, 1420; LGPN VB, p. 233. In an inscription from Thasos, Κιβᾶς is documented as Κιβᾶδος in the genitive case, see LGPN I, p. 255.

¹⁴ LGPN I, p. 255.

from Thasos. But Κιβαδας seems more reasonable. It maybe also comparable with Κειβαδασις¹⁵ recorded in a funerary inscription from Cappadocia, but the deciphering of this name seems rather questionable.

Ινναν (nom. Ιννα) is probably a new name and it can be compared with the other similar name Ιννη¹⁶ in No. 3. ΣΕΡΑΠΙ[---] can be one of the names Σεραπία, Σεραπιός, Σεράπιος etc. There is incomprehensibly no information regarding the family bond of Kibadas, Inna, Serapion and Serapi-. Eight people are depicted in the relief. In the inscription there are five persons mentioned by name and the unnamed mother and daughters of the tomb owner. If all of the people in the inscription were represented by the figures carved in the relief, the number of unnamed daughters should be two.

L. 5: The unrestored word [.]Τ[. .]ΕΙΤΗΣ should be the name of the stone master, as understood from the verb of ἀπήρτισε.

No. 3. An inscribed tomb altar (Figs. 3a-b)

Inv. No.: 2011/12 (A) 4792. The white marble tomb stone was brought from the village of Akçaalan (see No. 2). The upper and lower left corners of the stone are broken.

The face of the stone was divided into three spaces by two twisted columns and some figures were carved in relief in these spaces. On the left side are two standing figures, of a woman, who wears a headcovering and a tunic over a long pleated dress, and probably a man. In the central space, between the columns, a woman dressed as the figure on the left, touches the head of a child beside her and holds the child's hand. On the right side, there is a horseman holding a sword in his right hand and a shield in his left hand.

On the right side of the stone are carved in relief three standing figures, of a woman dressed as the others, and two men in the dress to knee level. The remains of a relief carved on the upper back side of the stone, was probably a garland. The iconographic style of these figures carved in relief is very similar to those figures in the relief on stone No. 1 above. Some personal names are recorded on the face and on the right side of the stone as follows. The inscription dates from the Roman imperial period from both the letter style and the Latin personal names. Dimensions: H: 71 cm; W: 101 cm; D: 45 cm; L.H: 2–3cm.

<i>Face A:</i>			<i>Face B:</i>
<i>left panel</i>	<i>middle panel</i>	<i>right panel</i>	
[- -]		(horseman)	ΙΝΝΗ
[- -]Σ		Κάσσιος[ς]	figures
			Αππας
	[- -]ΚΑΙΟΣ <i>v.v.</i> Τατας Νηγιος, Καπίτων		

Face A:

L. 1: Κάσσιος (Cassius) is a common Latin name. In the Museum of Konya (Ikonion) there is a rather similar stele¹⁷ in terms of the craftsmanship and iconographic features employed (Figs. 4a-b). This stele was brought to the Konya Museum from the village of Kavak (near the Lycaonian city of Lystra) in the border region between Isauria and Lycaonia, about 80 km. West-North-West of Karaman. A certain Κάσσιος is written right above the figure of a horseman in the central space. The names Τας and Τατα are carved above the figures of a man and a woman standing between two columns on the left side of the stele. In the right field there are also a couple figures and the names Ἀντώνιος and Ναννίως. On

¹⁵ Zgusta 1964, § 600; SEG 12, 507: Ἰνδης Κιλαλ|όου(?) ἔστησεν | Μεί Κειβάδα|σιν(?) μνήμης | ἕνεκα. In the footnote 96 for § 600, Zgusta states that this name could be also deciphered as Μεικειβαδασιν or Μει κε Ιβαδασιν.

¹⁶ See also LGPN VB, p. 214.

¹⁷ Mendel 1902, 227; Ramsay 1906, 12-14; Cronin 1902, 117 no. 38.

both steles, Κάσσιος seems to have a connection with the figure of a horseman. The similarity of the iconography employed on both steles suggests that both stones might have been carved by the same stone cutter, and as both carry the name Κάσσιος it is possible that both record the same person, probably a nobleman or a stone master.

L. 2: [- -]ΚΑΙΟΣ should be a personal name like as Ἀλκαῖος, Δίκαιος, Λεύκαιος etc. Τατας¹⁸ is an indigenous feminine name common in Anatolia. Her father's name Νηνις¹⁹ is also an indigenous name documented in inscriptions from Lycaonia, Isauria and Cilicia. Καπίτων (Capito) is a quite common Roman *cognomen*.

Face B:

L. 1: ΙΝΝΗ: Ιννη is probably a new personal name and it can be compared with the feminine name Ιννα²⁰ (see also No. 1) documented in inscriptions²¹ from the Isaurian cities of Artanada (Dülgerler), Eşenler village and Ulupınar (near the city of Isaura Palaia/Zengibar Kalesi) located in the area near to Akçalan, the provenance of this altar.

L. 2: Αππας²² is a common indigenous name in Anatolia.

No. 4. An inscribed slab belonging to the tomb of the *scholarius* Paulos (Fig. 5)

Inv. No.: 4159. According to the inventory registration the provenance of the tomb lid was Karaman.

The tomb lid was carved from grey stone in a large rectangular form and its back side was unworked. The edges of the lid are bordered by two lines, the space between which is decorated with leaf motives. The space between the border lines was divided into three unequal parts. In the first space there is an inscription of 3 lines. The middle part was decorated with three inverted arches. In the middle of other part, a large cross carved within three nested circles, and four circular motifs were placed at the corners of the space. An eighth-leaf motif, possible a tulip, was carved above the cross.

The inscription dates from the late Roman or early Byzantine period. Dimensions: L: 200 cm; W: 98 cm; D: 10 cm; L.H: 4–6 cm.

ἐνθάδε κατάκιτε

2 Παῦλος διάκο(νος) ὁ ἀτυ-
χέστατος σχολάριος.

Deacon Paulos, the most unfortunate scholarius lies here.

L. 2: The word διάκο(νος) is inscribed as ΔΙΑ^ϛ.

L. 3: Deacon Paulos was probably once a soldier in the imperial troop of guardsmen as understood from the word σχολάριος²³ derived from the Latin term *schola* meaning the imperial guard of the Late Roman Empire.²⁴

¹⁸ Zgusta 1964, § 1517-3.

¹⁹ Zgusta 1964, § 1035-1.

²⁰ Zgusta 1964, § 471-3.

²¹ Sterrett 1888, 61 no. 91; 92-93 no. 154; 104 no. 176.

²² Zgusta 1964, § 66-8.

²³ Some epigraphic documents for this term: CIG 8869; SEG 37, 1076; MAMA I, 280 and VII, 225 (σχολάρις); IPrusias ad Hypium 120; Kalkan – Şahin 1995, 139 no. 2 (= SEG 45 151).

²⁴ Jones 1964, 613-614.

No. 5. An ostotheke: heroon of Vitres, Nannis and Ne[...] (Figs. 6a-b)

Inv. No.: A 4275. The white marble ostotheke was delivered to the museum by the provincial security directorate of Karaman in 2002. According to the inventory recording its provenance was the village of Sudurağı (formerly Sidrova, Sidrive, etc.)²⁵ 17 km. North-East of Karaman.

At the right side of the front face there is a destroyed figure in relief, the figure is encircled by the waterleaf. The left side of the front face is decorated with vine and grapes. On the right side of the ostotheke are carved in relief two figures, of a man and a woman.

From the style of the letters employed the inscription can be dated to the Roman imperial period. Dimensions: H: 66 cm; W: 74 cm; D: 57cm; L.H: 2,5 cm.

Ουιτρης Σμέ{η}ρδιος καὶ Ναννίς Κιλαμωσιό[ς]
2 [καὶ] ΝΗ[. . . ἀνέσ]τησαν ἑαυτῶν τὸ ἡρώειον.

Vitres, son of Smerdis, and Nannis, daughter of Kilamosis, [and] NH[. . .] built their heroon.

L. 1: Ουιτρης is a new personal name, possible indigenous. Σμέρδις²⁶ is a Greek name documented from inscriptions found on the Aegean islands. Smerdis is a Hellenized form of the Persian name of Bardiya who was the son of Cyrus the Great.²⁷ A feminine personal name Ναννίς²⁸ or Ναννίς²⁹ is Greek or indigenous. Κιλαμωσιό[ς] is a new personal name and it should be Κιλαμωσις in the nominative case.

L. 2: ΝΗ[. . .] should be a name in the nominative, probably the child of the couple Vitres and Nannis. ἡρώειον = ἡρῶον.

No. 6. Boundary stone of Aur. Theophila (Fig. 7)

Inv. No.: —. The boundary stone, a limestone cylinder carrying a nine-line inscription, was brought from the village of Ekinözü near Sudurağı (see No. 4) and the famous Lycaonian city of Derbe³⁰ located at the place called today Devri Şehir³¹, about 20 km. to the North-East of Karaman.

The letter *xi* (Ξ) in the name of Maximianus in fifth line was written as leftware *sigma* like Σ. The same letter is seen in the seventh line. Dimensions: the current height: 100 cm; diameter: 40 cm; L.H.: 3,5-4 cm.

²⁵ Ballance 1964, 139.

²⁶ LGPN I, p. 409.

²⁷ Kahrstedt 1927, 710-711.

²⁸ LGPN I, IIIB, IV, VA.

²⁹ Zgusta 1964, § 1013-17.

³⁰ Ruge 1905, 237.

³¹ Ballance 1964, 139-140; Zgusta 1984, § 253. Concerning the previous attempts at the localisation of Derbe, see Ballance 1957 and Taylor 1994, 1221-1222.

- ἐπὶ Διοκλητιανοῦ
 2 καὶ Μα[ξι]μιανοῦ
 Σεββ(αστῶν) *vac.*
 4 Κονσταντίου
 <καὶ> Μαξιμιανοῦ
 6 Κεσάρων·
 ΑΠ^οΤΑΞΕΑΣΟΥ
 8 Αὐρ(ηλίας) Θεοφίλας
 τὰ μεθόρι[α] ἕως ὠδ[ε].

At the time of the co-emperors Diocletianus and Maximianus, Augusti; (and) Constantius and Maximianus, Caesares; Aur(elia) Theophila's boundary lines (starting) from Takseasos/n? (are) up here.

L. 1-6: The inscription should be dated to the co-regnal period of the four Emperors between 293 and 305 A.D.

L. 7: ΑΠ^οΤΑΞΕΑΣΟΥ can be deciphered as ἀπὸ Ταξεασου. This genitive word may be a place name, to date undocumented, perhaps the name of a village or a location near to Ekinözü, the provenance of the boundary stone.³²

L. 9: The phrase ἕως ὠδε is recorded in two boundary inscriptions from the region of Thrace³³ and the city of Sardes³⁴ having the same meaning.

Corrigenda et addenda on two inscriptions in the Karaman Museum:

No. 7. Epitaph of Aur(elia) Tattis, Flavia and her husband (Fig. 9)

Inv. No.: 1818. The rectangular tomb stone with relief was brought from the village of Muratdede (formerly Masdat) situated at about 40 km. West of Karaman, in the region of Northern Isauria. The inscription was first edited by H. Engelmann and A. B. Üner.

From the Aurelius/Aurelia *gentilicium*, the year 212 A.D. is probably the *terminus post quem* for the date of the inscription. Dimensions: H: 48 cm; W: 73 cm; D: 37 cm; L.H: 2,5-3cm.

Engelmann – Üner 1992, 14-15 no. 21 (= SEG 42, 1277):	New reading of the first three lines:
[Αὐρ.] Νεστοριανὸς Ἀθήνις	[Αὐρ.] Νεστοριανὸς Ἀθήνιω <i>vac.</i>
2 Αὐρ. Ταττιν Θεοφίλου τῆ(ν) καὶ Αἰμ[.]	Αὐρ. Ταττιν Θεοφίλου τῆ(ν) καὶ Αἰμ- <i>vac.</i>
θε[.]ον καὶ Ἰλαθυίαν θυγτέρ[α]	θε[.]ον καὶ Φλαουίαν θυγτέρ[α]
4 φίλανδρον	κτλ.
καὶ σ-	
6 ὑμβιον	
αὐτῶ-	

³² A similar boundary inscription from the city of Heraclea (Konya-Ereğli) in the same area shows the boundaries of a village of the name Singal-, which has not as yet been localised (SEG 41, 1412-4: ἐπὶ Διοκλητιαν[οῦ] | καὶ Μαξιμιανοῦ | *vac.* Σεββ(αστῶν) | Κονσταντίου <καὶ> | Μαξιμιανοῦ | Κεσάρων | κώμης Σινγάλ(ων)(?) | τὰ μεθόρια ὠδε).

³³ Seure 1900, 166-167 (= SEG 35, 1832).

³⁴ Buckler – Robinson 1932, 149-150 no. 191 (= IGR IV, 1511).

8 ν, τειμῆ-
ς καὶ μν-
10 ἡμης χ-
ἀριν.

L. 1: The last letter read doubtful by ed. pr. seems an *omega* rather than *sigma*. Therefore, it is possible to consider that Ἀθηνίω could be the father of Nestorianos in the genitive case, maybe of Ἀθήνης or Ἀθήνις (though Ἀθήνιος).

L. 2: There is no trace of any letter after the letter of *mu* the last in the line. Αιμ[.]|θε[.]ον (our reading Αιμ|θε[.]ον), the alias name of Tattis, can be rather an ethnicon for the ending as -ον.

L. 3: Ἰλαθυίαν, which has not been documented to date, is an incorrect reading of Φλαουίαν.

L. 5-8: αὐτῶν in the genitive plural form was mis-written as grammatical by the stone cutter. It must be a feminine singular personal pronoun in the genitive case, corresponding to Flavia, namely αὐτῆς. Τ word σύμβιος should refer to the husband of Flavia.

Translation of the inscription after the new reading:

[Aur](elius) Nestorianos, son of Athen-?, (built this stele) in honour and memory of (his wife) Aur(elia) Tattis, daughter of Theophilos, also known as Αιμθε[.]ο-?, and (his) daughter Flavia loving husband and her husband.

No. 8. A Cylindrical tomb stone by M. Ulpius for his wife (Figs. 8a-b)

Inv. No.: 2057. The tomb stone was brought from the village of Sudurağı (see No. 5 above) situated 17 km. North-East of Karaman. The first edition was made by H. Engelmann and A. B. Üner.

The lower and the upper parts are decorated with ledges, and its back side was broken, a part of the inscription is missing.

The inscription dates from the Roman imperial period. Dimensions: H: 126 cm; Diameter: 46 cm; L.H: 4-6 cm.

Engelmann – Üner 1992, 11 no. 12 (= SEG 42, 1254):

		<u>New reading:</u>
	M. Οὐλπιος Υ[φιλο-]	M. Οὐλπιος ^{vac.}
2	σέβαστος [ἄ]- πελ. Κ. Οὐλ[πίου]	2 Σεβαστοῦ [ἄ]- πελ(εὐθερος) ΚΟΥ[- - -]
4	νω ταβλά[ριος -] ἀτη Νεικαρέ[του]	4 [. .] ταβλά[ριος - - -] ΑΤΙ Νικαρέ[του]
6	γυναικί [μνήμης] χάριν.	6 ^{v.} γυναικί [μνήμης] ^{v.v.} χάριν.

Translation of the new reading: *The registrar M. Ulpius ΚΟΥ-, freedman of emperor, (built this stele) for his wife ...atis?, daughter of Nikaretos, in memory of (her).*

L. 1: This line is not broken and it is quite obvious that there is no trace of any letter after M. Οὐλπιος.

L. 2: The last letter of σέβαστος is not legible and the trace of this letter seems like *upsilon* rather than *sigma*.

L. 3: As suggested by ed. pr., it is most likely that the first three letters ΠΕΛ at the beginning of the third line could be considered as a part of ἀπελ. as an abbreviation of the word ἀπελεύθερος. Deciphering as Κ. Οὐλ[πίου] can be correct, but there seems no trace of the letter of *lambda*. The letters ΚΟΥ- on the stone, therefore, can be read as the *cognomen* of M. Ulpius, as in the examples: Π.

Αἴλιος Σεβ(αστοῦ) ἀπελ(εύθερος) Φαῦστος (IGR III, 259), Γάϊον Ἰούλιον | Σεβαστοῦ ἀπελεύθερον Νεικήφορον (IEphesos 1234) and Μ(ἄρκον) Οὐλπιον | Σεβαστοῦ ἀπελεύθερον | Γλύπτον (IEphesos 1415).

L. 4: The letters -νω at the beginning of the line are not clear today. To fit the lacuna at the end of third line and to complete the letters -νω, ed. pr. suggests one of these names Ιλ]νω, Κ]νω, Ιν]νω and Κιν]νω. ταβλά[ριος is a good complement. The Latin term *tabularius* (an accountant, a registrar or a keeper of archives), an employment in the Roman imperial administration, appears in both forms ταβουλάριος and ταβλάριος in Greek epigraphic documents. It is obvious that M. Ulpius was a *tabularius* as a freedman of the emperor (libertus Augusti). From the term *tabularius*, it is possible to suggest that there was an imperial estate within or near to the village of Suduraği/Sidrova.³⁵

L. 5: ἀτη is the last part of the wife-name of Ulpius, in the dative case. We read these letter as ΑΤΙ. The first *epsilon* in Νεῦκαρέ[του], the name of the father in law of Ulpius, is not on the stone.

Abbreviated Literature

Ballance 1957	M. H. Ballance, The Site of Derbe: A New Inscription, AS 7, 1957, 147-151.
Ballance 1964	M. H. Ballance, Derbe and Faustinopolis, AS 14, 1964, 139-145.
Belke – Restle 1984	K. Belke – M. Restle, Tabula Imperii Byzantini 4: Galatien und Lykaonien, Vienna 1984 (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 172).
Buckler – Robinson 1932	W. H. Buckler – D. M. Robinson, Sardis, vol. VII, Greek and Latin Inscriptions, part I, Leyden 1932 (Publication of the American Society for the Excavation of Sardis).
Cronin 1902	H. S. Cronin, First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia, JHS 22, 1902, 94-125.
Drew-Bear 1978	T. Drew-Bear, Nouvelles inscriptions de Phrygie, Zutphen 1978.
Engelmann – Üner 1992	H. Engelmann – A. B. Üner, Inschriften aus dem Museum von Karaman (Lycaonia), Anzeiger der phil.-hist. Kl. 129, 1992, 1-24.
Fellows 1841	C. Fellows, An Account of Discoveries in Lycia being a Journal kept during a Second Excursion in Asia Minor, London 1841.
Hild – Hellenkemper 1990	F. Hild – H. Hellenkemper, Tabula Imperii Byzantini 5: Kilikien und Isaurien, Vienna 1990 (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 215).
Jones 1964	A. H. M. Jones, The Later Roman Empire 284-602, vol. 1, Baltimore 1964.
Kahrstedt 1927	U. Kahrstedt, s.v. Smerdis, RE III A1, 1927, 710-711.
Kalkan – Şahin 1995	H. Kalkan – S. Şahin, Epigraphische Mitteilungen aus İstanbul II. Kreuzförmige Grabstelen aus Konstantinupolis, EA 24, 1995, 137-148.
Mendel 1902	G. Mendel, Le Musée de Konia, BCH 26, 1902, 209-246.
Paris – Radet 1886	P. Paris – G. A. Radet, Inscriptions de Pisidie, de Lycaonie et d'Isaurie, BCH 10, 1886, 500-514.
Ramsay 1905	W. M. Ramsay, Topography and Epigraphy of Nova Isaura, JHS 25, 1905, 163-180.
Ramsay 1906	W. M. Ramsay, Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire, Aberdeen 1906.
Ruge 1905	E. Ruge, s.v. Derbe, RE V 1, 237.

³⁵ For imperial freedmen as *tabularii*, see Weaver 1972, 244-252, and see also Drew-Bear 1978, 10-12 for some evidence and commentaries on the imperial freedmen serving as *tabularius* in the imperial estates in the region of Phrygia.

Seure 1900	G. Seure, Inscriptions de Thrace, BCH 24, 1990, 147-169.
Spratt – Forbes 1847	T. A. B. Spratt – E. Forbes, Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis, London 1847.
Sterrett 1888	J. R. S. Sterrett, The Wolfe Expedition to Asia Minor, Boston 1888.
Taylor 1994	J. Taylor, St Paul and the Roman Empire: Acts of the Apostles 13-14, in: ANRW II, 26.2, 1189-1231.
Weaver 1972	P. R. C. Weaver, Familia Caesaris. A Social Study of the Emperor's Freedmen and Slaves, Cambridge 1972.
Zgusta 1964	L. Zgusta, Kleinasiatische Personennamen, Prag 1964.
Zgusta 1984	L. Zgusta, Kleinasiatische Ortsnamen, Heidelberg 1984.

Özet

Karaman Müzesi'nden Birkaç Isauria ve Lykaonia Yazıtı

Bu makalede Karaman Müzesi'ne civar köylerden getirilmiş, altı mezar yazıtı ve bir sınır yazıtı tanıtılmaktadır. Yazıtlarda yeni yerel şahıs isimleri belgelenmektedir; Sis (no. 1), Mamoas, Inne (no. 3), Vitres ve Kilamosis (no. 5). Bir numaralı yazıtta geçen Pigramos ismi şimdiye kadar Lykia bölgesi yazıtlarından bilinmekteydi ve bu yazıtla birlikte ilk kez Lykia dışında belgelenmektedir. Üçüncü yazıtın ait olduğu stel üzerindeki atlı figürü ve onun altında yazılı olan Cassius şahıs adı dikkat çekici olup, Konya Müzesi'nde korunan oldukça benzer bir stel ile karşılaştırılmakta ve bu iki stelin aynı usta tarafından yapılmış olabileceği önerilmektedir. Dört numaralı yazıtta Paulos adında bir imparatorluk muhafızı (skholarios) belgelenmektedir. Altı numarada yer alan sınır yazıtı ise Tetrarkhi Dönemi'nden olup, bu yazıtta geçen Takseasou, büyük olasılıkla yeni bir yer adının *genetivus* formudur. Bu yeni yazıtlara ilaveten makalede *corrigenda et addenda* alt başlığı altında Karaman Müzesi'nden yayınlanmış iki yazıt yeni okumalarla birlikte değerlendirilmektedir. Yedi numarada yer alan yazıtta, ilk edisyonunda Ilathyia diye hatalı okunmuş olan şahıs ismi Flavia olarak düzeltilmektedir. Sekiz numara ile verilen diğer yazıttan *tabularius* olduğu anlaşılan M. Ulpius adlı şahsın aynı zamanda bir imparator azatlısı olması gerektiği ortaya konulmakta ve yazıtın buluntu yeri olan Sudurağı köyünde bir imparatorluk malikânesinin olabileceği önerilmektedir. Yazıtların çevirisi:

1. *Pigramos oğlu Sis oğlu Pigramos oğlu Nestor, (bu steli) hatıralarından dolayı kendi oğlu Sis ve kızı Kamata için dikti.*
2. *Mamoas kızı [.].as, (bu steli) kendisi ve annesi ve Kibadas ve Inna ve (kendi) kızları ve Serapion ve Serapi için onurları ve güzel hatıraları vesilesiyle dikti. (Steli) [...]meites yaptı.*
3. *Ön yüzde: Cassius, [...]kaios, Nenis kızı Tatas, Capiton. Yan yüzde: Inne, Appas.*
4. *En bahtsız muhafız (scholarius), hizmetkâr Paulos burada yatıyor.*
5. *Kendilerinin olan bu heroon'u, Smerdis oğlu Vitres ve Kilamosis kızı Nannis [ve] Ne[. . .] yaptırdı.*
6. *Augustus'lar Diocletianus ve Maximianus ve Caesar'lar Constantius ve Maximianus'un (ortak imparatorluğu) zamanında; Aur(elia) Theophila'nın arazi sınırları Takseasos/n'dan buraya kadardır.*
7. *Atheni-? oğlu [Aur](elius) Nestorianos, (bu steli) kendi karısı Theophilos kızı, Αιμθελ[.]ιοç? diye de bilinen Aur(relia) Tattis, eşine sadık Flavia ve onun kocası için hatıralarından dolayı (dikti).*
8. *İmparator azatlısı, tabularius (muhasibeci) M. Ulpius KOY-, (bu steli) hatırası vesilesiyle karısı Nikaretos kızı [...]atis?, için (dikti).*

Anahtar Sözcükler: Yerel Anadolu şahıs adları; *scholarius*; *diakonos*; *tabularius*; imparator azatlısı; imparatorluk malikânesi; Isauria; Lykaonia; Karaman.

Fig. 1) No. 1

Fig. 2) No. 2

Fig. 3a) No. 3, Face A

Fig. 3b) No. 3, Face B

Fig. 4a) Stele of Kavak Köy (Mendel 1902, 227)

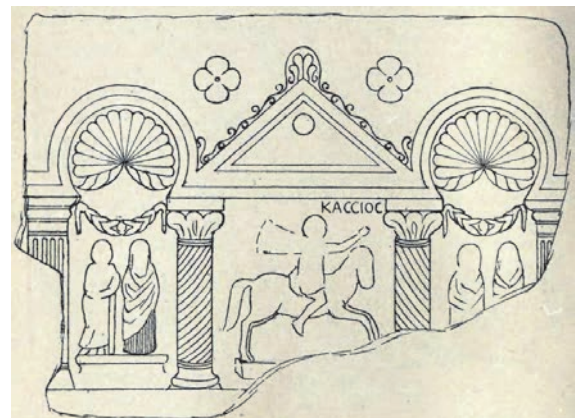

Fig. 4b) Drawing of the stele (Ramsay 1906, 12)

Fig. 5) No. 4

Fig. 6a) No. 5

Fig. 6b) No. 5

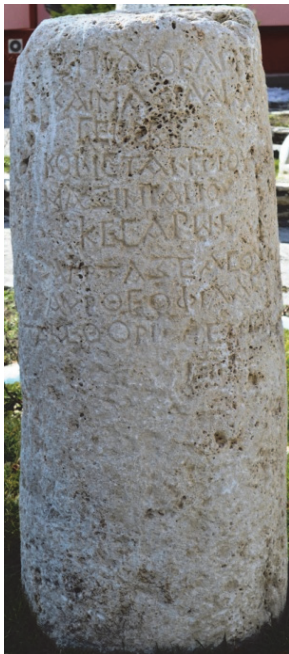

Fig. 7) No. 6

Fig. 8a) No. 8

Fig. 8b) No. 8

Fig. 9) No. 7

Fatih ONUR*

Epigraphic Research around Juliopolis I: A Historical and Geographical Overview

Abstract: This article provides a general overview of the history and geography of ancient Juliopolis, which was on the main route from Constantinople to the eastern parts of the empire, for military campaigns and pilgrimage. Even though Juliopolis drew the attention of early scholars such as Anderson, Ramsay and French, who worked on the Pilgrim's Road, no systematic research had been conducted at this site until a team from the Museum of Anatolian Civilizations at Ankara began conducting regular excavations from 2009 onwards. The preservation works carried out around Nallıhan, together with these excavations, both by the museum, brought much new material into view, providing more information concerning this region in antiquity.

Keywords: Juliopolis; Bithynia; Galatia; Pilgrim's Road; Çayırhan; Nallıhan.

In 2011 with the invitation of Melih Arslan, the ex-director of the Museum of Anatolian Civilisations at Ankara, I and my colleague Mehmet Alkan visited the Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan, where several inscription from its villages are preserved, and the ancient site of Juliopolis in Çayırhan, in company with Mustafa Metin, from the same museum responsible for preservation of the finds in the garden of the cultural centre and for the excavations at Juliopolis. In 2012, 2013 and 2014, I revisited these places with a larger team consisting of: Assist. Prof. Mehmet Alkan, Assist. Prof. Erman Gören; and research assistants Fatma Avcu, Yadigar Doğan and Canan (Arıkan) Onur. I wish also to mention Euthymios Rizos for his valuable observations. We worked on all the inscriptions in the cultural Centre and, in addition, some inscriptions from the villages of Nallıhan and the inscriptions which were found during the excavations at Juliopolis, for which I have been the scientific consultant from 2014 onwards. The funerary inscriptions from Juliopolis are mainly kept in depots on-site at the excavation. Some of these inscriptions are now published by the team members in the contributions which follow. The historical-geographical and epigraphic publications on the antiquity of the region are limited to some inscriptions included in the article by Crowfoot and Anderson (1899), in French's work on "Pilgrim's Road" of 1981, in the epigraphic corpus of northern Galatia by S. Mitchell of 1982, and in the work by Chr. Marek of 2000, after the earlier travellers, who visited the vicinity (see p. 71). Some of the inscriptions from Nallıhan were recently published by F. Avcu (2015). The literary evidence and the published inscriptions from Juliopolis are given at the end of this paper (see pp. 71-78). Recent preservation works around Nallıhan and the archaeological excavations in the necropolis of

* Assoc. Prof. Dr. Fatih Onur, Akdeniz University, Faculty of Letters, Dept. of Ancient Languages and Cultures, Campus 07058 Antalya (fatihonur@akdeniz.edu.tr).

I thank both Melih Arslan, the ex-director, and Enver Sağır, the present director of the Museum of Anatolian Civilisations at Ankara, who kindly gave permission for the publication of the inscriptions in Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan and Juliopolis; and I also thank archaeologists Mustafa Metin, Okan Cinemre, Tolga Çelik and Mustafa Bektaş from the Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği (the Association of Volunteers for the Tourism in Nallıhan) for their guidance, support and hospitality in both Nallıhan and Çayırhan. This paper is written within the framework of the project entitled "Nallıhan Çevresi ve Eskişehir Müzesi'nde Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Çalışmaları (Epigraphic and Historical Geographic Research around Nallıhan and in Eskişehir Museum)" and supported by the Akdeniz University Scientific Research Projects Coordination Unit (project no.: 2014.01.0116.003). The award I received from the Science Academy in Turkey through the programme of "Young Scientist Awards (BAGEP)" provided invaluable support to this research.

Juliopolis which were conducted by the Museum of Anatolian Civilizations at Ankara from 2009 onwards have produced much new material concerning this region in antiquity.¹

Nallıhan is the border county of Ankara, located 160 km to its east. It neighbours two provinces, Bolu to the north and Eskişehir to the south. The name of the county was formed through the combination of the river “Nallı” flowing by and the “Han” built by order of the Ottoman Grand Vizier Nasuh Paşa in 1606/7 A.D., when he was returning to Istanbul from Aleppo.² Life for the inhabitants is largely based around agriculture; with a population of ca. 30,000 (more than the half the population live in the villages). It also has a tradition of handmade silk point lace of good quality, which generates revenue even through exports abroad. The two main towns of Nallıhan are Sarıyar and Çayırhan, where once ancient Juliopolis stood (see below). Çayırhan is located 35 km east of Nallıhan (that is around 125 km to Ankara), the original town (Eskişehir) was submerged through the construction of the Sarıyar Dam on the Sakarya River (ancient Sangarius) between 1951 and 1956. In 1958, the new town of Çayırhan was founded 3 km east to the old settlement, the displaced former population being combined with the people of Sarılar and Yardibi towns, whose homes were also submerged beneath the waters. The name likewise goes back to Nasuh Paşa who built another “Han” in this place, at the same time as Nallıhan,³ both places being locations on the historical main road that linked İstanbul to Damascus and Bagdad via Aleppo during the Ottoman period, and was a quite important route also in antiquity (see below).

Earliest archaeological evidence relating to Nallıhan and Çayırhan is very scarce. Prehistoric sites in this region are barely known, with the TAY project recording one cave, Ayı İni in the village of Karacasu, and a mound (“höyük”) in Uluköy, of Nallıhan. To the North of Nallıhan are several prehistoric sites such as: Belen Mağarası (Kıbrısık/Bolu), Buzluk Mağarası (Seben/Bolu), Çeltikdere (Seben/Bolu), Germanos (Göynük/Bolu), İn (Seben/Bolu), İnçayı (Seben/Bolu), Solaklar Mağarası (Seben/Bolu) and to the East, Asarkaya (Güdül/Ankara), Dikmen (Beypazarı/Ankara), Güneyce (Güdül/Ankara), Hırka (Beypazarı/Ankara), Oymaağaç (Beypazarı/Ankara), Sarıkaya (Güdül/Ankara), Uykusuz Çayı Mağarası (Beypazarı/Ankara), to the South several sites in Mihaliçcik, Eskişehir, and to the west in Sarıcakaya, Eskişehir, and İnhisar, Bilecik.⁴

However, the subsequent literary, archaeological and epigraphic evidence, of finds from antiquity, enables us to draw a clearer picture of the history of the region, especially for that of the city of Juliopolis, which probably had most of this region under its territory. The region was within the eastern section of Bithynia, as the northern part of Phrygia Epictetus, was joined to Bithynian lands, following the war between King of Pergamon Eumenes II and the Bithynian King Prusias I ca. 184/3 B.C.⁵ The establishment of Roman provincial organization over this region began around 72 B.C. after King Nicomedes IV bequeathed Bithynia to Rome, and in 63 B.C. Pontus was incorporated into Bithynia by Pompeius and the province was then named “Bithynia et Pontus”.⁶ By the reign of Diocletianus, this province was divided into three as Bithynia, Pontus⁷ (or Diospontus and Helenopontus) and Paphlagonia under the diocese of Pontica. Under the Byzantine theme system of organization established in 7th c. after the Islamic conquests and in part due to de-population caused through the plague pandemic be-

¹ Günel – Yurttagül – Yağcı 1992, 29-70; Günel 1993; Arslan et al. 2011; Arslan – Zoroğlu 2011; Arslan 2012; Arslan et al. 2012; Cinemre 2013.

² Kili 1978, 15.

³ Kili 1978, 14.

⁴ Search for the given names at <http://www.tayproject.org>.

⁵ Str. 12.4.1; Liv. 38.39.14-17; Pol. 21.46.9-11; see also Şahin 1986 and Evans 2012, 34-38.

⁶ Magie 1950, 320; Kaya 2005, 15; Baz 2013, 262.

⁷ For the governor of Pontus, Tryfonianus, by the early reign of Diocletianus, attested for the first time on a milestone found in Doğandere, see the contribution by C. Onur, pp. 101-103.

ginning in 542 and with repeated outbreaks extending into the mid-8th c., Bithynia and Pontus remained under the themes of Bukellarion, Opsikion and Optimatoi. In antiquity, Nallıhan was most probably within the territory of Juliopolis, the most important ancient site in its vicinity.

Juliopolis⁸ (Ιουλιούπολις) is known from several ancient references. There is no evidence dating from earlier than the Augustan period, there is also no find earlier than an Augustan coin⁹ found in a grave in necropolis, but its former name, Gordiucome, indicates its earlier history. We do not know the ancient name of Nallıhan, if there was any settlement, either from ancient sources or from inscriptions around the settlement. In the city centre there is no evidence of ancient buildings. But it is certain that Nallıhan was located on the route termed the “Pilgrim’s Road”,¹⁰ as was the case for Juliopolis. According to Strabo (see T 1 p. 71), Cleon of Gordiucome,¹¹ made a city of his hometown and called it Juliopolis, naming it after C. Iulius Caesar Octavianus (Augustus), with whom he sided following the naval battle of Actium (31 B.C.); before Actium, he was of help to Marcus Antonius (Str. 12.8.9). Pliny the Elder referring to Bithynia’s history, reports that Gordiucome was one the twelve cities in the region, and when its name changed to Juliopolis, according to him, it showed it was colonized (see T 2 a-b, p. 71). Pliny the Younger, in one of his letters to Trajan, asks if Juliopolis, being a very small settlement, deserves a military support, as does Byzantium. He tries to persuade through mentioning its burdens and exposure to damage due to its lack of defensive capacity and supports his idea through placing emphasis upon its regional importance and strategic position at the entrance of Bithynia, a place where all the travellers pass through (see T 3 p. 72). But Trajan, in his response, does not find it convenient, since if Juliopolis was sent a legionary centurion, many other cities will demand the same. So he entrusted the protection of Juliopolis to Pliny, making him enforce the imperial sanctions (see T 3b p. 72). Galenus mentions that a kind of grain called “zeopyros”, was produced in the coldest parts of Bithynia, namely in Nicaea, Prusa, Crateia, Claudiopolis and Juliopolis (see T 5 p. 73). This grain, he says, is inferior to naked wheat and superior to Thracian rye and the bread made from this grain is better than the rye bread of Thrace and Macedon, but worse than wheaten bread.

Geographically, Juliopolis in the early 2nd century was given as in Bebryca (the former name of Bithynia) by Ptolemy, being its last city in the east (see T 4 p. 72). At the end of the 3rd or at the beginning of 4th c. Laganıa¹² and Juliopolis seem to have been transferred to Galatia.¹³ Juliopolis was also recorded in the ancient itineraries, since it is situated on the major ancient route extending from Constantinople to Ancyra, which was traversed by Septimius Severus, by Caracalla and by Elegabalus for their eastern campaigns and travels.¹⁴ The *Tabula Peutingeriana*, dating back to the Severan period (ca. 3rd century

⁸ Ruge 1918, 102; Strobel 1999, 18-19.

⁹ Cinemre 2013, 408.

¹⁰ Ramsay (1890, 197) used this term for one of the Byzantine Military roads: “The Pilgrims’ Road. —This road is described more frequently than any other in Asia Minor. It is recorded almost complete, and with very little interruption in the Peutinger Table. It is described in full in the Antonine Itinerary, and with even greater detail in the Jerusalem Itinerary. Many references are made to it by Byzantine writers, especially of a later date; and in the section Constantinople — Ankyra it still remained one of the most important trade-routes in the country.” This route was described in detail by French (1981).

¹¹ Ramsay (1906, 365) doesn’t deem it likely that Gordiucome was the village mentioned by Strabo as the one that was renamed Juliopolis, and he thinks that there were more villages than just one bearing this same name.

¹² According to French, Laganıa/Anastasiopolis is to be localised at Dikmen Höyük. For the literature and description, see French 1981, 43-44 and Belke – Restle 1984, 197.

¹³ Ramsay 1890, 196 and 241.

¹⁴ French (1981, 45) claims that this route was used for campaigns or travel, contra those who thought that these travels were made employing a northern route passing through Prusias ad Hypium (Konuralp) and Claudiopolis (Bolu).

A.D.) and drawn for official travel that recorded the routes of the *cursus publicus*¹⁵ (state routes of transfer) and probably included those roads suitable for vehicles,¹⁶ gives 29 mp (ca. 42,6 km) as the distance from Dadastana¹⁷ to Juliopolis (see T 6 p. 73). The *Itinerarium Antonini*, named after Antoninus Pius to whom this itinerary is usually ascribed, mentions Juliopolis after Dadastana at a distance of 21 mp (ca. 31 km) to the east, and then comes Lagania 24 mp (ca. 35,5 km) from Juliopolis (see T 7 p. 73). The *Itinerarium Burdigalense* (see T 8 p. 73), the oldest known Christian itinerary from Bordeaux (Burdigala/Bordegala) to Jerusalem dating A.D. 333-334,¹⁸ also called the *Itinerarium Hierosolymitanum*, gives 6 mp (ca. 8,9 km) from the *mansio* of Dadastana to *mutatio* Trans monte, from where 11 mp (ca. 16,3 km) to *mutatio* Milia, from where to *civitas* Juliopolis 8 mp (ca. 11,9 km). Following Juliopolis is Hycronpotamum (Hieronpotamon, see fn. 59) after 13 mp (ca. 19,2 km) and the *mansio* Aganuia (Lagania) after 11 mp (ca. 16,3 km). Consequently the total distance recorded from Dadastana to Juliopolis is 25 mp (ca. 37 km) according to the *Itin. Burd.*, so these three itineraries are not in conformity with each other concerning the distance between these two places. French suggested that the distance to *mutatio* Trans monte in *Itin. Burd.* should be corrected to 11 mp (ca. 16,3 km), from the recorded 6 mp (see fn. 57), which then provides a total distance of 30 mp (ca. 44,4 km). In conclusion, from these itineraries, the distances between Dadastana, Juliopolis and Lagania are recorded as follows:

	Dadastana – Juliopolis		Juliopolis – Lagania		
	MP	KM		MP	KM
<i>Tab. Peut.</i>	29	ca. 43	Juliopolis – Valcaton: 12 Valcaton ¹⁹ – Fines Galatiae: 10 Fines Galatiae – Lagania: 28 ²⁰	22	ca. 32,6
<i>Itin. Ant.</i>	21	ca. 31,1		24	ca. 35,6
<i>Itin. Burd.</i>	Dadastana – Trans monte: 11 (French) Trans monte – Milia: 11 Milia – Juliopolis: 8	30	Juliopolis – Hycronpotamum: 13 Hycronpotamum – Lagania: 11	24	ca. 35,6

Table 1) Comparative distances between Dadastana, Juliopolis and Lagania given in the Itineraries

¹⁵ See Onur – Oktan 2013, 98, fn. 4: “*Cursus publicus* (δημόσιος δρόμος) is the general name given to the road network system established in the Augustan age and utilized by couriers, deliveries and officials to the required places. On these roads there were security points, stations for lodging and places to change horses (*mutationes* ve *mansiones*). The system worked in two divisions: *cursus velox* was employed in rapidly transferring couriers or officials from one point to another; the *cursus clabularis* was for the transport of taxes in cash or kind, official uniforms, even sometimes for *annona militaris*. However, it was in essence not a postal system, but an infrastructure for the journeys of high officials, utilized in facilitating their official business”; for the details of the system see Bowersock – Brown – Grabar 1999, 402; Kolb 2001; Kolb 2002, 163-166.

¹⁶ See Onur – Oktan 2013, 98, fn. 5: “One of the features of the Severan period was that the Roman road network reached everywhere passing natural obstructions. The roads were maintained and enlarged to speed the march of the army and for developing trade, so that convenient access to frontier regions was provided. These roads are recorded in two main sources, the *Tabula Peutingeriana* and the *Itinerarium Antonini*. Apart from these sources there are also numerous milestones from this period, showing these state works.”; See also Wilkes 2005, 233-234.

¹⁷ Other than the itineraries, Dadastana’s fame comes from its location, the place where in 364 A.D. Emperor Iovianus suddenly died, while he was returning rapidly from Syria (Amm. Marc. 25.10.12-13). Dadastana is usually localized to around the village of Karahisar, in Nallihan. For the literature and description see Belke – Restle 1984, 154, on the excavations around İslamalan Köyü, near Karahisar, see Arslan – Cinemre – Erdoğan 2011.

¹⁸ Sartin 2014, 294.

¹⁹ For the probable identification with Balgatia/Valgatia in the Vita St. Theodori 4 and that it should be searched somewhere on the south bank of the Kirmir Çayı, or in the neighbourhood of Tacettin, see French 1981, 45.

²⁰ Excluded by French (1981, 40, Fig. 6, n. 2).

Juliopolis is mentioned by Procopius in respect to the walls constructed under Iustinianus against the river on its western side (see T 9 p. 74). The account provided begins with the deluges caused by the river Siberis²¹ near Syceon,²² that, he reports, is located at a distance of ca. 10 miles (ἀπὸ σημείων μάλιστα δέκα: ca. 14,8 km) to the east of Juliopolis. Iustinianus built a strong bridge over this river and strengthened it by a wall (πρόμαχος) on its eastern side, while constructing a church by its western side. We learn from him that Juliopolis had a circuit wall that had been weakened by the river flowing past the western side of the city. This wall should be investigated, as to if it is the one, the northern part of which was unearthed during the excavations,²³ while the southern part, by the water was already visible. Iustinianus built another wall at a distance of ca. 500 feet (ca. 150 m) to prevent the flood waters reaching the circuit wall. But accurately determining both walls mentioned by Procopius is not particularly easy due to the waters that spread all around the peninsula, where only a few constructions, including a church, a fortification wall and a necropolis dating mainly from Byzantine era, could be identified. However, French conjectures that Procopius might have been in some confusion between Juliopolis and Syceon and that the bridge he describes might actually be that at Sarılar.²⁴

In the Early Byzantine Period Juliopolis was one of the Bishoprics in the province of Galatia I (see Map 2 p. 80).²⁵ The ecclesiastical records from the 4th c. A.D. onwards list Juliopolis as one of the episcopal residences in Galatia I under the diocese of Pontica, which is under the theme of Opsikion from the 7th c. onwards, and under that of Boukellarion²⁶ from the 8th c. onwards. In the synod of Ancyra of 314 A.D. and at the council of Nicaea in 325 A.D., Juliopolis is listed as being one of the five bishoprics of Galatia, represented by Bishop Philadelphus.²⁷ Meliphthongus, the “bishop of the holy church of God at Juliopolis”, attended the Council of Chalcedon, which was held in 451 A.D.²⁸ In the inscriptions

²¹ Siberis is mentioned by Procop. *aed.* 5.4.1-6 (see below T 9 p. 72); for the identification with Hierus in Plinius *NH* 5.149.8-150.1 and with Hicronpotamum or Hierospotamos in *Itin. Burd.* and the identification with the Kirmir Çayı see French 1981, 44-45.

²² Syceon was first localized by Anderson (1897-8, 67-68; Crowfoot – Anderson 1899, 65-67) in the ancient ruins of Eskişehir near Çayırhan, based upon the identification of the Sarılar bridge, which he took to be Iustinianus’ Bridge mentioned by Procopius (see T 9 p. 76) over Aladağ Çayı (Scopas). But after these ruins were confidently identified by French (1981, 42) as Juliopolis and this identification was confirmed by the coins carrying the legend of Juliopolis found during the excavations in the necropolis area (Arslan et al. 2011, 271-273), Syceon is rather to be localised 10 mp (ca. 14,8 km) east of Juliopolis, as Procopius indicated (see T 9 40). For a detailed account on Syceon see Belke – Restle 1984, 228-229; for the dating of the bridge mentioned by Procopius see Belke 2000, 118-119.

²³ Cinemre 2013, 410-412; I thank Euthymios Rizos, who suggested that this wall might date from the 4th or early in the 5th century A.D.

²⁴ French 1981, 46.

²⁵ According to the epigraphic evidence, the names of at least two probable bishops are Theodorus (Anderson 1899, 68, no. 17; Mitchell 1982, no. 159) and Theodotus (Anderson 1899, 69, no. 18; Mitchell 1982, no. 160), cf. French 1981, 42.

²⁶ The Theme of Boukellarion was detached from Opsikion in the 8th c. and named after the privately hired soldiers (*Boukellarioi*) and it comprised Galatia, Honorias, Paphlagonia and parts of Phrygia (ODB I 316-317, s.v. Boukellarion). However, the Emperor Constantinus VII Porphyrogenitus does not mention Juliopolis, only Ancyra, Claudiopolis, Herakleia, Prusias and Teion, as being the significant cities of Boukellarion, in his book on themes (*Cons. Porph. them. Asia*.6.19-23: Εἰσὶ δὲ πόλεις αἱ συμπληροῦσαι τὸ θέμα τῶν Βουκελλαρῶν τοσαῦται. πρώτη μὲν Ἄγκυρα, μητρόπολις τῶν Γαλατῶν, δευτέρα δὲ Κλαυδιούπολις, καὶ αὕτη μητρόπολις τῶν Μαρριανδυνῶν, τρίτη Ἡράκλεια, τετάρτη Προυσίας, πέμπτη τὸ Τήιον.)

²⁷ Cowper 1861, 11 (Council of Nicaea); 28 (Council of Nicaea); 33 (Council of Nicaea); 41 (Synod of Ancyra; written as Loliopolis).

²⁸ *ACO, Conc. Chal.* 2,1,1.60.8; 2,1,1.81.4; 2,1,1.120.31; 2,1,1.139.37; 2,1,1.145.31; 2,1,1.148.14; 2,1,1.151.20; 2,1,1.157.39; 2,1,1.169.18; 2,1,1.170.25; 2,1,2.40.41; 2,1,2.73.18; 2,1,2.88.4; 2,1,2.134.10; 2,1,2.146.3; 2,1,3.50.38; 2,1,3.90.27. See the translations of and comments on the related sections in Price – Gaddis 2005, I 126, I 146, I

found in Eskişehir, Çayırhan, it is probable that two bishops, Theodorus and Theodotus are recorded (see below p. 77, nos. 4-5).²⁹ In the *Notitiae Episcopatum*, it is listed as Juliopolis, Heliupolis or Basilaion, between Tabia (Tavium) and Aspones,³⁰ as it is also included in *Chronicon Paschale* in 7th c. A.D. as being one of the four important cities of Bithynia, in reference to its earlier history.³¹ Hierocles listed Juliopolis in Galatia I, as the last entry after Mnizos, in his *Synekdemos* that contains a table of the administrative divisions of the Byzantine Empire and lists of their cities dating from the early 6th c. A.D. (see. T 10 75). It is also known that Pantoleon, the Bishop of Juliopolis, attended the local *Synodus Constantinopolitana et Hierosolymitana* held at Constantinople in 536 A.D.³²

Juliopolis is also mentioned in several accounts recorded in the Life of St. Theodore from Syceon, where he was born by the reign of Iustinianus and who died in 613 A.D. during the reign of Heraclius. In one account he is said to have joined an all-night service in honour of St. Heuretus held in Juliopolis, 15 miles from Syceon (not in conformity with Procopius, who gives the distance as 10 miles, see above and T 9 p. 74). In another, the church treasurer of Juliopolis, called Theodorus, visited St. Theodore to demand his help in finding his son, who collected the church taxes and had made off with a large sum of money. When the rumours aroused that he, while he was the bishop of Anastasioupolis (Lagania), was wasting the money of church by giving alms in large amounts, he finally left for Ancyra to resign. At Ancyra, his petition of resignation was sent to Patriarch Cyriacus, who accepted his resignation following the instructions given by the Emperor. Since he also advised him to keep away from the neighbourhood of Anastasioupolis (Lagania), St. Theodore came to the outskirts of Juliopolis, where he hid himself in the oratory of Archangel at Acreina.³³ Within this oratory, St. Theodore was visited by Solomon and his wife from Juliopolis, who were being troubled by evil spirits and they were cured by him. At the very beginning of the reign of Emperor Phocas (602-610 A.D.), Domnitziolus, the nephew of Emperor, was sent to the East to take over the army and to stand up against the Sassanid Persians, and on his way to the East he came to Juliopolis, where he learnt that the people of Lazica had attacked Cappadocia and that the Patrician Sergius was plotting a conspiracy against him, and he found St. Theodore and asked him for his advice (see the accounts related below: T 11 a, b, c, d, p.75 respectively).

At the fourth council of Constantinople in 869-870 A.D. it is recorded for the first time that the city had taken the name *Basilaion* (as was indicated in *Not. Ep.* see fn. 30) in honour of Emperor Basileius I (867-886 A.D.).³⁴ In the novels of Emperor Alexius Comnenus of 1086 A.D., the church of Basilaion is given as being subject to the bishopric of Ancyra.³⁵ Lastly, Ramsay (1890, 245) notes that “The original name of Juliopolis recurs in a late document of the Eastern Church, where a monastery ἐν τῷ χω-

195, I 218, I 226, I 229, I 232, I 240, I 255, I 257, II 7, II 98, II 110, II 123, II 210, II 223, II 236, III 13, III 78, III 127, III 200.

²⁹ Anderson 1899, 68-69, no. 17-18; Mitchell 1982, no. 159-160.

³⁰ *Not. Ep.* 1.125; 2.144; 3.178; 4.134; 7.172 (ὁ Ἰουλιουπόλεως ἦτοι Βασιλαίου); 9.68 (ὁ Ἡλιουπόλεως ἦτοι Βασιλαίου); 10.69-70 (ὁ Ἰουλιουπόλεως ἦτοι Βασιλαίου); 13.74-75 (ὁ Ἰουλιουπόλεως ἦτοι Βασιλαίου).

³¹ *Chron. Pasch.* 63.14-15: Κλίματος πέμπτου ... Βιθυνίας Νικομήδεια, Ἀπάμεια, Ἰουλιούπολις, Νίκαια.

³² ACO, Synod. Cons. et Hier. 3.118.14-16: Παντολέων ἐλέει θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ἰουλιουπολιτῶν πόλεως τῆς Γαλατῶν ἐπαρχίας διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῖς πεπραγμένοις ἐπιστὰς σύμψηφος γενόμενος ἐν πᾶσι τοῖς ὀρίσθεισιν ὑπέγραψα.

³³ Anderson locates Akreina to near Mihalıççık (Crowfoot – Anderson 1899, 72-74).

³⁴ Ramsay 1890, 196; 214-221; 267-273; Ramsay also makes a note as “A bishop of Noumerika, named Constantine, is mentioned at the Council of 869; and Ignatius Juliopolis, or Ignatius Basilii, occurs at the same Council”, but I was unable to confirm the information given on this Ignatius.

³⁵ Alex. Comn. *Nov.* iv.: Διαλαμβάνον ὡς τῆς μητροπόλεως τοῦ Βασιλαίου καὶ τῆς μητροπόλεως Μαδύτων χηρευουσῶν ... διανέστησαν οἱ μητροπολίται, ὁ Ἡρακλείας καὶ ὁ Ἀγκύρας, καὶ εἶπεν· μὴ ὀφείλιν τὰς τοιαύτας ἐκκλησίας, κἂν ἐτιμήθησαν τῷ τῆς μητροπόλεως ἀξιώματι, παρὰ τοῦ μέρους τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ψηφισθῆναι ἀλλὰ παρ’ αὐτῶν· διὰ τὴν ... ἐκκλησίαν τοῦ Βασιλαίου ἐπισκοπὴν εἶναι τοῦ Ἀγκύρας (*non vidi*, taken from Ramsay 1890, 244).

ρίω τῆς Γορδίου κώμης is said to be under the control of τοῦ Μητροπολίτου τοῦ Φαγίτζη.” There is no literary record of the town after this.

The city was first identified erroneously in a place lying to the north of Emremsultan ca. 15 km south of Nallıhan by Lejean³⁶ travelling from Mudurnu to Beypazarı, via Nallıhan and Emremsultan following the route given by Kiepert, who justified Mannert in respect to his estimation concerning the localization of Juliopolis to near Nallıhan.³⁷ This opinion was followed by Ramsay and by Anderson.³⁸ This localization was accepted until French confidently identified the ruins of Eskişehir in Çayırhan as Juliopolis, basing this identification upon three milestones from near to the site.³⁹ French’s identification was confirmed by the finds of coins carrying the name of the city, which were found during the course of excavations in the necropolis area.⁴⁰ Today, most of this ancient city lies submerged beneath the waters of the Sarıyar Dam, including the bridge over Aladağ Çayı (Scopas⁴¹) which was described and drawn by Anderson (see fn. 22). What we have today from ancient Juliopolis are the foundation of a church, a long fortification wall and a necropolis dating mainly from the Byzantine era on the peninsula, which is very close to ash accumulation area of the thermal power plant at Çayırhan. There is also the western necropolis, which has similar tombs to those of the eastern necropolis, across the waters, opposite the peninsula.⁴²

The Literary Testimony for Juliopolis

T 1 Strabo (1st c. B.C. - 1st c. A.D.):

*Mt. Olympus, then, is not only well settled all round but also has on its heights immense forests and places so well-fortified by nature that they can support bands of robbers; and among these bands there often arise tyrants who are able to maintain their power for a long time; for example, Cleon, who in my time was chieftain of the bands of robbers. Cleon was from the village Gordium, which he later enlarged, making it a city and calling it Juliopolis.*⁴³ [Translation by Jones (1928, 497)]

T 2 Pliny the Elder (1st c. A.D.):

a) *This district was formerly named Cronia, then Thessalis, and then Malianda and Strymonis ; its inhabitants were called by Homer the Halizones, as the tribe is ‘girdled by the sea.’ It once had a vast city named Atussa, and it now includes twelve city-states, among them Gordiu Come otherwise called Juliopolis, and on the coast Dascylos.*⁴⁴ [Translation by Rackham (1942, 329)]

³⁶ Lejean 1869, 63-64.

³⁷ Kiepert 1864, 312-315 (the route) and 322-323 (estimation of Juliopolis); cf. Mannert 1802, 68-75 and 107.

³⁸ Ramsay 1890, 241; Anderson 1897-8, 68; Crowfoot – Anderson 1899, 69-70; cf. Wilson 1960, 139-140, and Doğançı 2007, 144-145.

³⁹ French 1981, 36-38, nos. Çayırhan 1-3; French 2013, 144-146, nos. 92-94 (Çayırhan 1-3).

⁴⁰ Arslan et al. 2011, 271-273.

⁴¹ Scopus of Plinius *NH* 5.143.5 (see T 2 37); cf. Vita St. Theodori 53; for the identification with Aladağ Çayı see French 1981, 43.

⁴² Cinemre 2013, 409-410.

⁴³ Str. 12.8.8-9: ἔστι τοίνυν ὁ Ὀλυμπος κύκλῳ μὲν εὖ συνοικούμενος, ἐν δὲ τοῖς ὕψει δρυμοὺς ἐξαισίους ἔχων καὶ ληστήρια δυναμένους ἐκτρέφειν τόπους εὐερκεῖς, ἐν οἷς καὶ τύραννοι συνίστανται πολλαῖς δυνάμενοι συμμεῖναι πολὺν χρόνον, καθάπερ Κλέων ὁ καθ’ ἡμᾶς τῶν ληστηρίων ἡγεμῶν. Οὗτος δ’ ἦν μὲν ἐκ Γορδίου κώμης, ἣν ὕστερον αὐξήσας ἐποίησε πόλιν καὶ προσηγόρευσεν Ἰουλιόπολιν·

⁴⁴ Plin. *NH* 5.143.5: Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Malianda et Strymonis. hos Homerus Halizonas dixit, quando praecingitur gens mari. urbs fuit immensa Atussa nomine, nunc sunt XII civitates, inter quas Gordiu Come, quae Iuliopolis vocatur et in ora Dascylos.

b) *Inland in Bithynia are the colony of Apamea, Agrippenses, Juliopolitae and Bithynion. The rivers are the Syrium, Laphias, Pharnacias, Alces, Serinis, Lilaeus, Scopius and Hieros, which forms the frontier between Bithynia and Galatia.*⁴⁵ [Translation by Rackham (1942, 333)]

T 3 Pliny the Younger (1st-2nd c. A.D.):

a) *To the Emperor Trajan. You acted agreeably, Sir, to your usual prudence and foresight in ordering the illustrious Calpurnius Macer to send a legionary centurion to Byzantium: you will consider whether the city of Juliopolis' does not deserve the same regard, which, though it is extremely small, sustains very great, and is so much the more exposed to injuries as it is less capable of resisting them. Whatever benefits you shall confer upon that city will in effect be advantageous to the whole country; for it is situated at the entrance of Bithynia, and is the town through which all who travel into this province generally pass.*⁴⁶ [Translation by Melmoth (1915, 379)]

b) *Trajan to Pliny. The circumstances of the city of Byzantium are such, by the great confluence of strangers to it, that I held it incumbent upon me, and consistent with the customs of former reigns, to send thither a legionary centurion's guard to preserve the privileges of that state. But if we should distinguish the city of Juliopolis in the same way, it will be introducing a precedent for many others, whose claim to that favour will rise in proportion to their want of strength. I have so much confidence, however, in your administration as to believe you will omit no method of protecting them from injuries. If any persons shall act contrary to the discipline I have enjoined, let them be instantly corrected; or if they happen to be soldiers, and their crimes should be too enormous for immediate chastisement, I would have them sent to their officers, with an account of the particular misdemeanour you shall find they have been guilty of; but if the delinquents should be on their way to Rome, inform me by letter.*⁴⁷ [Translation by Melmoth (1915, 379 and 381)]

T 4 Ptolemy (1st half of 2nd c. A.D.; numbers excluded):

*These are the interior cities of Bebryka: Libyssa, Eriboia, Gallika, Patavium, Prusa by the river Hypios, Dedakana, Protomakrai, Klaudioupolis or Bithynion, Flavioupolis, Timaia, Klitai, Lataneia, Nikaia, Kaisareia also known as Smyraleia or Smyraleia, Prusa by the Mount Olympos, Agrilion, Dableis, Dastana, Iuliopolis.*⁴⁸ [Author's translation]

⁴⁵ Plin. *NH* 5.149.8-150.1: ceterum intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitae, Bithynion. Flumina Syrium, Laphias, Pharnacias, Alces, Serinis, Lilaeus, Scopas, Hieros, qui Bithyniam et Galatiam disterminat.

⁴⁶ Plin. *Epist.* 10.77: C. Plinius Traiano Imperatori. Prouidentissime, domine, fecisti, quod praecepisti Calpurnio Macro clarissimo uiro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putes, quorum ciuitas, cum sit perexigua, onera maxima sustinet tantoque grauiores iniurias quanto est infirmior patitur. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id etiam toti prouinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae, plurimisque per eam commeantibus transitum praebent.

⁴⁷ Plin. *Epist.* 10.78: Traianus Plinio. Ea condicio est ciuitatis Byzantium confluente undique in eam commeantium turba, ut secundum consuetudinem praecedentium temporum honoribus eius praesidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. (Si) Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putauerimus, onerabimus nos exemplo; plures enim eo quanto infirmiores erunt idem petent. Fiduciam <eam> diligentiae < tuae > habeo, ut credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur; aut, si plus admiserint quam ut in re praesenti satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum quod deprehenderis notum facies aut, si in urbem uersus uenturi erunt, mihi scribes.

⁴⁸ Ptol. *Geog.* 5.1.13-14: Πόλεις δέ εἰσι μεσόγειοι τῶν Βεβρύκων αἶδε· Λίβυσσα νζ' γ' μβ' δ', Ἐρίβοια νζ' γο' μβ' γ', Γάλλικα νζ' δ' μβ' γιβ', Παταοῦιον νζ' δ' μβ', Προῦσα πρὸς τῷ Ὑπίῳ ποταμῷ νη' μβ' ιβ', Δηδάκανα νθ' μβ' γ', Πρωτομάκραι νη' δ' μβ', Κλαυδιόπολις ἢ καὶ Βιθύνιον νθ' γ' μβ' δ', Φλαυιόπολις ἢ καὶ Κράτεια ξ' μγ', Τίμαια νθ' γ' μβ' γ', Κλιταί ξ' μγ', Λατάνεια ξ' ιβ' μβ' γο', Νίκαια νη' μβ' δ', Καισάρεια ἢ καὶ Σμυράλεια ἢ Σμυρδιανὴ ν' γο' μα' γο', Προῦσα ἢ πρὸς Ὀλύμπῳ τῷ ὄρει νζ' μα' γο', Ἀγρίλιον νζ' μα' γο', Δαβλεῖς νη' γο' μα' γο', Δαδαστάνα νθ' μα' δ', Ἰουλιούπολις ξ' μβ'.

T 5 Galenus (2nd c. A.D.):

In the most wintry parts of Bithynia, moreover, a particular grain is called zeopyros, with the first syllable having no letter iota as it has in Homer: 'Wheat and zeia and broad-eared white barley...' Bread from it is much better than that in Macedon and Thrace. Roughly speaking, just as the name zeopyros is compounded of both names, zea and pyros, the substance is some average of both, since it has been blended from them. At any rate it is as inferior to naked wheat as it is superior to Thracian rye. The names of the cities in which this grain occurs are Nicaea, Prusa, Crateia, Claudiopolis and Iuliopolis; but Dorylaeum, which is a city at the furthest extent of Asiatic Phrygia, also has this sort of grain produced in the region, as also do some other cities on its borders. One can also observe that bread from this grain is better than that from the briza of Thrace and Macedon as much as it is worse than wheaten bread.⁴⁹

[Translation by Powell (2003, 53)]

T 6 Tabula Peutingeriana ⁵⁰	T 7 Itinerarium Antonini ⁵¹	T 8 Itinerarium Burdigalense ⁵²
To Nicaea: 33 mp (ca. 48,9 km)	To Nicaea: 23 mp (ca. 34,1 km)	the city Nicaea: 8 mp (ca. 11,9 km)
	To Moedum Orientis: 16 mp (ca. 23,7 km)	<i>mutatio</i> Schinae: 8 mp (ca. 11,9 km)
		<i>mansio</i> Mido: 7 mp (ca. 10,4 km)
		<i>mutatio</i> Chogae: 6 mp (ca. 8,9 km)
		<i>mutatio</i> Thateso: 10 mp (ca. 14,8 km)
To Tateabium: 40 mp (ca. 59,2 km)	To Tutaion: 28 ⁵³ mp (ca. 41,5 km)	<i>mutatio</i> Tutaio: 9 mp (ca. 13,4 km)
		<i>mutatio</i> Protunica: 11 mp (ca. 16,3 km)
		<i>mutatio</i> Artemis: 12 ⁵⁴ mp (ca. 17,8 km)
To Dablae: 23 mp (ca. 34,1 km)	To Dablae: 28 ⁵⁵ mp (ca. 41,5 km)	<i>mansio</i> Dablae: 6 mp (ca. 8,9 km)
		<i>mansio</i> Ceratae: 6 mp (ca. 8,9 km)
		The frontier of Bithynia and Galatia
	To Cenon Gallicanon: 18 mp (ca. 26,7 km)	<i>mutatio</i> Finis: 10 mp (ca. 14,8 km)
To Dadastana: 40 mp (ca. 59,2 km)	To Dadastana: 21 mp (ca. 31,1 km)	<i>mansio</i> Dadastana: 6 ⁵⁶ mp (ca. 8,9 km)
		<i>mutatio</i> Trans monte: 6 ⁵⁷ mp (ca. 8,9 km)

⁴⁹ Gal. *aliment.* 6.515: ἔν γε μὴν τοῖς χειμεριωτάτοις τῆς Βιθυνίας χωρίοις ὀνομάζεται τι σπέρμα “ζεόπυρον”, οὐκ ἐχούσης τῆς πρώτης συλλαβῆς τὸ ι, καθάπερ ἔχει παρ’ Ὀμήρω “πυροὶ τε ζεαί τε ἰδ’ εὐρυφυῆς κρῖ λευκόν”. ἐξ αὐτοῦ δ’ ἄρτος γίνεταί πολὺ βελτίων τοῦ κατὰ Μακεδονίαν τε καὶ Θράκην. καὶ σχεδόν, ὥσπερ τοῦνομα τὸ ζεόπυρον ἐξ ἀμφοτέρων σύγκειται τῶν ὀνομάτων, τοῦ τε τῆς ζέας καὶ τοῦ πυροῦ, καὶ ἡ οὐσία μέση τί ἐστιν ἀμφοῖν, ὡς ἐξ αὐτῶν κεκραμένη. τοσοῦτῳ γοῦν ἐστὶ τοῦ πυροῦ χεῖρων, ὅσῳ τῆς Θρακίας βρίζης ἀμείνων. ὀνόματα δὲ ταῖ πόλεσιν, ἐν αἷ γίνεταί τὸ σπέρμα τοῦτο, Νίκαια καὶ Προῦσα καὶ Κράτεια Κλαυδιόπολις τε καὶ Ἰουλιόπολις, ἀλλὰ καὶ Δορύλαιον, ἣ ἐστὶ μὲν ἐσχάτη τῆς Ἀσιανῆς Φρυγίας πόλις, ἔχει δὲ καὶ αὐτὴ τοιοῦτον σπέρμα γεννώμενον ἐν τῇ χώρᾳ, καθάπερ καὶ ἄλλαι τινὲς ὄμοροι πόλεις αὐτῇ. θεάσασθαι δ’ ἔστι τὸν γινόμενον ἄρτον ἐκ τοῦ σπέρματος τούτου τοσοῦτῳ βελτίονα τοῦ κατὰ Θράκην τε καὶ Μακεδονίαν ἐκ τῆς βρίζης, ὅσῳ τοῦ πυρίνου χεῖρονα.

⁵⁰ *Tab. Peut.* Segm. IX.

⁵¹ *Itin. Ant.* 141-143.1 (p. 65-66): ... Nicia mpm XXIII, Moedo Orientis mpm XVI, Tottaio mpm XXVIII, Dablis mpm XXVIII, Cenon Gallicanon mpm XVIII, Dabastana mpm XXI, Iuliopolim mpm XXVI, Laganeos mpm XXIV, Minizo mpm XXIII, Manegordo mpm XXVIII, Ancyra mpm XXIV ...

⁵² *Itin. Burd.* 573.4-575.4 (p.271-272): ... civitas Nicia mil VIII, mutatio Schinae mil VIII, mansio Mido mil VII, mutatio Chogae mil VI, mutatio Thateso mil X, mutatio Tutaio mil IX, mutatio Protunica mil XI, mutatio Artemis mil XII, mansio Dablae mil VI, mansio Ceratae mil VI, finis Bithyniae et Galatiae, mutatio Finis mil X, mansio Dadastan mil VI, mutatio Trans monte mil VI, mutatio Milia mil XI, civitas Iuliopolis mil VIII, mutatio Hycronpotamum mil XIII, mansio Aganua mil XI, mutatio Ipetobrogen mil VI, mansio Mnizos mil X, mutatio Prasmon mil XII, mutatio Cenaxem palidem mil XIII, civitas Anchira Galatia ...

⁵³ Emended by French (1981, 104, Table 2 (a), n. 1) to 23 mp (ca. 34,5 km).

⁵⁴ Emended by French (1981, 104, Table 2 (a), n. 4) to 7 mp (ca. 10,4 km).

⁵⁵ Emended by French (1981, 104, Table 2 (a), n. 3) to 23 mp (ca. 34,5 km).

⁵⁶ Emended by French (1981, 106, Table 3 (a), n. 1) to 11 mp (ca. 16,3 km).

⁵⁷ Emended by French (1981, 106, Table 3 (a), n. 3) to 11 mp (ca. 16,3 km).

		<i>mutatio</i> Milia: 11 mp (ca. 16,3 km)
To Juliopolis: 29 mp (ca. 43 km)	To Juliopolis: 26 mp (ca. 38,5 km)	The city Juliopolis: 8 ⁵⁸ mp (ca. 11,9 km)
		<i>mutatio</i> Hycronpotamum ⁵⁹ : 13 mp (ca. 19,3 km)
To Valcaton ⁶⁰ : 12 mp (ca. 17,8 km)		
Fines Cilicie ⁶¹ : 10 mp (ca. 14,8 km)		
To Lagania: 23 mp (ca. 34,1 km)	To Laganaeae: 24 mp (ca. 35,6 km)	<i>mansio</i> Aganuaia: 11 mp (ca. 16,3 km)
	To Minizos: 23 ⁶² mp (ca. 34,1 km)	<i>mutatio</i> Ipetobrogen: 6 mp (ca. 8,9 km)
		<i>mansio</i> Mnizos: 10 mp (ca. 14,8 km)
		<i>mutatio</i> Prasmon: 12 ⁶³ mp (ca. 17,8 km)
Mizago: 38 mp (ca. 56,3 km)	To Manegordos: 28 ⁶⁴ mp (41,5 km)	<i>mansio</i> Malagordis ⁶⁵ : 9 ⁶⁶ mp (ca. 13,4 km)
		<i>mutatio</i> Cenaxem palidem: 13 mp (ca. 19,3 km)
[Ancyra]: 20 mp (ca. 29,6 km)	To Ancyra: 24 ⁶⁷ mp (ca. 35,6 km)	<i>civitas</i> Anchira Galatia: [13 ⁶⁸] mp (ca. 19,3 km)

T 9 Procopius (6th c. A.D.):

*There is a river in Galatia which the natives call Siberis, close to the place called Sycae, about ten miles from Juliopolis toward the east. This river often rose suddenly to a great height and caused the death of many of those travelling that way. The Emperor was disturbed when these things were reported to him, and he put a stop to the evil thenceforth by bridging the river with a strong structure capable of resisting the stream when in flood, and by adding another wall in the form of a jetty on the eastward side of the bridge; such a thing is called a promachon or breakwater by those skilled in these matters. He also built a church to the west of the bridge to be a refuge for travellers in the winter season. As to this Juliopolis, its circuit-wall used to be disturbed and weakened by a river which flows along its western side. This Emperor, however, put a stop to that, by setting up a wall flanking the circuit-wall for a distance of not less than five hundred feet, and in this way he preserved the defences of the city, which were no longer deluged by the stream.*⁶⁹ [Translation by Dewing (1940, 331 and 333)]

⁵⁸ Emended by French (1981, 106, Table 3 (a), n. 4) to 13 mp (ca. 19,2 km).

⁵⁹ Cuntz (*non vidit*) emends to Hieronpotamon, see French 1981, 108, Table 4(a), n. 1; for the identification with Kirmir Çay, see above fn. 21.

⁶⁰ See above fn. 19.

⁶¹ This seems to be an error for "Finis Galatiae" (French 1981, 108, Table 4 (a), n. 2).

⁶² Emended by French (1981, 40, Fig. 6, n. 3) to 18 mp (ca. 26,6 km).

⁶³ Emended by French (1981, 40, Fig. 6, n. 7) to 7 mp (ca. 10,4 km).

⁶⁴ Another reading is 18, see French 1981, 40, Fig. 6, n. 4.

⁶⁵ This is not included in the edition of Parthney and Pinder, but in the edition of Geyer (*Itin. Hierosol.*).

⁶⁶ Emended by French (1981, 40, Fig. 6, n. 8) to 14 mp (ca. 20,7 km).

⁶⁷ Emended by French (1981, 40, Fig. 6, n. 5) to 19 mp (ca. 28,1 km).

⁶⁸ Emended by French (1981, 40, Fig. 6, n. 9) to 6 mp (ca. 8,9 km).

⁶⁹ Procop. *aed.* 5.4.1-6: "Ἔστι δὲ ποταμὸς ἐν Γαλάταις, ὄνπερ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι Σίβεριν, τῶν μὲν καλουμένων Συκαῶν ἀρχίστα, πόλεως δὲ Ἰουλιουπόλεως ἀπὸ σημείων μάλιστα δέκα, ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον. ὃς δὴ πολλακίς ἑξαπιναιῶς ἀρθεῖς ἐπὶ μέγα τῶν ἐκείνη ὁδῶ ἰόντων πολλοὺς ἔφθειρεν. οἷσπερ ὁ βασιλεὺς ἀπαγγελλομένοις συνταραχθεὶς διακωλυτῆς τοῦ κακοῦ τὸ λοιπὸν γέγονε, τὸν μὲν ποταμὸν γεφυρώσας ἔργῳ ἰσχυρῷ καὶ οἷῳ πλημμύροντι ποταμῶ μάχεσθαι, ἕτερον δὲ τοῖχον ἐν προβόλου σχήματι τῆς γεφύρας ἐς τὰ πρὸς ἔω πεπονημένον, ὃν δὴ πρόμαχον καλοῦσιν οἱ ταῦτα σοφοί. καὶ νεῶν δὲ αὐτῆς ὄκωδομήσατο ἐς τὰ πρὸς δύοντα ἥλιον τοῖς παροῦσι σωτήριον χειμῶνος ὥρα ἐσόμενον. ταύτης δὲ Ἰουλιουπόλεως τὸν περίβολον ἠνώχλει τε καὶ κατέσειε ποταμὸς, ἀμφὶ τὰ πρὸς ἐσπέραν παραρρέων. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν διεκώλυσε ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἀντιτείχισμα τῷ περιβόλῳ ἐπὶ πόδας οὐχ ἦσον ἢ πεντακοσίου καταστησάμενος. ταύτη τε τὸ τῆς πόλεως ἔρυμα οὐκέτι ἐπικλυζόμενον διεσώσατο.

T 10 Hierocles (6th c. A.D.)

34. *Province of Galatia, consularis, 7 cities: Ankyra metropolis, Tabia, Aspona, Kinna, region Lagania, region Mnizos, Juliopolis.*⁷⁰ [Author's translation]

T 11 Georgius Syceota, Vita Sancti Theodori Syceotae (6th – 7th c. A.D.)

a) *And he would wander about to all the churches, 'with psalms and hymns and spiritual songs singing and praising the Lord' [Col 3:16]; and wherever a commemorative service in honour of a saint was being held, he attended it with joy. Similarly, on the occasion of the all-night service for the holy martyr Heuretus held in the town of Iopolis, fifteen miles away, he left at the hour of supper and ran fasting to this service and after praying and partaking of the divine mysteries of Christ, he returned and reached his home at midnight. For he was an exceedingly swift runner, so much so that several times for a wager he ran a race of three miles with horses and outstripped them.*⁷¹ [Translation by Dawes (1948)]

b) *One day the treasurer of the holy church of the town of Heliopolis, Theodore by name (also called Tzoutzus) came when the Saint was in seclusion shut up in his cave, and through his servant he unfolded the following story to him with many tears. 'Have pity on me, oh servant of God, for the tragedy which has befallen me! I sent my elder son to collect the church-taxes from the villages and he has taken the whole sum and made off! and though I have run about and searched for him everywhere I have not been able to find him. I therefore implore your holiness to pray to God to restore him to me, because all my substance is insufficient to pay back to the Church the large sum he has taken.'*⁷² [Translation by Dawes (1948)]

c) *And the most blessed Patriarch Kyriakus wrote to the metropolitan to grant Theodore's request-for the Emperor had ordered him to do this-and at the same time to bestow upon him the bishop's 'Omophorion' [A wide band of embroidered stuff, corresponding to the Western pallium] so that he would retain his rank, because he was a holy man and it was through no fault of his that he was resigning his bishopric. On receiving this order the metropolitan relieved the blessed Theodore of his bishopric; and when the latter brought his petition of discharge, he bestowed the episcopal 'Omophorion' upon him and advised him to keep away from the neighbourhood of Anastasioupolis until another bishop had been appointed in his stead. Theodore therefore left the metropolis of Ancyra and came to the region of the town of Heliopolis and hid himself in the oratory of the Archangel at Acrena, quite close to Pidrum.*⁷³ [Translation by Dawes (1948)]

⁷⁰ Hier. 696.4-697.2: λδ' Ἐπαρχία Γαλατίας, ὑπὸ κοσουλάριον, πόλεις ζ': Ἄγκυρα μητρόπολις, Ταβία, Ἄσποννα, Κίνα, Ῥεγαναγαλία, Ῥεγέμνηζος, Ἡλιούπολις.

⁷¹ *Vita St. Theod.* 13.16-26: καὶ οὕτως ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἀπῆρχετο, «ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς ᾄδων καὶ ψάλλον τὸν κύριον». Καὶ ὅπου δὴν μνήμη ἁγίων ἐπετελεῖτο, προθύμως παρεγένετο. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ Ἰοπολιτῶν πόλει, οὐση ἀπὸ σημείων δεκαπέντε, ἐν τῷ καιρῷ τῆς παννυχίδος τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐρέτου, ἐξερχόμενος τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου ἀπῆρχετο δρόμῳ εἰς τὴν παννυχίδα νήστης, καὶ εὐχόμενος καὶ τῶν θείων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων μεταλαμβάνων ὑπέστρεφεν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ μεσονυκτίου καταλαμβάνων τὰ ἴδια. Ἦν γὰρ εὐδρομος πάνυ, ὡς διαφόρως ἐπὶ συνθηκῶν ἵπποις αὐτὸν συνδραμεῖν τὸ τριμίλιον καὶ νικήσαι.

⁷² *Vita St. Theod.* 34.1-11: Παρεγένετο δὲ ἐν μιᾷ ὁ οἰκονόμος τῆς Ἡλιουπολιτῶν πόλεως ἀγιωτάτης ἐκκλησίας, Θεόδωρος τοῦνομα, ἐπὶ κλην Τζοῦτζος, ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ ὄντι ἐγκεκλεισμένῳ καὶ ἡσυχάζοντι, καὶ διὰ τοῦ ὑπηρετοῦ ἐδήλωσεν αὐτῷ μετὰ δακρύων λέγων· «ἐλέησόν με, δοῦλε τοῦ θεοῦ, ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι μοι δράματι· τὸν γὰρ μειζότερόν μου ἐπεμψα εἰς τὴν ἄνουσιν τῶν χωρίων τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ λαβὼν πᾶσαν τὴν πρόσοδον φυγῆ ἐχρήσατο· πολλὰ οὖν δραμῶν καὶ ζητήσας καταλαβεῖν αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθη. Δυσωπῶ οὖν τὴν σὴν ἀγισσύνην εὐξασθαι τῷ θεῷ ἐπὶ τῷ παραδοῦναι μοι αὐτόν, ὅτι πᾶσα ἡ ὑπόστασίς μου οὐκ ἀρκεῖ ἀποδοῦναι τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν τοιαύτην πρόσοδον ἣν εἴληφεν.»

⁷³ *Vita St. Theod.* 79.13-27: Ὁ δὲ μακαριώτατος Κυριακὸς ὁ πατριάρχης, κελευσθεὶς καὶ ἐκ τοῦ βασιλέως, ἐπέστειλε τῷ μητροπολίτῃ ποιῆσαι τὸ αἶτημα αὐτοῦ, ἐπιδοῦναι δὲ αὐτῷ καὶ τὸ ὠμοφόριον τῆς ἐπισκοπῆς πρὸς τὸ ἔχειν αὐτὸν τὴν ἀξίαν διὰ τὸ ἅγιον εἶναι καὶ ἀμέμπτως διαδέχεσθαι. Δεξάμενος οὖν τὴν κέλευσιν αὐτοῦ ὁ μητροπολίτης διεδέξατο τὸν μακάριον Θεόδωρον τῆς ἐπισκοπῆς, προσενηνοχότος αὐτοῦ λιβελλῶν, καὶ ἐπιδέδωκεν αὐτῷ καὶ τὸ ὠμοφόριον τῆς ἐπισκοπῆς, συνεβούλευσεν δὲ αὐτῷ ἵνα ὑποχωρήσῃ ἀπὸ τῆς ἐνορίας τῆς ὑποκειμένης τῇ Ἀναστασιουπόλει εἰς ἑτέρας πόλεως

d) Another person, a cleric from Juliopolis, with the name Solomon, troubled by an impure spirit, came to the most blessed man with his wife, who herself suffers likewise. They receiving his prayer daily get rid of impure spirits, because of this he could make his picture in the prayer place of the church of Archangel, where he used to sleep.⁷⁴ [Author's translation]

e) After a few days the Emperor Maurice was assassinated and Phocas usurped the throne. Domnizolus, his nephew, was made a patrician and 'curopalates' and dispatched to the East by the Emperor to take over the army and make a stand against the Persian nation, which was invading and lording it over our country. When this famous man arrived at Heliopolis, and heard of the raid of the Lazi into Cappadocia and of the conspiracy of the patrician Sergius, the Emperor's father-in-law, against him, he was in great distress and fear as he did not dare to proceed with his journey as he had been bidden. He had heard about the servant of God, so he came to him in the monastery and falling at his feet besought his prayers and begged him to give him good advice, as he was at a loss and did not know what he ought to do.⁷⁵ [Translation by Dawes (1948)]

Some Published Inscriptions from the Periphery of Juliopolis

A. Çayırhan, old site of Eskişehir (now under water), ancient Juliopolis.

No.	Pub. Ref.	Explanation	Text	Translation
1.	Crowfoot – Anderson 1899, 67, no. 13; Mitchell 1982, no. 163.	Sarılar. Built into the ancient bridge (now under water, see. fn. 22)	Δόμνα Λευ κίω ἀνδρῖ γλυκυτάτῳ μνήμης χάριν ζήσαντι ἔτη τριάκοντα.	<i>Domna, in memory of Leukios, her dearest husband, who lived thirty years.</i>
2.	Crowfoot – Anderson 1899, 68, no. 14; Mitchell 1982, no. 164.	Same location.	----- ----- δρω μν(ήμης) ρ(ήμης) ρ(ήμης)	[A woman] for the memory [her husband]dros.
3.	Crowfoot – Anderson 1899, 68, no. 15; Mitchell 1982, no. 165.	Same location.	[P]οῦφος Εὐδαι μοσύνη συβί[ω] γλυκυτάτῃ μνήμης χά ριν και δυσι τ[έκνοις] Υ. Α. . ΑΙΑΥΤΟ ΣΔ. . . ΑΔΕΜ	<i>Rufus, for the memory of his dearest spouse Eudaimosyne and two children...</i>

ἐνορία, μέχρις ἂν ἕτερος ἐπίσκοπος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ γένηται. Ἐξελθὼν οὖν ἐκ τῆς Ἀγκυρανῶν μητροπόλεως ἦλθεν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἡλιοπολιτῶν πόλεως, ἔγγιστα τοῦ χωρίου Πίδρου ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τοῦ Ἀρχαγγέλου τῷ ὄντι εἰς Ἀκρη-
ναν, καὶ κατέκρυπτεν ἑαυτόν.

⁷⁴ *Vita St. Theod.* 103.1-7: Ἄλλος δὲ τις, κληρικὸς ἐκ τῆς Ἡλιοπολιτῶν πόλεως, ὀνόματι Σολομών, ἐνεργηθεὶς ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου παρεγένετο πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἄνδρα μετὰ γυναικὸς καὶ αὐτῆς ὁμοίως πασχούσης· καὶ λαμβάνοντες τὴν εὐχὴν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν ἐν βραχεῖ καιρῷ ἠλευθερώθησαν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, ὡς ἐκ τούτου ζωγραφίαν αὐτοῦ ποιῆσαι ἐν τῷ προσευκτηρίῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου, ὅπου ἐκάθευδεν.

⁷⁵ *Vita St. Theod.* 120.1-17: Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀνηρέθη Μαυρίκιος ὁ βασιλεὺς, κρατήσαντος Φωκά τῆς βασιλείας. Δομνιζιόλου δὲ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ πατρικίου καὶ κουροπαλάτου γενομένου, καὶ ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν ἐπὶ τὸ λαβεῖν τὸν στρατὸν καὶ ἀντιπαρατάξασθαι τῷ τῶν Περσῶν ἔθνεϊ ἐπιβαίνοντι καὶ πραιδεύοντι τὰς ἡμετέρας χώρας, ἐλθόντος τοῦ προειρημένου πανευφήμου ἀνδρὸς μέχρι τῆς Ἡλιούπολεως καὶ μαθόντος περὶ τῶν Λαζῶν μέχρι Καππαδοκίας ἐπιδρομῆς, καὶ τῆς τοῦ πατρικίου Σεργίου, τοῦ πατροῦ τοῦ βασιλέως, γενομένης ἐπ' αὐτὸν ἀναιρέσεως, ἐν πολλῇ λύπῃ καὶ φόβῳ ἐγένετο μὴ τολμῶν τὴν προκειμένην ὁδὸν διανύσαι. Μαθὼν δὲ τὰ περὶ τοῦ θεράποντος τοῦ θεοῦ, ἦλθεν ἕως αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ πεσὼν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ παρεκάλει εὐχὴν τε καὶ βουλήν ἀγαθὴν δοῦναι αὐτῷ διὰ τὸ ἐν ἀπορίᾳ αὐτὸν ὄντα μὴ εἰδέναι τί ὄφειλε πράξαι, ἀπαγγείλας αὐτῷ τὰ τε ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῷ ἐγκελευσθέντα καὶ ὡς παρέμποδον αὐτῷ τὴν τῶν Λαζῶν ἐπιδρομὴν γενομένην.

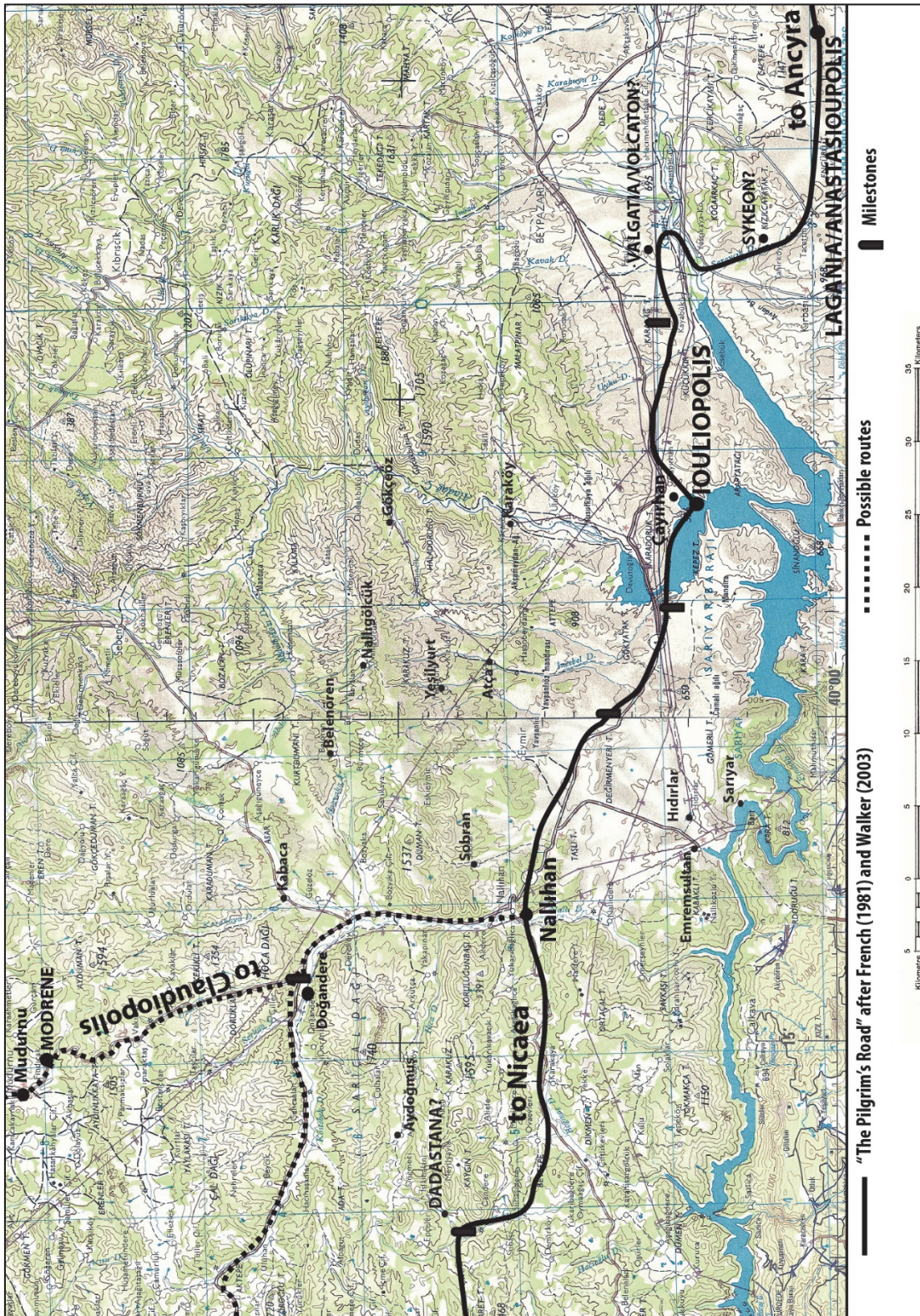
ΕΛΛΩ.

4. Crowfoot – Anderson 1899, 68, no. 16; Mitchell 1982, no. 158. Sarılar. Beside the cemetery; on a split column. [κυμ]ητή[ριον] | [δι]αφέρον | Λεοντίου δια[κό] | νου και τῆς σ[υν] | βίου αὐτο[ῦ] | Ἀσκληπιοδότ[ης]. *Burial place, which belongs to the deacon Leontios and his wife Asklepiodote.*
5. Crowfoot – Anderson 1899, 68, no. 17; Mitchell 1982, no. 159. Sarılar. In the village. † | ἐνθάδε κα|τάκιτε Θεό|δω- ρος ὁ μα|καριώτ(ατος) ὁ υ|ίος Ἀνασ[τ] | ασίου κόμ[η]τος. *Here lies the most blessed Theodoros, the son of Anastasios the Comes.*
6. Crowfoot – Anderson 1899, 69, no. 18; Mitchell 1982, no. 160. Sarılar. On a thin ornamented column. εἰς θε[ός] | ὁ βοηθῶν | Θεοδότῳ | τῷ ἐπισκό[πῳ]. *One is the God, who is of help to Theodotos the Bishop.*
7. Crowfoot – Anderson 1899, 69, no. 19; Mitchell 1982, no. 161. Sarılar. “In the fireplace of an *Oda*”. [Κύ]ριε, βοήθι τῷ κυ|[ρί]ῳ Ἐδεσίῳ κὲ τῷ | ἀνεψιῷ αὐτοῦ | Θεοτέκνου | κὲ παντὸς τοῦ οἴκου | αὐτοῦ. | Κύριε, βοήθι | τῷ ἐργοδιώτῳ Ἰωάννου. *Oh Lord! Help master Edesios and his first cousin Theoteknos and all his household. Oh Lord! Help the taskmaster Ioannes.*
8. Crowfoot – Anderson 1899, 69, no. 20; Mitchell 1982, no. 162. Sarılar. In the village. Εὐφρά[τ]ης και | PAIBY . . . ΑΠΑ|ΤΡΟΝ. ἀδε|λφῶ μ[ι]νῆμ[η] | χάρ[ι]ν. *Euphrates and ... for the memory of their brother.*

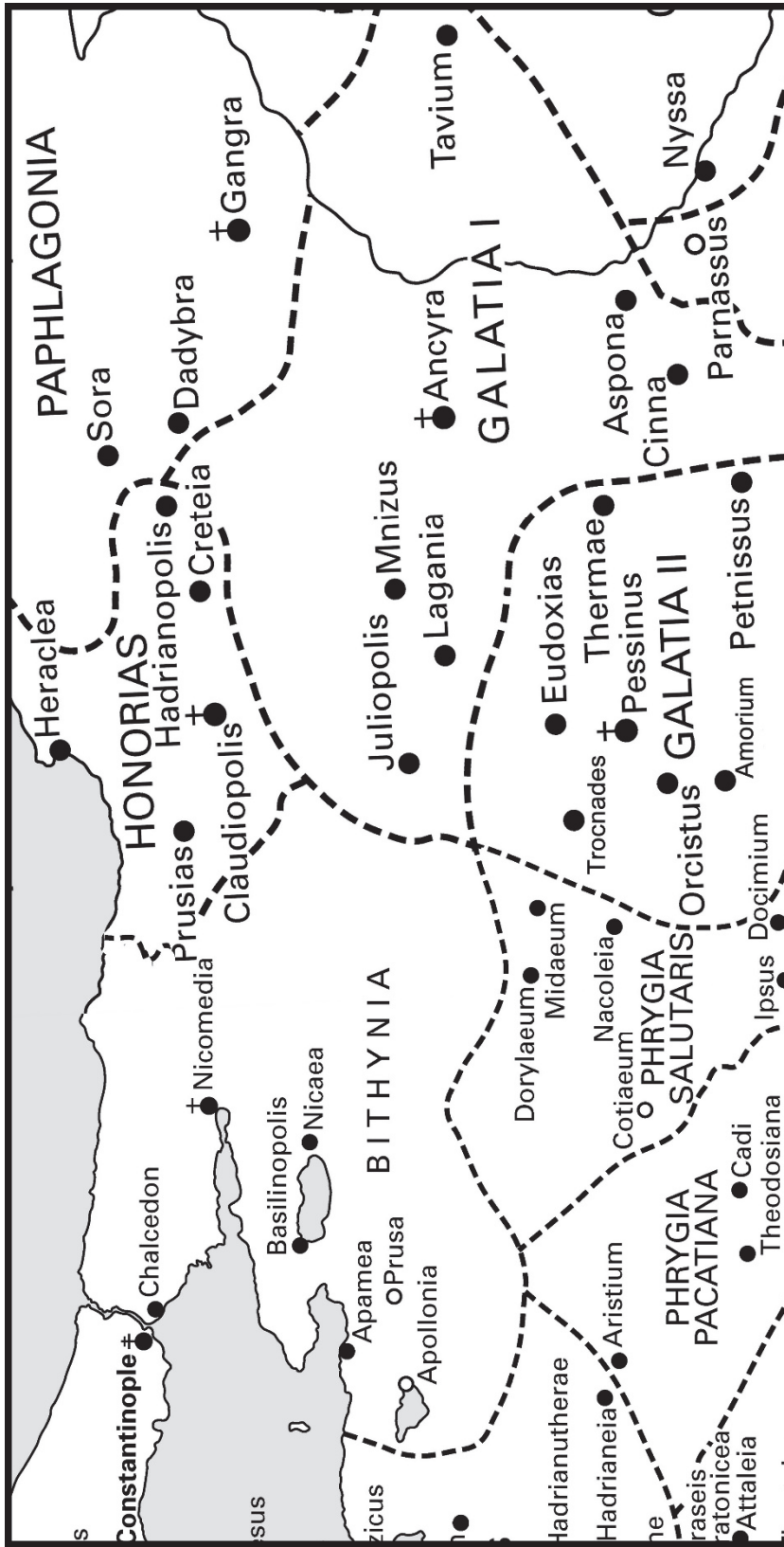
B. Milestones

9. French 1981, 36, no. Çayırhan 1; French 2013, 144, no. 92. *In situ.* On the N side of the Roman road; ca. 1,60 km W of the point where the track to Atça and Nallıgölcük crosses the Roman road. AD 215/216 [B F | Imp. Caes. M. A]urellius (sic) | [Antoninus] Pius Aug. | [Parthic]us maximus | [Britan- ni]cus maximus | [Germa]nicus maximus | [tribuni]c. pot. XVIII | [imp III cos.] III [p.p.] procos. | [A Iulio]p[oli] mil. VIII | Ἀπὸ Ἰο|υλ[ι]πόλεως | θ'] *With good fortune. Emperor Caesar Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus, Parthicus maximus, Britannicus maximus, Germanicus Maximus, in the 19th tribunician power, emperor for the 3rd time, consul for the 4th time, father of the country, proconsul. From Juliopolis 9 miles. From Ioulioupolis 9 (miles).*
10. French 1981, 36, no. Çayırhan 2; French 2013, 145, no. 93 (Çayırhan 2). Modern road from Ankara to Nallıhan, and ca. 0.20 km S of the modern road; on the N side of the Roman road. Now in the garden, beside the steps to the lower terrace, of the [B] (*wreath*) F | Imp. Caes. M. Aurellius (sic) | Antoninus Pius Aug. | Parthicus maximus | Britannicus maximus | Germanicus maximus | pontifex maximus | tribunic. Potest. XVIII | Imp. III. cos. III. p.p. procos. | A Iulio]p[oli] mil V | *With good fortune. Emperor Caesar Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus, Parthicus maximus, Britannicus maximus, Germanicus maximus, in the 19th tribunician power, emperor for the 3rd time, consul for the 4th time, father of the country, proconsul. From*

- Museum of Anatolian Civilizations, Ankara [Inv. no. 1974.1.4]
AD 215/216
11. French 1981, 38, no. Çayırhan 3; French 2013, 146, nos. 94 (Çayırhan 3).
In situ. Found ca. 0,15 km W of a dry wadi and ca. 1,70 km N of a track from Kayabükü Çiftlik to Kösebükü Çiftlik. Now in the Roman Baths, Ankara. [Inv. no. 186.4.1974]
AD 215/216
- Ἀπὸ Ἰουλιπόλεως | ε'
[B F] | Imp. Ca[es. M. Aurelius] | Ant[oninus Pius Aug] | Parthi[cus maximus] | Britanicus ma[ximus] | Germanicus maxi[mus] | pontifex m[a]x[i-mus] | tribunic. Potest. X[VIII] imp. III cos. IIII p.p. proc[os].
A Iuliopoli VIII Ἀπὸ Ἰο]υλ[ιπό-
λεως η'
- Julio polis 5 miles. From Ioulioupolis 5 (miles).*
With good fortune. Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus, Parthicus maximus, Britanicus maximus, Germanicus Maximus, in the 19th tribunician power, imperator for the 3rd time, consul for the 4th time, father of the country, proconsul. From Julio polis 8 miles. From Ioulioupolis 8 (miles).

Map 1) Juliopolis and its surroundings together with the village names in which new inscriptions are found (after HGK maps of 1:250.000)

- ‡ Patriarchal See
- † Metropolitan See represented at Chalcedon
- Non-metropolitan See represented at Chalcedon
- ⚭ Metropolitan See represented at other Councils
- Non-metropolitan See represented at other Councils

Map 2) The region in the early Byzantine Period (ca. 5th – 6th c.) with provinces and their cities in hierarchical status. Produced after Price – Gaddis 2005, 231-232, Maps 3-4

Abbreviated Literature

- Anderson 1897-8 J. G. C. Anderson, *Exploration in Asia Minor during 1898. First report*, ABSA 4, 1897-8, 48-78.
- Arslan – Zoroğlu 2011 M. Arslan – C. Zoroğlu, *Kayıp Kent Juliopolis'in Büyücüsü*, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 2011 Temmuz-Ağustos, 12-13.
- Arslan 2012 M. Arslan, *Juliopolis Nekropolü Kurtarma Kazısı 2009-2011*, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 33, 2012, 27-29.
- Arslan – Cinemre – Erdoğan 2011 M. Arslan – O. Cinemre – T. Erdoğan, *Dadastana Nekropolü 2009 Yılı Kurtarma Kazısı*, 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 2011, 327-340.
- Arslan et al. 2011 M. Arslan – M. Metin – O. Cinemre – T. Çelik – Ü. Devocioğlu, *Juliopolis Nekropolü 2009 Yılı Kurtarma Kazısı*, 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 2011, 271-304.
- Arslan et al. 2012 M. Arslan – M. Metin – O. Cinemre – T. Çelik – M. Türkmen, *Juliopolis Nekropolü 2010 Yılı Kazı Çalışmaları*, 20. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 2012, 169-188.
- Avcu 2015 F. Avcu, *Nallıhan Çevresinden Yeni Yazıtlar: Sulpicii Ailesi*, in: B. Takmer – E. Akdoğu Arca – N. Gökalp Özdil (edd.), *Vir Doctus Anatolicus. Studies in memory of Sencer Şahin, Istanbul 2015* (in print).
- Baz 2013 F. Baz, *Considerations for the Administration of the Province Pontus et Bithynia during the Imperial Period*, *Cedrus* 1, 2013, 261-284.
- Belke – Restle 1984 K. Belke – M. Restle, *Galatien und Lykaonien [Tabula Imperii Byzantini 4]*. Vienna 1984.
- Belke 2000 K. Belke, *Prokops De aedificiis*, Buch V, zu Kleinasien, *Antiquité Tardive* 8, 2000, 115-125.
- Bowersock – Brown – Grabar 1999 G. W. Bowersock – P. Brown – O. Grabar (edd.), *Late Antiquity: A Guide to the Postclassical World*, Cambridge 1999.
- Cinemre 2013 O. Cinemre, *Juliopolis Nekropolü 2012 Yılı Kazı Çalışmaları*, 22. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 2013, 407-426.
- Cowper 1861 B. H. Cowper, *Syriac Miscellanies or Extracts relating to the First and Second General Councils, and various other quotations, theological, historical and classical. Translated into English from MSS. in the British Museum and Imperial Library of Paris with Notes*, London 1861.
- Crowfoot – Anderson 1899 J. W. Crowfoot – J. G. C. Anderson, *Exploration in Galatia cis Halym*, *The Journal of Hellenic Studies* 19, 1899, 34-134 and 318.
- Dawes 1948 E. Dawes (trans.) – N. H. Baynes (Int. and notes), *Three Byzantine Saints: Contemporary Biographies of St. Daniel the Stylite, St. Theodore of Sykeon and St. John the Almsgiver*, London 1948.
- Dewing 1940 H. B. Dewing (trans.), *Procopius. On Buildings (vol. VII)*. Loeb Classical Library, Harvard 1940.
- Doğancı 2007 K. Doğancı, *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27 - M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik bir İnceleme)*, Ankara 2007: Dissertation.
- Evans 2012 R. Evans, *A History of Pergamum: Beyond Hellenistic Kingship*, London - New York 2012.
- French 1981 D. French, *Roman Roads and Milestones of Asia Minor. Vol. I: The Pilgrim's Road*, Oxford 1981.
- French 2013 D. French, *Roman Roads & Milestones of Asia Minor. Vol. 3 Milestones. Fasc. 3.4 Pontus et Bithynia*, Ankara 2013. E-book.
- Günel 1993 T. Günel, *Çayırhan - Gülşehri Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı 1991*, 3. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, 1993, 335-350.

- Günel – Yurttagül – Yağcı 1992 T. Günel – E. Yurttagül – R. Yağcı, Çayırhan - Gülşehri Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı 1991, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1991 Yılı, 1992, 29-70.
- Itin. Ant. & Itin. Burd. G. Parthey - M. Pinder (edd.), Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Berlin 1848.
- Itin. Hierosol. P. Geyer (ed.), Itinera Hierosolymitana. Saeculi IIII-VIII. Vienna 1898.
- Jones 1928 H. L. Jones (trans.), The Geography of Strabo (vol. V). Loeb Classical Library, Harvard 1928.
- Kaya 2005 M. A. Kaya, Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi, Tarih Araştırmaları Dergisi 38, 2005, 11-30.
- Kiepert 1864 H. Kiepert, Beiträge zur inschriftlichen Topographie Kleinasien, Monatsberichten d. Akad. (Aus dem Jahre 1863), 1864, 307-323.
- Kili 1978 S. Kili, Çayırhan. Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış, İstanbul 1978.
- Kolb 2001 A. Kolb, Transport and communication in the Roman state: the cursus publicus, in: C. Adams – R. Laurence (edd.), Travel and geography in the Roman Empire, London 2001, 95-105.
- Kolb 2002 A. Kolb, Army and Transport, in: P. Erdkamp (ed.), The Roman Army and Economy, Amsterdam 2002, 161-166.
- Lejean 1869 G. Lejean, Excursion à la recherche de Gordium (Asie mineure), Bulletin de la Société de géographie (Paris) 5/17, 1869, 62-66.
- Magie 1950 D. Magie, Roman Rule in Asia Minor I-II, Princeton 1950.
- Mannert 1802 K. Mannert, Geographie der Griechen und Römer, 6.3: Kleinasien, Nürnberg 1802.
- Marek 2000 C. Marek, Der höchste, beste, grösste, allmächtige Gott. Inschriften aus Nordkleinasien, EpigrAnat 32, 2000, 129-146.
- Melmoth 1915 W. Melmoth (trans.). Pliny. Letters (vol. II), Loeb Classical Library, Harvard 1915.
- Mitchell 1982 S. Mitchell, Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor II: The Inscriptions of North Galatia. [British Archaeological Reports, International Series, 135], Oxford 1982.
- ODB A. P. Kazhdan (ed.), The Oxford Dictionary of Byzantium (vols. I-II-III), New York – Oxford 1991.
- Onur – Oktan 2013 F. Onur – M. Oktan, Parerga to the Stadiasmus Patarensis (12): The routes 56–57 (Phellos – Kyaneai – Myra), Gephyra 10, 2013, 97-108.
- Powell 2003 O. Powell (trans.), Galen. On the Properties of Foodstuffs (De alimentorum facultatibus), Cambridge 2003.
- Price – Gaddis 2005 R. Price – M. Gaddis (trans.), The Acts of the Council of Chalcedon, Liverpool 2005.
- Rackham 1942 H. Rackham (trans.), Pliny. The Natural History (Cilt II), Loeb Classical Library, Harvard 1942.
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, The Historical Geography of Asia Minor, London 1890.
- Ramsay 1906 W. M. Ramsay, The Tekmoreian Guest-Friends: An Anti-Christian Society on the Imperial Estates at Pisidian Antioch, in: W. M. Ramsay (ed.), Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire. Written for the Quatercentenary of Aberdeen by Seven of its Graduates, Aberdeen 1906, 305-377.
- Ruge 1918 W. Ruge, Juliopolis (1), in: RE 10/1, 1918, 102.
- Sartin 2014 G. Sartin, Itinerarium Burdigalense uel Hierosolymitanum. (Itinerário de Bordeaux ou de Jerusalém): texto latino, mapas e tradução comentada,

- Strobel 1999
Şahin 1986
Tab. Peut.
Wilkes 2005
Wilson 1960
- Scientia Traductionis 15, 2014, 293-379.
K. Strobel, s.v. Iuliopolis, in: DNP 6, 1999, 18-19.
S. Şahin, Phrygia Epiktetos, 4. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1986, 265-268.
K. Miller (ed.), Tabula Peutingeriana, sec. I-IV d.C. Facsimil., 1887-1888.
J. Wilkes, Provinces and Frontiers, in: A. K. Bowman – P. Garnsey – A. Cameron (eds.), Cambridge Ancient History XII²: The Crisis of Empire A.D. 193-337, Cambridge 2005, 212-268.
D. R. Wilson, The Historical Geography of Bithynia, Paphlagonia and Pontus in the Greek and Roman Periods: a new survey with particular reference to surface remains still visible (vol. I), Oxford 1960: Dissertation.

Özet

Ioulioupolis Çevresinde Epigrafi Araştırmaları I: Tarihî ve Coğrafi Genel Bakış

Bu yazı antik Ioulioupolis'in tarihi ve coğrafyası hakkında genel bir bakış sunmaktadır. Ioulioupolis, Konstantinoupolis'ten imparatorluğun doğu eyaletlerine giden ve hem askeri amaçlarla hem de hac için kullanılan rotanın üzerindeydi. Kent, Anderson, Ramsay ve "Hacı Yolu" üzerine çalışan French'in dikkatini çekmiş olmakla birlikte, Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden bir ekiple 2009 yılında başlatılan düzenli kazılara kadar burada sistematik bir çalışma yapılmamıştı. Bu kazılarda ve buna ek olarak yine aynı müze ekibinin yaptığı Nallıhan çevre koruma çalışmalarında kentnin antik dönemine ışık tutabilecek pek çok yeni malzeme bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Ioulioupolis; Bithynia; Galatia; Hacı yolu; Çayırhan; Nallıhan.

Fatma AVCU* – Yadigâr DOĞAN**

Epigraphic Research around Juliopolis II: New Inscriptions from Nallıhan

Abstract: This paper presents 2 dedication and 12 funerary inscriptions from Nallıhan and its territory. No. 1 is a dedication to Men Matrios?, erected by Trophimas. The epithet *Matrios* is probably inscribed incorrectly, instead of *Matrios* it should probably read *Patrios*, a common epithet of Men. No. 2 is a dedication to Dionysos Kallikarpos by Ariobarzanes, which has previously been published by Mitchell. No. 3 is a grave stone for Antoninus, who was described as *neaniskos*, a term referring to elite youth in classical Greek and the member of a youth organization patrolling the countryside in Roman period. No. 4 is a grave stone for *rhetor* Publius Aelius Valens, erected by his parents Philemon and Amme, no. 5 is for Anne, daughter of Korratas. No. 6 is a grave stone, erected by Dias for his wife Mame and no. 7 by Claudianus Phaidon (?) for his son Claudianus and his wife. No. 8 is a funerary altar, erected by Publius Claudius Aurelianus Philagros for his mother Lykomedis, the name Lykomedis has previously not been attested. No. 9 is a grave stone for Orpheus erected by his parents Dionysos and Regina. No. 10 is an epigram on a plinth, mentioning *Klotho*, one of the *Moirai*. Top part of the plinth, on which probably the names of the deceased were inscribed, is missing. No. 11 is an epitaph of the wife of Quintus and no. 12 is of Avidius?/Avidianus?. No. 13 and no. 14 are fragmentary inscriptions. No. 13 is erected by the son for his parents. No. 14 is probably a grave stone for Philemon son of Philemon.

Keywords: Nallıhan; Bithynia; dedications; funerary inscriptions; Juliopolis; Galatia; Klotho; Men; neaniskos; rhetor.

As results of the epigraphic research from 2010 to 2014 mentioned in the previous contribution by F. Onur, the inscriptions in the courtyard of Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan have been examined. A group of inscriptions amongst them were recently published¹, while no. 2 has already been presented by St. Mitchell. A Diocletianic milestone in the courtyard is included in the following contribution by C. Onur on pp. 101-103. Some of these new inscriptions are given below. The inscriptions presented below show that rectangular altars were mostly preferred for both dedications and funerary stones. For the find-spots see Map 1 in the previous contribution by F. Onur, p. 79.

* Arş. Gör. Fatma Avcu, Akdeniz University, Faculty of Letters, Dept. of Ancient Languages and Cultures, Campus 07058 Antalya (fatmaavcu@akdeniz.edu.tr).

** Yadigâr Doğan (MA), Akdeniz University, Faculty of Letters, Dept. of Ancient Languages and Cultures, Campus 07058 Antalya (yadigardogan@hotmail.com).

We thank both Melih Arslan, the ex-director, and Enver Sağır, the present director of the Museum of Anatolian Civilisations at Ankara, who kindly gave permission for the publication of the inscriptions in Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan and Juliopolis; and we also thank archaeologists Mustafa Metin, Okan Cinemre, Tolga Çelik and Mustafa Bektaş from the Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği (the Association of Volunteers for the Tourism in Nallıhan) for their guidance, support and hospitality in both Nallıhan and Çayırhan. This contribution is accomplished within the framework of the project entitled “Nallıhan Çevresi ve Eskişehir Müzesi’nde Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Çalışmaları (Epigraphic and Historical Geographic Research around Nallıhan and in Eskişehir Museum)” and supported by the Akdeniz University Scientific Research Projects Coordination Unit (project no.: 2014.01.0116.003).

¹ See Avcu 2015.

Dedicatory Inscriptions

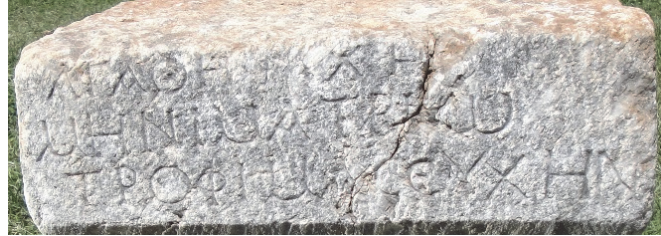
No. 1. Dedication to Men (Fig. 1)

Find-Spot: Unknown. Inv. No.: — ; H.: 39 cm; W.: 40 cm; D.: 40 cm; Lh.: 3 cm.

Profiled marble altar. A crescent moon, the most important and common attribute of the God Men, is seen on the shaft². The bottom part of the altar is missing. The inscription on the profile consists of 3 lines. The letters I of the second line and A – Σ of the third line are damaged.

- Ἀγαθῆ Τ[ύ]χη
2 Μηνὶ Μαρτίῳ
Τροφιμᾶς εὐχὴν.

With Good Fortune! Trophimas (dedicated) this offering to Men Matrios(?)

L. 2: Μηνὶ Μαρτίῳ. In this inscription the God Men is associated with the epithet μάτριος, which has not previously been attested. But the epithet πάτριος is always attached to the God in inscriptions³. So it seems possible that this was a mistake made by the carver of the inscription, who might have inscribed μάτριος instead of πάτριος. This error which may have originated in the confusion presented by the bar of the Π being written in a loose fashion and so being read as a M in the copy of the text given to the carver to emulate, rather than it being the carver's own error, possibly suggesting the carver was illiterate, and this error on the inscription might well have been corrected through the subsequent application of paint.

L. 3: Τροφιμᾶς is a common Greek personal name⁴.

The shapes of the letters may suggest a date in the 2nd-3rd c. A.D., before the *Constitutio Antoniniana* (212 A.D.)

No. 2. Dedication to Dionysos Kallikarpos (Fig. 2)

Marble altar. Find-Spot: Sarıyar.

Inv. No.: — ; H.: 60 cm; W.: 35 cm; D.: 35 cm; Lh.: 2,5-3 cm.

Ed: Mitchell 1982, no. 155.

- Διονύσω
2 Καλλικάρπῳ
Κλαύδιος
4 Ἀριοβαρζάνης.

*Claudius Ariobarzanes (offered) to
Dionysos Kallikarpos.*

² The crescent moon is the most common of the attributes of Men. In some dedicatory inscriptions, just as is the case for this inscription, only the crescent moon is recorded symbolizing the God. For the attributes of Men see Perdrizet 1896, 96-106 and Volkommer 1992, 472. For examples of the use of the crescent moon as an attribute see Lane 1971, 120, 122, 126, 132, 136.

³ Lane 1971, nos. 177, 263, 270, 288, 290; Lane 1978, no. 83, 107; SEG 30, 1504.

⁴ See the volumes of LGPN (II A, III A, IV A, V A).

L. 1-2: The epithet *kallikarpos* (bearing good fruit) is employed to describe Dionysos. The God was documented with this epithet in some inscriptions from Cilicia and Isauria and was mostly mentioned together with Demeter bearing the epithet of καρποφόρος (fruit-bearing)⁵.

L. 3-4: Κλαύδιος Ἀριοβαρζάνης: Mitchell indicates that Claudius Ariobarzanes of this inscription was the same man as the Ariobarzanes of the inscription no. 154 in Mitchell 1982. As the name Ariobarzanes is known from the Cappadocian dynasty, Mitchell suggests that Ariobarzanes was connected with the Cappadocian royal house but this connection is uncertain.

The shapes of the letters may suggest a date in the 1st c. A.D.

Funerary Inscriptions

No. 3. Funerary Altar for Antoninus (Fig. 3)

Find-Spot: Unknown. Inv. No.: — ; H.: 78 cm; W.: 55 cm; D.: 58 cm; Lh.: 4 cm.

Profiled altar of local stone. The bottom part of the stone with the end of the inscription is missing. Ivy leaf in the second line, at the right.

[Α]ντωνείω
 2 [3-4] ΑΚΟΣ Ϸ
 νεανίσκω
 4 γενναίω
 [κ]αὶ σ[ε] ^{vuc} μν[ῶ]
 6 [κ]αὶ παντ[1-2]
 ΛΛΛ

*For brave and prominent youth Antoninus, son
 of...ax,*

L. 2: ΑΚΟΣ: considering that the lacuna before A is insufficient for more than 3 or 4 letters it should be a short name with –αξ ending. If the cross line before A is to be taken as Λ, then the patronymic name is most probably Σκύλαξ, a name attested in Bithynia, s.v. Σκύλαξ in LGPN VA, p. 406; VB, p. 385-386. Another possibility is Ἰέραξ, prevalent in Asia Minor, s.v. Ἰέραξ in LGPN VA, p. 222; VB, p. 209.

L. 3: νεανίσκω. Although the term is generally used for the whole young generation in a city, it also refers to a definite age group, possibly to youth, who were at the start of the adulthood stage.⁶ In classical Greece, the term refers mostly to elite youths, usually in gymnasium, like “μειράκιον”, while it denotes “future’s officers” in Hellenistic and Roman Egypt⁷, where their identity was usually associated with army and cleruchs, who were Greek citizens allotted land abroad, and gymnasium.⁸ In the Roman period they seem to have comprised the members of a youth organization patrolling the countryside, as

⁵ ICil. 78; IGR III 916, 923, 924; Heberdey – Wilhelm 1896, 12, no. 28; 16, no. 44; Keil – Wilhelm 1915, no. 55; Jerphanion – Jalabert 1908, 475-476, no. 71; IAnazarbos, no. 21.

⁶ Poland 1967, 96. In an inscription from Delos the term “νεανίσκοι” refers to the third phase of puberty / adolescence “οἱ ἐλεύθεροι παῖδες καὶ οἱ ἔφηβοι καὶ νεανίσκοι”. For the inscription see Homolle 1889, 420-422.

⁷ Davidson 2006, 46.

⁸ For the references see Fischer-Bovet 2008, 280; for its military functions based on the evidence from Sicily see Prag 2007, 90-93.

an inscription from Apollonia Salbake in Caria mentions them as “mountain-guards” under a *paraphylax*.⁹

Letter shapes may suggest a date in the 2nd c. A.D.

No. 4. Funerary Altar for Publius Aelius Valens (Fig. 4)

Marble altar. Find-Spot: Unknown.

Inv. No.: — ; H.: 137 cm; W.: 57 cm; D.: 57 cm; Lh.: 2,5-3 cm.

Rectangular profiled marble altar. On the shaft of the altar there is a five-line inscription, the letters of which were not all deeply engraved. The space beneath the inscription was left undecorated.

Π(ουβλίωι) Αἰλ(ίωι) Οὐ(ά)λεντι
 2 ῥήτορι Φιλή-
 μων καὶ Ἄμμη
 4 τῶι νίῳ
 ἔτ(ῶν) λβ'

Philemon and Amme (erected) for his 32 year-old son Publius Aelius Valens, rhetor.

L. 1: Publius Aelius Valens, the Roman name, suggests an Italian provenance. But he should be Greek as his parents' names are of Greek origin. His intellectual knowledge, being a rhetor, might have played a part in obtaining Roman citizenship, quite possibly at the time of the journey of Hadrianus to this region.¹⁰

L. 2-3: Φιλήμων is a quite common Greek name. Ἄμμη¹¹ is an indigenous name and it was already documented through some inscriptions found in various regions of Anatolia.

Letter shapes may suggest a date in the 2nd c. A.D.

No. 5. Funerary Altar for Anne (Fig. 5)

Marble altar. Find-Spot: Unknown.

Inv. No.: — ; H.: 146 cm; W.: 64 cm; D.: 61 cm; Lh.: 3 cm.

Profiled marble altar. The inscription consists of 4 lines.

Ἄννη Κορράτου
 2 ζῶσα ἑαυτῆι
 [κ]ατεσκεύασεν
 4 ἐτῶν [1-2]

Anne, daughter of Korratas, while alive, built (this tomb) for herself (who lived) ... years.

⁹ Reinach 1908; BE 1912, 63; Robert 1937, 106-108; BE 1938, 403; Robert – Robert 1954, no. 162.

¹⁰ For the journey of Hadrianus to this region see Halfmann 1986, 194-209; Syme 1988, 160.

¹¹ Zgusta 1964, § 57-15.

L. 1: For the name Anne see Zgusta 1955, § 594. The name Κορράτας has previously not been attested in Asia Minor, but in Macedonia and Thessalia. For the name see LGPN IIIB, s.v. Κορράτας, p. 244 and Vol. IV, Κορράτας, p. 198.

L. 4: The age of the deceased cannot be read as the stone was damaged.

Letter shapes may suggest a date in the 2nd – 3rd c. A.D.

No. 6. Funerary Stele for Mame (Fig. 6)

Find-Spot: Hıdırlar Köy, in the garden of Mehmet Öztürk's house.

Inv. No.: Hıdırlar Köyüğü 2010-2; H.: 143 cm; W.: 82cm; D: 16 cm; Lh.: 1,5-2,5 cm.

Marble four-paneled doorstone¹² with triangular projecting pediment. Frame of pediment undecorated. Top part of the stone is damaged. Above the pediment are carved two perfume bottles and square patterns (needle box?). In the pediment are carved mirror, comb and triangular pattern (loom weight?). Four panels below the projection fascia. In the upper panel on the right, a doorknocker, on the left, a rectangular key plate. In the lower, on the left a distaff. The inscription runs along the lintel of the doorstone.

Δίας Τοαλιος Μαμη γυναικι μνήμης χάριν χείρετ[ε].

Dias, son of Toalis?, (raised this altar) in memory of his wife Mame. Farewell!

L. 1: The name Dias has previously been attested in Ionia s. LGPN VA s.v. Δίας, p. 129. Τοαλιος seems as the father name of Dias, in the genitive case. Its nominative case can be Τοαλις¹³ which is known from an inscription¹⁴ from the Lycian city of Limyra. Zgusta considers Τοαλις in the feminine gender, but there is no any proof in the inscription of Limyra that this name was feminine, in contrast it should be masculine. Furthermore, there is a personal name in the nominative case Τοαλιος¹⁵ attested by an inscription¹⁶ from the city of Oinoanda in Lycia. Therefore, it is a very slight possibility that the husband of Mame could be a person having double-names as Dias Toalios. For the name Μαμη s. Zgusta 1964, § 850-852.

Letter shapes may suggest a date in the 2nd – 3rd c. A.D.

No. 7. Funerary Altar for Claudianus (?) (Fig. 7)

Marble altar. Find-Spot: Unknown.

Inv. No. — ; H.: 145 cm; W.: 72 cm; D: 68 cm; Lh: 3,5 cm.

Profiled altar. Broken at the left. The inscription of 8 lines is on the front face.

¹² The use of a doorstone as a grave stone dates from the Roman Imperial Period and they are characterized by their door frame. They were mostly used in Phrygia. But there are examples which indicate that they had been used on the boundaries of Phrygia–Bithynia and Phrygia–Galatia. For the doorstones in general see Waelkens 1986; Lochman 2003.

¹³ Zgusta 1964, § 1575-2.

¹⁴ CIG 4311: Μ. Αὐρ. Τοαλις δις Ὀλυμπηνός καὶ Ἀρκακιδεύς.

¹⁵ Zgusta 1964, § 1575-3.

¹⁶ Holleaux – Paris 1886, 233-234, no. 13.

	[Κλα]υδιανός Φαι-	
2	..ca. 4. Σ τῷ χρήστῳ	
	[τέκνω?] Κλαυδια-	<i>Claudianus Phai...</i>
4	[νῶ] ἀγέστη-	<i>built for his good [son?]</i>
	[σε τῆ γυν]αϊκὶ αὐτο[ῦ]	<i>Claudianus and his</i>
6	[. . ca. 8. . μνή]μησ	<i>wife in memory of</i>
	[χάριν] παροδεῖ-	<i>(their). Passers-by!</i>
8	[ται]	

L. 1-2: Κλα]υδιανός Φαι...ς; Most probably, here was the father's name of Claudianus, then it should be restored with a name in the genitive case like Φαι[δων]ος, for the name of Φαίδων in Asia Minor see IDidyma 63, 111, 113 and 619= LGPN VB, p. 421; TAM II 541 (Arsada/Lykia). If this is the second name for Claudianus, based upon the lacuna, some of the possible names are: Φαίδιμος, Φαίνιππος or perhaps Φαῖδρος, which does not seem sufficient for the lacuna.

L. 7: The usual employment of χάρει(/τε) does not fit the lacuna, for which χάριν is the more probable option because of μνήμησ preceding. παροδεῖται might have been preceded by ὦ.

Letter shapes may suggest a date in the 2nd century A.D., as the name Claudianus is attested mostly in this century.¹⁷

No. 8. Funerary Altar for Lykomedis (Fig. 8)

Marble altar. Find-Spot: Aydoğmuş Köyü.

Inv. No.: Aydoğmuş 2010-3; H.: 136 cm; W.: 60 cm; D.: 56 cm; Lh.: 4-5 cm.

Rectangular marble altar with acroteria. Half palmette acroteria at left and right and a rosette at the center of the pediment. Well preserved inscription is on smooth and plain cut shaft. Large and empty field above and below inscription. The letters are well cut, regular and clean.

	Π(ούβλιος) Κλ(αύδιος) Αὐρηλια-
2	νός Φίλαγρος
	Λυκομήδιδι μη-
4	τρι ζῶση κατ-
	εσκεύασεν.

*P(ublius) Cl(audius) Aurelianus Philagros
built (this tomb) for his mother Lykomedis,
while she was alive.*

L. 3: The name Λυκομήδις has previously not been attested. It is most probably the feminine form of the name Λυκομήδης, a prevalent name in Asia Minor (for the name see LGPN VA, s.v. Λυκομήδης, p. 273).

Letter shapes may suggest a date in the 2nd c. A.D.

No. 9. Funerary Altar for Orpheus (Fig. 9)

Marble altar. Find Spot: Atça.

¹⁷ Cf. Bru – Labarre 2011, 203.

Inv. No.: Atça 2010-2; H.: 57 cm; W.: 60 cm; D.: 46 cm; Lh.: 4 cm.

Profiled marble altar. Broken at the right top and bottom corners. The letters are regular and clear.

Διονύσιος καὶ Ῥη-
2 γείνα Ὀρφεῖ τῷ νί-
φ μνήμης χάριν.

Dionysos and Regina (erected) for their son Orpheus, in memory.

L. 1-2: Ῥηγείνα = Ῥηγίνα (Lat. Regina).

L. 2: For the name Ὀρφεύς, a prevalent name in the western coastal area of Asia Minor, see LPGN VA, s.v. Ὀρφεύς, p. 348.

Letter shapes may suggest a date in the 3rd century A.D.

No. 10. An epigram on a Plinth (Fig. 10)

Marble plinth. Find-Spot: Atça.

Inv. No.: Atça 2010-7; H.: 73 cm; W.: 49 cm; D.: 46 cm; Lh.: 3-4 cm.

Broken at the right bottom. The inscription of 6 lines is on the front face.

.....
πλίνθον αὐτῆς
2 ὠκύμοροι δὲ
θανόντες
4 Α . . Κλωθῶ
ΓΕΝΕ ..ca. 3. ΤΕ
6 ἐπ^{vac} ἐκλωσεν.

... her plinth; those who passed away early; Klotho spun to...

L. 4: Κλωθῶ, youngest of the three *Moirai* (other two are Lachesis and Atropos) in Greek mythology, is seen rarely in the inscriptions from Asia Minor.¹⁸ It is difficult to restore the word before Κλωθῶ, because the letters are faint due to the erosion. Following the letter “A” a fracture and then a letter O or Θ can be seen. Perhaps the stonemason might have inscribed “A” and then continued the word after the fracture. So it is a low possibility but the line can perhaps be reconstructed “ἄθ’ ἢ Κλωθῶ”.

L. 5: In Greek belief *Moirai* were closely connected with the birth¹⁹, so the word should be associated with it such as γενετή or γενεά.

The verse seems to be in hexameter and begins with “ὠκύμοροι”.²⁰ First two words (πλίνθον αὐτῆς) and the last word (ἐπέκλωσεν) are obviously excluded, so perhaps the verse was as following:

ὠκύμο|ροι δὲ θά|νοντες ἄ|θ’ ἢ Κλω|θῶ ΓΕΝΕ|. . .ΤΕ
— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — — | — ∪ ∪ | — ∪ ∪ or (— ∪ X)

¹⁸ TAM V,1 568 (Lydia, Maionia); IPergamon I 100; see also Merkelbach – Stauber 1998, 442-443 no. 04/12/09 (= SEG 35 1233; Saittai/Lydia) and Merkelbach – Stauber 2001, 104 no. 08/06/11 (Hadrianuthera?/Mysia).

¹⁹ For the connection between the Klotho and birth see Dietrich 1962.

²⁰ For the epigrams beginning with ὠκύμοροι see Merkelbach – Stauber 2004, 200, s.v. (Gedichtanfänge).

Letter shapes may suggest a date in the 2nd c. A.D.

No. 11. Epitaph of the wife of Quintus (Fig. 11)

Find-Spot: Unknown.

Inv. No.: — ; H.: 39 cm; W: 30 cm; D.: 58 cm; Lh.: 3 cm.

Broken at left. The inscription consists of 4 lines and cannot be reconstructed, as the left right of the stone is missing.

- Κόιντος ...
 2 ΚΛΕ...
 συνβίωι ΑΝ... [μνήμης]
 4 χάριν καὶ Σ...

*Quintus, son of Kle... for his wife
 in memory.*

L. 2: Considering that the inscription from Nikomedeia (Κλεισθένης Κοϊντου = TAM IV, I 202) ΚΛΕ can be completed as Κλεισθένης that is attested four times in Bithynia.

L. 3: Possible restorations are ἀν[έστησα/ε ... or perhaps the name of wife, e. g. Ἀν[τωνία ...; instead of μνήμης, φιλανδρίας can also be employed.

Letter shapes may suggest a date in the 1st – 2nd c. A.D.

No. 12. Epitaph of Avidius/Avidianus (?) (Fig. 12)

Marble altar. Find-Spot: Belenören Köyü.

Inv. No.: Belenören 2010- 2; H.: 95 cm; W.: 58 cm; D.: 48 cm; Lh.: 4 cm.

The funerary stone found in front of the house belonging to Mehmet Özbudak. The right portion of stone is broken and missing.

-
 [.]Π[.....]
 2 ΕΡΜΙ.....]
 Ἄουιδι.....]
 4 παναρέτω[ς...]
 . ΑΝΤΑ μνήμ[ης]
 6 χάριν.

L. 3: Ἄουιδι: Most probably, the beginning of the name in this line should be the deceased's name. It can be suggested one of both names Ἄουιδίος and Ἄουιδιανός.

L. 4-5: Based on the lacuna it should be restored βιώσαντα. For the similar use of βιώσαντα in funerary inscriptions see IGPA 159 and 265; TAM V.1 168; SEG 31, 990.

Letter shapes may suggest a date in the 2nd c. A.D.

No. 13. Epitaph of Khrysa? (Fig. 13)

Marble round altar. Find-Spot: Yeşilyurt Köyü.

Inv. No.: Yeşilyurt 2010-1; H.: 110 cm; W.: 46 cm; Lh.: 2,5-3 cm.

The round marble altar, found in the garden of the house belonging to Avni Aydaş in Yeşilyurt, was reused, built into the barn's wall. Inscription on its *tabula ansata* consists of six lines. Below the *tabula ansata* are reliefs of a bunch of grapes at left and a grape leaf at the right. Broken at the left bottom. And the left portion of the *tabula ansata* is damaged.

- [.....]TE
 2 [.....]MO
 [.... κ]αὶ Χρύ-
 4 [σα γ]ονεῦ-
 [σιν μ]νήμης
 6 [χάρ]ιτι.

For his parents and Khrysa in memory...

L. 2-3. Probably the name of the father.

No. 14. Epitaph of Philemon (Fig. 14)

Find-Spot: Unknown.

Inv. No: — ; H: 147 cm; W: 60 cm; D: 62 cm; Lh.: 2,5-3 cm.

Profiled altar. The Greek inscription is written on the shaft. Because of the erosion the letters are very slight.

- [Φι]λήμωνι Φιλή-
 2 μονος γερου-
 [.] ΤΟΠΙ
 4 ΑΣ ΚΑΙΣΑ
 ΗΣ ΩΠΑΤΙ
 ΣΑΣ

For Philemon, son of Philemon, member of gerousia (?)...

L. 2-3: γερου[σιστῆ] ?

Abbreviated Literature

Avcu 2015

F. Avcu, Nallıhan Çevresinden Yeni Yazıtlar: Sulpicii Ailesi, in: B. Takmer – E. N. Akdoğan Arca – N. Gökalp (edd.), *Vir Doctus Anatolicus. Studies in memory of Sencer Şahin*, Istanbul 2015 (in print).

Bru – Labarre 2011

H. Bru – G. Labarre, *Chronique d'Orient: Chronique 2011, Dialogues d'histoire ancienne 37/2*, 2011, 183-241.

Davidson 2006

J. Davidson, *Revolutions in Human Time. Age-Class in Athens and the Greekness of Greek Revolutions*, in: S. Goldhill – R. Osborne (edd.), *Rethinking Revolutions through Ancient Greece*, Cambridge 2006, 29-67.

- Dietrich 1962 B. C. Dietrich, *The Spinning of Fate in Homer*, *Phoenix* 16, 1962, 86-101.
- Fischer-Bovet 2008 C. Fischer-Bovet, *Army and Society in Ptolemaic Egypt*, Stanford 2008 (dissertation).
- Halfmann 1986 H. Halfmann, *Itinera principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich*, Stuttgart 1986.
- Heberdey – Wilhelm 1896 R. Heberdey – A. Wilhelm, *Reisen in Kilikien. Kaiserliche [Österreichische] Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften [DAW], 44,6*, Vienna 1896.
- Holleaux – Paris 1886 M. Holleaux – P. Paris, *Inscriptions d'Oenoanda*, *BCH* 10, 1886, 216-235.
- Homolle 1889 T. Homolle, *Décrets du Peuple athénien de Délos*, *BCH* 13, 1889, 408-430.
- ICil. G. Dagron – D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie*, Paris 1987.
- Jerphanion – Jalabert 1908 G. de Jerphanion – L. Jalabert, *Inscriptions d'Asie Mineure (Pont, Cappadoce, Cilicie)*, *Mélanges d'Université Saint-Joseph Beyrouth* 3, 1908, 437-477.
- Keil – Wilhelm 1915 J. Keil – A. Wilhelm, *Vorläufiger Bericht über eine Reise in Kilikien*, *JÖAI* 18, 1915, 5-60.
- Lane 1971 E. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis dei Menis, Vol. I: The Monuments and Inscriptions*, Leiden 1971.
- Lane 1978 E. Lane, *Corpus Monumentorum Religionis dei Menis, Vol. IV: Supplementary Men-Inscriptions from Pisidia*, Leiden 1978.
- Lochman 2003 T. Lochman, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*, Basel 2003.
- Merkelbach – Stauber 1998 R. Merkelbach – J. Stauber, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten I. Die Westküste Kleinasien von Knidos bis Ilion*, Munich-Leipzig 1998.
- Merkelbach – Stauber 2001 R. Merkelbach – J. Stauber, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten II. Die Nordküste Kleinasien (Marmarameer und Pontos)*, Munich-Leipzig 2001.
- Merkelbach – Stauber 2004 R. Merkelbach – J. Stauber, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten V. Register*, München-Leipzig 2004.
- Mitchell 1982 S. Mitchell, *Regional Epigraphic Catalogues of Asia Minor, II: The Ankara District. The Inscriptions of North Galatia. With the assistance of David French and Jean Greenhalgh*, *British Archaeological Reports, International Series*, 135, Oxford 1982.
- Perdrizet 1896 P. Perdrizet, *Mén*, *BCH* 20, 1896, 55-106.
- Poland 1967 F. Poland, *Geschichte Des Griechischen Vereinswesens*, Leipzig 1967.
- Prag 2007 J. R. W. Prag, *Auxilia and Gymnasia: A Sicilian Model of Roman Imperialism*, *JRS* 97, 2007, 68-100.
- Reinach 1908 T. Reinach, *ΠΑΡΘΕΝΟΝ*, *BCH* 32, 1908, 499-513.
- Robert – Robert 1954 J. Robert – L. Robert, *La Carie, II. Le Plateau de Tabai et ses environs*, Paris 1954.
- Robert 1937 L. Robert, *Études anatoliennes. Recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, Paris 1937.
- Syme 1988 R. Syme, *Journey of Hadrian*, *ZPE* 73, 1988, 159-171.
- Vollkommer 1992 R. Vollkommer, s.v. Men, in: *LIMC VI/1*, 1992.
- Waelkens 1986 M. Waelkens, *Die kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*, Mainz am Rhein 1986.

- Zgusta 1955 L. Zgusta, Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste. Die ethnischen Verhältnisse, namentlich das Verhältnis der Skythen und Samaten, im Lichte der Namenforschung, Prag 1955.
- Zgusta 1964 L. Zgusta, Kleinasiatischen Personennamen, Prag 1964.

Özet

Ioulioupolis Çevresinde Epigrafi Araştırmaları II: Nallıhan'dan Yeni Yazıtlar

Bu yazıda 2010-2014 yılları arasında Nallıhan ve çevresinde yapılan epigrafik araştırmalar sonucu ele geçen ve şimdi Ayhan Sümer Kültür Merkezi'nde sergilenmekte olan 14 adet Eski Yunanca yazıt tanıtılmaktadır. Tümü Roma Dönemi'ne tarihlenen bu yazıtlardan 2 tanesi adak (no. 1-2), diğerleri ise (no. 3-14) mezar yazıtıdır. No. 10 aynı zamanda bir şiirdir. Yazıt no. 2 daha önce Mitchell tarafından yayımlanmıştır.

Yazıtların çevirileri şöyledir:

- No. 1: *İyi talihle! Trophimas Men Matrios (?) için bu adağı (sundu).*
- No. 2: *Claudius Ariobarzanes Dionysos Kallikarpos'a (adadı).*
- No. 3: *... oğlu cesur ve seçkin neaniskos (genç) Antoninus için... (yaptırdı).*
- No. 4: *Philemon ve Amme oğulları 32 yıl yaşayan hatip Publius Aelius Valens için (diktiler).*
- No. 5: *Korratas kızı Anne bu mezarı yaşarken ... yaşında (yaptırdı).*
- No. 6: *Toalis oğlu Dias karısı Mame için anısı vesilesiyle (yaptırdı).*
- No. 7: *Phaidon(?) oğlu Claudianus hayırlı oğlu Claudianus ve karısı ... için anıları vesilesiyle yaptırdı. (Selam) Ey yoldan geçenler!*
- No. 8: *Publius Claudius Aurelianus Philagros (bu mezarı) hâlâ hayatta olan annesi Lykomedis için yaptırdı.*
- No. 9: *Dionysos ve Regina oğulları Orpheus için anısı vesilesiyle (diktiler).*
- No. 10: *Onun (bir heykelin?) sütun altlığı. Klotho (kader) ağlarını - - - ördüğü için zamansız göçüp gittiler - - -*
- No. 11: *Quintus eşi ... için anısı vesilesiyle (yaptırdı).*
- No. 12: *Erdemli bir şekilde (yaşamını süren?) Avidius/Avidianus (?) için anısı vesilesiyle (diktirdi).*
- No. 13: *Ebeveynleri ... ve Khrysa için anıları vesilesiyle (diktirdi).*
- No. 14: *... Philemon oğlu Philemon için (yaptırdı).*

Anahtar Sözcükler: Nallıhan; Bithynia; adak yazıtları; mezar yazıtları; Ioulioupolis; Galatia; Klotho; Men; neaniskos; retor.

Fig. 1) No. 1. Dedication to Men

Fig. 2) No. 2. Dedication to Dionysos

Fig. 4) No. 4. Funerary Altar for Publius Aelius Valens

Fig. 3) No. 3. Funerary Altar for Antoninus

Fig. 5) No. 5. Funerary Altar for Anne

Fig. 6) No. 6. Funerary Stele for Mame

Fig. 7) No. 7. Funerary Altar for Claudianus

Fig. 8) No. 8. Funerary Altar for Lykomedis

Fig. 9) No. 9. Funerary Altar for Orpheus

Fig. 10) No. 10. A Plinth

Fig. 12) No. 12. Epitaph of Avidius/Avidianus (?)

Fig. 11) No. 11 Epitaph of the wife of Quintus

Fig. 13) No. 13

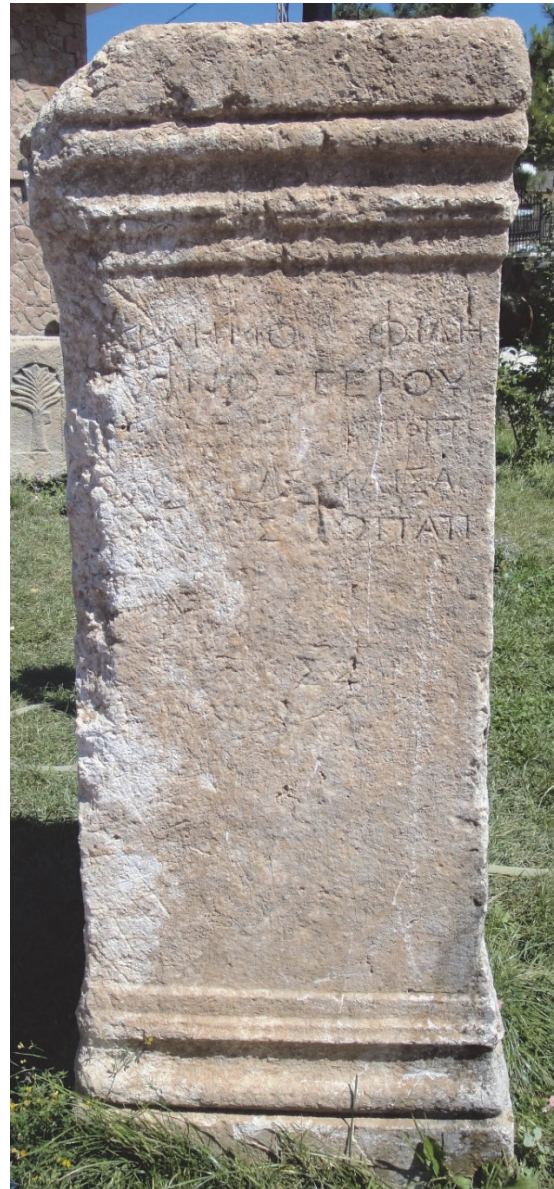

Fig. 14) No. 14

Canan ONUR*

Epigraphic Research around Juliopolis III: Roman and Byzantine Inscriptions from Doğandere and Juliopolis

Abstract: This paper presents a milestone (no. 1) found in Doğandere Village which lies between Nallıhan and Mudurnu (ancient Modrene) and several recently discovered Roman and Byzantine inscriptions (nos. 2-11) from Çayırhan (ancient Juliopolis), Ankara. The milestone dating to 285-286 is important as it stands on the northern route to Claudiopolis. It was erected by Tryfonianus, the Governor of Pontus. The excavations in the Byzantine necropolis of Juliopolis revealed new inscriptions including three Roman grave stones used as building blocks at a later period. No. 2 was erected by a certain Antonius for his freedman Chariton. No. 3 records Apolaustos and Claudia built a tomb for their parents. No. 4 is fragmentary inscription possibly erected for a man by his wife and son. Nos. 5-11 are Byzantine funerary inscriptions. No. 5 is a grave stone for the copper-smith Platon, no. 6 for the deaconess Athenoclia, no. 7 for a certain Masgaris, no. 8 for the spouses Lykos and Photine, no. 9 for the priest Eutybios. No. 10 is fragmentary inscription probably for the presbyter Paulos. The inscription no. 11 is painted in a tomb decorated with red and green paintings, recording a prayer for those who were buried there and the final inscription (no. 12) is from inside the tomb of Menophilos, son of Doros, and his wife Dinis retaining its red colouring.

Keywords: Juliopolis; milestone; grave inscriptions; Byzantine necropolis; Pilgrim's Road; painted inscriptions.

The epigraphic research from 2010 to 2014 in Nallıhan and Çayırhan concluded with new inscriptions, some of which were found around Nallıhan and preserved in the courtyard of Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan and some in the excavations of Juliopolis, have been examined. Most of those found around Nallıhan are already published by the team members¹. For the find-spots see Map 1 in the contribution by F. Onur on p. 79.

No. 1) A Diocletianic Milestone (Figs. 1 and 14)

Find-Spot: Doğandere Köyü, now in the courtyard of the Nallıhan Cultural Centre; Inv. No.: Doğandere 2010-2; upper part broken.

H.: 160 cm; W.: 40 cm; D.: 40 cm; Lh.: 2-3 cm.

* Canan Onur (Research and Teaching Assistant; MA student), Koç University, Department of Archaeology & History of Art, Graduate School of Social Sciences & Humanities, Rumelifeneri Yolu 34450 Sarıyer, İstanbul (carikan@ku.edu.tr).

I thank both Melih Arslan, the ex-director, and Enver Sağır, the present director of the Museum of Anatolian Civilisations at Ankara, who kindly gave permission for the publication of the inscriptions in Ayhan Sümer Cultural Centre at Nallıhan and Juliopolis; and I also thank archaeologists Mustafa Metin, Okan Cinemre, Tolga Çelik and Mustafa Bektaş from the Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği (the Association of Volunteers for the Tourism in Nallıhan) for their guidance, support and hospitality in both Nallıhan and Çayırhan. This contribution is accomplished within the framework of the project entitled "Nallıhan Çevresi ve Eskişehir Müzesi'nde Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Çalışmaları (Epigraphic and Historical Geographic Research around Nallıhan and in Eskişehir Museum)" conducted by F. Onur and supported by the Akdeniz University Scientific Research Projects Coordination Unit (project no.: 2014.01.0116.003).

¹ See Avcu 2015 and the previous contribution in this volume by F. Avcu and Y. Doğan.

- [Imp(eratori) Caes(ari)]
 2 [C(aio) Valeri]o
 [Dioc]letiano
 4 [P(io) F(elici)] invicto
 August(o)
 6 Tryfonian-
 us v(ir) p(erfectissimus) pr(aeses)
 p(rovinciae) P(onti)
 8 devotus
 numini mai-
 10 estatique
 eius.

Fig. 1) Detail of No. 1.

For the pious and fortunate, undefeated Augustus imperator Caesar Gaius Valerius Diocletianus (erected this milestone) Tryfonianus, the excellent governor of Pontus devoted to his divine will and majesty.

This rectangular stone, the inscribed face of which is convex, although it lacks the distance numbers which normally are below the text, is most probably a Roman milestone from the form of the stone and the inscription formula. In the 3rd century A.D., in addition to their role as markers, milestones began to function as honorific monuments, as a means of showing piety to the ruler/s, erected by provincial officials, mainly by governors of the province, or by local communities². This milestone should belong in this honorific/dedicatory milestone category, from the absence of a certain starting point and a distance. The inscription should date to between 285 and 286 before the accession of Maximian as the co-Emperor, since only the name of Diocletian is recorded.

L. 6: Tryfonianus *v(ir) p(erfectissimus) pr(aeses) P(onti)*: This governor might be that of the same name, who is recorded in Cod. Just. 8.50.18 and 8.51.12 and who was in charge sometime between 293 and 305, perhaps as a governor (see PLRE I, 924, s.v. Tryphonianus I). If so, his governorship in Pontus would have been at an earlier stage in his career. But there is no evidence to support this and if this was not the case, the name of this governor appears here for the first time.

L. 7: The VP is the abbreviation of *vir perfectissimus*. I transcribed the following letters PRPP as *praeses provinciae Ponti*. This transcription introduces the issue of *provincia Pontus*. From the reign of Nero until c. 190 A.D. the name of the province was *Pontus et Bithynia*³. Several literary sources and epigraphic evidence records the name as *Bithynia et Pontus* starting from c. 190 until the mid-3rd century⁴. Subsequently, *Pontus et Bithynia* was divided into three new provinces; *Bithynia*, *Paphlagonia* and *Diospontus* in the administrative reforms of Diocletian⁵. The name Pontus referred to the newly established diocese of *Dioecesis Pontica* which included the provinces of Bithynia, Cappadocia, Galatia, Paphlagonia, Diospontus, Pontus Polemoniacus and Armenia according to the Verona List. However on several milestones from the 3rd century and the first half of the 4th century, the name of the province was recorded as *Provinciae Ponti* with no mention of Bithynia. Some of the milestones with the *praeses*

² Kolb 2014, 657.

³ Niehoff 2001, 143-144.

⁴ Wesch-Klein 2001, 256; Baz 2013, 262.

⁵ Bury 1923, 132.

Ponti abbreviation derive from the province of *Diospontos* which corresponds to modern Sinop, Samsun⁶, Tokat⁷, Amasya and Çorum⁸. In addition, one inscription is from Yukarıyanlar Village in Çankırı, ancient Gangra, which was the metropolis of the Province of Paphlagonia⁹.

L. 8-11: *devotus numini et maiestatisque eius*. Appearing for the first time under the Severans this formula frequently found in its abbreviated form DNMQ EIVS was widely employed in imperial dedications from the third century onward¹⁰.

The location of the inscription in Doğandere is particularly significant as it shows us that a road other than the main Pilgrim's way, led from Juliopolis to Modrene and then to Claudiopolis (see Map 1 in the contribution by F. Onur on p. 79). Further field survey is needed to trace this road and to search for other milestones along this route.

*Inscriptions from Juliopolis*¹¹

Juliopolis is located on the borders of Galatia and Bithynia. Between Ancyra and Nicaea, the city was on the main route leading to the East from Constantinople. Pliny the Younger refers to Juliopolis in his letters and records "... it is situated at the entrance of Bithynia, and is the town through which all who travel into this province generally pass..."¹², as this route had always been of importance for military and commercial purposes to the Roman Empire. The road did not lose these functions during the Byzantine period and moreover it then became the road to the Holy Land for Christian pilgrims.

The on-going excavations in Juliopolis concentrate around the necropolis of the city¹³. The modern reservoir divides the necropolis into two slopes; the western necropolis and the eastern necropolis areas. The graves of the eastern necropolis date from the Roman and early Byzantine periods. The earliest evidence is a coin of the Emperor Augustus¹⁴. The inscriptions introduced in this paper come from the eastern necropolis.

⁶ AE 1991, 1497: Imp(eratori) [Caes(ari) C(aio) Aur(elio)] Val(erio) | Diocl[e]tiano | P(io) F(elici) Invicto Aug(usto) [et] | Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aur(elio) Val(erio) | Maximiano | P(io) F(elici) Invicto Aug(usto) et | Fl(avio) Val(erio) Constanti[o et] | Gal(erio) Val(erio) Maximiano | nobiliss(imis) Caess(aribus) | Aur(elius) Priscianus | v(ir) p(erfectissimus) praes(es) p(rovinciae) P(onti) d(evotus) n(umini) | m(aiestati)q(ue) eorum.

⁷ CIL III 307: ... | [Fl(avio) Valerio] | [Const]ant[i]o | [et] Gal(erio) Val(erio) / Maximiano / nobiliss(imis!) Caess(aribus) / mil(le) p(assuum) / Aurel(ius) [P]riscianus / v(ir) p(erfectissimus) pr(aeses) pr(ovinciae) Po]nti / d(evotus) n(umini) m(aiestati)q(ue) eo]rum.

⁸ CIL III 13643; (= French 1981, 157-158 = AE 1986, 662): DD(ominis) nn(ostris) O() / Imp(eratori) Caes(ari) Fl(avio) Val(erio) / Constantino / P(io) F(elici) m(aximo) vic[t]o[r]i sem/[pe]r A[ug(usto)] / [et Fl(avio) Cl(audio) Con]stanti[no] / [et Fl(avio) Iul(io) C]onstant[i]o / [et Fl(avio)] Iul(io) C[o]nstant[i] / [n]obb(ilissimis) Caes[ar]ib[us] / [Fl(avio) Iul(ius)] Leontius / [v(ir) p(erfectissimus) p]raes(es) pr(ovinciae) Helenop(onti)] / [d(evotus)] n(umini) m(aiestati)q(ue) [eorum] //] m(ilia) p(assuum) XXXIII / N PB Aur(elius) Priscianu[s] / v(ir) p(erfectissimus) praes(es) p(rovinciae) Po[n]ti / d(evotus) n(umini) m(aiestati)q(ue) eorum.

⁹ AE 1991, 1498: B(ona) <F=E>(ortuna) dd(ominis) nn(ostris) | Imp(eratori) Caes(ari) C(aio) Aur(elio) Va[l(erio)] | Diocletiano Pio <F=E>(elici) In(victo) Aug(usto) | et Imp(eratori) Caes(ari) M(arco) Aur(elio) Val(erio) | Maximiano P(io) F(elici) In(victo) Aug(usto) | et Fl(avio) Val(erio) Constantio | et Gal(erio) Val(erio) Maximiano | n[ob]iliss(imis) Caess(aribus) | mil(ia) p(assuum) | Aur(elius) Prisci(a)nus v(ir) p(erfectissimus) praes(es) | pro[v(inciae) P]ont(i) d(evotus) n(umini) <m=N>(aiestati)q(ue) eor[um].

¹⁰ Gundel 1953, 128-130; Cooley 2012, 422.

¹¹ For a detailed account of the history and geography of Juliopolis and the previously published inscriptions from that part of the ancient city that is now beneath the waters of the dam, see the contribution by F. Onur on p. 65-71.

¹² Plin. *Epist.* 10.77. For the text and its translation see the contribution by F. Onur on p. 72, T3 with fn. 46.

¹³ In 2012 part of the fortification system of Juliopolis was unearthed, lying directly to the west of the eastern necropolis. Extending in a North-South direction to the lake, only the lower part of the defence wall has been preserved. The construction technique is *opus mixum* with layers of brick and stone masonry, see Cinemre 2013, 410-412.

¹⁴ Cinemre 2013, 408.

Roman Gravestones

No. 2) Grave altar of Chariton (Figs. 2 and 15)

Limestone grave altar found to the South-West of the structure identified as a *bastion*. H.: 98 cm; W.: 47 cm; D.: 40 cm; Lh.: 3-4 cm.

- Ἀντώνις
 2 Χαριτώνι
 ἀπελευθέ-
 4 ρω μνήμησ
 χάριν ζή(σαντι)
 6 ἔτη κθ'.

Antonius (erected this) to Chariton, (his) freedman who lived for 29 years, in (his) memory.

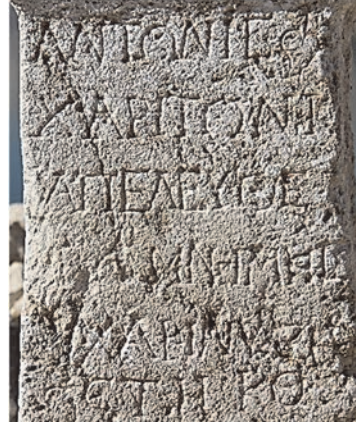

Fig. 2) Detail of No. 2.

L. 1, Ἀντώνις: Although examples of the same spelling are known from several inscriptions¹⁵ in various provinces, it should be understood as Ἀντώνι(ο)ς.

Letter-forms employed might indicate a date in the 2nd or 3rd c. A.D.

No. 3) Grave altar of Aemilius Apolaustos and Aristainete by their children (Fig. 3 and 16)

Limestone grave altar, upper part broken, found to the South-West of the structure identified as a *bastion*.

H.: 104 cm; W.: 46 cm; D.: 40 cm; Lh.: 4-5 cm.

- 01
 Ἀ Ἀπόλαυσ-
 2 τος καὶ Κλαυ-
 δία Αἰμιλίω
 4 Ἀπολαύστω
 κ(αὶ) Ἀρισταινέτη
 6 γονεῦσιν
 γλυκ[υτάτοις]
 8 μ[νήμησ χάρ-]
 ι[ν].

... Apolaustos and Claudia to (their) dearest parents Aemilius Apolaustos and Aristainete [in their memory.]

Fig. 3) Detail of No. 3.

L. 01-1: perhaps [... Αἰμί]λλ(οῖ), in plural form for Apolaustos and Claudia.

¹⁵ For the examples of Ἀντώνις from Anazarbos, Aspendos and Attaleia see LGPN VB, p. 35; See also IG II 2097 (Attica); IG V,2 55 (Peloponnesos); IGBulg. III 1868 (Moesia – Thracia); TAM V,1 597 (Lydia; see LGPN VA, p. 40); ISyng. 1872 (Egypt).

Letter-forms might indicate a date in the 2nd or 3rd c. A.D.

No. 4) Fragmentary Grave Altar (Figs. 4, 5 and 17)

Limestone grave altar. Re-used in a later wall to the South-West of the structure identified as a *bastion*; broken into two pieces. Dimensions, A) H.: 67 cm; W.: immeasurable D.: 34 cm; Lh.: 4-5 cm. B) H.: 65 cm; W.: 53 cm D.: 39 cm; Lh.: 4-5 cm.

..... TON
OMH
 A [. . ἄ]νδρὶ καὶ
 B υἱὸς μν-
 [ήμη]ς χάριν.

Fig. 4) Detail of No 4.

Fig. 5) Detail of No. 4.

The tomb stone was erected by a woman for her husband. The letter-forms might indicate a date in the 2nd or 3rd c. A.D.

Byzantine Gravestones

No. 5) Grave stele of Platon (Figs. 6 and 18)

Marble grave stele found in the necropolis of Juliopolis in grave No. M270, now in the excavation depot of Juliopolis. The text seems to have been inscribed on the flattened surface of a column/altar.

H.: 44 cm; W.: 26 cm; D.: 21 cm; Lh.: 1- 2,5 cm.

† οἶκος
 2 διαφέρων
 Πλάτωνι
 4 χαλκεία
 καὶ τίς γα-
 6 μετίς αὐ-
 τῷ Ὑγίας
 8 Θεοδώ-
 ρω. †

*The grave belonging to Platon, cop-
 persmith, and his wife Hygia,
 daughter of Theodoros.*

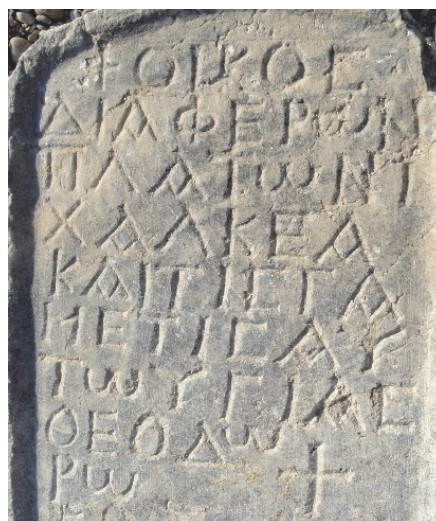

Fig. 6) Detail of No. 5.

L. 4: χαλκία: Although the word seems to be the accusative form of χαλκεύς, it should be taken as χαλκεῖ in conformity with the dative personal name. Another example of a coppersmith's tomb is from Korykos, Cilicia (MAMA III 658: θήκη Περιγενίου χαλκέος).

L. 5-9: τῖς γαμετῖς ... Ὑγίας = τῆς γαμετῆς ... Ὑγείας, for the interchange of ι and η see Gignac 1976, 235-237.

L. 8-9: Θεοδώρω seems to have been added after carving the cross, which prevented the inscribing of Θεοδώρω in a single line.

No. 6) Grave stele of Athenoclia (Figs. 7 and 19)

Find-Spot: Juliopolis; Inv. No:-; Marble grave stele with acroteria found in the necropolis of Juliopolis in grave No. M275, now in the excavation depot of Juliopolis.

H.: 62,5 cm; W.: 26,5 cm.; D.: 15,5 cm; Lh.: 3 cm.

†
 † ἐνθάδε κα-
 2 τὰκιτε Ἀθ-
 ηνοκλία
 4 διάκονος,
 †

Here lies Athenoclia, the deacon.

Fig.7) Detail of No. 6.

L. 1-2: κατὰκιτε = κατὰκεῖται, for the interchange of ι and ει see Gignac 1976, 189-191 and for the interchange of ε and αι see Gignac 1976, 193.

L. 2-3: The feminine name Ἀθηνοκλία is known from Pantikapaion (Crimea) as Ἀθηνόκλεια¹⁶ and from Smyrna (Ionia) Ἀθηνόκλεια¹⁷. For the similar name Ἀθηνοκλῆς see LGPN V/A p. 11.

Female deacons are reported in inscriptions from Asia Minor and from other regions.¹⁸

No. 7) Grave stele of Masgaris (Figs. 8 and 20)

Find-Spot: Juliopolis; Inv. No: -; Limestone grave stele found in the necropolis.

H.: 70 cm; W.: 36 cm; D.: 6 cm; Lh.: 4 cm.

¹⁶ CIRB 333.

¹⁷ ISmyrna 156.

¹⁸ Asia Minor: MAMA III 212b, 395 744 and 758 (Corycus, Cilicia); Jakopi 1937, 33-36 = BE 1939 451 = SEG 27 948 (Archelais, Cappadocia); MAMA VIII 318 (Iconium, Lycaonia); MAMA I 194 (Laodicia Combusta, Lycaonia); For further examples and detailed information concerning women deacons and diaconate, see Eisen 1996, 154-192; Karras 2004; Hübner 2005, 45-50.

- ἐνθάδε
2 κατακίτε
Μασγ-
4 αρις.

Here lies Masgaris.

Fig. 8) Detail of No. 7.

L. 2: κατάκιτε = κατάκειται (see above No. 6 l. 1-2).

L. 3-4: A Μασγαρις is attested from Nakoleia, see MAMA V 263.

No. 8) Grave stele of Leon and Photine (Fig. 9)

Juliopolis; Inv. No: -; Marble stele found in the tomb in the necropolis church.

a) H.: 16,5 cm; W.: 11 cm; D.: 2 cm; Lh.: 1-2 cm. b) H.: 18 cm; W.: 19,5 cm; D.: 2 cm; Lh.: 1-2 cm.

- † [οἶκος δι]αφέρων
δι- 2 Λύκ[ω Λ]έωντος
μ- και Φωτίνης
ά-
ρ- 4 τῖς αὐτοῦ γνη-
χ(ω)? σία[ς γ]αμ[ε]τῆς
....

The grave belonging to demarch Lykos, son of Leon, and his lawfully wedded wife Photine.

Fig. 9) No. 8.

The word carved vertically and ended with the abbreviation mark after X is probably διμάρχω (= δημάρχω). It is inscribed on the left edge and starts just before the second line, namely the name Lykos, to which it belongs, probably his official designation and it seems to have been added later, but probably at the end of, or soon after, the completion of the carving of the main inscription, as the letter types show no difference, e.g. rho and alpha.

L. 3: For the name of Φωτίνη see LGPN VA, p. 460 = Stud. Pont. III, no. 14a.

L. 4: τῖς = τῆς (cf. above No. 5, l. 5).

No. 9) Grave stele of Eutychios (Fig. 10)

Find-Spot: Juliopolis, now in the Museum of Anatolian Civilizations, Ankara; Inv. No: Jlp.2010/2-208; Marble grave inscription found in the necropolis of Juliopolis between the grave-niches in grave No. M204.

H.: 19,5 cm; W.: 14,7 cm.; D.: 8 cm; Lh.: 2-3.

† † †
 ἐνθά-
 2 δε κα-
 τάκιτε
 4 Εὐτυχι(ο)ς
 πρ(εσ)βυ(τέρος).
 † [† †?]

Here lies Eutychios, the presbyter.

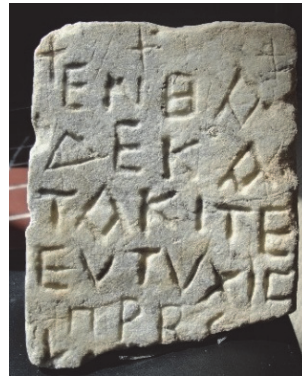

Fig. 10) No. 9.

L. 2-3: κατάκιτε = κατάκειται (see above No. 6 l. 1-2).

No. 10) Fragmentary grave stele (Figs. 8 and 21)

Find-Spot: Juliopolis; Inv. No:-; Marble grave stele found in the necropolis of Juliopolis at the entrance to grave No. M273, now in the excavation depot of Juliopolis. The upper part of the stele including the inscription is broken. Only two lines of the inscription are preserved.

H.: 49,5 cm; W.: 25 cm.; D.: 13 cm; Lh.: 2-3.

...
 Ι αὐτοῦ Μα-
 2 ρίας υἱοῦ ΠΑΥ (= Παύλου) πρ[(εσβυτέρου)].

[...]Paulos the presbyter, son of Maria.

Fig. 11) Detail of No. 10.

L. 2: For the monogram ΠΑΥ (= Παύλου), see PLRE III B, p. 1566, no. 256.

No. 11) Painted inscription with Christogram (Fig. 9 and 22)

Find-Spot: Juliopolis; Painted inscription in grave No. M 392 in the necropolis. The tomb was introduced by Cinemre.¹⁹ The grave room has three *arcasolia* which are framed and decorated with red and green paintwork. The red painted text is accompanied by a Christogram painted in red and green colours. The cross is flanked by the letters “Α” and “Ω” (i.e. the beginning and the end) and framed by a wreath.

(In Christogram)
 Α Ω
 Κύριε βοή-
 2 θι τοῖς
 οἰκοῦ-
 4 σιν ἐν-
 θά-
 6 δε.

O lord, help those who rest here.

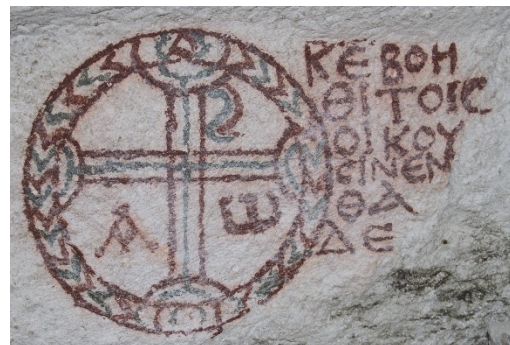

Fig. 12) Detail of No. 11.

From the formula employed and the Christogram, the inscription can be dated to before the end of the 7th century when the use of Christograms was steadily abandoned after the Quinisext Council of 691-2.

¹⁹ Cinemre 2013, 408-409 and 422-423, figs. 5-7.

- Stuttgart 2005.
- Jakopi 1937 G. Jakopi, Esplorazioni e Studi in Paflagonia e Cappadocia: relazione sulla seconda campagna esplorativa, Rome 1937.
- Karras 2004 V. A. Karras, Female Deacons in the Byzantine Church, Church History 73/2, 2004, 272-316.
- Kolb 2014 A. Kolb, Communications and Mobility in the Roman Empire, in: C. Bruun – J. Edmondson (ed.), Oxford Handbook of Roman Epigraphy, Oxford 2014, 649-670.
- Niehoff 2001 J. Niehoff, s.v. Pontos, in: DNP 10, 2001, 142-144.
- PLRE Prosopography of the Later Roman Empire.
- Stud. Pont. III J. G. C. Anderson – F. Cumont – H. Grégoire, Studia Pontica, III. Recueil des inscriptions grecques et latines du Pont et de l'Arménie. Brussels 1910.
- Wesch-Klein 2001 G. Wesch-Klein, Bithynia, Pontus et Bithynia, Bithynia et Pontus: Eine Provinzname im Wandel der Zeit, ZPE 136, 2001, 251-256.

Özet

Ioulioupolis Çevresinde Epigrafi Araştırmaları III: Doğandere ve Ioulioupolis'ten Roma ve Bizans Dönemi Yazıtları

Bu yazıda Nallıhan ve Mudurnu (antik Modrene) arasında yer alan Doğandere'de bulunmuş bir miltaş (no. 1) ve Çayırhan'da (antik Ioulioupolis) nekropolis kazısında ele geçen Roma ve Bizans dönemlerine ait mezar yazıtları (no. 2-11) tanıtılmaktadır. İ. S. 285-286 arasında tarihlenebilen miltaş kuzeye Klau-diopolis yönüne giden güzergâhın üzerinde bulunması açısından önemli olup, Pontus valisi Tryphonianus tarafından dikilmiştir. Ioulioupolis kenti Bizans nekropolünde yürütülen kazılar yeni yazıtlar ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasında sonradan yapıtaş olarak kullanılmış üç adet Roma Dönemi mezar yazıtı bulunmaktadır.

Yazıtların çevirileri şöyledir:

No. 1) *Dindar ve bahtiyar, yenilmez Augustus, İmparator Caesar, Gaius Valerius Diocletianus için, onun kutsî buyruğuna ve haşmetine bağlı kalarak şanlı Pontus eyaleti valisi Tryphonianus (bu miltaşını dikirtirdi).*

No. 2) *Antonius (bu mezar altarnı) 29 yıl yaşayan azatlı Khariton'un anısı vesilesiyle (dikti).*

No. 3) *... Apolaustos ve Claudia, pek değerli ebeveynleri Aemilius Apolaustos ve Aristainete'nin anısı vesilesiyle (diktiler).*

No. 4) *... kocası ve oğlu (?)... anısı vesilesiyle..*

No. 5) *Bakırcı Platon'a ve eşi Theodoros kızı Hygia'ya mahsus mezardır.*

No. 6) *Burada diyakoz Athenoklia yatmaktadır.*

No. 7) *Burada Masgaris yatmaktadır.*

No. 8) *Leon oğlu demarkhos Lykos'a ve onun meşru karısı Photine'ye mahsus mezardır.*

No. 9) *Burada papaz Eutykhios yatmaktadır.*

No. 10) *... Maria'nın oğlu papaz Paulos'un (mezarı).*

No. 11) *Ey Efendi, burada istirahat edenleri koru!*

No. 12) *Doros oğlu Menophilos'un ve onun karısı Dinis'in (mezarıdır).*

Anahtar sözcükler: Ioulioupolis; mil taşı; mezar yazıtları; Bizans nekropolü; Hacı Yolu; boyalı yazıtlar.

Fig. 14) No. 1, The Milestone

Fig. 15) No. 2, Grave altar of Chariton

Fig. 16) No. 3, Grave altar of Aemilius Apolaustos and Aristainete

Fig. 17) No. 4, Fragmentary grave altar

Fig. 18) No. 5, Grave stele of Platon

Fig. 19) No. 6, Grave stele of Athenoclia

Fig. 20) No. 7, Grave stone of Masgaris

Fig. 21) No. 10, Fragmentary grave stele

Fig. 22) No. 11, Painted inscription

Fig. 23) No. 12. General view

Fig. 24) No. 12. Detail from the inner side of the door

Fig. 25) No. 12. Red colour in the letters

Selda YENİ*

The Family of Lillis from Nikaia

Abstract: In this article one unpublished (no. 1) and two published (nos. 2-3) Greek inscriptions from the territory of Nikaia are presented and compared. Inscriptions no. 2-3 were published in INikaia by S. Şahin. The new inscription (no. 1) still remains in the field. All the inscriptions are grave monuments erected for the members of the family of Lillis. From the information provided by inscription no. 1 four new members Apellinarios (16), Gauros (17), Aristainetos (18) and Iulianos (19) can be assigned to the family.

Keywords: Bithynia; Nikaia; Grave Inscription; Lillis; Family.

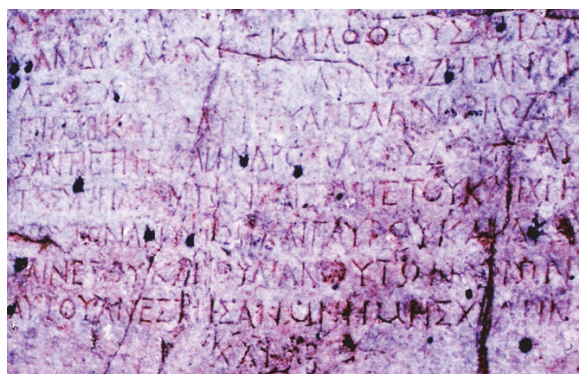
Lillis and his family are known from two inscriptions which have been published and are referred in this article (see below nos. 2-3). The unpublished inscription no. 1 was found in the old school yard in Küre, Söğüt, Bilecik in the territory of Nikaia. The published inscriptions nos. 2 and 3 were found in the abandoned Greek village of Akçaşehir, located between Bilecik and Söğüt. There is little distance between Akçaşehir and Küre, so this block of stone carrying inscription no. 1, was probably moved from Akçaşehir to Küre. In the investigation related below each family member who is mentioned in these inscriptions is given a number, to distinguish them in the translations and the family tree provided in Fig. 1.

No. 1. Epitaph of Apollonios and his son Apellinarios

Rectangular block of limestone. Find-Spot: Küre/Söğüt/Bilecik. Still in the old school yard in Küre, Söğüt, Bilecik. On the front a roughly carved rectangular frame, in which a Greek inscription of 9 lines is carved. Broken at left top. Letters are worn as the stone has been eroded over time.

H: 76 cm; W: 85 cm; D: 38 cm; L: 2,5 cm.

Ἀνδρόμαχος καὶ Ἀφφoῦς οἱ Λίλ-
 2 λeos ἀδελφῶ Ἀπολλωνίῳ ζήσαντι
 3 ἔτη μβ' καὶ υἱῶ αὐτοῦ Ἀπελλιναρίῳ ζή-
 4 σαντι ἔτη ε' καὶ Ἀνδρόμαχος ζῶν ἑαυ-
 5 τῶ συνπαρόντων Ἀρισταινέτου καὶ Χρή-
 6 στου τῶν ἀνεπιῶν καὶ Γαύρου καὶ Ἀρις-
 7 ταινέτου καὶ Ἰουλιανοῦ τῶν υἱῶν
 8 αὐτοῦ ἀνέστησαν μνήμης χάριν·
 χαῖρε.

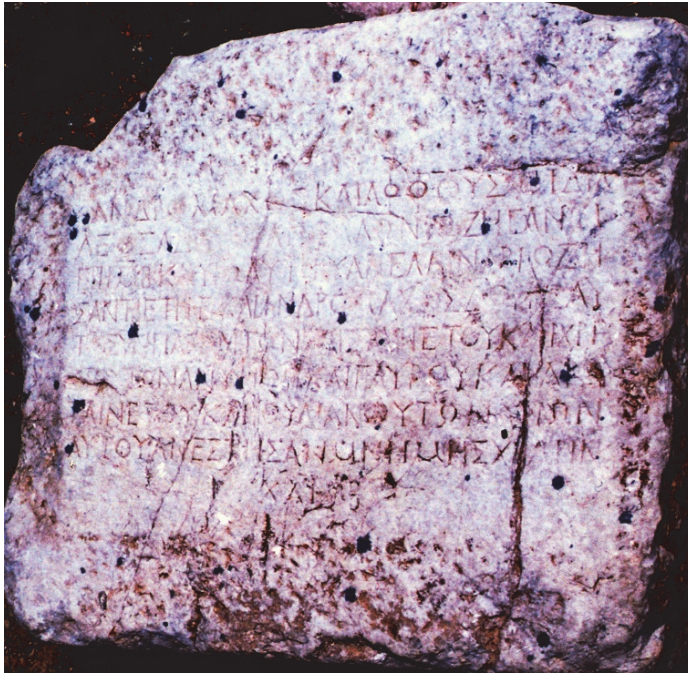

Andromachos (2) and Aphphous (3), sons of Lillis, for their brother Apollonios (4), lived for 42 years, and his son Apellinarios (16), lived for 5 years, Andromachos (2) for himself while he was still alive, with contributions from his nephews Aristainetos (11) and Chrestos (12), his sons Gauros

* Selda Yeni (MA), Akdeniz University, Faculty of Literature, Department of Ancient Languages and Cultures (selda.yeni@gmail.com).

I thank Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin, who permitted me to publish the inscription.

(17), *Aristainetos* (18) and *Iulianus* (19), set up in memory, farewell!

Date: The epitaph belonging to the family of Lillis has no certain date. However the inscription could be dated to before 212 A.D. because the family members have not taken the *gentilicum* of Aurelius/a.

L. 1: The name Ἀφροῦς is in inscriptions no. 2 and 3. This name has similar forms such as: Ἀφροῦς, Ἄφρος.¹

L. 1-2: Λίλλις, also in inscriptions nos. 2 and 3, is a masculine name of Thracian origin.² The female names Λιλλία and Λίλλα,³ are from Bithynia, having a similar etymology to the male name Λίλλις.

L. 3: The name Ἀπελλινάριος is attested only in Nikaia. This name is found in three inscriptions in addition to this inscription.⁴

L. 5-8: The formulation *συνπαρόντων δεινός καὶ δεινός κτλ.* is also known from an epitaph found in Göynük;⁵ compare no. 2, l. 5. For the name Γαῦρος s. Robert 1940, 127-131; Robert 1946, 139-141. Cf. also Uzunoğlu 2015, 408, no. 6.

This inscription indicates that Andromachos and Aphphous, sons of Lillis, for their brother Apollonios and his son Apellinarios and Andromachos for himself erected a grave monument.

2. Epitaph of Aristoteles and Memnon

Stele; Find-Spot: Akçaşehir/Bilecik.

Ed.: Mordtmann 1887, 182-183 no. 14; INikaia 1356.

Ἄνδρόμαχος καὶ Ἀφροῦς καὶ Ἀπολλ[λ]ώ-
 2 νιος οἱ Λίλλιος ἀνέστησαν ἀδε(λ)φο-
 ῖς Ἀριστοτέλη καὶ Μέμνονι καὶ τ-

¹ Detschew 1957, 20-21; Robert 1963, 154; Zgusta 1964, 78-79.

² Robert 1960, 374; Zgusta 1964, 271. For Thracian names in Bithynia s. Özlem Ayaçlar 2010, 521-525.

³ Perdrizet 1900, 302 no. 3 l. 2; IKlaudiou Polis 78; Detschew 1957, 276.

⁴ INikaia 1104, 1509, 1579.

⁵ INikaia 1288 l. 6-7.

- 4 αἷς γυναιξίν αὐτῶν Χρήσταις ^{vv(?)}
^{vv(?)} ΣΙΝΠΙΑΟΝΤΟΣ Ἀρισταινέτου
- 6 καὶ Χρήστου τῶν υἱέων
καὶ Ἀνδρομά(χ)ος τῆ ἑαυτοῦ
- 8 γυναικὶ Εἶαι μνήμης χάριν·
χαῖρε.

Andromachos (2), Aphphous (3) and Apollonios (4), sons of Lillis (1) set up (this monument) for their brothers Aristoteles (5) and Memnon (6) and their wives Chrestai (8-9), with contributions from their sons Aristainetos (11) and Chrestos (12), Andromachos (2) for his wife Eia (7) in memory, farewell!

L. 5: Mordtmann (1887, 182-183 no. 14) completes the letters ΣΙΝΠΙΑΟΝΤΟΣ in the fifth line of the anonymous copy of the inscription as σ[υ]ν[τελ]ο[ῦ]ντος. On the other hand, S. Şahin (INikaia 1356) considers this word could be completed as συνπά(ρ)οντος or συνπα(ρ)όντων. Consequently, taking the subjects into account, the participium must be written in the masculine genitive plural; as inscription no. 1, 1. 5 clearly points out.

3. Epitaph of Aphphous and His Daughter and Son

Marble Plaque; Find-Spot: Akçaşehir/Bilecik.

Ed.: INikaia 1401.

- Ἀφφοῦδι Λίλλεος ζήσαντι
- 2 [ἔ]τη ν' καὶ Ἰουλία (?) τῆ θυγατ[ρι]
ζησάση ἔτη ιζ' καὶ Ἀπολ-
- 4 λωνίωι τῷ υἱῷ ζήσαντι ἔ[τη —]
καὶ Ἀρισταίνετος Ἀριστοτέλου
- 6 καὶ Χρήστος Μέμνονος καὶ
Ἀνδρομάχου καὶ Ἀπολλω-
- 8 νίου καὶ ΠΟΝΟΘΙ καὶ Ἀφφοῦ[ς]
υἱὸς αὐτοῦ καὶ Χρήστη Πο-
- 10 σειδωνίου ἢ σύμβιος αὐτοῦ
μνήμης χάριν· χαῖρε.

For Aphphous (3), son of Lillis (1), lived for 50 years, and his daughter Iulia (13), lived for 17 and his son Apollonios (14), lived for - , his wife Chreste (10), daughter of Poseidonios set up with Aristainetos (11), son of Aristoteles (5) and Chrestos (12), son of Memnon (6), Andromachos (2) and Apollonios (4) and - - - - in memory, farewell!

The stemma of the family in accord with the inscriptions already published (Nos. 2-3) can be extended with the four new people mentioned in the new inscription above (no. 1). Amongst these, Apellinarios (16) is son of Apollonios (4), the other three people [Gauros (17), Aristainetos (18) and Iulianus (19)] are the sons of Andromachos (2).⁶ From this new data, the stemma of the family is as follows in Fig. 1.

⁶ Nevertheless with οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, mentioned after Gauros, Aristainetos and Iulianus, the intended person is maybe the dead Apollonios, but it is more likely that the father of the three children is Andromachos, whose name is read in the fourth line.

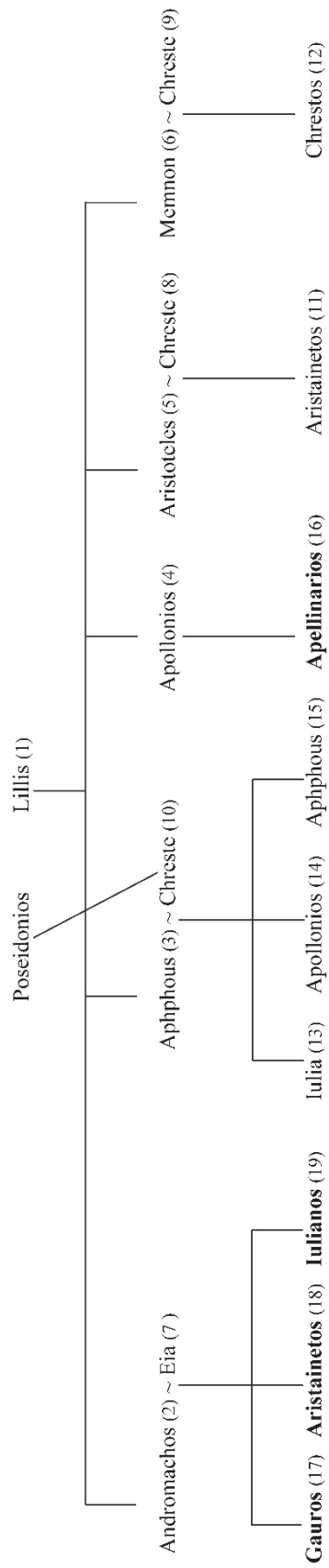

Fig. 1) *The Family of Lillis from Nikaia*

Abbreviated Literature

- Detschew 1957 D. Detschew, Die thrakischen Spracheste, Vienna 1957.
- Mordtmann 1887 J. H. Mordtmann, Inschriften aus Bithynien, MDAI 12, 1887, 168-183.
- Özlem Aytaçlar 2010 P. Özlem Aytaçlar, An Onomastic Survey of the Indigenous Population of North-Western Asia Minor, in: R. W. V. Catling – F. Marchand (edd.), Onomatologos: Studies in Greek Personal Names presented to Elaine Matthews, Oxford 2010, 506-529.
- Perdrizet 1900 P. Perdrizet, Inscriptions de Philippes: Les Rosalies, BCH 24, 1900, 299-323.
- Robert 1940 L. Robert, Hellenica I: Recueil d'épigraphie de numismatique et d'antiquités grecques, Paris 1940.
- Robert 1946 L. Robert, Hellenica II: Recueil d'épigraphie de numismatique et d'antiquités grecques, Paris 1946.
- Robert 1960 L. Robert, Hellenica XI-XII: Recueil d'épigraphie de numismatique et d'antiquités grecques, Paris 1960.
- Robert 1963 L. Robert, Noms indigènes dans l'Asie-Mineure gréco-romaine, Paris 1963.
- Uzunoğlu 2015 H. Uzunoğlu, Bursa Müzesi'nden Ölü Ziyafeti Sahneli Yeni Mezar Stelleri, Olba 23, 2015, 397-415.
- Zgusta 1964 L. Zgusta, Keinasiatische Personennamen, Prag 1964.

Özet

Nikaia'dan Lillis'in Ailesi

Bu makalede biri yeni (no. 1) ikisi yayımlı (no. 2-3) olmak üzere Lillis ailesine ait üç mezar yazıtı tanıtılmaktadır. Bu mezar yazıtları Nikaia teritoryumunda ele geçmiştir. Aileye ait önceden bilinen iki yazıt (no. 2-3) S. Şahin tarafından (INikaia) ele alınmış ve bir soy ağacı oluşturulmuştur. Yeni yazıtta (no. 1) Lillis'in oğulları Andromakhos ve Aphphous'un kardeşleri Apollonios ve onun oğlu Apellinarios için ve aynı zamanda Andromakhos'un kendisi için bir mezar anıtı yaptırdığından söz edilmektedir. Bu yazıtın diğer iki yazıttan (no. 2-3) bilinen aile üyelerinin dışında dört yeni üyeden söz etmesi aileye ait soy ağacının genişletilmesine olanak sağlamaktadır.

Yazıtların çevirileri şöyledir:

No. 1: *Lillis'in (1) oğulları Andromakhos (2) ve Aphphous (3) kardeşleri 42 yıl yaşayan Apollonios (4) ve onun oğlu 5 yıl yaşayan Apellinarios (16) için, Andromakhos (2) henüz hayattayken kendisi için anıları vesilesiyle ve yeğenleri Aristainetos (11) ve Khrestos (12), oğulları Gauros (17), Aristainetos (18) ve Iulianos'un (19) katkıları ile yaptırıldılar. Sağlıcakla!*

No. 2: *Lillis'in (1) oğulları Andromakhos (2), Aphphous (3) ve Apollonios (4) (mezar anıtını) kardeşleri Aristoteles (5) ve Memnon'un (6) ve onların eşleri Khreste'lerin (8-9) anısına, oğulları Aristainetos (11) ve Khrestos'un (12) yardımlarıyla, ve Andromakhos (2) kendi eşi Eia'nın (7) anısına yaptırıldılar. Sağlıcakla!*

No. 3: *Lillis (1) oğlu 50 yıl yaşayan Aphphous'un (3) ve kızı 17 yıl yaşayan Iulia'nın (13) ve --- yıl yaşayan oğlu Apollonios'un (14) anılarına Aristoteles (5) oğlu Aristainetos (11) ve Memnon (6) oğlu Khrestos (12), Andromakhos (2) ve Apollonios (4) ve ---- ile birlikte, kendi oğlu Aphphous (15) ve kendi hayat arkadaşı, Poseidonios'un kızı Khreste (10) (yaptırıldılar). Sağlıcakla!*

Anahtar Sözcükler: Bithynia; Nikaia; Mezar Yazıtı; Lillis; Aile.

N. Eda AKYÜREK ŞAHİN*

Bilecik'ten Bir Grup Zeus Büstü ve Zeus Bronton

Dedicated to the memory of my husband Sencer Şahin

Abstract: In the museums of Bursa, Bilecik, İstanbul, Eskişehir, Söğüt and İznik are a group of busts of Zeus in a local style, all without inscriptions and resembling each other in terms of typology and style. They were found mostly in the province of Bilecik and within its territory according to the information provided by the inventory records. Apart from no. 10, all of the busts of Zeus are depicted in a variety of sizes nude. The *anastole* employed in the depiction of the hair over the forehead is a major characteristic of these busts, which carry a crown behind the head and are depicted with a sharp symmetry and stylization. The iconography of Sarapis must have had an impact upon the treatment of the busts in some way. They probably functioned as votive offerings. In my opinion, the dowel holes seen at the bottom of the busts indicate that they were once located on the upper parts of large dedicatory altars (see p. 134). In the article, it is argued that these uninscribed busts stood on the inscribed altars and the gods depicted on the busts must have been identified from the inscriptions. The busts were possibly for Zeus Bronton, the main deity of Bilecik and its surroundings. Many Zeus Bronton dedications are known from the same find-spots. Bilecik and its territory is in the border region between northwest Phrygia and Bithynia. Phrygia had a deep influence on the neighboring regions in many respects. I think that the phenomenon of the depiction of Zeus as a bust in Bilecik spread from the region of northwest Phrygia, given that the dedication of busts of Zeus was not common in Bithynia. The altars dedicated to Zeus Bronton, together with their busts would have stood within the temples or sacred precincts (possibly in the open air). It is possible to date these busts from Bilecik to between the end of the 2nd century and the first half of the 3rd century A.D.

Keywords: Busts of Zeus; Zeus Bronton; Zeus Agathios; Sarapis; anastole; Reliefbüste; Bilecik.

* Prof. Dr. N. Eda Akyürek Şahin, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, TR-07058 Kampus, Antalya (edasahin@akdeniz.edu.tr).

Bursa, Bilecik, İstanbul, Eskişehir, Söğüt ve İznik müzelerinde uzun yıllar yürüttüğüm epigrafik ve arkeolojik çalışmalarda bana izin veren T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkililerine teşekkürlerimi sunuyorum. Adı geçen bütün müzelerdeki çalışmalarımın destek ve yardımlarını gördüğüm müze müdürleri, Bursa Müzesi'nden sayın Öcal Özener ve sayın Enver Sağır'a; Bilecik Müzesi'nden sayın Aytekin Topuz ve sayın Özge Şenözdemir'e; İstanbul Müzesi'nden sayın Alpay Pasinli'ye; Eskişehir Müzesi'nden sayın rahmetli M. Dursun Çağlar'a, sayın Kıymet Tuna'ya; Söğüt Müzesi'nden sayın Halil İbrahim Kara'ya; İznik Müzesi'nden sayın Taylan Sevil'e, sayın Gülşin Özyazıcı'ya teşekkür ederim. Müze çalışmalarım sırasında benden hiçbir yardımı esirgemeyen fedakâr müze uzmanı ve arkeolog dostlar Bursa Müzesi'nden sayın Koncağül Hançer, sayın Funda Ünal, sayın Gökçen Şeker Ovacık ve sayın Ebru Dumlupınar'a; İstanbul Müzesi'nden sayın Hatice Kalkan ve sayın Şehrazat Karagöz'e; Bilecik Müzesi'nden sayın Tuba Konuk ve sayın Abdurrahman Aktaş'a; Eskişehir Müzesi'nden sayın Fuat Özçatal, sayın Gülşüm Baykal ve sayın Zeki Bürkük'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu makalede tanıtılan büstler Almanya - Münster Vestfalya Wilhelm Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde rahmetli Prof. Dr. Hans Wiegartz'ın danışmanlığında ve aynı üniversitenin Eskiçağ Tarihi Bölümü'nden Prof. Dr. Elmar Schwertheim'in da denetiminde ikonografi ağırlıklı bir Yüksek Lisans tezi olarak çalışılmıştır: N. E. Akyürek, Zeus Bronton. Die bildliche Repräsentation des großen Bauerngottes Phrygiens, Münster 1996. Bu tez konusu bana, uzun yıllar Bithynia Bölgesi'nde epigrafik çalışmalar yapan ve bölge yazıtlarında belgelenen kültleri çok iyi tanıyan rahmetli eşim Prof. Dr. Sencer Şahin tarafından önerilmişti. Adı geçen bütün bilim insanlarına destekleri nedeniyle teşekkürü borç bilirim. Bu makale Yüksek Lisans tezimin sonuçlarını özetleyerek bilim dünyasına sunan bir çalışmadır. Makaledeki birkaç Zeus büstü (no. 12; 13; 15-16; 27-31) sonradan buldukları için tez çalışmamızda yoktur.

Eskiçağ'da Phrygia Bölgesi'nin kuzeybatı¹ kesimi ile Bithynia Bölgesi'nin güney/güneybatı² kesimi arasında sınır oluşturan bölgeyi günümüzde aşağı yukarı bugünkü Bilecik ili ve teritoryumu karşılamaktadır. Bu nedenle bu yöre her iki bölgenin de kültürel etkilerini taşımaktadır. Söz konusu bu bölge Eskiçağ incelemeleri açısından birkaç epigrafik çalışma dışında fazla araştırılmış bir yer değildir.³ Eskiçağ'da Nikaia kentinin teritoryumu içinde kalan Bilecik bölgesinden günümüze çeşitli arkeolojik ve epigrafik eserler ulaşmıştır.⁴ Şimdi olduğu gibi Eskiçağ'da da kırsal özellik gösteren bu bölgede ele geçen eserlerin araştırılması Phrygia ve Bithynia gibi iki büyük kültür bölgesi arasındaki kültürel geçişleri gözlemlemek açısından ilginç sonuçlar verebilmektedir. Bu bağlamda, bu makalede, söz konusu sınır bölgesinde bulunmuş ve olasılıkla adak olarak işlev görmüş ve birbirlerine stil açısından çok benzeyen bir grup yazıt-sız Zeus büstü hem ikonografik, hem de kült açısından incelenip yorumlanırken, aynı buluntu bölgesinde ele geçmiş konu ile ilgili yazıtlara da başvurulmaktadır. Bu büst adakları Phrygia Bölge'sinin kendisine komşu bölgeleri kültürel açıdan etkilediğinin somut kanıtlarından birisidir.

Söz konusu büstler Bursa, Bilecik, İstanbul, Eskişehir, Söğüt ve İznik müzelerinde (bkz. aş. katalog) bulunmaktadır.⁵ Birkaçı dışında bu eserler yayımlanmamıştır.⁶ Otuzdan fazla sayıdaki büstlerin büyük çoğunluğu Bursa ve Bilecik müzelerinde korunmaktadır. Esasen Bursa Müzesi'ndeki büstlerden bir kısmı, Bilecik'te yakın zamanda bir arkeoloji müzesinin⁷ kurulmasıyla bu müzeye devredilmiştir. Ayrıca, Bursa

¹ Phrygia'nın kuzeybatısı (bundan böyle makalede 'Kuzeybatı Phrygia' olarak geçecektir) ile kastedilen aşağı yukarı bugünkü Eskişehir, Afyon ve Kütahya illerine ait bölgedir. Phrygia'nın sınırları konusunda bkz. Waelkens 1986, 42-44; TIB 7, 47-51 ve Lochman 2003, 18-19.

² Bithynia'nın bu bölgesi Hellenistik Devir'den kalma administratif anlamdaki adlandırma ile 'Phrygia Epiktetos' Bölgesi'nin de bir kısmıdır. Strabon'a göre Dorylaion, Kotieion, Nakoleia ve Kadoi gibi kentler Phrygia Epiktetos Bölgesi'nin içindeydiler, bkz. Strab., XII 8. 12. Phrygia Epiktetos ve sınırları hakkında genel olarak bkz. Şahin 1986a; Şahin 1986b; Waelkens 1986.

³ Bölgede yapılmış olan epigrafik araştırmalar için genel olarak bkz. Şahin 1978; INikaia II 1; INikaia II 2; Şahin 1986a; Şahin 1986b. Daha eski yayınlar Nikaia korpusunda verildiği için burada sıralanmamıştır. Bölgedeki yazıt-sız dönemlere ait çalışmalara bu makalede değinilmemiştir.

⁴ Bilecik ilinin güney ve güneydoğu bölgelerinin Eskiçağ'da Dorylaion veya Nikaia kentlerinden hangisinin teritoryumuna girdiği konusu bilim dünyasında tartışılmıştır, bkz. Frei 1983, 54; Şahin 1986a, 140 dn. 55.

⁵ Büstlerin tarafımdan çalışıldığı yüksek lisans tezi için genel olarak bkz. Akyürek 1996. Türkiye müzelerinin birçoğunda üç boyutlu (= kabartma tarzında olmayan) Zeus büstleri bulunmaktadır. Örn. Antalya, Burdur, Ankara, Muğla, İstanbul, Bolu müzelerinde yerel tarzda işlenmiş birçok Zeus büstü vardır. Bunlardan bazılarına yayınlarda değinilmiştir, örn. Burdur Müzesi'ndeki eserler için bkz. Karakaya 2007, lev. 281-283 res. 104 (yazıtlı) ve 107-111; Bolu Müzesi için Adak – Akyürek Şahin – Güneş 2008, 85-86, no. 11 (yazıtlı); Ankara Müzesi için Robert, Hell. 9, 67-69 lev. 9, 1-2 (yazıtlı). Haspels 1971, 168 dn. 22 lev. 288-290'da (Avdan/Eskişehir buluntusu) bir büste ait olabilecek kırık bir Zeus başından söz edilmektedir. Ancak, Antalya Müzesi'ndekiler ile diğer birçok müzedeki büstler henüz yayımlanmamıştır. Küçük Asya'da ele geçmiş olan Zeus büstleri Anadolu'daki bölgesel ayrımlar dikkate alınarak (genel Zeus ikonografisi kapsamında) ikonografi, tipoloji, stil ve kült açısından henüz topluca değerlendirilmemiştir.

⁶ Büstlerin büyük çoğunluğu daha önce yayımlanmamış olsa da, yayımlı olan birkaç eser aracılığıyla varlıkları bilim dünyasında uzun süredir bilinmektedir ve çeşitli yayınlarda bu büstlerden söz edilmiştir. Yayınlarda büstlerin bazıları daha ayrıntılı incelenirken bazıları ise sadece anılmaktadır: (Burada katalogda no. 1 için) Ferri 1932, 238-240 fig. 1-3; Giuliano 1978, lev. 68. Bu büstten Haspels 1971, 168 dn. 24'de söz edilmektedir; (no. 5 için) Giuliano 1978, lev. 67; (no. 8 için) Ferri 1932, 239-241, fig. 4. Bu büstten de Haspels 1971, 168 dn. 24'de söz edilmektedir; (no. 22 için) Asgari – Madra – Soysal 1983, 121 no. B 329 (bkz. aş. res. 4); Cremer 1987, 123 fig. 2 (bkz. aş. çiz. 2); Vollkommer 1997, 376, 3 a) 20. Bu büstten Lochman 2003, 89 dn. 177'de söz edilmektedir; (no. 23 için) Asgari – Madra – Soysal 1983, 121 no. B 330. Ayrıca, şu yayınlarda da bu büstlerin varlığından genel olarak söz edilmektedir: MAMA V, xlii; Cook 1940, 1160; Haspels 1971, 168 dn. 24.

⁷ Bilecik Müzesi resmi olarak 2010 yılında kurulmuştur, ancak kuruluş çalışmalarına çok daha önce başlanmıştır. Müze koleksiyonu daha çok çevreden toplanan yazıtlardan oluşmaktadır. Henüz 2005 yılında bugün müzede olan pek çok yazıt kayıt altına alınmış durumda idi. Bilecik ili ve çevresinde ele geçmiş olan yazıtların çoğunluğu Nikaia antik kentinin teritoryumuna aittir. Bilecik Müzesi oluşturulurken çevreden toplanan yazıtlar, müze yetkililerinin isteği üzerine 2005 yılından itibaren tarafımdan okunup Türkçe'ye çevrilmeye başlanmıştır ve korpus şeklindeki bir yayım için değerlendirilmektedir. Ayrıca, müzeye yeni gelen yazıtlar her sene tarafımızdan kayıt altına alınmaktadır. Müzede bulunan

Müzesi'ne bağlı bir koleksiyonerde⁸ bulunan iki büst de (no. 15-16) bu çalışmaya alınmıştır. Müzelerin envanter defterlerinde büstlerin buluntu yerleriyle ilgili kısımlara bakıldığında, eserlerin çoğunlukla Bilecik iline ait köylerde ve birkaçının da Bursa'nın doğusunda⁹, Bilecik ile sınır oluşturduğu bölgede bulunmuş olduğu dikkati çekmektedir (bkz. harita). Buluntu yeri bilinmeyen büstlerin de Bilecik kökenli olduğu düşünülebilir.

Büstlerin Tanımı ve İkonografik Özellikleri

Büstlerin üzerinde yazıt yoktur ve bu nedenle aslında kimi betimledikleri bilinmemektedir. Ancak bu tasvirlerin her koşulda bir tanrıyı betimledikleri de açıktır. Çünkü uzun, dalgalı ve gür saçlar ile büyük ve dolgun sakal Eskiçağ tanrı ikonografisinde, özellikle de Yunan erkek tanrı betimlerinde sık karşılaştığımız bir durumdur ve genellikle Zeus, Poseidon, Sarapis gibi tanrıların bu şekilde betimlendiği bilinmektedir. Gür ve dalgalı saç ve sakal dışında heybetli betimleniş ve çıplaklık unsuru da karşımızdakinin tanrı olduğunu ilk bakışta hissettirmektedir. Bu yazının konusu olan büstlerin Zeus'u betimledikleri ise neredeyse kesindir. Çünkü, eserlerin Zeus'un bilinen ikonografik özelliklerini göstermesinin yanı sıra, büstlerin bulunduğu bölgede Zeus tapınımı yazıtların da belgelediği gibi yaygındır. Bundan başka, stil olarak aynı tarzda olmasa da, aynı bölge ile yakın bölgelerde bulunmuş bazı yazıtlı büstlerin Zeus'a sunulmuş olması bu yöndeki düşüncemizi desteklemektedir. Yörede birçok farklı *epitheton*¹⁰ ile tapınım gören Zeus en çok 'Bronton' yan ismi ile karşımıza çıkmaktadır. Bölgede bu tanrıya adanmış sayısız adak taşı bulunmuştur¹¹ (aş. bkz.).

Zeus büstleri çeşitli boylarda ve göğüs hizasında işlenmiştir. Büstlerin birçoğunun alt kısımları ya göğsün alt kısmında ya da göğüs hizasında bitmektedir. Bazılarının alt kısmı ise göğüs hizasının üst kısmında kesilmiştir. Büstler genel olarak, insandan büyük boyutta, farklı boylarda ve ön cepheye odaklanmış olarak yontulmuştur. Arka cepheler ya hiç işlenmemiş ya da çok az işlenmiştir. Eserlerin bir kısmı tam, bir kısmı da yarım ya da sadece baş şeklinde günümüze gelebilmiştir. Bu büstlerin en göze çarpan özelliklerinden birisi de kalınlıklarının normal büstlerden daha az olmasıdır. Eserlerin yapıldıkları malzeme ise farklı kalitedeki mermerdir. Birkaç eser dışında büstler son derece kötü durumda olup yüzeyleri çok yıpranmış ve ayrıntılar neredeyse kaybolmuştur. Bir büst dışında (bkz. aş. no. 10) hepsi çıplak betimlenmiştir.

Büstlerin hemen hepsinde omuzlar dar ve yuvarlaktır. Neredeyse hepsinin boyunları son derece kalın işlenmiştir ve birçoğunda boynun gövdeden ayrıldığı kısım yuvarlak ve keskin bir çizgi ile belirginleştirilmiştir. Bazı büstlerde boynun orta kısmında, büyük üçgen biçimli hafif bir çukurluk (no. 1, 9, 14, 15) bulunmaktadır. Bu kısım boyun çukurunun stilize edilmiş biçimidir. Bazı büstlerde ise boynun ortasında sadece dik bir çizgi görülmektedir (no. 22). Birkaç büstte meme uçları betimlenmiştir (no. 1,

birkaç yazıtla ilgili yayıncımız için bkz. Akyürek Şahin 2012b, 345-382; Akyürek Şahin 2012c, 153-160; Akyürek Şahin 2012a, 92-100.

⁸ Koleksiyoner sayın Kamil Işık'a bu iki büstü çalışmaya izin verdiği için teşekkürlerimi sunarım. Bu iki büstten haberdar olmamı sağladığı için Bursa Müzesi'nin önceki müdürü sayın Enver Sağır'a da içten teşekkür ediyorum. Bu makalede incelenenlere benzeyen başka bir mermer büst önceden bu koleksiyonda olup Koç Müzesi tarafından satın alınmıştır. Şimdi İstanbul'da adı geçen müzede sergilenen eserin eski koleksiyon env. numarası 12'dir. Buluntu yeri bilinmeyen büstün ölçüleri şöyledir: yük.: 46 cm; gen.: 35 cm; kal.: 18 cm.

⁹ Müze envanter defterlerindeki buluntu yerleriyle ilgili bilgiler her zaman doğru olmamaktadır. Bu nedenle bu büstlerin de buluntu yerinin Bilecik ili olması olasılık dahilindedir.

¹⁰ Bilecik ve teritoryumunda belgelenen bazı Zeus *epitheton*'ları için bkz. Agathios (bkz. ayrıca aş. dn. 35); Lidaios (INikaia I, 34); Astrapaios (INikaia II 1, 702); Aretarkhos (INikaia II 1, 1076); Dimenenos (INikaia II 1, 1110); Epouranios (INikaia II 1, 1114); Okkonenos (INikaia II 1, 1119); Pantokrator (INikaia II 1, 1121; INikaia II 2, 1512); Sabazios (INikaia II 1, 1127); Sebastos (INikaia II 1, 1129); Syngenikos (INikaia II 1, 1130); Soter (INikaia II 1, 1131); Bennios (INikaia II 2, 1503); Olympios (INikaia II 2, 1505); Pappos? (INikaia II 2, 1513); Pithe- (INikaia II 1, 1125). Ayrıca bugün Bilecik ve Söğüt müzelerinde bulunan ve tarafımızdan ilk kez yayımlanacak olan bazı adak yazıtlarında Zeus için şu *epitheton*'lar da belgelenmektedir: Kronios, Soter, Agathios Pithios, Pithios, Eidikenes.

¹¹ Bu yazıtlar tarafımdan bir araya getirilip incelenmiştir. Konu ile ilgili genel olarak bkz. Akyürek Şahin 2012b.

4, 22). Meme uçları ufak çemberler biçiminde olup bazıları ise hafif kabarıktır. Bazı büstlerin sol omuzlarında yuvarlak ve şişkin bir nesnenin kabartma olarak betimlendiği görülmektedir. Bu, tanrının giydiği *himation*'un omzundan sarkan son derece stilize edilmiş kısmıdır. Bu ayrıntı, klasik Zeus ikonografisinin de ayrılmaz bir parçasıdır.¹² Başka tanrılarda da, özellikle de Sarapis betimlerinde *himation*'un bu kıvrımı sık betimlenmektedir.¹³

Tüm büstlerin başları genellikle büyüktür ve oval ya da köşeli kesilmiştir. Başlar yoğun bir saç ve sakal kütlesiyle donatılmıştır. Yüz genellikle simetrik saç dalgalarıyla çevrelenmiştir. Saçlar birbirine paralel ince çizgilerle ve omuzlara kadar uzanır biçimde verilmiştir. Büstlerin önemli bir özelliği de alnın üzerindeki stilize edilmiş *anastole* (ἀναστόλη)'dir. Bir büst hariç büstlerin çoğunluğunda, alın saçları ortadan ikiye ayrılarak önce yükselmekte, sonra da sağa ve sola kıvrılarak büyük ve geniş dalgalar oluşturmaktadır. Alın saçlarının bu şekilde betimlenmesi Bilecik'te bulunan Zeus büstleri için çok tipiktir (aşağıdaki alın saçlarını gösteren fotoğraflara bakınız). Hatta bazen, bazı büstlerde birinci sıra *anastole*'nin üzerinde ikinci bir sıra *anastole* işlendiği görülmektedir. Bir büste ise üç *anastole* üst üste durur biçimdedir (no. 6). Ancak tek sıra *anastole* daha yaygındır. Bir tek büste (no. 14), alındaki saçlar S şeklindeki lüleler biçiminde alnın üzerine düşmektedir.¹⁴ Bazı büstlerin alın saçları ya kırıktır ya da belirlemeyecek biçimde zarar görmüştür. Bunlarda da alın saçlarının *anastole* biçiminde betimlendiği düşünülebilir. Büstlerin çoğunda saçlar sadece ön cephede işlenmiştir. Bu nedenle yüzü ters U biçiminde sarkan bir görüntü vermektedir. Sadece birkaçında saçlar arkada omuzlara kadar betimlenmiştir.

Zeus'un sakalı büyük, dolgun ve yanak atlarından başlar biçimde işlenmiştir. Birkaç büste ince ve hilal biçimli sakal görülmektedir (örn. no. 10, 19, 29). Sakallar genelde iki ya da üç sıra üst üste betimlenmiş iri buklelerden oluşmaktadır. Dudakların alt kısmında, çene üzerinde genellikle iki iri bukle bulunmakta ve bunlar birbirlerine ters yönlerde kıvrılmaktadır. Bıyıklar genellikle yay biçimli ve kalın işlenmiştir ve bıyık tüyleri birbirine paralel, dikine çizgilerle betimlenmiştir. Aşağı sarkan bıyık uçlarının bazen ters yönler kıvrıldığı görülmektedir.

Gözler çoğunlukla iri ve badem biçimlidir ve bazıları da öne çıkık işlenmiştir. Bazı gözlerde, ortaları matkapla hafif delinmiş göz bebekleri belirtilmiştir. Göz kapakları genellikle kalın olarak işlenmiştir. Kaşlar ise çoğunlukla yay biçiminde ya da kalın ve keskin köşeli şekilde verilmiştir. Burunlar genelde büyük ve köşelidir. Ağızlar ise burunlara oranla küçük, kapalı ve çoğunlukla çizgi biçimindedir. Sadece alt dudak belirtilmiştir. Yüzlerde son derece donuk bir ifade vardır. Eserlerin Eskiçağ'da boyalı şekilleriyle daha canlı bir ifade taşıdığı düşünülebilir.

Büstler açıkça ön cepheye odaklı işlenmiştir. Arka cepheler genellikle kabaca düzeltilmiş olup ya çok az ya da hiç işlenmemiştir. Büstlerin birçoğunda başın arka kısmına oturtulmuş, önden görülmeyen, sade veya örgü biçiminde veya defne yaprağından oluşturulmuş stilize bir taç işlenmiştir. Bu taç alt kısmında genelde bazen basit biçimde bazen de fiyonk şeklinde düğümlenmiştir. Birçok büste tacın iç kısmında saçların betimlenmemiş olması dikkati çekmektedir. Bu biçimiyle Zeus'un başının arkasında sanki bir taç değil de takke benzeri bir şapka duruyor izlenimi edinilmektedir. Taçların iç kısımlarında saçların belirtildiği durumlarda da burada genellikle kaba bir işçilik olup ayrıntılar verilmemiştir. Arka cephelerde çeşitli biçimlerdeki taç motifine rağmen özenli bir işçilik yoktur.

Daha önce de belirtildiği gibi büstlerden sadece bir tanesi (no. 10) giyimli betimlenmiştir. Giysi, bir *himation*'a benzemektedir. Göğüs hizasında giysi kıvrımından çıkarılmış ve göğüse dayanmış sağ el bu düşünceyi desteklemektedir. Giysinin ince kıvrımları vardır ve boyun kısmı keskin çizgiyle belirginleştirilmiştir. *Himation*'un kıvrımından çıkarılmış olan el büste göre küçük işlenmiş olup baş ve işaret parmaklarıyla bir buğday başağı tutmaktadır. Bu ayrıntı burada tanıtılan büstlerin ikonografisinde tekil kalmaktadır. Ayrıca bu büste kulaklar da işlenmiş olup bu ayrıntı da tektir. Bu büst Kuzeybatı Phry-

¹² Krş. Hülsen 1967, lev. 35 ve 41; Cook 1925, lev. 32, 1-2; 751 fig. 690; 755 fig. 697 lev. 34.

¹³ Krş. Hornbostel 1973, lev. 53 fig. 104 ve lev. 71 fig. 128; Smith 1904, no. 1531.

¹⁴ Oldukça büyük olan bu eser bugün Bursa Müzesi'nin girişinde, dışarıda durmaktadır.

gia'daki Zeus ikonografisine (bkz. çiz. 1) yakın işlenmiştir. Elinde tuttuğu buğday başağı Tanrı'nın bereket veren yönünü simgelemektedir.

Büstlerin bazı ayrıntılarında keskin bir simetri göze çarpmaktadır. Neredeyse her bir saç ya da sakal lülesi simetrisinde başka bir lüleyle eşleşmektedir. Alın üzerindeki *anastole* biçiminde taranmış saç dalgalarında saçlar ortadan simetrik biçimde ikiye ayrılmış ve yanlara taranmıştır. Bazı büstlerdeki ikinci sıra *anastole*'de de aynı simetri gözlemlenmektedir. Sakal bukleleri de yine her iki yanakta simetrik bukleler biçiminde işlenmiştir. 2. veya 3. bukle sıralarında bile bu durum vardır. Badem biçimli gözler zaman zaman yüzde eğri dursa da onlarda da genel bir simetri gözlemlenmektedir.

Bu büstlerdeki başka tipik bir özellik ise stilize etme/üslûplaştırmadır. Özellikle saç ve sakal buklelerinde bu durum görülmektedir. Büstlerin tamamında sanatsal anlamda basitleştirme göze çarpmaktadır. Örneğin saç lüleleri kalın çizgilerle verilmiştir; başın arkasındaki taç çok basitleştirilmiş, bazen neredeyse sadece bir çember biçiminde tasvir edilmiştir. Boyundaki çukur basit bir üçgen biçiminde, meme uçları ise küçük çemberler şeklinde işlenmiştir. Sol omuz üzerine atılmış duran manto parçasındaki üslûplaştırma çok daha belirgindir. Parçanın kıvrımları U şekilli olup iç içe geçmiş basit çizgilerden oluşmuştur ve bazıları oldukça şişkin betimlenmiştir. Bu giysi parçası çeşitli büyüklüklerde işlenmiş olup gerekçi betimlenmemiştir, derinliği yoktur. Arka cephelerde *himation*'dan herhangi bir iz yoktur.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, büstlerin Eskiçağ'da boyalı olduğu düşünülmelidir. Ancak hiçbirinin üzerinde boya izi kalmamıştır. Bu durum belki de eserlerin kapalı/korunaklı bir yerde değil de, daha çok hava şartlarına açık bir yerde duruyor olduklarına işaret ediyor olabilir. Bu büstlerde dikkati çeken başka bir nokta ise, eserlerin altında dört köşe oyukların bulunmasıdır. Bunlar dübel delikleri olup zamanında büstlerin bir yere oturtulduklarını (aş. bkz.) göstermektedir.

Buluntu Yerlerinin Topoğrafyası Hakkında

Müzelerin envanter kayıtlarında büstlerin buluntu yerleri olarak çoğunlukla Bilecik ili ve teritoryumunun söz konusu olduğunu belirtmiştik. Bugüne kadar bölgede yapılan araştırmalar Bilecik ilinin kendisinin antik bir yer olmadığını işaret etmektedir.¹⁵ Şehrin merkezinden herhangi bir buluntu bilinmemektedir. Ancak, kentin ilçe ve köylerinde sayısız antik eser gün yüzüne çıkmıştır¹⁶ (bkz. harita).

Katalogumuzda yer alan büstlerin buluntu yerleri müzelerin envanter defterlerindeki bilgilere göre şöyledir: no. 2: Pazaryeri/Bilecik; no. 4: Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; no. 5: Yenice Müslüm Köyü (Küçük Yenice)/İnegöl/Bursa; no. 6: Bilecik; no. 9: Pazaryeri/Bilecik; no. 10: Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; no. 11: Sekeri Köyü (Yazılı)/Yenişehir/Bursa; no. 14: Bilecik; no. 16: İncirli köyü/Yenişehir/Bursa; no. 17: Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; no. 18: Bilecik; no. 19: Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; no. 20: Gökçesu Köyü/Yenişehir/Bursa; no. 21: Bilecik?; no. 22: Karaköy/Pazaryeri/Bilecik; no. 24: Bandırma?; no. 26: Ahmetler Köyü/Pazaryeri/Bilecik; no. 27: Bilecik; no. 29: Bilecik; no. 30: Küplü/ Söğüt/Bilecik; no. 31: Söğüt/Bilecik. Katalogdaki diğer büstlerin buluntu yerleri ise envanter defterlerinde 'bilinmiyor' şeklinde verilmiştir.

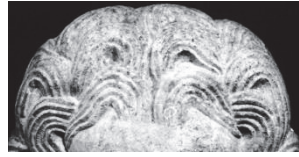
Zeus büstlerinin ağırlıklı olarak Pazaryeri (eski adı Pazarcık) ilçesi ve çevresindeki köylerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bunlar örn. Küçükemal, Ahmetler, Karaköy, Küplü gibi köylerdir. Bu köyler Sakarya'nın bir yan kolu olan Karasu çevresinde yer almaktadır. Ayrıca, Yenişehir yakınındaki Gökçesu ve Sekeri köylerinde de birer büst bulunmuştur. İnegöl yakınındaki Yenice Müslüm köyünde bir büst ele geçmiştir. Yenişehir ve İnegöl ilçeleri Sakarya'nın başka bir yan kolu olan Göçesu yakınında yer almaktadır ve Bursa iline aittir (ancak krş. dn. 9). Bu bölge de Antik Dönem'de kültürel olarak Phrygia Epiktetos'un içine girmektedir ve Bilecik bölgesi ile kültürel olarak özdeşdir.

¹⁵ Bkz. INikaia II 1, 79 (IV Karasu Vadisi).

¹⁶ Bkz. İznik/Nikaia yazıt korpusları: INikaia I; INikaia II 1; INikaia II 2. Bilecik bölgesinde ele geçen yazıtlar sayesinde bu bölgede Eskiçağ'da kullanılmış olan bazı yer adlarının öğrenilmesi mümkün olmuştur, bkz. örn. Akyürek Şahin 2012a, 96-97.

No. 6

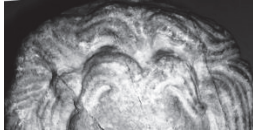
No. 22

No. 24

No. 2

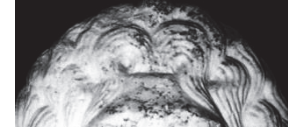
No. 3

No. 29

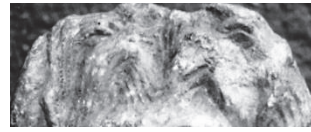
No. 23

No. 26

No. 1

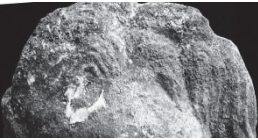
No. 20

No. 8

No. 4

No. 21

No. 15

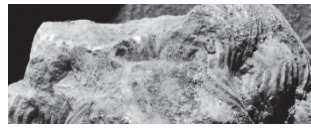
No. 33

No. 7

No. 9

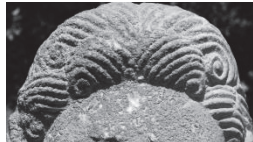
No. 16

No. 10

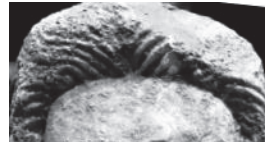
No. 18

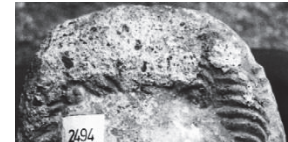
No. 5

No. 25

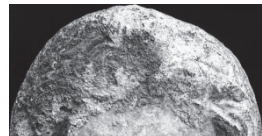
No. 27

No. 17

No. 12

No. 19

No. 11

No. 32

No. 31

No. 28

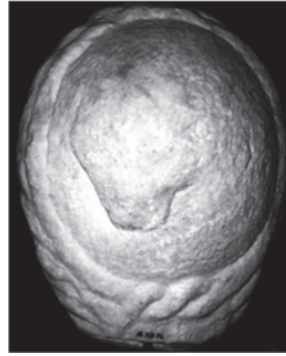
No. 14

No. 14

No. 16

No. 26

No. 30

No. 24

No. 23

No. 4

No. 2

No. 27

No. 25

No. 12

No. 17

No. 22

No. 3

No. 1

No. 13

No. 10

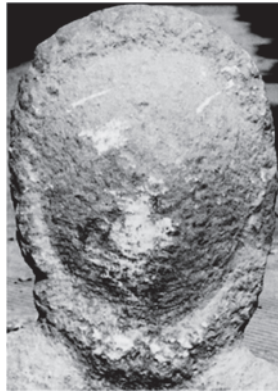
No. 6

No. 28

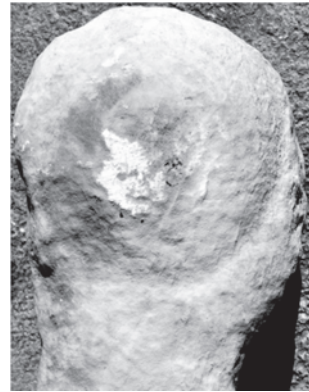
No. 31

No. 29

No. 7

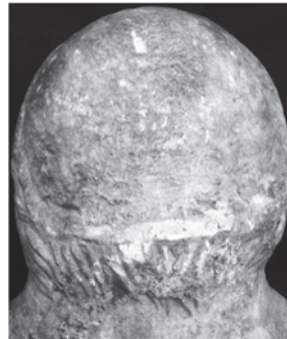
No. 15

No. 20

No. 21

No. 19

No. 32

No. 33

No. 5

No. 18

Bazı büstlerin envanter defterlerinde buluntu yeri olarak sadece Bilecik ili verilmektedir. Bu ifade ile aslında Bilecik ilinin kendisi değil de köyleri anlaşılmalıdır. Ayrıca, buluntu yeri bilinmeyen büstlerin de büyük olasılıkla Bilecik'in köylerinde bulunduğu düşünülebilir. Bursa Müzesi'nde bulunan bir büstün (no. 24) buluntu yeri olarak Bandırma verilmektedir. Ancak burası bu büstün buluntu yeri olamaz, çünkü buradan daha önce benzer bir buluntu ele geçmemiştir ve o bölgede yoğun bir Zeus kültü tanınmamaktadır. Envanter kaydının hatalı olduğunu düşündüğümüz bu büst olasılıkla, belki de günümüzdeki bir zamanda, Bilecik'ten oraya götürülmüştür.

Yenişehir ilçesi Uludağ'ın (Mysia'daki Olympos) eteklerinde, Gökçesu nehrinin geniş alüvyal ovası üzerinde kurulmuştur. Bu bölgenin güneyinde bir zamanlar Roma eyaletleri olan Bithynia ve Asia'yı birbirlerinden ayıran doğal sınır Domaniç dağları yer almaktadır. Yenişehir'in biraz güneyinde ise, yine Uludağ eteklerinde yer alan İnegöl ilçesi bulunmaktadır. Bu bölgeden ovalardan geçerek güneydoğuya doğru gidildikçe Pazaryeri/Bozüyük yakınlarında yüksek Anadolu platosuna da girilmiş olunur. Bu bölgede Karasu nehri kuzeye, Bithynia'nın dağlık arazisine doğru yönelir. Karasu ve Gökçesu nehirlerinin arasında kalan bölge, yani Bilecik-Pazaryeri-İnegöl-Yenişehir yerleşimlerinin arasındaki coğrafya (diğer bir deyişle, orta Sakarya kıvrımı kenarında yer alan Phrygia-Bithynia sınır bölgesinin batısı) burada tanıttığımız Zeus büstlerinin ana buluntu yeridir. Söz konusu bölge genel olarak tepelerle bezeli, kısmen dağlık bir yer olup su açısından zengin ve yer yer ormanlarla kaplıdır. İklim açısından bölge Orta Anadolu'nun karasal iklimi ile Batı Anadolu'nun ılıman iklimi arasındaki geçiş iklimidir. Tahıl tarımı ve hayvancılık bölgenin ekonomik alt yapısını oluşturmaktadır ve bunlar da Zeus tapınımı için temel şartlardır.¹⁷

Büstlerin Yorumlanması

Bu büstler büyük bir olasılıkla adak hediyesi olarak (bkz. aş. 2. yazıt) işlev görmüşlerdir. Büst formu Eskiçağ'da sevilen bir şekildir ve birçok tanrı bu şekilde tasvir edilmiştir. Zeus için büst şeklinde adak hediyesi sunmak Eskiçağ'da Küçük Asya'da sık görülen bir durumdur. Özellikle Kuzeybatı Phrygia Bölgesi'nde 'büst' veya daha çok 'kabartma büst' şeklinde işlenmiş Zeus betimleri çok sık görülmektedir.¹⁸ Bu coğrafyada tanrı betimleri için, heykelcikler hariç, büyük boyutlu heykel neredeyse hiç kullanılmamıştır.¹⁹ Yörede Zeus ikonografisinin büst biçimine odaklandığı görülmektedir (aş. bkz.).

Kuzeybatı Phrygia'da neredeyse kabartma denebilecek bir teknikte üretilmiş Zeus büstleri (bkz. çiz. 1) ile bu tarz betimlenmiş büstleri motif olarak üzerlerinde taşıyan altar, stel vs. gibi eserler (özellikle Kütahya ve çevresinde) çok sayıda ele geçmiştir (krş. burada katalogda no. 34). Zeus bu bölgede özellikle kırsal kesimlerde büst olarak betimlenmiştir. Sözü ettiğimiz kabartma tarzındaki Zeus büstü Phrygia'nın bu bölgesinde şablon (stereotip) olarak kullanılmış ve birçok farklı isimlerle anılan Zeus hep aynı tarzda betimlenmiştir. Yani farklı *epitheton*'larla tanımlanan Zeus'un farklı sıfatlarına göre ayrı ayrı ikonografi söz konusu değildir. Kuzeybatı Phrygia ile Güneybatı Bithynia sınır bölgesindeki büst tasvirleri hemen hemen tam plastik büst biçimindeyken Kuzeybatı Phrygia'da bu kabartma teknik ile yapılmış büst formundaydı (çiz. 1). Farklı kalınlıklardaki taş plakalar üzerine işlenen bu büstlerin neredeyse tamamı insan ölçülerinden küçük ve giysilidir. Büstler tek bir ikonografiye göre yapılmıştır. Buna göre Zeus *khiton* üzerine *himation* giymiş ve iri sağ elini *himation*'un arasından çıkarıp göğsüne dayamış biçimde betimlenmiştir. Kabartma büstlerin hepsinde yazıt bulunmaktadır; yazıt bu eserlerin ayrılmaz bir parçasıdır.

Çiz. 1: Kuzeybatı Phrygia'nın tipik kabartma Zeus büstü.

¹⁷ Bu konuda bkz. Lochman 2003, 81 ve 216-217.

¹⁸ Zengin örnekler için bkz. Drew-Bear – Thomas – Yıldızturan 1999.

¹⁹ Lochman bunu yörede heykel olgusunun tanınmamasına bağlamaktadır, Lochman 2003, 89. Krş. aş. dn. 69-70.

Buluntu yeri haritası: Bilecik ve çevresi (harita: Fatih Omur)

Büstlerin alın saçlarının *anastole* biçiminde betimlendiğine yukarıda değinilmişti.²⁰ Tanrı ikonografilerine bakıldığında *anastole*'nin genellikle Sarapis betimlerinde görüldüğü dikkati çekmektedir. Bilecik büstlerinden birisinde (no. 14) görülen S biçimli alın perçemleri de Sarapis betimleri ile kıyaslanabilir. W. Hornbostel, Sarapis hakkındaki oldukça kapsamlı çalışmasında Sarapis betimlerini tipolojik olarak başlıca iki gruba ayırmıştır: 1. *Anastole* Tipi ve 2. Lüle veya Bukle Tipi. Hornbostel her iki tipi de ayrıntılı biçimde incelemiştir. Alnın üzerindeki saçların *anastole* biçiminde işlenmesi Sarapis ikonografisinin ayrılmaz bir parçasıdır.²¹ Yine aynı şekilde, alındaki S biçimli bukeler de Sarapis ikonografisinde iyi tanınmaktadır.²² Bu açıdan bakıldığında, Bilecik çevresinde ele geçen Zeus büstlerinin ikonografik olarak Sarapis betimleriyle, özellikle de *anastole* tipinde olanlarla çok benzeştiği görülmektedir. Büstlerin işlenmesinde Sarapis ikonografisinin temel alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sarapis'in yaygın olarak büst biçiminde betimlenmiş olması da bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Geniş bir bölgeye yayılmış olan Sarapis kültü Batı Anadolu'da da geniş bir tapınım görmüştür. Ancak, bu büstlerin bulunduğu yer olan Bilecik bölgesinde özellikle yoğun bir Sarapis tapınımı olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Bilecik büstlerinin ikonografisinde Sarapis'in nasıl bir ilişki ile etki ettiği konusu şu an için açık değildir. Sarapis kültü en parlak dönemini İ. S. 2. ve 3. yüzyıllarda yaşamıştır. Bu dönemde Sarapis betimleri birçok başka betimlere etki etmiştir.²³ Söz konusu yüzyıllar Zeus Bronton'un da yaygın olarak tapınım gördüğü dönemdir.

Yaptığımız incelemeler sonucunda, büstlerin zamanında olasılıkla altarlar üzerine yerleştirildikleri düşüncesine ulaştık. Bugüne kadar gerçi hiçbir büst, bir altarın üzerinde durur biçimde ele geçmemiştir. Fakat orijinal olarak böyle bir buluntunun (henüz) ele geçmemiş olması, bu büstlerin altarların üzerinde durmamış olduklarına da kanıt olamaz. Büstlerin zamanında altarlar üzerinde durduklarını düşünmemen neden olan birkaç belge söz konusudur. Bilecik bölgesinde ele geçmiş olan büstleri yorumlamak açısından aynı bölgede bulunmuş yazıtlı birkaç altar kanaatimizce önemlidir.

1. Bunlardan birincisi Bilecik'te Süleymaniye (Yayla) köyünde, yani büstlerin de buluntu yeri olan Kuzeybatı Phrygia ile Güneybatı Bithynia sınır bölgesinin içinde ele geçmiştir.²⁴ Altarın yukarıdaki düşünmemize kanıt olan özelliği, normalde başlık olması gereken yerde, profil üzerinde, üç boyutlu bir Zeus büstünün işlenmiş olmasıdır (bkz. res. 1-2). Altarla aynı taştan (yekpâre) işlenmiş olan Zeus büstü heykel gibi derinliğe sahiptir. Büst çok zarar görmüştür; baş kırık ve kayıptır, ayrıntılar kaybolmuştur. Ancak, yine de Zeus'un iri sağ elini göğsüne dayamış şekilde betimlenmiş olduğu seçilebilmektedir. Giysi belirtisi olmasa da tanrının mantolu betimlendiği düşünülmelidir. Zeus gür ve dalgalı saç ve sakal ile işlenmiş olmalı idi. Altarın gövdesi üzerinde, ön yüzde yedi satırlık Eski Yunanca bir yazıt vardır. Yazıtın hemen üzerinde, bu sefer çiziktirilerek betimlenmiş bir Zeus' büstü ve sağında da bir kartal betimi görülmektedir. Kartalın başı sola dönüktür. Yazıt bir adağı belirtiyor olup altarın Zeus Bronton için sunulmuş olduğunu göstermektedir.

²⁰ *Anastole* Phrygia'daki kabatma Zeus büstü ikonografisinin ayrılmaz bir parçasıdır. T. Lochman'a göre bu özellik Geç Hellenistik Dönem Zeus betimlerine dayanmaktadır. En tipik örnek betim olarak ise Zeus Otricoli'yi göstermektedir, bkz. Lochman 2003, 88 dn. 168 (Die Anastole gehört zum festen ikonographischen Bestandteil des Zeus in Phrygien. Sie geht auf späthellenistische Zeusbilder zurück, wie wir es am besten vom Typus des 'Zeus Otricoli' kennen.).

²¹ Bkz. Hornbostel 1973, 133-206 (Anastoletypus). Sarapis için genel olarak bkz. Tran tam Tinh 1983; Clerc – Leclant 1994.

²² Bkz. Hornbostel 1973, 207-295 (Fransentypus).

²³ Krş. Hornbostel 1973, 25 dn. 1. Sarapis betimleri o dönemde o kadar etkileyiciydi ki, imparator ikonografisini bile derinden etkilemiştir (örn. Septimius Severus portreleri).

²⁴ Altar ve yazıtının yayın yeri için bkz. INikaia II 1, no. 1089 lev. 16. Bu altar bugün hâlâ Bilecik-Eskişehir karayolu üzerinde, Karasu nehrinin üzerindeki Şelale (eski adı: Şarlayan) isimli mola yeri ve lokantanın girişinde durmaktadır.

Ἀγαθῆ τύχη·
 2 Δὶ Βροντῶντι
 Ροῦφος Ἡρακλί-
 4 δου καὶ Ποπλι-
 ανὸς Ποπλι-
 6 νοῦ Δὶ Βροντ(ῶντ)ι (sic)
 εὐχίην.

*Hayırlı uğurlu olsun!
 Zeus Bronton'a
 Heraklides'in oğlu
 Rufus ve Puplianus'un
 oğlu Puplianus
 Zeus Bronton'a (bu)
 adağı (sundular).*

*Altarın başlığı üzerindeki yekpâre
 Zeus büstü kalıntısı*

Res. 1-2

Tanrının adı yazıtta alışılmadık biçimde iki kez geçmektedir. Altarın üzerinde Zeus'un iki kere betimlenmesi ile adının iki kere geçmesi dikkati çekmektedir. Bu durumun bilinçli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Yazıt basit bir dille kaleme alınmıştır: Heraklides'in oğlu Rufus isimli bir adam ile Puplianus'un oğlu Puplianus isimli bir başkası bu taşı Zeus Bronton için adak olarak sunmuşlardır.

Res. 3

Ἀγαθῆ τύχη·
 2 Δὶ Βροντῶντι
 [Δ]ημᾶς Μαρα-
 4 [θ]ῶνος ὑπ[ἐ]-
 [ρ ἑαυτ]οῦ καὶ
 6 [τῶν ἰ]δίων
 [ἀνέ]στησεν.

*Hayırlı Uğurlu Olsun!
 Zeus Bronton'a
 (altarı) Marathon
 oğlu Demas
 kendisi ve ailesi
 için dikti.*

2. İkinci belge olarak, Bilecik'te Çırağan Damları isimli bir yerde bulunmuş olan²⁵ başka bir altar da başlığının üzerinde yine yekpâre bir Zeus büstü taşımaktadır (bkz. res. 3). Bu altar da Zeus Bronton'a sunulmuştur. Altarı Marathon isimli bir şahsın oğlu olan Demas kendisinin ve ailesinin esenliği için dikmiştir. Başlık üzerindeki büst son derece tahrip olmuş ve artık neredeyse tanınmaz durumdadır.²⁶ Ancak dikkatle bakıldığında Zeus'un sağ elini göğüs hizasında tuttuğu seçilebilmektedir. Sağ el ve kol dışında büst tamamen kayıptır. Güçlükle seçilebilse de üzerinde heykel gibi kalınlığı olan bir büst taşıyan bu altar konumuz bakımından anlamlıdır. Kanaatimizce üzerinde yekpâre taştan Zeus büstleri taşıyan bu altarlarda Bilecik bölgesinde ele geçen bağımsız Zeus büstlerinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

3. Bu düşüncemizi destekleyen üçüncü belge, yani bir yazıt, yine bir altarın ön yüzüne kazınmıştır. Bu altar Sakarya nehrinin orta kıvrımı içerisinde yer alan Gölparazarı yakınlarındaki Yumaklı isimli bir köyde bulunmuştur.²⁷ Bu buluntu yeri de, her ne kadar Bilecik ili içinde kalmıyorsa da, Phrygia-Bithynia sınır bölgesi olarak tanımladığımız bölgeye dahil-

²⁵ Altar S. Şahin'e göre büyük olasılıkla Kürtköy'de (Bilecik) bulunmuştur.

²⁶ Altar ve yazıtının yayım yeri için bkz. INikaia II 1, no. 1092 lev. 17. Şahin altarın başlığı üzerinde duran büstten söz etmemektedir. Bu altar da, yukarıdaki altar gibi ve onunla yan yana, Şelale isimli lokantanın girişinde durmaktadır.

²⁷ Bkz. INikaia II 1, no. 1085 lev. 16. Yayında altarın fotoğrafı olmayıp sadece yazıtın estampaj fotoğrafı vardır. Bu yazıt hakkında bkz. aş. s. 131.

dir. Yunanca yazıttan altarin Zeus Bronton, Zeus Karpodotes ve Zeus Eukharistos isimli tanrılara (bu konuda aş. bkz.) sunulmuş olduğunu anlıyoruz. Burada ilginç olan, yazıtın 10.-12. satırları arasında geçen ifadelerdir. Satırlarda, bu altarin bir büstle (*protome*) birlikte (τὸν βωμὸν σὺν τῇ προτομῇ) adak gereği tanrılara sunulduğu yazılıdır. Yazıtta söz konusu olan *protome* sözcüğü ile bir Zeus büstünün kastedildiği neredeyse kesindir (krş. dn. 39). Bizzat Zeus büstü de tanrı/tanrılar için bir adak olarak düşünülmüş olmalıdır.

	Ἀγαθῇ τύχῃ·	Hayırlı uğurlu olsun!
2	Δι Βροντῶ(ν)τι καὶ Δι Καρ- (sic)	Zeus Bronton'a ve
	ποδότῃ καὶ Δι Εὐ-	Zeus Karpodotes'e ve
4	χαρίστῳ Αὐρήλι-	Zeus Eukharistos'a biz
	ος Ἀσκληπιόδοτος	Aurelius Asklepiodotos ve
6	καὶ Αὐρήλιος Πατρο-	Aurelius Patroklianos ve
	κλιανὸς καὶ Αὐρηλί-	Aurelia Flavia ve
8	α Φλαβία καὶ Αὐρηλία	Aurelia Aristeine
	Ἀριστεΐνη μετὰ τῶ[v]	aile üyelerimizle birlikte
10	ιδίων πάντων τὸν	<u>bu altarı (üzerinde duran)</u>
	βωμὸν σὺν τῇ προ-	<u>büstle (protome) birlikte</u>
12	τομῇ εὐχῆς χάριν τῷ	(Tanrı'ya söz verdiğimiz)
	θεῷ ἀνεστήσαμεν.	adak gereği diktik.

Bu 3. altarin üzerinde, aynı taştan işlenmiş bir Zeus büstü ya da büst kalıntısı yoktur. Burada sorulması gereken soru, o halde büstün nerede durmuş olduğudur. Yazıtta bununla ilgili bilgi verilmemektedir. Ancak büstün adak olarak dikilen altarla doğrudan ilişki içinde olduğu da açıktır. Yukarıda tanıttığımız, üzerinde yekpâre Zeus büstü taşıyan altar da göz önüne alındığında, bu yazıtta adı geçen söz konusu *protome*'nin olasılıkla altarin üzerinde duruyor olduğunu düşünmek mantıklıdır. Bu yazıt, altarlara üzerinde Zeus büstlerinin durduğu bilgisini verdiği için oldukça önemlidir. Buradan da net bir şekilde, bir zamanlar bazı altarin üzerinde altarla, yekpâre olanların yanı sıra, aynı taştan yontulmamış (yani birleşik olmayan) bir Zeus büstünün durduğunu, büstün ve altarin olasılıkla bir dübel ile (bkz. aş. dübel fotoğrafları²⁸) birbirlerine tutturulduklarını söylemek mümkündür. Büstlerin altında görülen dübel delikleri de bu düşüncüyü desteklemektedir. Yumaklı altarinın üzerinde duran ve bugün ne yazık ki kayıp olan büst olasılıkla Bilecik büstlerine benziyor olmalıydı.

Bu bölgedeki her Zeus adak altarinın üzerinde bir büst durduğunu düşünmek doğru değildir. Yine, aynı şekilde her Zeus Bronton adak altarinın üzerinde bir büst beklemek de hatalı olacaktır. Hatta bu düşüncüyü üzerinde büst duramayacak kadar küçük Zeus adak altarlarnın varlığı da kanıtlamaktadır. Yine de zamanında bazı altarlarnın üzerinde büstlerin durmuş oldukları neredeyse kesin gibidir. Düşüncemize göre, bu büstler zamanında büyük altarlarnın üst kısımlarına monte edilmiş biçimde duruyor olmalıydılar. Bugüne kadar elimize bir altar üzerinde duran ve altar ile aynı taştan yontulmamış bir Zeus büstü geçmemiş olsa da, bu durum, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu büstlerin yine de altarlara ait eserler olduğunu düşünmemize engel değildir. Büstlerin alt kısımlarındaki dübel delikleri, her koşulda eserlerin bir yere oturtulduklarını göstermektedir. Bilecik bölgesinde ele geçmiş olan bazı altarlarnın üst kısımlarında da benzer dübel delikleri görülmektedir. Anlaşılan bu büstler Zeus adak altarlarnın üzerlerine oturtulmuş, yani aynı taştan işlenmemiş, ayrı parçalar idi (bkz. aş. temsili fotoğraflar).

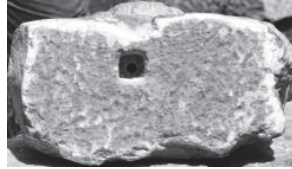
²⁸ Katalogdaki tüm büstlerin alt kısımlarında bulunan dübel deliklerinin fotoğraflarını çekmek olanaklı olamamıştır.

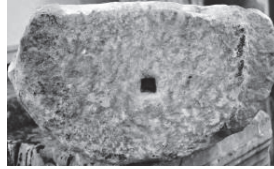
Tarafımızdan Oluşturulan Temsili Fotoğraflar: Yukarıdaki fotoğraflarda görülen Zeus büstleri ve üzerlerinde durdukları altınlar orijinalinde birbirlerine ait eserler değildir. Kaide olarak kullanılan altınlar bugün Bilecik Müzesi'nde olup hiçbiri adak taşı değildir. Sadece adak altınlarına çok benzemeleri ve de sağlam olmaları nedeniyle tarafımızdan seçilmiş ve burada temsili olarak verilmiştir. Toplamda üç farklı altın fotoğrafından bazıları iki kere kullanılmıştır. Temsili fotoğraflar makalenin konusunu oluşturan büstlerin zamanında durdukları yer hakkında fikir vermesi amacıyla buraya eklenmiştir.

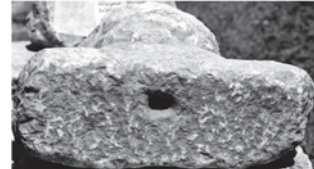
No. 2

No. 5

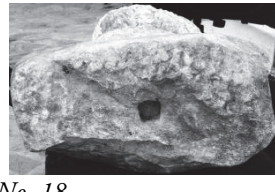
No. 31

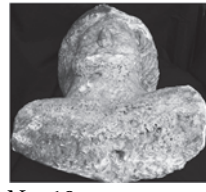
No. 13

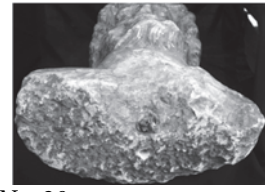
No. 15

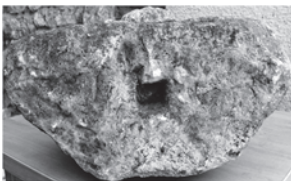
No. 18

No. 19

No. 20

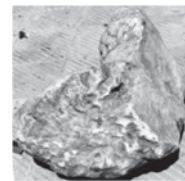
No. 21

No. 27

No. 29

No. 30

No. 7

Büstler Hangi Zeus'u Betimliyor?

Bilecik büstlerinin yazıtının olmadığı daha önce belirtilmişti. Bu nedenle, büstlerin belirli bir Zeus'u betimleyip betimlemediğini kesin söylemek mümkün değildir. Bilecik ve yakın çevresindeki bölgelerde ele geçmiş ve çeşitli yan isimleri olan Zeus'a sunulmuş olan bazı altarlarda yazıtlarında o altarlarda, üzerlerinde duran büst veya heykelle tanrıya sunulduğu yazılıdır. Bu tür yazıtlarda adı geçen ve bugüne kadar belgelenen tanrılar ise, görebildiğimiz kadarıyla Zeus Bronton/Zeus Karpodotes/Zeus Eukharistos, Zeus Agathios, Zeus Bennios ve Zeus Sebastos'tur. Bu makalede incelediğimiz büstlerin tüm bu yazıtları taşıyan altarlarda üzerinde durmuş ve böylece yazıtlarda adı geçen tanrılarla ilişkili olmuş oldukları düşünülebilir. Adı geçen bu tanrılara ve söz konusu yazıtlardaki ifadelerle yakından bakalım.

Yukarıda 3 numara olarak yazıtını verdiğimiz ve Gölpazarı'na bağlı Yumaklı köyünde bulunmuş olan altarlarda Zeus Bronton'un yanı sıra Zeus Karpodotes ve Zeus Eukharistos'a da sunulduğu anlaşılmaktadır: Δὲ Βροντῶ(ν)τι καὶ Δὲ Καποδότῃ καὶ Δὲ Ευχαρίστῳ.²⁹ Zeus Eukharistos 'İyiliksever Zeus' anlamına gelmektedir ve bu Tanrı bu yazıtla ilk kez belgelenmektedir. Karpodotes *epitheton*'u ise başka bir yazıtta Zeus Bronton'un bir sıfatı olarak ([Δὲ] Βροντῶντ[ι] Καποδότῃ) kullanılmıştır.³⁰ 'Ürün veren' anlamına gelen *karpodotes* sıfatından, Zeus Karpodotes'in de bir bereket tanrısı olduğu anlaşılmaktadır. Yazıtı yayımlayan S. Şahin adı geçen üç tanrıyla aslında tek bir tanrının kastedildiğini belirtmektedir.³¹ Ona göre, bu nedenle her üç tanrı için altarlarda üzerine sadece bir tek büst dikilmiş ve yazıtın sonunda tekil τῷ θεῷ ifadesi kullanılmıştır. Şahin'e göre Zeus karşımıza bazen Bronton, bazen Karpodotes ya da Eukharistos, Bennios, Agathios vb. isimlerle çıkmaktadır. Yazıtta geçen τὸν βωμὸν σὺν τῇ προτομῇ εὐχῆς χάριν τῷ θεῷ ἀνεστήσαμεν ifadesinde gerçekten de 'bu altarı (üzerinde duran) büstle (*protome*³²) birlikte (Tanrıya söz verdiğimiz) adak gereği diktik' denilmektedir. Bu ifadeden de üç tanrı ismi anılmasına rağmen kastedilenin aslında tek bir tanrı olduğu çıkarılabilmektedir. Burada esasen Karpodotes ve Eukharistos sözcüklerini, her ne kadar önlerinde Δί sözcüğü duruyor ise de, Zeus Bronton'un birer sıfatı şeklinde yorumlamak da mümkündür. Bu nedenle büstün asıl bağlantı içinde olduğu tanrı Zeus Bronton olmalıdır. Zeus Bronton'un Kuzeybatı Phrygia ile Bilecik ve çevresinde bugüne kadar üç yüzün üzerinde adak yazıtı ile baskın biçimde belgelenmiş bir tanrı olması bu düşüncüyü güçlendirmektedir.

Bundan başka, yazıtlardan Zeus Agathios'a da kendi heykel veya büstünün dikildiğini anlıyoruz. Zeus Agathios'a sunulmuş ve olasılıkla Gölpazarı ile Vezirhan arasındaki Karaağaç köyü civarında bulunmuş olan bir yazıtta³³ τ[ῆ]ν εἰκόνα κατὰ εὐχὴν ifadesi ve yine Osmaneli'ye bağlı Hüyükköy'de bulunmuş başka bir yazıtta³⁴ ise yine τὴν εἰκόνα sözcüğü geçmektedir. Bilecik bölgesinde Zeus Bronton'dan sonra en çok tapınım gören tanrının Zeus Agathios olduğu yörede bulunan çok sayıda yazıttan anlaşılmaktadır.³⁵

²⁹ INikaia II 1, no. 1085.

³⁰ Bkz. INikaia II 1, no. 1084. Zeus Karpodotes için bkz. ayrıca Drew-Bear – Naour 1990, 1949-1951 ve INikaia II 1, no. 1084 ve 1085'teki bilgiler.

³¹ Bkz. INikaia II 1, no. 1061 ve 1066.

³² Konumuzla doğrudan ilgili olmamasına rağmen, Roma'da (Via Appia Nuova) ele geçmiş Latince-Eski Yunanca çiftdilli bir yazıtın Yunanca kısmı Zeus Bronton'a sunulmuş bir adak yazıtı olup orada 'Zeus Bronton için yenilmez Tanrıça Neotera'nın bir büstünün adanması' söz konusudur (Δὲ Βροντῶντι | τὴν προτομὴν | τῆς ἀνεικήτου | Νεωτέρας | Αὐρήλ(ιος) Λάμπων | σὺν τῇ μητρὶ.), bkz. Moretti, IGUR I, 120-121 no. 138; Drew-Bear – Naour 1990, 1996, dn. 323. Zeus Bronton'un Roma'da Via Appia üzerindeki kutsal alanı hakkında yeni makaleler için bkz. Paris – Pettinau 2006 ve Pettinau 2010.

³³ INikaia II 1, no. 1062.

³⁴ INikaia II 1, no. 1063.

³⁵ Zeus Agathios yazıtları için bkz. INikaia II 1, no. 1061-1067:

1061: Ἀγαθῆ τύχη· Δὲ Ἀγαθῷ | Μαξίμῳ | καὶ Ρουφείνῃ Ἄρητος | καὶ Μάξιμος ἀνέθηκον | ὑπὲρ ἑαυτῶν | καὶ τῶν ἰδῶ[ν] | πάντῳ[ν] εὐχῆς χάριν.

1062: Ἀγαθῆ τύχη· | Διεὶ Ἀγαθῷ Γράπτος | Ἀννίας Ἀστύλλης | τῆς κρατίστης | οἰκονόμος | τ[ῆ]ν εἰκόνα κατὰ εὐχὴν | ἀνέθηκα.

Yukarıdakilerin dışında, Bilecik-Pazaryeri'ne bağlı Ahmetler köyünde bulunmuş ve Zeus Bennios'a sunulmuş bir altar üzerinde uzun bir yazıt vardır.³⁶ Yazıtta τὸν βωμὸν κὲ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἄγαλμα ἀπειέρωσε ifadesi geçmektedir. Bu ifadede adağı sunanların bu altarı ve de üzerinde duran *agalma*'yı, kutsayarak sundukları anlaşılmaktadır. Yazıtı yayımlayan S. Şahin *agalma* sözcüğünü açıklarken 'sunak üzerinde görünüşe göre Zeus'un büstü durmaktaydı' demektedir. Burada *agalma* sözcüğünden kasıt gerçekten de bir Zeus büstü olmalıdır (bkz. dn. 39).

Bundan başka, Gölpaazarı civarında Bolatlı-Hamidiye'de bulunmuş olan bir altar üzerindeki yazıtta³⁷ geçen ἀνέστησ[εν] τὸν βωμὸν σ[ὺν] τ[ῷ] {ανδρῖ} ἀνδριάντι ifadesinden, altarın, üzerinde duran bir büstü veya tanrı heykeliyle birlikte Zeus Sebastos isimli bir tanrıya sunulduğu anlaşılmaktadır. Yazıtı yorumlayan S. Şahin "Demos'un rahibi" sunağı, üzerindeki tanrı büstüyle birlikte kutsallığı olan bir yerde, ὅπου ἐκέλευσεν (olasılıkla Tanrı'nın, yani Zeus'un bizzat kendisi) dikmiştir' demektedir.

Çiz. 2: Cremer 1987, 123 fig. 2; burada no. 22.
Res. 4: Asgari – Madra – Soysal 1983, 121.

Bunlardan başka ayrıca, Zeus Soter için dikilmiş bir altarın yazıtında³⁸ τὸν βωμὸν σὺν τῷ ἀγάλματι³⁹ ἀνέθηκεν ifadesi geçmektedir. Ancak altar, Bilecik çevresinde değil de İznik yakınlarındaki Umurbey'de bulunduğu için burada incelediğimiz Zeus büstleri ile bir bağının olması bir hayli güç gözükmemektedir.

Yukarıda yazdıklarımız dışında, yine de, burada söz konusu olan büstlerin özellikle Zeus Bronton için kullanılmış ve belki de onu betimlemiş olabileceklerini düşünmemize neden olan birkaç nokta vardır. Öncelikle, eserlerin Bithynia Bölgesi'ndeki bütün Zeus kültlerinin betimlenmesi

1063: Ἀ[γαθῆ] τύχη· | Διὶ Ἀγαθίῳ | κατὰ κέλευσιν | τοῦ Θεοῦ Σεουηριανὸς | Ἀλέ[ξ]ανδρος | τὴν | [εἰκ]όνα | ὑπὲρ | ἑαυτ[οῦ] καὶ τῶν | [ιδίω]ν πάντων].

1064: Ἀγαθ[ῆ] τύχη· | Αὐρῆ. Κο[] | ἀνέθη[κεν] Διὶ | Ἀγαθίῳ [ἐκ τῶν ιδίω]ν | ὑπὲρ πά[σης] οἰκίας καὶ | καρπῶν |

1065: - - - | Διὶ Ἀγα[θίῳ] Κάσσ[ιος] | Νικάδας ἀνέθηκα.

1066: Ἀγαθῆ τύχη· | Διὶ Ἀγαθίῳ Αὐρ. | Ἐρμογένης σὺν | τῷ ἀδελφῷ Ἐλπ[ι]δηφόρῳ | πατρὶ Ἑρμεῖ | καὶ μητρὶ Πρ[ί]μῃ | τὸν βωμὸν ἀνέ[σ]τησαν | εὐχῆς χάριν.

1067: Ἀγαθῆ τύχη· | Δομίτιος Δε[ῖ] | Ἀγαθίῳ κα[τ'] | [ἐ]πιταγῆν ἀνεθή[κ]αντω.

Ayrıca bkz. Akyürek Şahin 2005 no. 5-7 (SEG 55, 2005, no. 1337-1339):

5: [Α]γαθῆ τύχη | Διὶ Ἀγαθίῳ Ἀὐ<ρ>(ἥλιος) Ἀϋφίδιος Δημητρίου κατὰ | [ἐπ]ιταγῆν ἀνέθηκα.

6: Ἀγαθῆ τύχη | Διὶ Ἀγαθίῳ | Ἀσκλῆς Διο[ν]υσίου ὑπὲρ ἐ[αυ]τοῦ καὶ τῶν ιδίω[ν] κατὰ εὐχῆν ἀνέθηκα.

7: Ἀγαθῆ τύχη | Διὸς Ἀγαθίου ἐπηκόου θεοῦ τὴν | εἰκόνα Ἀτταλήων ἢ κόμη ἀνέσ[τ]ησαν. Bu yazıtı ilk yayımlarken elimizde yazıtın başkası tarafından bir kağıda alınmış kopyasından başka veri yoktu. Fakat Bilecik Müzesi'ndeki araştırmalarımız kapsamında yazıtı bizzat görme ve okuma fırsatına kavuştuk. Böylece yazıtta daha önce okunmaz durumdaki yer *Ἀτταλήων* olarak düzeltmek mümkün olmuştur. Bilecik çevresinden derlediğimiz ve yayımlayacağımız altı tane daha yeni Zeus Agathios adağı bulunmaktadır. Ancak, yeni yazıtlarda büst anlamına gelen bir ifade yoktur.

Ayrıca bkz. Dönmez Öztürk 2013, 285-287, no. 1:

1: Ἀγαθῆ τύχη | Νείκων Ἀσκληπιάδου σὺν τοῖς | ἐμοῖς θεῶ Ἀγάθῳ ἀνέθηκα.

³⁶ Şahin 1978 = INikaia II 2, no. 1503.

³⁷ INikaia II 1, no. 1129.

³⁸ Bkz. Şahin 1984; SEG 34, 1984, no. 1263.

³⁹ Küçük Asya yazıtlarında geçen *ἡ προτομή*, *ἡ εἰκών*, *τὸ εἶδωλον*, *τὸ ἄγαλμα*, *ὁ ἀνδρίας*, *τὸ ξόανον* vb. sözcüklerle tam olarak ne tür arkeolojik eserlerin kastedildiğinin başlı başına bir araştırmada netleştirilmesi gerekmektedir. Bu sözcüklerin her birinin her zaman aynı tipteki eserler için kullanılmadığı yazıtlardaki ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır. Yazıtlarda yukarıdaki sözcükler veya benzer anlamlı kelimeler sık geçtiği için sözcüklerin tüm kullanım alanlarını da dikkate alan ve henüz eksik olan bu türden bir çalışma çok faydalı olacaktır. J. J. Coulton altarla ilgili yazdığı kapsamlı bir makalede heykel kaidesi olarak işlev görmüş altarla ilgili bilgi verirken bu tür sözcüklere de değinmektedir, bkz. Coulton 2005, 133-136 ve 149-151.

için üretildiklerini söylemek zordur. Çünkü, eserler Bithynia Bölgesi'nin her yerinde değil, sadece Bilecik İli ve çevresinde ele geçmektedir. Dolayısıyla eserlerin Bithynia'nın genel Zeus ikonografisini temsil ettiği söylenemez.⁴⁰ Dikkati çeken bir nokta, büstlerin Zeus Bronton adaklarının çok yoğun ele geçtiği bir çevreden çıkmasıdır.⁴¹ Bundan başka, bu bölgenin adak yazıtlarında Bronton, Zeus'un diğer *epitheton*'larına göre o kadar baskındır ki, bu durumda büstlerin Zeus Bronton'u betimlediklerini düşünmek yerinde olacaktır. Yazıtsız büstler, olasılıkla yazıtlı altıların üzerinde duruyorlardı ve yazıtlardan büstlerde betimlenen tanrının kimliği açıklık kazanıyor olmalıydı. Fakat büstlerin zaman zaman Zeus Agathios veya Zeus Bennios gibi tanrıların adakları için de kullanıldıkları düşünülmelidir.

Zeus Bronton aslen Dorylaion kökenli bir tanrıdır ve kütle ilgili belgeler hemen hemen bütün Kuzeybatı Phrygia'da belgelenmiştir. Bu bölge tanrının asıl tapınım gördüğü yer olup bulunan yüzlerce ilgili yazıtla⁴² ters orantılı olarak Zeus Bronton için büst sunusu Kuzeybatı Phrygia'da oldukça azdır. Kuzeybatı Phrygia'da bugüne kadar toplam altı büst ele geçmiştir ve bir tanesi dışında (burada no. 33) hepsi de Yunanca yazıtlı olup adak eseridir. Yazıtsız büstün de adak olması olasıdır. Büstlerden üç tanesi Kuzeybatı Phrygia'nın tipik Zeus ikonografisinde betimlenmiş olup üçü de kabartma tekniğinde işlenmiştir.⁴³ Bu nedenle onları "Kabartma Büstler (Almanca: Reliefbüste)" olarak adlandırmaktayız (bkz. yuk. çiz. 1).⁴⁴ Diğer üç büst ise (burada katalogda no. 32, 33, 34), tipolojik olarak farklı olup kabartma büst-

⁴⁰ M. Cremer, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan ve Bilecik buluntusu olan bir büstün (burada katalogda no. 22; yuk. çiz. 2 ve res. 4) Bithynia çıkışı olduğunu belirterek, eseri hatalı olarak Bithynia'nın genel Zeus adağı olarak nitelendirmiştir, bkz. Cremer 1987, 123: 'In Bithynien (Fig. 2) ist für ein Ex-voto mit Zeus die Kopfbüste mit nacktem Oberkörper und die strenge Symmetrie der Anastole und Lockenanordnung der seitlichen Haarpartien charakteristisch. Nach diesen Kennzeichen ist es möglich, kaiserzeitliche Zeusweihungen aus diesen beiden Gegenden landschaftlich einzuordnen. Sie können bei den oft so unsicheren Fundortangaben hilfreich sein, die Herkunft von Votivbüsten zu bestimmen.'

⁴¹ Bu adaklar için genel olarak bkz. Akyürek Şahin 2012b. Bkz. ayrıca Frei 1983, 55-56.

⁴² Zeus Bronton kültü ile ilgili tüm eserler tarafımdan bir doktora tezinde çalışılmıştır, bkz. Akyürek Şahin 2002. Konu hakkındaki genel bir makale için bkz. Akyürek Şahin 2001b. Tezde incelenen 300'ü aşan eserden sadece birkaç tanesi yazıtsızdır. Tez çalışmamdan sonra da yeni Bronton adakları ele geçmiştir ve bunlar tarafımdan yayımlanmıştır, bkz. Akyürek Şahin 2006a, Akyürek Şahin 2006b ve Akyürek Şahin 2012b. Başka yeni Z. Bronton buluntuları da bilinmektedir, bkz. örn. Dönmez Öztürk 2013, 290 no. 4. Zeus Bronton'la ilgili olarak bkz. Lochman 2003, 85 ve ayrıca yeni bir makale için bkz. Chiai 2010 (SEG 60, 2010, no. 1422). Anadolu'da Yunan isimleriyle tapınım gören birçok tanrının köken olarak çok eskilere gittiği ve yerel kültürlerin değişikliklere uğrasa da zaman içerisinde devamlılık gösterdiği bilinmektedir, bu konuda yeni ve kapsamlı bir makale için bkz. Riel 2014.

⁴³ Kabartma Zeus Bronton büstlerinin fotoğrafları bu makalede verilmemiştir. Büstlerle ilgili bilgiler aşağıdadır:

1. Kabartma Büst: Bul. Y.: Terziler (yerel bir ören yerinden)/Aslanapa/Kütahya; Şimd. Y.: Kütahya Arkeoloji Müzesi; Env. no.: 59; Malz.: Gri mermer; Yük.: 42 cm; Gen.: 30 cm; Kal.: 13 cm; H. Yük.: 1, 5-2, 6 cm. Yayın: Büst, ilk olarak Cox ve Cameron tarafından 1926 yılında bulunup işlenmiştir. Yazarlar eseri 1928 yılında Buckler – Calder – Cox 1928, s. 37'de tanıtmaktadırlar. Daha sonra 1937 yılında eseri kısaca yayımlamışlardır: MAMA V, 175 no. ZB 87; Drew-Bear – Naour 1990, 2002-2003 no. 22 lev. 9; SEG 40, 1990, no. 1238; MAMA X, 93-94 no. 290.

Yazıtı: Ἀρχένεος Δεῖ Βροντωνῶντι εὐχή|ν. Arkheneos Zeus Bronton'a adağı (sundu).

2. Kabartma Büst: Bul. Y.: Bilinmiyor; Şimd. Y.: Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Ankara); Env. no.: 27.50.66; Malz.: Mermer; Yük.: 17, 2 cm; Gen.: 22, 7 cm; Kal.: 8, 1 cm; H. Yük.: 0, 9 cm. Yayın: Drew-Bear – Thomas – Yıldız-turan 1999, 306 no. 485.

Yazıtı: Πρέπων Σουσα Ἐνεαπη|γείτης Διὶ Βροντωνῶντι (sic) εὐχή|ν. Sousas oğlu Eneapegaili? Prepon Zeus Bronton'a (adağı sundu).

3. Kabartma Büst: Bul. Y.: Bongır/Afyon?; Şimd. Y.: Afyon Arkeoloji Müzesi; Env. no.: 7236; Malz.: Mermer; Yük.: 30 cm; Gen.: 35 cm; Kal.: 10 cm; H. Yük.: 1, 1 cm. Yayın: Akyürek Şahin 2006a 120 no. 59; 119 res. 59.

Yazıtı: Διονύσιος | Σωσθένου | [ύ]πὲρ πάντων σωτηρ|[ας] Διὶ Βροντωνῶντι εὐχή|ν. Sosthenes oğlu Dionysios bütün (aile üyelerinin) esenliği için Zeus Bronton'a (adağı sundu).

⁴⁴ 'Reliefbüste (kabartma büst)' terimini ilk kullanan M. Cremer'dir, bkz. Cremer 1987. Cremer'in bu isimlendirmesini biz de uygun bulup yayınlarımızda kullandık, bkz. Akyürek Şahin 2001a. T. Lochman da bu isimlendirmeyi benimsemiş ve Phrygia'nın Roma Dönemi'ne ait mezar ve adak taşlarını ikonografik ve stilistik açılarından ayrıntılı olarak incelediği ve yayımladığı doktora çalışmasında bu konuya değinmiştir, bkz. Lochman 2003, 89 dn. 175-176.

lerden işleniş bakımından ayrılmakta ve kendi içlerinde de farklılıklar göstermektedir. Bu üç büste aşğıda daha ayrıntılı değinilmektedir. Bronton'un Kuzeypatı Phrygia'da belirli bir ikonografisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bölgede tüm Zeus tipleri için kullanılan ve kabartma tekniğı ile verilen belirli bir Zeus ikonografisi oluşturulmuştur. Az sayıda günümüze ulaşmasından, büst sunusunun Zeus Bronton için Kuzeypatı Phrygia'da çoğunluk tarafından tercih edilmediğı söylenebilir.

Zeus Bronton'a kabartma büstlerin dışında, kabartma tekniğinde işlenmeyip, üç boyutlu betimlenmiş olan birkaç Zeus büstü daha adanmıştır⁴⁵ (krş. burada katalog no. 32, 33, 34. Büstlerin yayın yerleri katalogda verilmektedir). Bunlardan ilki (aş. no. 34) bugün Bilecik Arkeoloji Müzesi'nde olup buluntu yeri bilinmemektedir. Bu müzeye Bursa Müzesi'nden devredilmiştir. Başı kırılmış ve kayıp olan büste dikkati çeken nokta, Kuzeypatı Phrygia'daki kabartma Zeus büstlerinin ikonografisinde betimlenmiş olmasıdır. Ancak, eseri kabartma büstlerden ayıran bazı ayrıntılar bulunmaktadır. Büstün alt kısmında, ön yüzünde yazıt olan büyük dört köşe bir kaide bulunmaktadır. Büst bu kaidenin üzerine oturtulmuş gibi gözükmektedir. Ancak, büst ve kaide aynı taştan işlenmiştir. Dışa taşan biçimde işlenmiş büst kaidesinin Bronton adakları ve kabartma büstler arasında benzeri yoktur. Farklı olan bir diğer durum ise, büstün kalınlığının az olmasına rağmen, işlenişinde tam büst görüntüsü sağlanmış olmasıdır. Bunun dışında genel işleniş özellikleri kabartma Zeus büstleri ile hemen hemen aynıdır. Sadece, ötekilerden farklı olarak, *himation*'un alt kısmı ve giysinin kıvrımları yuvarlak biçimde işlenmiştir. Kaide üzerindeki yazıtta, Hipparkhos oğlu Manes adında birisinin tanrıya bu adağı sunduğu yazılıdır. T. Corsten, yazıtta geçen Mavņç adından ve büstün betimleniş biçiminden eserin Prusa'dan değil, fakat Kotiaion çevresinden kaynaklanabileceğini belirtmektedir.⁴⁶ Eser, Bursa Müzesi'ne daha önce durduğu Mudanya'daki bir depodan getirilmiştir. Büstün Mudanya'dan önce durduğu yer ise bilinmemektedir. Büst, Corsten'in düşündüğü gibi Kütahya veya çevresinden kaynaklanmış olabilir. Ancak, bu çevrede üretilmiş olan büstlerden stil açısından farklılıkları vardır. Yukarıda söz ettiğimiz, altarlara üzerine tek parça olarak işlenmiş, giysili ve sağ el göğüste duran Zeus büstlerinin varlığı, bize onlara benzeyen bu büstün de Bilecik veya çevresinde bulunmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu grupta söz konusu olan ikinci büst (burada kat. no. 32) bugün British Museum'dadır ve envanter kayıtlarına göre Dorylaion'da (Eskişehir) bulunmuştur. Eser, bütün öteki Zeus Bronton büstlerinden farklı bir stilde betimlenmiştir. Eserin Phrygia'da ele geçen başka kültlerle ilgili büstler arasında da benzeri yoktur. Büstün alt kısmında, aynı taştan kaideye benzer düz bir kısım oluşturulmuştur ve burada üç satırlık yazıt bulunmaktadır. Büst bu kısmın üzerinde, heykel gibi üç boyutlu işlenmiştir. Arkasının kaba bırakılmasından, izleyici tarafından eserin sadece ön yüzünün görüldüğü anlaşılmaktadır. Zamanında, olasılıkla, bir duvar önünde ya da bir niş içinde duruyor olmalıdır. Büstün yazıtında, Hagesilaos adında bir şahsın, adağı Zeus Bronton'un emri üzerine sunduğu yazılıdır. Kısa olan yazıtta dikkati çeken nokta, tanrının adının yazıtın hemen başında olması ve sondaki *κατὰ ἐπιταγήν* ifadesidir. Müze envanterinde büstün Dorylaion'da bulunduğunun kayıtlı olduğunu belirtmiştik. Ancak, Dorylaion'da veya teritoryumunda bulunmuş olan yüzlerce Bronton adağındaki ortak nokta, tanrının adının yazıtlarda genellikle sonda yazılmasıdır.⁴⁷ Bu yazıttaki gibi tanrının adının başta olması ise, Bilecik ve çevre-

⁴⁵ Çok eski bir yayında çizimi verilen ve Zeus Bronton'u betimlediğı belirtilen bir Zeus büstüne kuşkuyla yaklaşılmalıdır. De Montfaucon, 1721-1722 yıllarında yayımladığı kitabında birçok antik eser hakkında bilgi vermiş ve kitabına eserlerin çizimlerini de eklemiştir, bkz. de Montfaucon 1976 (tıpkıbasım). Kitapta, başında bone benzeri bir başlık taşıyan ve gür saç ve sakalla betimlenmiş bir Zeus büstünün de çizimi bulunmaktadır, age., 42 lev. 13 fig. 11. Büstün üzerinde Latince "Bono Deo Brotoni" (İyi Tanrı Bronton'a) yazıtı okunmaktadır. De Montfaucon, büstün Venedik'ten, Aquileia'dan geldiğini belirtmektedir, age. 26 (Chap. III). Ancak, büst hakkında başka bir bilgi vermemektedir. Sonraki yıllarda, Roma'daki Zeus Bronton adaklarını da inceleyen yayınlarda böyle bir eserin varlığından hemen hiç söz edilmemektedir. Sadece Ferri 1931, 243 dn. 10'da bu yayından ve büstten söz etmekte ve 244 fig. 7'de büstün de Montfaucon'dan aldığı çizimini vermektedir. Eserin bugün nerede olduğı bilinmemekte ve böyle bir eserin varlığı kuşkulu gözükmektedir, bkz. MAMA V, xxxix, dn. 18 ve 176. Bu nedenle, eser bu çalışmada değerlendirilmemiştir.

⁴⁶ IPrusa II, 103-104 no. 1014.

⁴⁷ Yazıtlardaki bu durum için genel olarak bkz. Akyürek Şahin 2006a ve ayrıca Akyürek Şahin 2012b, 349.

sinden ele geçmiş sayısız Bronton adayı üzerinde belgelenmiştir.⁴⁸ Yine, κατὰ ἐπιταγήν ifadesi de Bilecik ve çevresindeki yazıtların bir karakteristiğidir.⁴⁹ Londra'daki bu büst ile Bilecik büstleri arasında, üç boyutlu işlenmiş olmalarının dışında herhangi tipolojik bir benzerlik yoktur. Belki de büstün, Bilecik bölgesine yakın olup, orasıyla kültürel ve sanatsal olarak ilişki içinde bulunan, fakat yine Dorylaion teritoryumunda yer alan bir bölgeden kaynaklandığını düşünmek gerekmektedir. Böyle bir yer için ideal olarak Eskişehir'in ilçesi İnönü gözükmemektedir. Çünkü, İnönü'de ele geçmiş yazıtlı adak altarlara nın hemen hepsinde, tanrının adı yazıtın başında bulunmakta ve iki⁵⁰ eser üzerinde de κατὰ ἐπιταγήν ifadesi görülmektedir. Ayrıca, İnönü'ndeki çoğunlukla Zeus Bronton'a sunulmuş altarlarda Zeus büstleri betimlenmiştir. Bütün bu nedenlerden dolayı büstün İnönü'nden geldiğini düşünmekteyiz.

Eskişehir'in yak. 35 km batısında yer alan İnönü'de bulunmuş olan altarlara kısaca da olsa değinmek gerekmektedir. Peter Frei 2001 yılında kaleme aldığı bir makalede⁵¹ İnönü'de bulunmuş olan bir grup adak altarlara üzerlerindeki bazı tipolojik ortaklıklara dikkati çekmektedir. Yazılı bir eserin yazıtı ile üzerindeki motif ve kabartmaların arasındaki ilişkinin göz ardı edilmemesi gerektiğini özellikle vurgulayan⁵² Frei, tipolojik gruplara ayırarak incelediği altarlara yazıtlarında geçen bazı kalıp ifadelerin de altın nı çizmektedir. Bu altarlara hepsinin ön yüzünde ve başlık üzerinde kabartma olarak bir Zeus başı/büstü betimlenmiştir ve biri hariç (orada no. 10) hepsi Zeus Bronton için adak olarak sunulmuştur. Büstlerin Zeus Bronton'u betimledikleri anlaşılmaktadır.⁵³ Yazıtların da ortak yönleri vardır:

1. Tanrının ismi yazıtın başında bulunmaktadır. Bu durum Kuzeybatı Phrygia'da belgelenen Zeus Bronton adak yazıtlarda tam tersidir; yani tanrının adı hemen tamamıyla yazıtın sonunda bulunmaktadır. Tanrının adının yazıtın başında bulunması durumu Bithynia'nın güneyinde, daha doğrusu Bilecik ve çevresinde ele geçen Zeus Bronton adaklarının da ortak yönüdür.

2. Yazıtlarda sıklıkla adağın tanrının isteği/emri üzerine sunulduğuna işaret eden κατὰ ἐπιταγήν veya κατὰ κέλευσιν ifadeleri bulunmaktadır. Ayrıca az da olsa εὐχὴν ἀνέστησαν veya ἀναθεῖναι ifadeleri de görülmektedir. Bunlardan başka, dikkati çeken başka bir nokta ise, yazıtlarda hemen hiç *ligatür* (birleşik yazılmış harfler) kullanılmamış olmasıdır. Bu da Bilecik Zeus Bronton adak yazıtlarında gözlemlenen başka bir durumdur.

⁴⁸ Bu konuda bkz. Akyürek Şahin 2012b, 349-350.

⁴⁹ Akyürek Şahin 2012b, 350. Eskişehir çevresindeki birkaç adak taşında bu ifadeye rastlanmaktadır, krş. örn. MAMA V, 107 no. 223 lev. 51; MAMA V, 173 no. ZB 54 (= Ramsay 1906, 277 no. 11); MAMA V, 9-10 no. 17 lev. 17; Riel 1994, 164 no. 13 (SEG 44, 1994, 1046); MAMA V, 173 no. ZB 35 (= Körte 1900, 416 no. 26).

⁵⁰ Bkz. Frei 2001, 139-140 no. 2 ve Körte 1900, 418 no. 30. κατὰ ἐπιταγήν ifadesi için bkz. Akyürek Şahin 2012b, 350 dn. 20.

⁵¹ Genel olarak bkz. Frei 2001. Bu makaledeki fikirler hakkında bkz. Akyürek Şahin 2012b, 352-353.

⁵² Önemli olduğunu düşündüğümüz bu tespit cümlelerini buraya da almak istedik, bkz. Frei 2001, 158: 'Eines aber ist auf jeden Fall aus den vorhergehenden Darlegungen abzuleiten. Die Problematik öffnet sich nur durch eine ganzheitliche Betrachtung, welche den Text der Inschrift mit seinem Strukturen und die auf dem Träger eingehauenen Bilder und ihre Ausgestaltung in materieller und stilistischer Sicht gleichermassen beachtet. Erst beide Überlieferungen zusammen ermöglichen eine intensivere Interpretation des Steins in seinem dokumentarischen Charakter. Die bildlichen Darstellungen sollten deshalb in jeder Edition, u. a. den Ersteditionen berücksichtigt werden. Das kann einerseits durch die –heute selbstverständlichere– Beigabe von Photographien geschehen, die dann aber nicht nur das Inschriftenfeld, sondern den ganzen Stein zeigen sollten, gegebenfalls in Detailaufnahmen. Das ist sicher aufwendig, vielleicht zu kostspielig, sollte aber wenigstens als Grundsatz gelten. Man wird auf jeden Fall in der Beschreibung des Steins dem Schmuck grössere Bedeutung schenken und Wege suchen, auf typische und auf abweichende Züge, soweit diese erkannt worden sind, mit solcher Ausführlichkeit hinzuweisen, dass sie zukünftiger Auswertung erhalten bleiben.'

⁵³ Frei 2001, 146. Yalnız, Frei makalede yeni olarak tanıttığı 7 numaralı altar ve yazıtının yayımlı olduğunu görmemiş ve de altar üzerindeki büstü de yanlış yorumlamıştır, bkz. 151-152. Altar yine Zeus Bronton'a sunulmuş olup S. Şahin tarafından INikaia II 2, no. 1509'da yayımlanmıştır. İnönü'deki altarlara benzer tipolojide ama daha büyük boydaki altarlara başlığında betimlenmiş olan büst Frei'in belirttiği gibi bir Zeus büstü olmayıp sakalsız bir erkek başına aittir. Bu altar Bilecik'in ilçesi Pazaryeri yerine bağlı Ahmetler köyünde bulunmuştur. Pazaryeri ve çevresi burada tanıttığımız Zeus büstlerinin de başlıca buluntu bölgesidir.

İnönü'de ele geçen adak altarı gösterdikleri tipolojik ayrılıklar nedeniyle farklı atölyelerde üretilmiş olmalıdır. P. Frei 5 numaralı altarı yazıtında verilen yıl rakamları nedeniyle eseri İ. S. 218 senesine tarihlemektedir. Stil benzerlikleri nedeniyle diğer altarı da (biraz erken veya geç) yaklaşık aynı tarihlerde yapıldığını düşünmek mümkündür. Frei'in makalesinde 8 numara ile tanıtilan altarı başlık kısmı üst üste iki bölmeden oluşmaktadır ve üst bölme kırık ve kayıptır. Geriye kalan kalıntılardan bu kayıp üst bölmede bir Zeus büstünün durduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu büst Bilecik büstlerine benzer şekilde heykel biçiminde derinliği olan bir yapıda olmalı idi.⁵⁴ Yine Frei'in makalesinde 9 numara ile verilen altar üzerinde de zamanında bir Zeus büstü durmuş olmalıdır. Büstün varlığı altar üzerindeki saç lülesi kalıntılarında anlaşılmaktadır. Büst bugün kırık ve kayıptır.⁵⁵ Frei'da 10 numara ile verilen altar üzerinde de, başlığın ön yüzünde bir Zeus başının/büstünün kabartması vardır.⁵⁶ Zeus Pyrgenos isimli bir tanrıya sunu olan bu altarı buluntu yeri kayıtlarda Bozüyük olarak geçmektedir. Bozüyük İnönü'ye oldukça yakındır. P. Frei'a göre İnönü altarındaki ortak noktalar ve sonuç (orada s. 156-158) şu şekilde özetlenebilir:

- Altarıların hemen tamamı İnönü'de bulunmuştur.
- Altarıların birçoğundaki Zeus başı/büstü eseri belirleyici durumdadır.
- Altarılar hemen neredeyse tamamen Zeus Bronton'a adanmıştır.
- Altarıların yazıtlarında tanrının adı yazıtın hep başında geçmektedir ve bu da adağın tanrının isteği ile mi, yoksa söz verilen bir adak gereği mi sunulduğu sorusuna sebep olmaktadır.
- İnönü altarılarının hepsi o yörenin yerel taşından üretilmiştir.

Frei'a göre bu altarıların hepsi bir kutsal alandan geliyor olmalıdır. O kutsal alanda, olasılıkla adak tipi olarak bu tür altarılar geçerli, hatta belki de kural idi. Adak sunanlar ve taşı ustaları da bu duruma göre hareket ediyor olmalıydılar. Frei bu bilgilerin ve düşüncelerin birçok soruyu doğurduğunu, ancak bunların hepsinin şu anda cevaplanamayacağını belirtmektedir. Sadece bu geleneğin nasıl doğduğunu ve yaygınlaşıp yaygınlaşmadığını ve yayıldı ise nerelere uzandığını bilmeyi istediğini belirtmiştir.⁵⁷ Yazar ayrıca, burada belirtilen eserlerin daha iyi anlaşılabilmesi için benzer eserlerin de incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Benzer eserler olarak ise, Kuzeybatı Phrygia'da görülen kabartma büstler⁵⁸ ile stel/altar gibi eserlerin üzerine kabartma olarak işlenmiş Zeus büstlerinden bahsetmektedir. Ona göre bu eserlerin tarihlenmesi de çok önemlidir: Makalesindeki bir eserin üzerindeki yazıtta geçen ifadelerden yola çıkarak (orada no. 5: İ. S. 218) incelediği altarıların aşağı yukarı İ. S. 2. yy.'ın ikinci yarısı ile 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlenebileceğini söylemektedir. P. Frei'in makalesinin de kesin olarak gösterdiği gibi, Eskişehir'in ilçesi İnönü'de zamanında belirli bir saygınlığı ve etki alanı olan yerel bir Zeus Bronton kutsal alanı vardı. Bu kutsal alana sunulan adakların türü altar olup genellikle üzerlerinde bir Zeus büstü kabartması bulunmakta idi. Eskişehir ile Bilecik illerinin arasında bir coğrafyada bulunan İnönü'de Zeus Bronton için sunulmuş bu adaklar, bu makalede incelediğimiz Bilecik'te ele geçmiş Zeus büstlerinin yorumlanmasında ve anlaşılmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadırlar. Zeus Bronton'un inanç olarak ortaya çıktığı ve yayılmaya başladığı yer kültün merkezi olan Dorylaion ve teritoryumudur. Bronton'un tüm Dorylaion bölgesinin en önemli tanrısı olduğu bilinmektedir.⁵⁹ Kültün buradan kuzeybatıya doğru yayıldığı ve tanrının Bilecik ve çevresinde de önemli derecede tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Doğudan batıya doğru ilerlerken büst sunusunun Zeus Bronton adaklarında önemli bir yer

⁵⁴ Bkz. Frei 2001, 152-153, lev. 22, 2.

⁵⁵ Frei 2001, 154-155 ve lev. 22, 3.

⁵⁶ Frei 2001, 155-156, lev. 22, 4.

⁵⁷ Frei 2001, 157-158.

⁵⁸ Frei makalesinde, altar veya stel türündeki bir eserin üzerinde kabartma olarak bulunan Zeus büstlerinden ayırmak amacıyla bu büstler için hatalı olarak 'vollplastisch gearbeitete Zeusbüsten' terimini kullanmaktadır, bkz. Frei 2001, 157 dn. 35. Yazarın sözünü ettiği büstler kesinlikle bizim 'kabartma büstler' dediğimiz türdendir.

⁵⁹ Genel olarak bkz. Lochman 2003, 85 ve Chiai 2010.

edinmeye başladığını düşünmek yerinde olacaktır. Bu bilgiler yörenin yerel dinler tarihi açısından da önem taşımaktadır.

Üçüncü büst (burada kat. no. 33) ise yazıtsız olup bugün Berlin'de bulunmaktadır. Geriye sadece baş olarak kalan eser bir zamanlar bulunduğu Leistner Koleksiyonu'ndan Berlin'deki eskiden 'Kaiser-Friedrich-Museum' diye adlandırılan, şimdi ise Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst – Preussischer Kulturbesitz Müzesi'ne verilmiştir. Büst 1917-1918 yıllarında O. Wulff tarafından yayımlanmıştır. Küçük Asya kökenli olan büstün tam buluntu yeri bilinmemektedir, ancak 'found at the foot of the Phrygian Olympos' ibaresi ile müzeye gelmiştir. Wulff eseri uzun uzun tartışmış, ancak buluntu yeri olarak Phrygia Bölgesi'ni hiç düşünmediği için eserin stil özelliklerini kavrayamamıştır. Büstü Erken Bizans kültürüne ait saymış ve hatalı olarak Eskiçağ'ın geç dönemlerine, 4.-5. yüzyıllara tarihlenmiştir. Ferri ve Rodenwaldt da bu eserden söz etmişlerdir. Ferri buluntu yeri olarak hatta Mysia'daki Olympos (Bursa) civarını önermiştir. Rodenwaldt ise eserin stil özelliklerinin Phrygia'da ele geçen mezar taşlarındaki betimlerle benzerliğini fark ederek, eserin kökenini Phrygia olarak düşünmüş ve hatta büstün Zeus Bronton'u betimlediğini dile getirmiştir. İ. S. 2. veya 3. yüzyıllara ait olan büst, her ne kadar bu makalede incelenen büstlerle stil olarak aynı olmasa da kesinlikle burada söz konusu olan bölgelerden birisinde bulunmuş olmalıdır.

Bugüne kadar, üzerlerinde sadece Zeus büstleri duran altarlar değil, kartal heykeli gibi başka eserler duran altarlar da ele geçmiştir.⁶⁰ Buradan da, bazı altarların üzerinde bir adak hediyesi durur biçimde işlenmesinin olağan bir durum olduğu düşünülebilir.

Yukarıda verilen bilgiler sonucunda, bu makalede incelenen ve Bilecik'te bulunmuş olan Zeus büstlerinin, aynı bölgede çok sayıda bulunan adak yazıtları nedeniyle yörenin baş tanrısı olduğu anlaşılan Zeus Bronton'a sunulan altar⁶¹ biçimli bazı adak taşlarının üzerinde durdukları ve onlarla bir bütün oldukları sonucuna ulaşıldığını söylemek mümkündür. Bunun doğal sonucu olarak da büstlerin Zeus Bronton'u betimledikleri düşünülebilir. Ancak, her ne kadar aynı bölgede Z. Bronton'a oranla çok daha az sayıda belgeleniyor olsalar da, Zeus Agathios, Zeus Bennios ve Zeus Sebastos gibi tanrıların da söz konusu Zeus büstleriyle bağlantılı olabilecekleri anlaşılmaktadır. Fakat yine de, tüm bilgiler ışığında, büstlerin bölgenin baş tanrısı olan Zeus Bronton için üretilmiş olduklarını düşünmek eldeki veriler ışığında mantıklı gelmektedir.⁶²

Bilecik büstleri birbirlerine çok benzemelerine rağmen yine de her birini diğerinden ayıran farklılıklara sahiptirler. Büstler birbirlerinin tıpa tıp aynısı olmayıp farklı betimlenmiştir. Ancak, bu farklılıklar portrelerde olduğu gibi şahsî çizgiler taşımamaktadır. Dolayısıyla büstlerin, tıpkı Phrygia Bölgesi'nde üretilen kabartma Zeus büstleri gibi, atölyelerde önceden fabrikasyon usulü hazırlanarak üretilmiş ve

⁶⁰ Örn. Nikaia teritoryumunda olan Tataion'da (Arıcıklar/Gölpazarı) görülmüş ve bugün kayıp olan bir Zeus Arkhagathios adak altarı üzerindeki yazıttan, zamanında bu altarın üzerinde bir kartal heykelinin durduğunu öğreniyoruz (eserin fotoğrafı yoktur): bir kısmı şiir olan yazıt için bkz. INikaia II 1, no. 1071 = Merkelbach – Stauber 2001, 157, no. 09/05/01. Altarların üzerinde aynı taştan işlenmiş şekilde duran ya da ayrı işlenip altar üzerine yerleştirilmiş olan kartal heykelleri hakkında bkz. Robert, Bull. épigr. 1973, 138 no. 375. Zeus'un simgesi kartalın değişik boylarda betimlenmiş heykelcikleri bulunmaktadır. Bunlar Zeus'a adak hediyesi olarak sunulmuş olmalıdır. Bu tür adakların özellikle Phrygia Bölgesi'nde yaygın olduğu birçok müzede korunan çeşitli boylardaki mermer kartal heykelciklerinden anlaşılmaktadır. Kartal hakkında bkz. Drew-Bear – Thomas – Yıldızturnan 1999, 242-246 no. 370-381; Lochman 2003, 75-76; 211-212; 216-217.

⁶¹ Bugüne kadar Bilecik'te ele geçen Zeus Bronton adaklarından iki tanesi hariç hepsi mermerden prizma tipinde altar biçimlidir. Altarların adak tipi olarak bölgede çok sevildiği anlaşılmaktadır. Bir tane de silindirik biçimli yuvarlak altar adağı tanınmaktadır, bkz. INikaia II 1, no. 1091 lev. 17. Bunların dışında aynı bölgeden sadece iki adet stel adağı bilinmektedir, bkz. Brixhe – Hodot 1988, 9-10 no. 1 lev. 1 (SEG 38, 1988, 1272) ve 2. stel için Akyürek Şahin 2012b, 357 no. 7.

⁶² Bilecik büstlerinin Zeus Bronton'u betimledikleri literatürde yerleşmiş bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır, bkz. örn. Lochman 2003, 89: 'Eine bedeutende Anzahl stammt vom mysischen Olympos und Dorylaion, wo die Inschriften den Gott als Zeus Bronton bezeichnen'.

müşteriye sunulmuş olduklarını düşünmek mümkündür.⁶³ Büstleri yontan ustaların eserlere kendi katkılarının çok az kaldığı, ustaların, her ne kadar belli bir şablon olmada da, daha çok belli bir tipi takip ederek üretim yaptıkları anlaşılmaktadır. Çünkü her bir büst diğerinden farklı olsa da sanatçısına özgü olan temel üslup farklılıkları eksiktir. Bazı büstlerin tip olarak birbirlerine çok benzemeleri (krş. örn. burada kat. no. 1, 22, 23, 24, 26 ve başka bir grup olarak kat. no. 5, 17, 25, 27 gibi) onların olasılıkla aynı taşıcı ustaları veya bu ustaların çırakları tarafından yapıldığına işaret ediyor olmalıdır. Zeus büstleri yerel atölyelerde üretilmiş olup buralarda başka adak taşları ve mezar taşları da işlenmiş olmalıdır. Bilecik bölgesinin adak taşları ama özellikle de mezar taşları genellikle ya büyük altarlar ya da kapı tipinde büyük stellerdir.⁶⁴ Büstler bu türden eserlerin de üretildikleri yerlerde hazırlanmış olmalıdır. M. Waelkens Dorylaion'un kuzeyinde, İlkburun'da (antik Trikomia), İ. S. 2. yy.'dan itibaren üretim yapmaya başlayan ve kapı biçimli mezar stelleri üreten önemli bir atölyenin olduğunu belirtmektedir.⁶⁵ Bu atölyenin özellikle Sakarya Eğrisi içinde kalan bölgelerde ele geçmiş olan kapı biçimli mezar stellerini etkilediğini ya da bu atölyeden gelen ustaların bu stelleri yapmış olabileceğini eklemektedir.⁶⁶ Waelkens, Bithynia'daki kapı biçimli mezar stellerinin bu atölyede üretildiklerini veya yerli ustaların bu atölyenin stilini taklit etmiş olduklarını söylemektedir.⁶⁷ Sakarya (Sangarios) Nehri'nin Orta Kıvrımı içinde kalan bölgelerde bulunmuş olan eserler (bunlara Zeus Bronton adakları da eklenebilir) bu atölyede veya onun etkisindeki atölyelerde üretilmiş olabilir. İlkburun'da bulunan bu atölye, Bilecik ve köylerinden uzakta değildir. Bilecik'te ele geçmiş olan Zeus Bronton adaklarının bu atölyede ya da onun etkisi altında yerli ustalar tarafından küçük atölyelerde üretildiklerini düşünmek mantıklı olacaktır.

Phrygia Bölgesi kendisine komşu olan bölgeleri birçok açıdan olduğu gibi sanatsal üretim açısından da etkilemiştir. Phrygia Bölgesi'nin Roma İmparatorluk Dönemi'nde ürettiği zengin bir taşra sanatı ve bu üretimin sonucu olarak özellikle çok zengin bir kabartma eserler topluluğu vardır. Küçük Asya'nın çeşitli bölgelerindeki taşraya özgü sanatsal üretim ve eserleri üzerindeki çalışmalar bilim dünyasında son yıllarda artış gösterse de, sayı bakımından yine de çok azdır. Özellikle son yıllarda Eskiçağ'da Phrygia Bölgesi'nin kırsal bölgeleri ve taşra sanat eserleri üzerine ikonografik ve tipolojik açılardan yapılan çalışmalar artmıştır.⁶⁸ Roma İmparatorluk Dönemi'nde Phrygia'da bütün eserlerde görülen stil özellikleri Bilecik büstlerinde de gözlemlenmektedir. Phrygia Bölgesi'nin kırsal kesimlerinde Zeus, heykel biçiminde değil de, daha çok büst biçiminde betimlenmekteydi.⁶⁹ Bu bölgelerde Zeus'un tam boy heykel olarak betimlenmesi ya tanınmıyor ya da tercih edilmiyor olmalıydı.⁷⁰ Yani taşra kesim insanının Zeus

⁶³ Bu konuda bkz. Lochman 2003, 88-89.

⁶⁴ Bu steller için genel olarak bkz. Cremer – Şahin 1983. Ayrıca Bithynia Bölgesi'nin mezar stelleri hakkında bilgi için genel olarak bkz. Cremer 1992.

⁶⁵ Bkz. Waelkens 1986, 39-40 ve 132.

⁶⁶ Waelkens 1986, 132: 'Im Norden muß es in İlkburun eine bedeutende Werkstatt gegeben haben, die mindestens seit dem 2. Jh. n. Chr. tätig war und u. a. Stelen des Typs D produzierte; diese hatte die zentralbithynischen Türsteine beeinflußt oder war an deren Herstellung durch wandernde Steinmetzen mittelbar beteiligt.'

⁶⁷ Waelkens 1986, 40.

⁶⁸ Phrygia Bölgesi'nin mezar ve adak taşları üzerinde epigrafik malzemeleri de değerlendirerek yapılmış arkeolojik bir çalışma bölgenin özellikle İ. S. 2. ve 3. yüzyıllarındaki sanatsal üretimini, bölgesel özgünlüğünü ve de tipolojik çeşitliliğini göstermesi bakımından önemli sonuçlara ulaşmakta ve de değerli bilgiler vermektedir, genel olarak bkz. Lochman 2003.

⁶⁹ Zeus'un büst olarak betimlenmesi hakkında Lochman 2003, 89'da şunları söylemektedir: 'Die Reduzierung der Zeusdarstellung auf die Büste findet sich auch in anderen Regionen im Innern Kleinasien und könnte als typisch provinzieller Zug einer reduzierender Darstellung des menschlichen Körpers aufgefasst werden' (Zeus betimlerinin büst biçimine indirgenmesi Küçük Asya'nın iç kesimlerindeki başka bölgelerde de görülmektedir ve insan bedeninin kısaltılarak betimlenişi taşra sanatının bir eğilimi olarak düşünülmelidir).

⁷⁰ Lochman taşradaki yontu ustalarının, özellikle de Phrygia'dakilerin, kabartma tekniğinde eser ürettiklerini ve üç boyutlu heykel tekniğinin onlar için neredeyse hiç tanınmadığını belirtmektedir, bkz. Lochman 2003, 89. Ayrıca, Zeus tasvirlerinin bu bölgede hep büst biçiminde olmasının adak sunanların dini inançlarından kaynaklanan bilinçli bir seçim olabileceğinin de düşünülmesi gerektiğini eklemektedir.

tapınımda büst tipini tercih etmesi Phrygia'da çok yaygın idi ve Phrygia bu bakımdan Bilecik büstlerini etkilemiş benzemektedir.

T. Lochman Phrygia'daki kabartma Zeus büstlerinin hemen tamamının dağ yamaçlarındaki kutsal alanlarda bulunduğunu belirtmektedir.⁷¹ Bilecik'te bulunmuş olan büstlerin de dağlık kutsal alanlarda bulunmuş olması gerektiğini eklemektedir.⁷² Bilecik büstlerinin hiçbirisi, hatta bu büstlerin altında durduklarını düşündüğümüz altınlar da dahil hiçbirisi *in situ* bulunmamıştır. Her ne kadar bugüne kadar bu açıdan bir araştırma yapılmamış olsa da ve Bilecik bölgesi kısmen dağlık ve tepelik bir bölge özelliği gösterse de o yörede dağlık alanlarda ya da dağ yamaçlarında kutsal alanlar tanınmamaktadır (Bilecik'teki Zeus Bronton kutsal alanları konusunda aş. bkz.). Lochman Kudretli Tanrı Zeus için yüksek yerlerin, yani dağların mekân olarak algılanmasının doğal olduğunu belirtmektedir. Çünkü dağ dorukları dünyanın gökyüzüne ulaşan en yüksek yerleridir. Yine, ona göre büstler kutsal alanlarda ya doğrudan yere⁷³ ya da altlıkların üzerine konuyor olmalıdır.⁷⁴ Büstlerin doğrudan yere, toprağın üzerine konuluyor olmaları belki Kuzeybatı Phrygia'daki kabartma büstler için söz konusu olabilir. Ama Bilecik büstlerinde bu durum beklenemez, çünkü büstlerin altlarındaki delikler onların kesinlikle dübel bir yere oturtulduklarını göstermektedir. Lochman'ın büstlerin 'Basisplatten' (altlıklar) üzerinde durduğunu düşünmesi bu bağlamda mantıklıdır. Lochman ayrıca tanrıların (Zeus Bronton'un) dağlarda/dağ yamaçlarında tapınım görmesi geleneğinin Dorylaion'dan Porsuk (Tembris) Çayı'nın vadilerine ve oradan da başka yerlere yayılmış olabileceğini vurgulamaktadır.⁷⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi, bugüne kadar hiçbir adak *in situ* bulunmamış olmasına rağmen, üzerlerinde büst taşıyan Zeus Bronton'a sunulmuş altar adakları tanrının tapınak ya da kutsal alanlarında duruyor olmalıydılar. Zeus Bronton'un çok yoğun tapınım gördüğü Bilecik'in güneyi ile güneydoğusunda birkaç tapınağı da belirlenebilmektedir. Özellikle Pazaryeri⁷⁶ ve çevresindeki buluntular burada, Ahmet-

⁷¹ Bkz. Lochman 2003, 89. Zeus Andreas ve Zeus Ampelites kutsal alanlarının Erikli Dağı'nın yamacına lokalize edilmesini buna örnek olarak göstermektedir. Elimizdeki tam yeri bilinen kutsal alan verileri yeterli olmadığı için bu tip bir genelleme bize doğru gözükmemektedir. Üstelik Seyitgazi yakınlarındaki Yazidere'deki antik bir köy yerleşiminde bulunan ve kesin yeri bilinen bir Zeus kutsal alanı kesinlikle dağ yamacında değildir, genel olarak bkz. Akyürek Şahin 2006b.

⁷² Lochman, age., 89 (yayında Bilecik büstlerinden 'die Büsten vom mysischen Olymp' (Mysia Olymposu'ndan [= Uludağ çevresinden] gelen büstler) şeklinde söz edilmektedir).

⁷³ Büstlerin doğrudan yere, toprak üzerine konulmuş olabileceklerine dair Lochman 2003, 90 ve 217'de aşağıdaki bilgileri de vermektedir. Ona göre Zeus Phrygia'da aynı zamanda khtonik, yani yerle, toprakla ve hatta toprak altı ile de ilişkili bir tanrıdır. Bu özelliklerin aslında genelde Anatanrıça'ya ait olduğunu belirterek Phrygia'da durumun farklı olduğunu ve Zeus'un da bu yönünün olduğunu söylemektedir. Doğrudan toprak üzerine konan Zeus büstleri inançlı insanlarda Tanrı'nın topraktan yukarı doğru çıktığı, yükseldiği izlenimi veriyor olmalı idi. Büstlere uzaktan bakanlar için toprak Zeus'un bedenini oluşturmaktaydı. Lochman, Zeus'un khtonik yönünün bu güne kadar aslında sadece Zeus Bronton'da belgelendiğini dile getirmektedir, 217 dn. 64. Bu konuda bkz. ayrıca Drew-Bear – Naour 1990, 1995 dn. 318. Lochman düşüncelerine s. 217'de devam etmekte ve Zeus Bronton'un khtonik yönü ile büst olarak betimlenmesinin birbirleriyle uyum içinde olduğunu belirtmektedir. Ona göre, inananlar Tanrı'nın bedeninin alt kısmının toprak içinde olduğunu ve böylece toprağın içiyle ve altıyla ilişkisinin var olduğunu düşünmüş olmalıdır. Eskiçağ ikonografisinde khtonik tanrıların genellikle toprak altından çıkarken resmedildiğini belirtmekte ve böylece tanrının görünen kısımlarının bir büst biçiminde olduğunu ifade etmektedir. Lochman Phrygia'da ölen kişilerin mezar taşlarında kendilerini büst olarak betimlettiklerini de vurgulamaktadır. Bu durum hem taşçı ustalarının büstten başka form tanınamasından kaynaklanıyor, hem de yörenin inancına göre, ölü kendini tanrısal bir alana (yani Zeus'un da bir parçası olan toprağa) geçmiş gibi hissediyor olmalıdır.

⁷⁴ Lochman, age., 89. Kırsal yerlerdeki kutsal alanlarda adak taşlarının nerelere konduğu konusunda ayrıca bkz. Drew-Bear – Thomas – Yıldızturan 1999, 43.

⁷⁵ Lochman 2003, 90: 'Vielleicht hat sich der Brauch, den Gott an Bergen zu verehren, aus Dorylaion in die Tembris-Ebene verbreitet und mit diesem Brauch auch die Form die Büste mit der darin verborgenen khtonischen Bedeutung. Dorylaion hatte ohnehin eine wichtige Rolle für die Tembris-Ebene in kultischer Hinsicht erfüllt.'

⁷⁶ Pazaryeri'nde ele geçen adaklar için bkz. Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 267 (Sırasöğütler/Ahmetler), 268 (Armutlu/Ahmetler); 269 (Doğanlar veya Doğanlılar); 270 (Kurşunlu); 271 (Ahmetler), 272, 273, 274?; 295 (Fıranlar).

ler⁷⁷ ile Kurtköy'de⁷⁸ kutsal alanların varlığına işaret etmektedir.

Yine, bu bölgenin biraz doğusundaki Başköy⁷⁹ ile Başköy'ün kuzeydoğusundaki Yakacık'ta⁸⁰ da tapınaklar vardır. Bundan başka, Sögüt'ün güneyinde yer alan Düzdağ yakınındaki Nanedere'de de tanrının bir tapınağı bulunmaktadır.⁸¹ Gölpazarı'nda bulunan iki adak Bilecik'in kuzeyindeki tapınımına işarettir.⁸² Bilecik'te Tanrı'nın farklı birkaç kutsal alanda tapınım gördüğü anlaşılmaktadır. Belki de üzerinde büst taşıyan adak altarı, diğer büstsüz adak altarıyla birlikte tanrının (çatısı olmayan?) kutsal alanlarında açık havada durmaktaydılar. Bilecik büstlerinin bulunduğu yerlerin Bronton tapınaklarının belirlendiği yerlerle çoğunlukla uyum içinde olmaları dikkati çekmektedir. Zeus Bronton'a adanmış olan eserlerin bir kısmı adak olmayıp mezar taşı olduğu için bu eserler büyük bir olasılıkla zamanında mezarlıklarda durmaktaydı.

Lochman konumuzla da ilgili olarak, Kuzeybatı Phrygia'da çokça belgelenen kabartma Zeus büstlerinin kökeni olarak 'Mysia Olympos'unu göstermektedir.⁸³ Lochman kanaatimizce hatalı olan bu düşüncesine hiçbir kanıt göstermemektedir. Bu düşüncenin tam tersi olarak, Phrygia'nın tipik kabartma Zeus büstlerinin konumuzu oluşturan Bilecik büstlerinin oluşmasında ve üretilmesinde etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Zeus'un büst olarak betimlenmesi olgusu Kuzeybatı Phrygia'dan Bilecik bölgesine yayılmış ve etkilemiş olmalıdır. Bu olgu Phrygia'da ortaya çıkmış ve zamanla bağımsız kabartma büst biçiminde veya altar ve stellerin yüzeylerine betimlenmiş kabartma biçimiyle olgunlaşmış olmalıdır. Phrygia'da iyice yerleşen ve yaygınlaşan Zeus'un büst olarak betimlenmesi olgusu zamanla oradan kuzeybatıya doğru yayılmış ve İnönü civarında altarlara başlık kısmının ön yüzünde kabartma Zeus başı/büstü şeklini almış gözükmektedir (yuk. bkz.). Bu gelenek kuzeybatıya doğru yayılmaya devam etmiş ve nihayetinde Bilecik ve çevresinde (ve belki hatta Bursa'nın doğusuna doğru yayılıp), altarlara üzerlerinde duran ve heykel gibi derinliği olan (yani kabartma olmayan) büst biçimine dönüşmüş olmalıdır. Hatta bu büstlerin bazıları Phrygia'nın kabartma Zeus ikonografisinde ama derinliği olan, giyimli ve sağ el göğüs üzerinde durur betimlenmiş ve bunlar da altarlara aynı taştan yontulmuştur (krş. yuk. no. 1 ve 2'de verilen büstlü altarlara). Bursa'ya yaklaştıkça bu geleneğin son bulduğu anlaşılmaktadır. Zeus'un büst olarak betimlenmesi olgusu anlaşılan ancak Bilecik'in batısına kadar yayılmıştır.⁸⁴

⁷⁷ Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 267, 268, 271. S. Şahin, Ahmetler'de Dablenoi ve Pronnaeitali halk gruplarının tapındığı ve Apellinarios'un Zeus'u ile Milesios'un Zeus'u diye ayrılan iki kült görüşünün olduğunu belirtmektedir. Buna göre, Ahmetler'de tanrının olasılıkla iki tapınağı vardır, bkz. INikaia II 1, s. 84. Şahin, tapınaklardan bir tanesinin lokalizasyonu için köyün 3 km güneybatısındaki Sırasögütler Mevkii'ni düşünmekte ve burada antik bir yapının temel kalıntılarını gördüğünü söylemektedir. Bkz. ayrıca Şahin 1978, 773-774.

⁷⁸ Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 250, 259, 260.

⁷⁹ Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 249, 258, 264, 265. Başköy'deki cami minaresinin kaidesine örülmüş olan parça halindeki bir altarin Zeus Bronton'a adanmış olma olasılığı vardır, bkz. INikaia II 1, no. 1154. Şahin, Başköy'de Zeus Bronton ile Apollon Akrelenos'un birlikte tapınım gördüğü bir tapınaktan söz etmektedir, age. no. 1030 ve s. 80.

⁸⁰ Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 247, 251, 266. Buradaki tapınak için bkz. INikaia II 1, s. 78. Bu tapınakta Milesios ve Apellinarios isimli şahıslar tanrının rahipliğini yapmaktaydılar.

⁸¹ Adaklar Sögüt'ün Koyunlu, Yakacık/Esri, Kayabalı/Eğrat, İnhisar, Katlıç ve Tarpak köylerinde bulunmuştur.

⁸² Akyürek Şahin 2002, Kat. no. 286 (Yumaklı) ve 287 (Kükürt).

⁸³ Bkz. Lochman 2003, 196: 'Als Ursprungsgebiet der Reliefbüste definierten wir (oben S. 89f.) die Gegend um den Mysischen Olymp'.

⁸⁴ P. Frei, Zeus'un büst olarak betimlenmesi olgusunun yayılmasının tespiti hakkında şunları yazmıştır, bkz. Frei 2001, 156-157: 'Jede weitere Beschäftigung mit den hier angesprochenen Problemen hat eine Voraussetzung, nämlich den Einbezug verwandter, bildlicher Darstellungen. Dazu gehören vor allem die weit verbreiteten vollplastisch gearbeiteten Zeusbüsten und ebenso die gleichfalls nicht seltene Darstellung von Zeusbüsten zur Ausschmückung des Schaftes von Weihstelen und Altären. Gerade die letzteren sind unserem Typus natürlich verwandt, unterscheiden sich aber – abgesehen von der Äusserlichkeiten der Position – dadurch, dass sie die Formierung des Steins nicht wesentlich beeinflussen. Beide Arten können wohl als Vorstufen des hier behandelten Typus betrachtet werden, und vielleicht liesse sich, bei genügender Materialkenntnis, auch der Übergang greifbar machen.'

Zeus Bronton'un Kuzeybatı Phrygia'da belirli bir ikonografisi olmadığından yukarıda söz etmiştik. O bölgede ele geçen çok az sayıdaki büst şeklindeki (krş. yuk. dn. 43 ve s. 133-137) adak ise yöre halkının Zeus Bronton için büst sunusunu tercih etmediğine işaret etmektedir. Ancak, bu durum Bilecik bölgesinde farklı olup, yöre halkının Zeus Bronton adakları için burada tanıtılan Zeus büstlerini tercih ettikleri ve hatta bu büstlerin Tanrı'yı betimlediğini düşündükleri söylenebilir.

Büstlerin Tarihlendirilmesi

Bilecik büstlerini kesin tarihlemek bugün için olanaklı değildir. Ancak, büstleri Zeus Bronton ile doğrudan ilişkilendirdiğimiz için, düşüncemize göre büstler bu Tanrı'nın tapınım gördüğü dönem içinde oluşmuş olmalıdır. Zeus Bronton hakkında yaptığımız araştırmalar tanrının genel olarak İ. S. 2. ve 3. yy.'larda tapınım gördüğünü göstermektedir.⁸⁵ Bilecik'e çok yakın olan İnönü'deki Zeus Bronton kutsal alanında bulunmuş olan altar biçimli bir Bronton adağını yazıtı aracılığıyla İ. S. 218 yılına tarihlemek mümkün olmaktadır.⁸⁶ İnönü'de ele geçen ve aynı özellikleri gösteren diğer adakların da aynı zaman diliminde, yani 3. yy.'ın ilk çeyreğinde oluştuğu düşünülmelidir. Bu altarlara tümünün ortak özelliği başlıklarında Zeus Bronton'u betimleyen bir kabartma Zeus büstü taşımalarıdır. İnönü altar adaklarının ve Bilecik büstlerinin coğrafi açıdan hemen hemen aynı kültür bölgesinde bulunmaları nedeniyle birbirleriyle derin bir etkileşim içinde olduklarını ve de yaklaşık aynı zaman diliminde oluşturduklarını düşünmekteyiz. Bunlardan başka, Bilecik'te bulunan ve üzerinde Zeus büstü taşıdığı yazıtından anlaşılan Zeus Bennios altarı yine yazıtındaki yıl nedeniyle İ. S. 210 senesine kesin tarihlenebilmektedir.⁸⁷ Bu da söz konusu büstlerin kullanıldıkları dönemi göstermesi bakımından önemlidir. Yine ayrıca, Lochman kabartma biçimli Zeus büstlerini, stilistik özelliklerini göz önüne alarak ve bölgenin mezar taşlarıyla karşılaştırarak İ. S. 180 ile 220 yıllarına tarihlemektedir.⁸⁸ Bilecik büstlerinin oluşumunda etkili olduklarını düşündüğümüz Kuzeybatı Phrygia'nın bu kabartma Zeus büstleri İ. S. 2. yy.'ın son çeyreği ile 3. yy.'ın ilk çeyreğinde kullanılmıştır. Sonuç olarak, kabartma büstlerden biraz daha sonraki bir zaman diliminde oluşmuş olduklarını düşündüğümüz Bilecik büstlerini İ. S. 2. yy.'ın sonları ile 3. yy.'ın ilk yarısı arasındaki bir zamana tarihlemek mümkündür.

Bu makalede incelediğimiz Zeus büstleri, buldukları bölge olan Bilecik ve çevresinin (Eskiçağ'da Nikaia kentinin teritoryumu içinde kalmış ve de Bithynia'ya ait olmuş olsa bile) Phrygia Bölgesi'nin kültürel etkisi altında kaldığının (Phrygia'nın bölgedeki tipik kapı biçimli mezar stellerinden sonraki) açık delilleridirler. Büstlerin Kuzeybatı Phrygia Bölgesi'nin önemli kentlerinden Dorylaion ve teritoryumunun baş tanrısı Zeus Bronton ile ilişki içinde olması bile bu düşüncenin başlıca kanıtıdır.

⁸⁵ Bu konuda bkz. Akyürek Şahin 2002, 62-70.

⁸⁶ Frei 2001, 144-146 no. 5 lev. 21, 2-4

⁸⁷ Şahin 1978 = INikaia II 2, no. 1503.

⁸⁸ Bkz. Drew-Bear – Thomas – Yıldızturan 1999, 33-34 özellikle 34 ve 29: tipolojik çizim. Porsuk (Tembris) nehri- nin vadilerindeki yerleşimlerde ele geçen adak taşlarının tarihlenmesi hakkında bkz. Lochman 2003, 81-82.

BÜST KATALOĞU

Büstler buldukları müzelere göre sıralanmıştır. Sıralamaya en çok eserin bulunduğu müzeden başlanmıştır. Aksi belirtilmediği takdirde eserler daha önce yayımlanmamıştır. Fotoğraflar, belirtilenlerin (no. 22, 24-25) dışında yazar tarafından çekilmiştir.

Bursa Arkeoloji Müzesi

No. 1

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2075; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 55,5 cm; (baş) 34 cm; **Gen.:** (omuz) 45 cm; (baş) 22-23 cm; **Kal.:** 19 cm.

Yayın: Ferri 1932, 238-240 fig. 1-3; Giuliano 1978, lev. 68. Bu büstten Haspels 1971, 168 dn. 24'de söz edilmektedir.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs altında sona ermektedir. Burnun üst kısmındaki kırık ve yüzeydeki küçük zedelenmeler dışında eser sağlamdır. Omuzlar dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boyun geniş ve uzundur ve yuvarlak, belirgin bir çizgi ile göğüs kısmından ayrılmıştır. Boynun orta yerinde, üstte, boyun çukurunu belirten, derin olmayan üçgen bir kısım vardır. Sol omuz üzerinde, dolgun ve paralel kıvrımlı giysi parçası görülmektedir. Bu kısım mantonun (*himation*) omuza atılan ucunu sembolize etmektedir. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra çift yönlü *anastole* görülmektedir. Yanakların altından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal uçlarındaki lüleler düzgün sıra izlemektedir. Bıyık uçları ağzın kenarlarından aşağıya iki küçük lüle biçiminde sarmaktadır. Sakallar çenede ters yönle kıvrılarak bitmektedir. Badem şeklindeki gözler hafif şaşı bakmakta ve göz bebeklerinin ortasında matkap oyukları bulunmaktadır. Burun büyük ve küttür; yanaklar dolgunur. Ağız ince çizgi şeklinde işlenmiş olup dudaklar neredeyse yok gibidir. Göğüs uçları yuvarlak işlenip belirginleştirilmiştir. Başın arka kısmında burgulu ve alttan düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Arkada saçlar işlenmemiştir ve başın ortasında hafif bir çukurluk vardır. Eserin arka yüzü ön cephe gibi perdahlanıp parlatılmamıştır.

No. 2

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2492; **Bul. Yeri:** Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 45 cm; **Gen.:** 42 cm; **Kal.:** 18,5 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Eserin burun ve bıyık kısmı ile arka yüzde sağ alt kısım, omuz ucuyla birlikte kırıktır. Bunun dışında, ufak zedelenmeler hariç büst sağlamdır. Sağ omuzun arka kısmında, sonradan oluşturulmuş ve işlevi açık olmayan düzgün köşeli dörtgen bir oyuk vardır. Saç ve sakalda kireç kalıntıları görülmektedir. Omuzlar dardır; belirgin bir izle göğüs kısmından ayrılan boyun kısa, yuvarlak ve geniştir.

Sol omuz üzerinde, paralel kıvrımlı, dolgun olmayan *himation* parçası durmaktadır. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra çift yönlü *anastole* görülmektedir. Yanak altlarından başlayan, hilal formlu dolgun sakal, uçları kıvrılan iki sıra dalgalardan oluşmuştur. Sakal uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Bıyık incedir. Badem şeklindeki gözler küçüktür ve göz kapakları ince işlenmiştir. Köşeli olduğu anlaşılan burun büyük ve küttür; yanaklar dolgundur. Ağız küçük işlenmiş olup alt dudak dolgundur. Başın arka kısmında yuvarlak ve burgusuz bir taç görülmektedir. Tacın iç kısmında saç işlenmemiştir. Büstün alt kısmında küçük bir dübel deliği vardır. Eserin genelinde keskin bir simetri ve stilize etme vardır.

Badem şeklindeki gözler küçüktür ve göz kapakları ince işlenmiştir. Köşeli olduğu anlaşılan burun büyük ve küttür; yanaklar dolgundur. Ağız küçük işlenmiş olup alt dudak dolgundur. Başın arka kısmında yuvarlak ve burgusuz bir taç görülmektedir. Tacın iç kısmında saç işlenmemiştir. Büstün alt kısmında küçük bir dübel deliği vardır. Eserin genelinde keskin bir simetri ve stilize etme vardır.

No. 3

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2073; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 47,5 cm; (baş) 32-33 cm; **Gen.:** 40 cm; (baş) 27 cm; **Kal.:** 24,5 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Eserin burnu ve sakalla birlikte çene kısmı kırıktır. Sağ omuz arka kısmında alttan zarar görmüştür. Yüzde ve saçlarda uzun çizikler oluşmuştur. Eser üzerinde kireçli çökelti kalıntıları vardır. Omuzlar dar; boyun geniş ve kalındır. Sol omuz üzerinde, dolgun olmayan, paralel kıvrımlı *himation* parçası görülmektedir. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde üst üste iki sıra *anastole* görülmektedir. Kıvrırcık ve gür sakal hilal şeklindedir. İnce bıyık ters yay biçimlidir. Badem şekilli küçük gözler eğri işlenmiştir ve bakışlar donuktur. Kaşlar çok incedir. Köşeli olduğu anlaşılan burun büyük ve küttür. Ağız küçük işlenmiş olup kapalıdır. Başın arka kısmında burgulu ve alt kısmında düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Tacın içinde kalan saçlar düz paralel çizgilerle belirginleştirilmiştir. Saçlar tacın dışında da belirtilmiştir. Eserin genelinde keskin bir simetri ve stilize etme vardır.

No. 4

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2076; **Bul. Yeri:** Küçükelmalı Köyü/Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 57 cm; (baş) 41 cm; **Gen.:** (omuz) 52,5 cm; (baş) 39 cm; **Kal.:** 25 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Eser ufak tefek çizik ve zedelenmeler dışında iyi korunmuştur. Omuzlar dar; boyun geniş ve kalındır. Sol omuz üzerinde, dolgun olmayan, paralel kıvrımlı *himation* parçası görülmektedir. Meme uçları küçük çember biçiminde belirtilmiş olup sol meme ucu kırıktır. Tanrının başı yuvarlak; saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra *anastole* görülmektedir. Kıvrıkcık ve gür sakal hilal şeklindedir ve üst üste üç sıra olan sakal dalgaları kıvrılarak bitmektedir. Kalın bıyık ters yay biçimlidir. Badem şekilli büyük gözlerin arası açıktır. Köşeli burun büyük ve küttür. Ağız küçük işlenmiş olup alt dudak hayli belirgin işlenmiştir. Başın arka kısmında burgusuz, kalın ve alt kısımda iri düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Tacin içinde kalan saçlar işlenmiştir. Arka yüz kaba bırakılmıştır. Eserin genelinde keskin bir simetri ve stilize etme vardır.

No. 5

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2072; **Bul. Yeri:** Yenice Müslüm Köyü (Küçük Yenice)/İnegöl/Bursa; **Yük.:** 43 cm; **Yük.:** (Baş) 29 cm; **Gen.:** (omuz) 32,5 cm; **Gen.:** (Baş) 21-22 cm; **Kal.:** 16 cm. **Yayın:** Giuliano 1978, lev. 67.

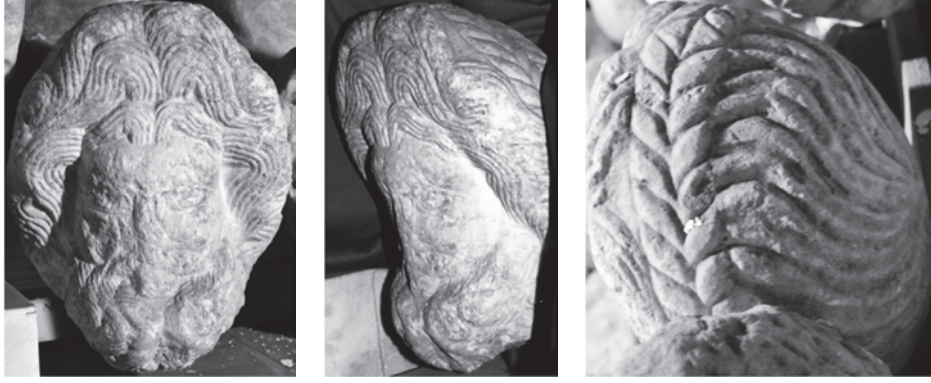
İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Eserde burun ve büstün alt kenarları kırıktır. Bunun dışında büst ufak tefek çizik ve zedelenmeler hariç iyi durumdadır. Omuzlarda yuvarlak kısımlar işlenmemiştir. Boyun geniş ve kalındır. Tanrının başı oval; saçları gür ve kısa dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra *anastole* görülmektedir. Kıvrıkcık ve gür sakal hilal şeklindedir ve üst üste iki sıra olan sakal dalgaları kıvrılarak bitmektedir. Kalın bıyık ters yay biçimlidir ve bıyık uçları ters yönlere kıvrılmaktadır. Badem şekilli küçük gözler eğri durmaktadır ve göz bebekleri işlenmemiştir.

Kaşlar keskin çizgilerle belirginleştirilmiştir. Köşeli burun büyük ve küttür. Ağız küçük işlenmiş olup kapalıdır. Başın arka kısmında diğer büstlerde olan taç yoktur. Arka yüz kaba işlenip bırakılmıştır. Büstün alt kısmında dörtgen biçimli dübel deliği vardır. Eserin genelinde keskin bir simetri ve stilize etme görülmektedir.

No. 6

Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** 8477; **Bul. Yeri:** Bilecik; **Yük.:** 35,5 cm; **Gen.:** 28 cm; **Kal.:** 23,5 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan Zeus büstünün sadece başı kalmıştır ve gövde kayıptır. Eserin yüzü oldukça tahrip olmuş ve yüz hatları güç seçilir durumdadır. Burun, bıyık ve sakalın sol alt kısmı kırıktır. Tanrının başı büyük ve ovaldir; saçları gür ve iri dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde üst üste üç sıra *anastole* görülmektedir. Bu özelliği ile büst tektir. Oldukça gür ve dolgun sakal uçları kıvrılan dalgalardan oluşmaktadır. Aşınmış yüz çizgilerinde yine de küçük badem gözler, iri burun, küçük ağız ve yay biçimli bıyık izleri seçilebilmektedir. Başın arka kısmında kalın örgülü bir taç vardır. Tacın içinde kalan saçlar birbirlerine paralel giden kalın ve derin dalgalar şeklinde işlenmiştir. Eserde keskin simetri ve stilize etme vardır.

No. 7

Mermer Zeus Büstü Parçası; **Env. No.:** 3386; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 41 cm; **Gen.:** 18 cm.

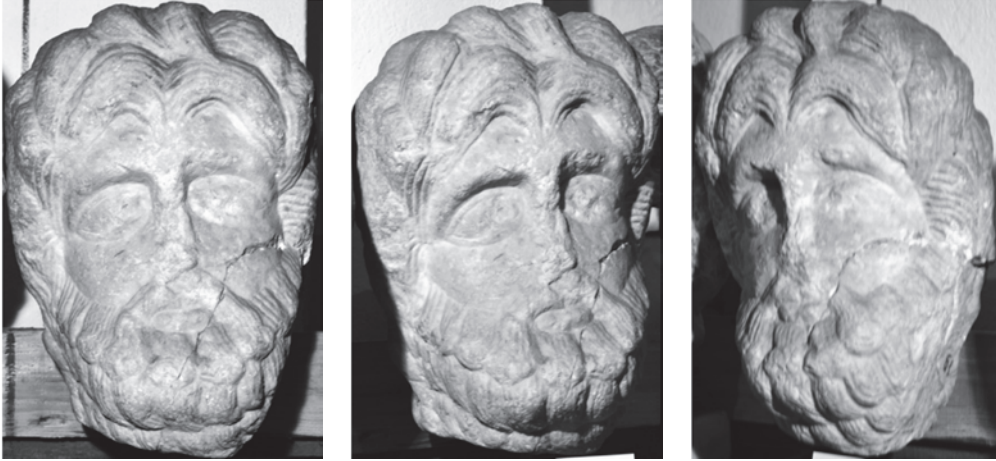
İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Büst sağ yandan, boyuna baştan aşağı kırıktır ve diğer yarısı kayıptır. Eserin burnu da sağdan hafif kırıktır. Büst üzerinde ufak tefek çizik ve zedelenmeler vardır. Omuzlar dar, boyun geniş ve kalındır. Tanrının başı yuvarlak; saçları gür ve kısa dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra *anastole* görülmektedir. Kıvrıkcık ve gür sakalda iri dalgalar vardır. Bıyık ve ağız incecik işlenmiştir. Badem şekilli büyük gözler eğri durmaktadır. Göz kapakları kalın çizgilerle verilmiştir ve göz bebekleri işlenmemiştir. Kaşlar ince ve keskin çizgilerle belirginleştirilmiştir.

Köşeli burun ince ve uzundur. Başın arka kısmı kaba bırakılmış olup başın arkasındaki taç iz şeklinde verilmiştir. Büstün alt kısmında yak. 3 cm uzunluğunda ve 5 cm derinliğinde dübel deliği vardır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 8

Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** 2487; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 44,5 cm; **Gen.:** 30,5 cm; **Kal.:** 22,5 cm.

Yayın: Ferri 1932, 239-241, fig. 4. Bu büstten Haspels 1971, 168 dn. 24'de söz edilmektedir.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan Zeus büstünün sadece başı kalmıştır ve gövde kayıptır. Eserin sol yanağında büyük bir kısım kopmuş ve sonradan müzede yapıştırılmıştır. Burun ile başın sol arka tarafı kırıktır ve yüzeyde birçok küçük zedelenme vardır. Tanrının başı büyük ve ovaldir; gür saçlar iri dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiş olup alın üzerinde bir sıra *anastole* görülmektedir. Saç dalgaları simetrik değildir. Oldukça gür ve dolgun sakal üst üste üç sıra uçları kıvrılan dalgalardan oluşmuştur. Bıyık kalın ve yay biçimlidir. Alın oldukça dar ve birbirine yakın gözler son derece iridir. Göz kapakları ince çizgilerle verilmiştir. Küçük ağızda alt dudak belirgindir. Başın arkasında bir taç betimi görülmektedir. Eserin genelinde stilize etme vardır.

No. 9

Beyaz Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2490; **Bul. Yeri:** Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 68 cm; **Gen.:** 54 cm; **Kal.:** 29 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında bitmektedir. Başın üst ve sol yanı ile burun kırıktır. Yüz hatları sakalın üst kısmında oldukça zedelenmiştir. Gövde kısmı sağlam olan büstün omuzları dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boyun kalın ve uzundur ve yuvarlak, belirgin bir çizgi ile göğüs kısmından ayrılmıştır. Boynun orta yerinde, üstte, boyun çukurunu belirten

derin olmayan üçgen bir kısım vardır. Göğüs dik bir çizgi ile ikiye ayrılmıştır. Sol omuz üzerinde, dolgun ve paralel kıvrımlı manto parçası görülmektedir. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak atlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Bıyık kenarlarından aşağıya sarkan sakallar çenede ters yönler kivrılarak bitmektedir. Badem şeklindeki gözler hafif içe çökmüş izlenimi vermektedir. Ağız küçüktür ve dudaklar belirgin değildir. Eserin arka yüzü perdahlanıp parlatılmamıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 10

Gri mermerden Zeus Büstü; **Env. No.:** 2074; **Bul. Yeri:** Küçükelmalı Köyü/Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 52,8 cm; (baş) 32-33 cm; **Gen.:** (omuz) 42 cm; (baş) 26 cm; **Kal.:** 22 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan Zeus büstü göğüs altında sona ermektedir. Burun ucu ile büstün alt kısımları zedelenmiştir. Eser yüzeyinde çizikler ve yoğun kireç kalıntıları vardır. Gövde kısmı sağlam olan büstün omuzları dar ve düşüktür. Boyun kalın ve uzundur. Yuvarlak, belirgin bir çizgi ile de göğüs kısmından ayrılmıştır. Tanrı, benzer büstlerdekinin aksine, ince dökümlü bir manto giymiştir ve sağ elini mantonun kıvrımından dışarı çıkarmıştır. Tanrı sağ elinin başparmağı ile işaret parmağı arasında bir buğday başağı tutmaktadır. İri bukleli, gür ve kısa saçlar başını sarmaktadır. Alın üzerinde saçlar diğer büstlerdeki *anastole*'ye benzememektedir. Saçlar iki iri bukle biçiminde olup ters yönler kivrılmaktadır. Saç bukleleri birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak altlarından başlayan sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal benzer büstlerdekinden daha ince işlenmiştir. Kalın ve büyük bıyık altındaki kapalı ince dudaklar seçilmektedir. Badem şeklindeki gözler hafif eğridir ve göz bebekleri oyuktur. Büyük burun aşağıya doğru genişlemektedir. Büstlerin içinde bir tek bu büstte kulak betimi olup kulakların içleri matkapla delik şeklinde oyulmuştur. Başın arkasında ince burgulu bir taç vardır ve burada da saçlar işlenmiştir. Arka yüz kaba bırakılmıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 11

Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** 2484; **Bul. Yeri:** Sekeri Köyü (Yazılı)/Yenişehir/Bursa; **Yük.:** 36 cm; **Gen.:** 23,5 cm; **Kal.:** 23 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan Zeus büstünün sadece başı kalmıştır ve gövde kayıptır. Burun kırıktır. Baş çok aşınmış ve yer yer zarar görmüştür. Ayrıntılar açık değildir. Tanrının başı ovaldir ve saçlar dalgalıdır. İri sakaldaki bukleler belirgin değildir. Alın oldukça dar, badem biçimli gözlerde kalın göz kapakları belirgindir. Çizgi şeklindeki ağız üzerinde bıyık hatları kaybolmuştur. Boyun kısmının kalın olduğu seçilmektedir. Başın arkası kaba işlenmiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 12

Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** 3790; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 27,5 cm; **Gen.:** 23,5 cm; **Kal.:** 13 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan Zeus büstünün sadece burnun altından itibaren kırık başı kalmıştır ve gövde kayıptır. Üzerinde yer yer kalın kireç tabakası bulunan baş uzun ve kare biçimli işlenmiştir. Tanrının gür ve dalgalı saçları alın üzerinde ortadan ikiye ayrılmıştır. Yüzün yanlarında saç dalgaları iri simetrik bukleler şeklinde işlenmiştir. Bukle uçları içe doğru kıvrılmaktadır. Saç dalgaları ince, paralel çizgilerle verilmiştir. Yüz kabarık ve dolgun saçlara göre oldukça küçük kalmaktadır. Burun kırıktır, alın dardır ve badem şekilli gözler kaş çizgileriyle birlikte eğridir. Gözlerde ince göz kapakları görülmektedir. Başın arkasında çember biçimli ve bir sırası burgulu çift sıralı bir taç görülmektedir. Tacın iç kısmında saçlar işlenmemiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 13

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** Yok; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 38 cm; **Gen.:** 42 cm; **Kal.:** 12 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Başın üst kısmı ve her iki yanı ile yüz kırıktır. Tanrının sol omuzu üzerinde manto kıvrımı görülmektedir. Yüz hatları neredeyse kaybolmuştur. Geriye kalanlardan dalgalı ve gür saçlarının ve büyük ve dolgun sakalının olduğu görülmektedir. Tanrının oldukça alçak ve kalın boynu yuvarlak bir çizgi ile gövdeye bağlanmaktadır ve bu kısım şişkin gözükmektedir. Büstün göğüs kısmı da oldukça basık tutulmuştur. Başın arkasında kalın ve altta fiyonk şeklinde düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Arka cephede saçlar işlenmemiş ve bu yüzey kaba bırakılmıştır. Büstün alt kısmında dübel deliği görülmektedir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 14

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2506; **Bul. Yeri:** Bilecik; **Yük.:** 81,5 cm; (baş) 55 cm; **Gen.:** (omuz) 54 cm; (baş) 47 cm; **Kal.:** 36 cm.

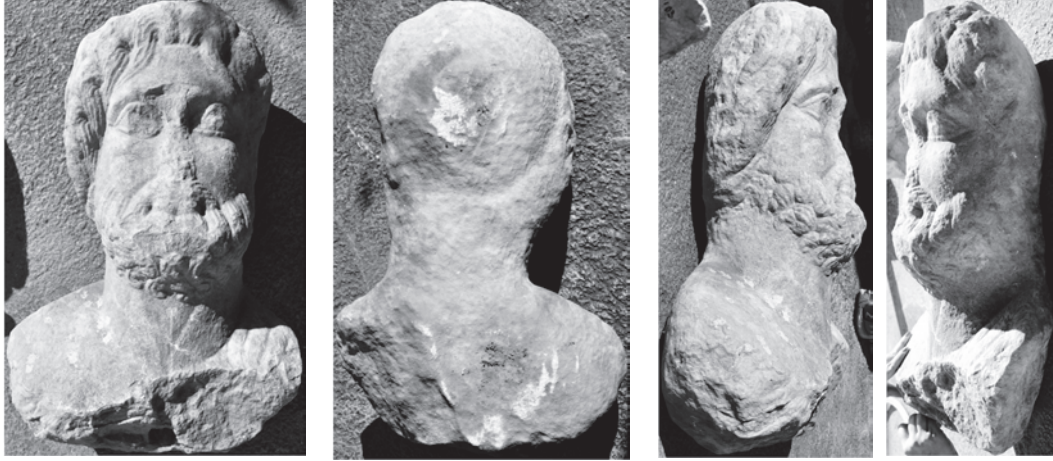
İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve boyutuna göre kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs altında sona ermektedir. Büstün alt kısmı kenarlardan zarar görmüştür. Burun kırıktır. Saçlarda ve yüzde yer yer ufak zedelenmeler vardır. Bunun dışında büst sağlamdır. Omuzlar dar ve yuvarlak işlenmiştir. Tanrının oldukça kalın ve uzun boynu gövde ile oval bir çizgi ile birleşmektedir. Boynun üzerinde V biçimli hafif derin bir çukur vardır. Bu kısım olasılıkla oldukça stilize edilmiş boyun çukurunu göstermektedir. Sol omuz üzerinde mantonun bir kısmı görülmektedir. Tanrının başı oldukça iri ve neredeyse gövdeden büyüktür. Başı çepre çevre saran saçlar ön yüzde *anastole* biçiminde değil, soru işareti biçiminde birçok lüleden oluşmaktadır ve yanlarda ise iri dalga biçimindedir. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal kat kat dolgun lülelerden oluşmuştur. Kalın ve kapalı dudaklar üzerindeki bıyık uçlarda kıvrımlıdır ve sakalla birleşmektedir. Saç ve sakal lülelerinin ayırım yerleri matkap delikleri ile oluşturulmuştur. İnce ve uzun burun kırıktır ama yüzün genelinde zarif görüldüğü anlaşılmaktadır. İnce kaşların altındaki gözler badem biçimli ve büyüktür.

Göz kapakları işlenmiştir. İri ve yuvarlak göz bebekleri zor da olsa seçilmektedir. Tanrı başının arkasında, alt kısımda kalın bir fiyonk ile düğümlenmiş bir taç taşımaktadır. Düğümün alt kısmında, bir çift yaprak biçimli süsleme olup bu kısım büstler arasında tektir. Başa şapka gibi oturmuş olan tacın orta kısmında saçlar işlenmemiştir. Büstün arka cephesi de ön cephesi gibi perdahlanıp parlatılmıştır. İnsan sırtının ortasındaki doğal dik çizgi büstte işlenmiştir. Eserde simetri ve stilize etme vardır.

Bursa Müzesi'ne bağlı Kamil Işık Koleksiyonu'ndaki eserler (Hasanağa Köyü/Nilüfer/Bursa)

No. 15

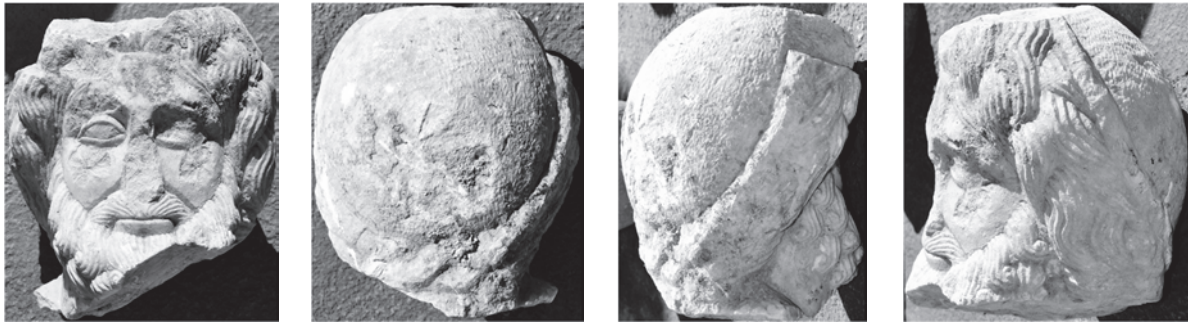
Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** (koleksiyon no) 105; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** (tamamı) 66 cm; (baş) 43 cm; **Gen.:** (baş) 30 cm; (omuz) 45 cm; (dübel deliği) 4-4,5 cm; **Kal.:** 20-25 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Başın sol yanı hafif kırıktır. Yüz hatları oldukça zedelenmiştir. Kaşlar, burun, bıyık, sakalın bir kısmı, sol omuz ile göğüsün sol tarafı kırıktır. Omuzlar dar ve yuvarlak işlenmiştir. Boyun öteki büstlere göre daha ince ve uzundur, yuvarlak bir çizgi ile de göğüs kısmından ayrılmıştır. Boynun orta yerinde, üstte, boyun çukurunu belirten derin olmayan üçgen bir kısım vardır. Sol omuz üzerinde, dolgun ve paralel kıvrımlı manto parçası görülmektedir. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal, uçları kıvrılan iki, bazen üç kat dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün sıra izlemektedir. Badem şeklindeki gözler oldukça iri işlenmiştir ve kırık olmalarına rağmen göz bebeklerinin de işlendiği anlaşılmaktadır. Ağız küçük ve alt dudak dolgunudur. Eserin arka yüzü kaba işlenip bırakılmıştır. Sadece, başın arkasında kalın bir taç bulunduğu belli edilmiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 16

Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** (koleksiyon no) 103; **Bul. Yeri:** İncirli köyü/Yenişehir/Bursa; **Yük.:** 29 cm; **Gen.:** 27 cm; **Kal.:** 22 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş Zeus büstünden geriye sadece başı kalmıştır ve gövde kayıptır. Yuvarlak ve büyük işlenmiş olan başın üst kısmı ile çenenin sol alt kısmı kırıktır. Kırığa rağmen kalan izlerden Tanrının gür ve dalgalı saçlarının alın üzerinde ortadan ikiye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Yüzün yanlarında saç dalgaları iri bukleler şeklinde aşağı sarkmaktadır. Saç dalgaları ince, paralel çizgilerle verilmiştir. Sağ yan yüzde saç dalgalarının işlenmediği görülmektedir. Eksik işçilik nedeniyle büstün tamamlanmadığı varsayılabilir. Belki de bu büst adak olarak hiç kullanılmamıştır. Dolgun saç ve sakallar arasında yüz yuvarlak biçimli gözükmektedir. Burun kırıktır, alın dardır ve badem şekilli gözlerde ince göz kapakları görülmektedir. Alında, göz kapaklarında ve yanaklarda kırık ve aşınmalar vardır. Yanaklardaki zedelenmeler çiçek biçimli damga izlenimi vermektedir. Başın arkasında, başa bir şapka gibi oturmuş görünen ve altta burgulu bir düğümle bağlanmış bir taç bulunmaktadır. Tacın iç kısmında saçlar işlenmemiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

Bilecik Arkeoloji Müzesi

No. 17

Gri Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2494; **Bul. Yeri:** Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 41,5 cm; **Gen.:** 38,5 cm; **Kal.:** 15,3 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Tam olan büstün birçok yerinde kireç kalıntıları görülmektedir. Kireç özellikle alın üzerindeki saçlarda, sakalda ve gövdenin sol yarısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Büstün omuzları dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boyun kalın ve basıktır. Sol omuz üzerindeki manto parçası belli belirsiz görülmektedir. Tanrının başı ve yüzü kare biçimli olup alçak dalgalı saçları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Saç buklelerinin uçları içe kıvrılmaktadır. Alın üzerindeki saçların biçimi kireçten dolayı görülmez durumdadır. Ancak burada *anastole* işlenmiş gibi durmamaktadır. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Bıyıkların uçları aşağıya sarkmış ve sakallarla karışmıştır. Tanrının kaşları kalın, uzun ve keskin; burnu ise büyük ve uzundur. Bu özellikler yüze ciddi bir ifade vermektedir. Gözbebekleri işlenmiş olan badem biçimli iri gözler donuk bakmaktadır. Ağız başa oranla çok küçük ve çizgi biçiminde olup dudaklar belirgin değildir. Tanrı başının arkasında defne yaprağından yapılmış bir taç taşımaktadır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 18

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2491; **Bul. Yeri:** Bilecik; **Yük.:** 51 cm; **Gen.:** 42 cm; **Kal.:** 26 cm.

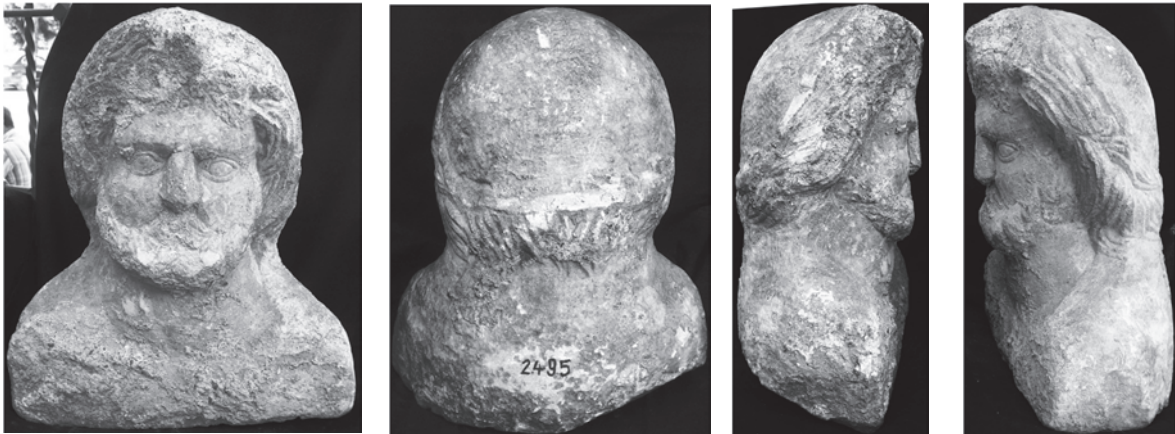

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Yüz hatları aşınmış olan büstün alt kenarları, özellikle sol alt kısım hafif kırılmıştır. Üzerinde yer yer kireç kalıntıları olan büst bunların dışında tamdır. Omuzlar çok dar olup neredeyse hiç yokmuş gibi gözükmemektedir. Buna karşılık, boyun son derece geniş ve kısadır ve gövdeden keskin biçimde ayrılmaktadır. Tanrının oval ve iri başında saçlar alçak dalgalı olup omuzlara kadar inmektedir. Saçlar birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Saçlar alnın üzerinde ters yönler kivrılan dalgalar şeklindedir. Saç bukleleri yüzün her iki yanına simetrik bezenmiştir. Saç buklelerinin uçları içe kıvrılmaktadır. Yanak altlarından başlayan yarım ay biçimli sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalarından oluşmuştur. Dudak altındaki iki sakal bukleleri çene üzerinde ters yönler kivrılmaktadır. Bıyığın uçları da dışa doğru kıvrılmaktadır. Ağız çok küçük olup belirgin değildir. Aşınmadan dolayı yüzün ayrıntıları açık değildir. Fakat yine de küçük badem biçimli gözler ve sağ gözbebeği seçilebilmektedir. Kaşlar incedir. Başın arkası sadece düzleştirilmiştir. Büstün alt kısmında dörtgen biçimli küçük dübel deliği vardır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme görülmektedir.

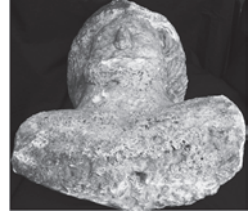

No. 19

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2495; **Bul. Yeri:** Küçükemal Köyü/Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 38,5 cm; **Gen.:** 32 cm; **Kal.:** 15,5 cm.

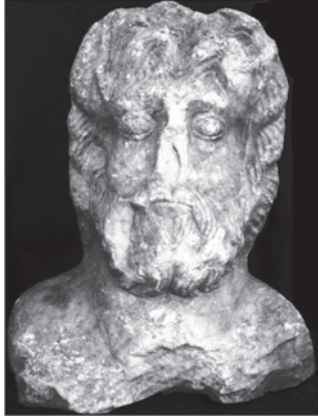

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Büstün yüzeyi birçok yerde, özellikle başın sağ yanı, sakal, ağız ve göğüs bölgesinde kireç kalıntıları ile kaplıdır. Büst arkada sağ alt kısımdan hafif kırıktır. Çok dar olan omuzlar aşağıya düşüktür. Oldukça kalın boyun üzerinde duran baş büyük ve yuvarlaktır. Dalgalı saçlar başı sarmaktadır. Alın üzerindeki kireç kalıntısı nedeniyle olası *anastole* görülememektedir. Geniş yüzdeki küçük sakal ince durmaktadır. Sakal lüleleri yüzün ön kısmında seçilebilir değildir. Küçük bıyık sakalla birleşmektedir; ağız belirgin değildir. Büyük ve küt burnun iki yanında yer alan küçük gözler hafif eğri ve badem biçimli olup göz kapakları işlenmiştir. Burnun ucu yuvarlaklaştırılmıştır. Başın arkasında bir taç vardır ve tacın ortasındaki kısımda saçlar işlenmemiştir. Tacın alt kısmında saçlar dik çizgilerle verilmiştir. Büstün alt kısmında dörtgen biçimli küçük dübel deliği vardır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme görülmektedir.

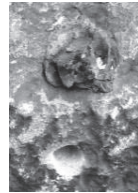
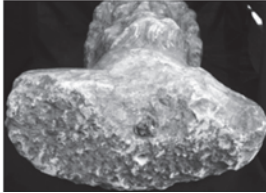

No. 20

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 2493; **Bul. Yeri:** Gökçesu Köyü/Yenişehir/Bursa; **Yük.:** 46,5 cm; **Gen.:** 36,5 cm; **Kal.:** 21,5 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Başın üst kısmı ile saçlar zarar görmüştür. Burun ile sakalın sağ kısmından bir parça kırıktır. Büstün alt kısmında derin kırıklar vardır. Eserin yüzeyi küçük ezik ve çiziklerle doludur. Omuzlar çok dar işlenmiştir. Boyun kalın ve kısadır. Baş büyük ve oval biçimlidir. Dalgalı saçlar kare biçimli yüz çevresinde öbeklenmiştir. Alın üzerindeki tek sıra *anastole* simetrik değildir. Saç ve sakal dalgaları ince ve paralel çizgilerle belirtilmiştir. İri ve dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı lülelerden oluşmaktadır. İnce bıyık dudak kenarlarından aşağıya, sakalın üzerine sarmaktadır. Küçük ağız kapalıdır, alt dudak dolgun işlenmiştir. Düz ve iri burun kırıktır. İri badem biçimli, dışa taşkın gözler göz kapaklarıyla işlenmiştir. Alın çok dardır. Sol omuz üzerinde manto parçasının izleri seçilmektedir. Başın arkasında kalın bir taç vardır ve tacın ortasındaki kısımda saçlar verilmemiştir. Arka cephe kaba işlenmiştir. Büstün alt kısmında dörtgen biçimli küçük dübel deliği vardır. Deliğin içindeki madeni dübel parçası kırık da olsa günümüze kadar gelmiştir. Deliğinin alt kısmında, modern zamanda oluşmuş benzeyen yuvarlak küçük bir delik daha görülmektedir. Eserde simetri ve stilize etme vardır.

No. 21

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 8864; **Bul. Yeri:** Bilecik?; **Yük.:** 46 cm; **Gen.:** 31 cm; **Kal.:** 21 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Burun kırıktır. Sol omuz arkadan hafifçe, büstün alt kısmı ise yer yer kırıktır. Bu nedenle büst öne doğru eğri durmaktadır. Büstün yüzeyinde, özellikle sol yüzde, çenede ve göğüste yoğun kireç kalıntıları vardır. Eserde birçok küçük zedelenme ve çizik görülmektedir. İnce ve uzun bir yapıda işlenmiş olan büstte omuzlar çok dardır. Boyun ince ve uzundur. Uzun ve oval biçimli başta dalgalı kabarık saçlar ve hilal biçimli, dolgun ve öne uzanan sakal vardır. Üst üste iki sıradan oluşan sakal lüleleri uçlardan kıvrılmaktadır. Alnın üzerinde tek sıra *anastole* vardır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Ağız kapalı, dudaklar ince çizgi şeklinde ve bıyık dudak üzerinde yoğunlaşmıştır. Badem biçimli iri gözler farklı hizada durmaktadır ve ince gözkapakları işlenmiştir. Başın arkasında taç betimi vardır. Arka cephede saçlar betimlenmemiştir. Büstün altında dübel deliği bulunmaktadır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri

No. 22

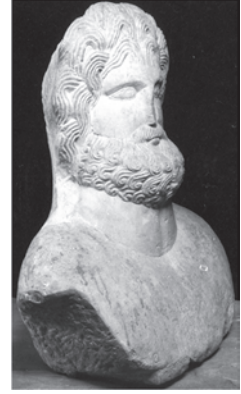
Beyaz Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 5213; **Bul. Yeri:** Karaköy/Bilecik; **Yük.:** 80 cm. Fotoğraflar İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden temin edilmiştir.

Yayın: Asgari – Madra – Soysal 1983, 121 no. B 329; Cremer 1987, 123 fig. 2; Vollkommer 1997, 376, 3 a) 20. Lochman 2003, 89 dn. 177'de bu büstten söz edilmektedir.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs altında sona ermektedir. Burun tamamen kırıktır. Yüzün sol tarafında zedelenmeler vardır. Başın üst kısmında, arkada ufak bir kırık vardır. Sağ omuza dökülen saçlar ile büstün alt kenarları zedelenmiştir. Sol meme ucu kırıktır. Arka cephede derin ve olasılıkla bir sabanın neden olduğu uzun çizik izleri vardır. Bunların dışında büst iyi korunmuştur. Omuzlar tam işlenmemiştir. Boyun kalın ve uzundur ve yuvarlak, belirgin bir çizgi ile

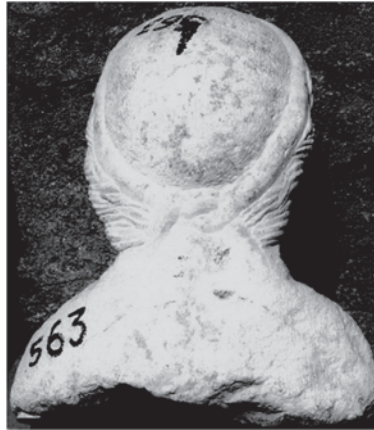
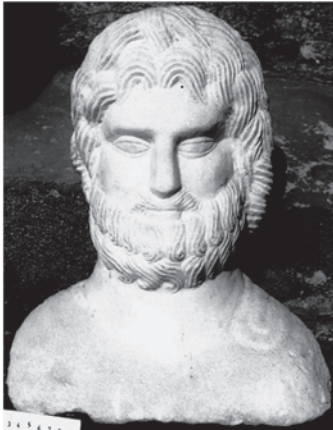
göğüs kısmından ayrılmıştır. Boynun üzerinde, ortada dikine hafif bir çukurluk görülmektedir. Boynun ayrıntıları arka cephede verilmemiştir. Göğüste meme uçları işlenmiş olup korunan sağ meme ucu çember biçiminde şekillendirilmiştir. Büyük ve köşeli olan baştaki saçlar iri dalgalıdır. Üç kat lülelerden oluşan sakal büyük ve dolgundur. Saç ve sakal dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Saç dalgaları yüzün her iki yanında simetrik sıralanmıştır ve omuzlara uzanmaktadır. Alın üzerinde üst üste iki sıra *anastole* vardır. Sakal bukleleri ve uçlarındaki kıvrılan lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Bıyık kenarlarından aşağıya sarkan sakallar çenede ters yönlerde kıvrılarak bitmektedir. Lüleler içe ve dışa kıvrılarak işlenmiştir. Sakal lüleleri çene kısmında ters yönlerde ikiye ayrılmış ve çene üzerinde keskin dik bir çizgi oluşturmuştur. Bıyık burun altında dik çizgilerle verilmiştir. Küçük ve kapalı olan ağızda alt dudak dolgundur. Yay biçimli ince kaşların altında badem şeklindeki ince ve uzun gözler zarif işlenmiştir. Göz bebeklerinin ortalarında matkap oyuğu vardır. Burnun kırık olmasına rağmen büyük ve düz olduğu anlaşılmaktadır. Başın arkasında, alttan fiyonk yapılmış bir taç vardır. Tacın iç kısmında saçlar paralel ve şematik çizgilerle verilmiştir. Bunun dışında arka yüz düzleştirilip bırakılmıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 23

Beyaz Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 563; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 39 cm; (baş) 26 cm; **Gen.:** (omuz) 32 cm; **Kal.:** (baş) 21 cm; (omuz) 17 cm.

Yayın: Asgari – Madra – Soysal 1983, 121 no. B 330 (katalogta fotoğraf yok).

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Büst birkaç küçük zedelenme dışında iyi korunmuştur. Omuzlar dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boynun kalın ve kısa olup yuvarlak, belirgin bir çizgi ile göğüs kısmından ayrılmıştır. Göğüs dik bir çizgi ile ikiye ayrılmıştır. Sol omuz üzerinde, belli belirsiz paralel kıvrımlı manto parçası görülmektedir. Tanrının büyük ve oval başındaki saçları gür ve dalgalıdır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Saçlar yüzün iki yanında simetrik işlenmemiştir. Sağ kulak arkasındaki saç dalgaları dışa taşkındır. Alın üzerinde tek sıra *anastole* vardır. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Küçük ve kapalı ağız üzerinde ince bir bıyık vardır. Ağız kenarlarında bıyık uçları yukarıya yönelen dik çizgilerle verilmiştir. Burun düz ve büyüktür. Badem şeklindeki çekik gözler ince ve uzundur; bakışlar donuktur. Göz kapakları kalındır. Göz bebekleri belirginleştirilmiştir. Eserin arka yüzünde, alt kısımda fiyonk şeklinde düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Tacın içinde kalan kısımda saçlar işlenmemiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 24

Gri Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 4155; **Bul. Yeri:** Envanter defterinde Bandırma'da bulunduğu yazmaktadır. Ancak, büst olasılıkla Bilecik'te bulunmuştur; **Yük.:** 50 cm; (baş) 36 cm; **Gen.:** 40 cm; **Kal.:** 21 cm. Fotoğraflar Sencer Şahin tarafından çekilmiştir.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Sol omuz göğüsün ortasına doğru eğri biçimde kırıktır ve büstün bu bölgesi çimento ile desteklenmiş ve beton zemine yapıştırılmıştır. Bir sonraki büst (No. 25) ile yan yana durmaktadır. Sağ omuz alttan, burun ise ucundan kırıktır. Büstün yüzeyi çok aşınmıştır. Omuzlar dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boyun kalın ve kısa olup yuvarlak, belirgin bir çizgi ile göğüs kısmından ayrılmıştır. Tanrının büyük ve oval başındaki saçları gür ve dalgalıdır, yüzü kare biçimlidir. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Alın üzerinde iki sıra *anastole* vardır. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Çenenin altındaki sakal bukleleri ters yönde kıvrılmaktadır. Kapalı ve düz çizgi biçimli ağız üzerindeki bıyık ters U biçimlidir. Burun küçük ve basıktır. Badem şeklindeki büyük gözler simetrik değildir, göz kapakları kalındır ve bakışlar donuktur. Göz bebekleri işlenmemiştir. Kaşlar arasındaki burun çizgileri keskindir. Eserin arka yüzünde, alt kısımda iç içe sarılarak düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Tacin içinde kalan kısımda saçlar işlenmemiştir. Arka yüz kaba bırakılmıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 25

Gri Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 284; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor; **Yük.:** 45 cm; (baş) 32 cm; **Gen.:** (baş) 24 cm; (omuz) 32 cm. Fotoğraflar Sencer Şahin tarafından çekilmiştir.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Sol omuz neredeyse tamamen kırılmış ve kaybolmuştur. Göğüs bölgesi önde derin şekilde kırık, arkada ise zarar görmüştür. Burun kısmen kırıktır. Eserin yüzeyi çok aşınmıştır. Büst, bir önceki büstün (No. 24) de durduğu beton zemine çimento ile yapıştırılmıştır. Omuzlar dar olup yuvarlak işlenmiştir. Boyun kalın ve uzundur. Tanrının büyük ve köşeli başındaki saçları dalgalıdır ve dalgalar omuzlara kadar uzanmaktadır. Alın üzerinde bir sıra basık *anastole* vardır. Kabarık olmayan saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal iki katlı uçları kıvrılan dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Küçük ve kapalı ağız üzerindeki bıyık ters yay biçimlidir ve uçları yukarı doğru hafif kıvrılmaktadır. Burun küçük ve basıktır. Badem şeklindeki büyük gözler simetrik değil, göz kapakları ince ve bakışlar donuktur.

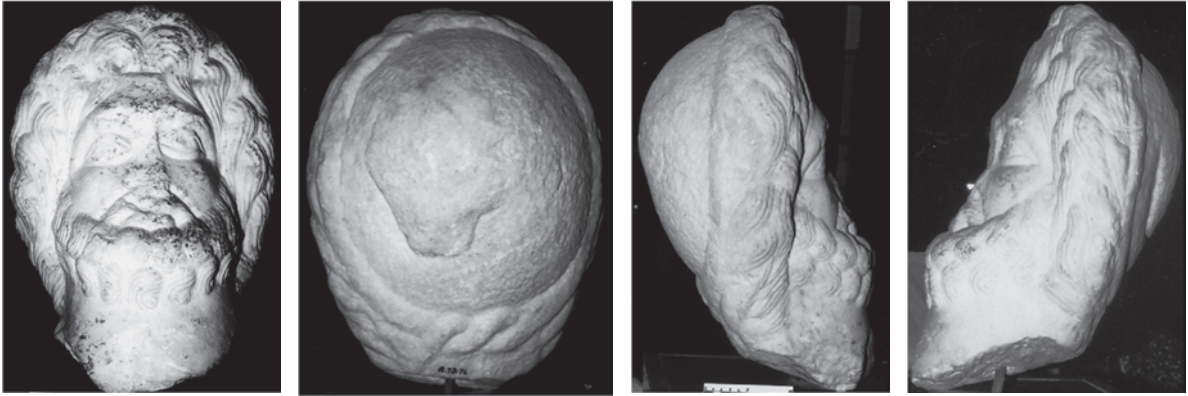

Göz bebekleri belli belirsiz seçilmektedir. Keskin köşeli kaşlar gözler üzerinde yay gibi gerilmektedir. Kaşlar yüze ciddi bir ifade vermektedir. Alın büyük ve geniştir. Başın arkasında defne yapraklarından bir taç görülmektedir. Arka cephede saçlar işlenmemiştir, bu yüz kaba bırakılmıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

Eskişehir Arkeoloji Müzesi

No. 26

Beyaz Mermer Zeus büstüne ait baş; **Env. No.:** A-73-76; **Bul. Yeri:** Ahmetler Köyü/Pazaryeri/Bilecik; **Yük.:** 51 cm; **Gen.:** 35 cm; **Kal.:** 34 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan bir Zeus büstünden geriye sadece baş kalmıştır. Burun kırılmıştır. Bıyık yer yer zedelenmiştir. Başın arkasında derin bir çatlak izi vardır. Eserin üzerinde birçok yerde yıpranma ve kireç kalıntıları vardır. Boyun kalın ve uzundur. Tanrının büyük ve oval başındaki saçları iri dalgalıdır ve dalgalar yüzün çevresini sarmaktadır. Son derece dar olan alın üzerinde bir sıra *anastole* vardır. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Tanrının yüzü başa göre biraz küçük durmaktadır. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Küçük ve kapalı ağız üzerindeki bıyık ters yay biçimlidir. Alt dudak dolgundur. Kaşlar yüksek ve şişkin işlenmiştir. Gözler badem biçimli olup biraz şaşkınlık bakmaktadır. Göz kapakları kalın işlenmiştir. Yüz şişkin durmaktadır. Başın arkasında yuvarlak ve alttan düğümlenmiş bir taç görülmektedir. Arka cephede saçlar işlenmemiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 27

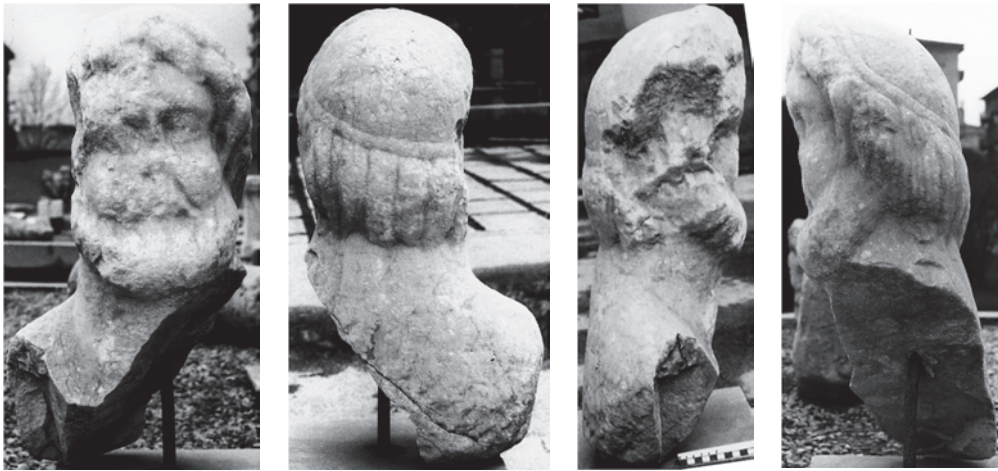
Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** A-116-02; **Bul. Yeri:** Bilecik (satın alma); **Yük.:** 44 cm; **Gen.:** 30 cm; **Kal.:** 19 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs üstünde sona ermektedir. Sol omuz tamamen kırılmış ve kaybolmuş, sağ omuz ise uç kısımdan kırılmıştır. Göğüs bölgesi önde derin şekilde kırık, arkada ise zarar görmüştür. Burun kısmen, sol kaş tamamen, başın önden sol kısmından ise bir parça kırıktır. Eserin yüzeyi çok aşınmıştır ve birçok yerde kireç kalıntısı vardır. Büstün omuzlarının dar olduğu anlaşılmaktadır. Boyun kalın ve kısadır. Tanrının büyük ve köşeli başındaki saçları dalgalıdır ve dalgalar omuzlara kadar uzanmaktadır. Alın üzerindeki saçlar daha kabarık, yüzün yanlarındaki saçlar ise daha basık işlenmiştir. Saç dalgaları birbirine paralel ilerleyen çizgilerle belirtilmiştir. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal uçları kıvrılan iki katlı dalgalardan oluşmuştur. Sakal bukleleri ve uçlarındaki lüleler düzgün bir sıra izlemektedir. Küçük ve kapalı ağız üzerindeki bıyık hafif ters yay biçimlidir ve uçları yukarı doğru kıvrılmaktadır. Burun büyük ve köşelidir. Badem şeklindeki büyük gözler hafif çukur işlenmiş ve göz bebekleri belirginleştirilmiştir. Keskin köşeli kaşlar gözler üzerinde yay gibi gergin olup burun çizgisiyle bölünmüştür. Kaşlar yüze ciddi bir ifade vermektedir. Alın büyük ve geniştir. Başın arkasında defne yapraklarından yuvarlak bir taç görülmektedir. Arka cephede saçlar işlenmemiştir, bu yüz kaba bırakılmıştır. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 28

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** A-230-73; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor. Bursa Müzesi'nden devir; **Yük.:** 60 cm; **Gen.:** 22 cm; **Kal.:** ölçülmemiş.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü sol omuz hizasından göğüse doğru derin biçimde kırılmıştır ve kırık parça kayıptır. Sağ omuzun uç kısmı da kırıktır. Baş sağ yandan derin biçimde kırılmıştır. Yüzün de sağ yanı çok hasar görmüş, burun, ağız ve bıyık kırılmış ve yüz hat-

ları oldukça aşınmıştır. Baş büyük ve oval biçimli, boyun ise kalın ve uzundur. Tanrının saçları gür ve dalgalıdır. Saçlar alın üzerinde ve yüzün yanlarında dalgalı biçimde iken, başın arka kısmında birbirine paralel ve dik kalın şeritler biçiminde işlenmiştir. Tanrının başının arka kısmında takke gibi yuvarlak bir başlık taşıdığı görülmektedir. Yanak altlarından başlayan dolgun sakal tıpkı arka yüzdeki saçlar gibi dik ve kalın şeritlerden oluşmuştur, ancak aşınma nedeniyle ayrıntılar açık değildir. Aşınmaya rağmen iri gözler hafif içe çökmüş izlenimi vermektedir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

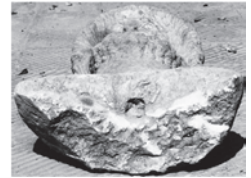
Söğüt Müzesi

No. 29

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** yok; **Bul. Yeri:** Bilecik (tam buluntu yeri bilinmiyor); **Yük.:** 50 cm; **Gen.:** 37 cm; **Kal.:** 85 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs hizasında sona ermektedir. Büstün alt kısmında derin kırıklar vardır, bunun dışında eser sağlamdır. Eserin yüzeyinde kireç kalıntıları ve çizikler vardır. Omuzlar çok dar ve düşüktür. Sol omuz üzerinde kıvrımlı manto parçası görülmektedir. Boyun ince ve uzun olup iri ve oval başı taşımaktadır. Tanrının son derece gür saçları uzun, sarmal biçimli dalgalardan oluşmakta ve saçlar dıştan yüze doğru taranmış izlenimi vermektedir. Yanlardan bakıldığında saçlar baş üzerinde kalın ve yüksek bir taç gibi durmaktadır. Yüksek alnın üzerinde üst üste iki *anastole* vardır. Geniş yüzdeki sakal hilal biçimli olup üst üste lülelerden oluşmakta ve lülelerin uçları kıvrılmaktadır. Sakal yüze tutturulmuş gibi durmaktadır. Tanrının dışa doğru büzülmüş gibi duran dudaklarının üzerindeki kalın bıyık ters yay biçimlidir. Alt dudak daha kalındır. Burun ince ve uzun olup alta doğru hafif genişlemektedir. Buruna oldukça yakın işlenmiş olan gözler badem biçimlidir ve eğri işlenmiştir; bu nedenle çekik gözükmemektedirler. Gözlerde göz kapakları ve ortaları matkapla hafif oyulmuş göz bebekleri işlenmiştir. Başın arka kısmında kalın bir taç olduğu belli edilmiştir. Ancak arka yüz kabaca işlenmiş, ayrıntılar verilmemiştir. Eserin alt kısmına dörtgen bir dübel deliği işlenmiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

No. 30

Mermer Zeus Büstü Parçası; **Env. No.:** yok; **Bul. Yeri:** Küplü/Söğüt/Bilecik; **Yük.:** 52 cm; **Gen.:** 28 cm; **Kal.:** 20 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü dikey biçimde ortadan kırılmış ve buna ek olarak baş üstten sağa doğru eğri biçimde kırılmıştır. Büstün sol yarısı kaybolmuştur. Geriye kalan parçada da kırık ve zedelenmeler vardır. Burun kırıktır; sağ gözün iç kısmı zedelenmiştir. Büst göğüs üzerinde sona ermektedir. Tanrının omuzları dar ve düşüktür. Boyun kalın ve uzun olup iri ve oval başı taşımaktadır. Boynun gövdeden yuvarlak bir çizgiyle ayrıldığı görülmektedir. Saçlar gür, uzun ve sarmal biçimli dalgalardan oluşmaktadır ve birbirine paralel ince çizgilerle verilmiştir. Alın ve üzerindeki saçlar kayıp olduğu için olması beklenen *anastole*'nin olup olmadığı bilinmemektedir. Sakal hilal biçimli olup üst üste iki sıra lülelerden oluşmakta ve lülelerin uçları kıvrılmaktadır. Alt dudak dolgun, üst dudak gözükmemektedir. Burnun hemen altındaki sakal üst dudağı tamamen kaplamıştır. Yüzde oranlı biçimde büyük duran sağ göz badem biçimlidir ve kalın göz kapakları görülmektedir. Başın arka kısmında, alttan düğümlenmiş kalın bir taç vardır. Takke şeklindeki tacın ortasında saç betimi yoktur. Eserin alt kısmına dörtgen bir dübel deliği işlenmiştir. Eserin genelinde simetri ve stilize etme vardır.

İzmit Müzesi

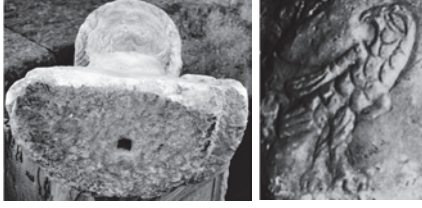
No. 31

Mermer Zeus Büstü; **Env. No.:** 1879; **Bul. Yeri:** Söğüt/Bilecik; **Yük.:** 52 cm; **Gen.:** (baş) 23 cm; (omuz) 40 cm; **Kal.:** 20-23 cm.

İnsan ölçülerinden büyük işlenmiş ve kalınlığı az olan çıplak Zeus büstü göğüs altında sona ermektedir. Burun ve sağ omuz yüzeyinin ufak bir parçası kırıktır. Bunun dışında son derece iyi korunmuş olan büstün yüzeyinde yine de ufak kırık ve çizikler vardır. Büstün ön yüzü ince ve ayrıntılı işlenmişken arka yüz kaba yontulmuştur. Dar omuzlar altta çıkıntılı biçimde işlenmiştir. Sol omuz üzerindeki manto parçası büyük ve şişkin betimlenmiştir. Sağ omuz hizasına ise başı arkaya dönük bir kartal figürü hafif kabartma olarak işlenmiştir. Kartalın kanatları kapalı olup tüyler dahil her bir öge ayrıntılı işlenmiştir.

Saçlar kalın ve yüksek boyun üzerinde yükselen oval başı şapka gibi sarmaktadır. Saç dalgaları küçük bukleler şeklinde verilmiştir. Yüzün büyük kısmını kaplayan sakal küçük ve ince çizgilerle ayrıntılı işlenmiştir. Ağız küçük, alt dudak kalındır. Bıyık üst üste iki ayrı burğu şeklinde tüylerden oluşmakta ve

burguların üstte olanı yukarı, altta olanı ise aşağı kıvrılarak sakala karışmaktadır. Burun büyük ve küttür. Dar alında ince kaşlar ve hemen altında iri badem gözler görülmektedir. Gözlerde ince göz kapakları ve göz bebekleri işlenmiştir. Başında oval, kalın ve örgülü bir taç vardır. Altta küçük bir dübel deliği görülmektedir. Eserde simetri ve stilizasyon vardır.

Londra, British Museum

No. 32

Kireçtaşından Zeus Büstü; **Env. No.:** 1521; **Bul. Yeri:** Env. defterinde: Dorylaion/Eskişehir (Fakat kanaatimizce bu büst İnönü'de bulunmuş olmalıdır, krş. yuk. s. 134-135); **Yük.:** 68,5 cm. Yayınlarda başka ölçü verilmemektedir.

Yayın: Gerhard 1848, 107; CIG III, no. 3817b; Smith 1904, no. 1521; Hirschfeld – Marshall 1916, no. 1045; Cook 1925, 836-837 fig. 794; Ferri 1932, 243 fig. 6; MAMA V, 173 no. ZB 41; krş. Frei 1993, 201 dn. 57. Lochman 2003, 89 dn. 179'da bu büstten söz edilmektedir. Fotoğraflar British Museum'dan temin edilmiş olup müze yetkililerine teşekkürlerimizi sunarız.

Büstün kaidesi alt kısımdan kırılmış ve alçıya alınarak kaide oluşturulmuştur. Genel olarak iyi durumda olan büstün burnu kırıktır. Tüm yüzeyde küçük çizik ve çatlaklar görülmektedir. Yazıt bir hayli aşınmıştır. Dört köşe kaide üzerinde duran büst oldukça yüksek işlenmiştir. Tanrının omuzları dar ve aşağı doğru düşük biçimde betimlenmiştir. Büstün alt kısımda omuz çıkıntıları belirginleştirilmiştir. Zeus kalın kıvrımlardan oluşan ve boyundan başlayarak bütün gövdeyi sıkıca saran bir manto ile betimlenmiştir. Başın arkasında bir çelenk betimi bulunmaktadır. Tanrının saçları, önden bütün başı sarmakta ve yüzün çevresinde iç içe geçmiş yarım halka biçiminde bukleler oluşturmaktadır. Yanlarda ve arkada başka saç betimlenmemiştir. Gür sakal iri noktalarından oluşmuştur. Gözler ve ağız çok küçük betimlenmiştir. Önde, kaide üzerindeki üç satırlık Eski Yunanca yazıt güçlükle görülmektedir. Büst arka yüzde kabaca yontulup işlenmeden bırakılmıştır.

	Διὶ Βροντῶντι	Zeus Bronton'a Hagesilaos
2	Ἀγησίλαος κα- τὰ ἐπιταγήν.	(Tanrı'nın) emri gereğince (bu adağı sundu).

Berlin Müzesi (Museum für Spätantike und Byzantinische Kunst - Preußischer Kulturbesitz)

No. 33

Kireçtaşından Zeus Büstü; **Env. No.:** 6833; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor. O. Wulff'a göre "found at the foot of the Phrygian Olympos". Bilecik veya çevresinde bulunmuş olabilir; **Yük.:** 38 cm.

Yayın: Wulff 1917/1918, 238-242, no. 11 fig. 85a-b; Rodenwaldt 1919, 82-83, fig. 4; Ferri 1932, 241-242 fig. 5. Lochman 2003, 89 dn. 178'de bu büstten söz edilmektedir. Fotoğraflar Berlin Müzesi'nden temin edilmiş olup müze yetkililerine teşekkürlerimizi sunarız.

Olasılıkla bir büste ait olan ve boynun ortasından kopmuş Zeus başı. Burun, kaşlar ve yanıklarda zedelenmeler olup saç ve sakallarda küçük çatlaklar vardır. Yuvarlak baş iri dalgalı saçlar ve sakallarla betimlenmiştir. Boyun önden ince durmakta, yandan ise oldukça kalın gözükmektedir. Alın üzerinde bir sıra yüksek *anastole* olup, *anastole*'nin sol yarısı diğerinden daha alçaktır. Saçlar bukleler biçiminde olmayıp *anastole*'den başlayarak devam eden dalgalar biçiminde başın çevresini sarmakta ve boyuna kadar uzanmaktadır. Saç dalgaları ince ve paralel çizgilerle verilmiştir. Tanrının son derece iri ve büyük sakalı dudak altından başlayarak çene üzerinde alt alta duran iki iri bukle şeklinde olup, buklelerin uçları ters yönlere kıvrılmaktadır. Sakal yanlarda da üst üste iki sıra buklelerden oluşmakta olup sakal tüyleri saçlarda olduğu gibi birbirine paralel ince çizgilerle verilmiştir. Üst dudak üzerinde, dudağı tamamen kaplayan kalın ama dar bıyık her iki yana ve aşağıya doğru taranmış şekildedir. Gözler badem biçimli olup eğridir. Zarar görmüş burun iri ve köşelidir. Ağız küçük ve düz çizgi biçimindedir; alt dudak hafif belli olmaktadır. Başın arka kısmında, şapka gibi başı saran, kalın bir taç olduğu görülmektedir. Arka cephede saç betimi yoktur. Büst üzerinde boya izleri kalmıştır. Eserde simetri ve stilize etme görülmektedir.

İ. S. 2. / 3. yy. (Wulff'a göre ise hatalı olarak İ. S. 4. / 5. yy.)

Bilecik Müzesi

No. 34

Kaidesiyle birlikte mermerden başsız Zeus büstü; **Env. No.:** 3382; **Bul. Yeri:** Bilinmiyor (Bursa Müzesi'nden devir. Eser, Corsten'e göre Kütahya çevresinde bulunmuş olabilir. Fakat, Bilecik'te bulunmuş altarlarda üzerinde duran benzer büstlerin varlığı bize bu eserin de Bilecik'te bulunduğunu düşündürmektedir.); **Yük.:** 37 cm; **Gen.:** 32 cm; **Kal.:** 10 cm; **Harf Yüksek.:** 2,5 cm.

Yayın: IPrusa II, no. 1014; SEG 43, 1993, no. 898.

Büstün başı kırılmış ve kaybolmuştur. Sağ omuz üzerinde bir parça saç buklesi kalmıştır. Kaidenin sağ alt köşesi de hafif kırılmıştır. Yazıtın üzerinde, orta yerde sonradan oluşmuş yuvarlak bir leke görülmektedir ve iki harfin üzerini kapatmıştır. Büstün üzerinde küçük darbe izleri vardır. Bunun dışında eser iyi durumdadır. Büyük dört köşe ve kenarlara taşan kaide üzerine aynı taştan işlenmiş olan Zeus büstünün baş kısmı kayıp olduğu için yüz hatları bilinmemektedir. Ancak, benzer büstlerde olduğu gibi, Zeus'un iri dalgalı uzun saçları ve gür sakalı olmalıdır. Giysi içte *khiton*, dışta ise *himation*'dur. Zeus'un gövdesi mantonun biçiminden dolayı yuvarlak gözükmektedir. Manto önce sağ omuzdan aşağı sarkıtılmış ve oradan da sol omuza atılmıştır. Mantonun kıvrımları birbirine paralel ilerleyen kalın şeritlerden oluşturulmuştur. Tanrı iri sağ elini mantosundan dışarı çıkartmış ve göğsüne dayamıştır. Üç satırlık Eski Yunanca yazıt alta kaidenin yüzeyini tamamen doldurmaktadır. Eser son derece stilize edilerek ve simetriye uyularak betimlenmiştir.

Corsten'a göre İ. S. 2. / 3. yy.

	Μάνης Ἰππάρχου	Hipparkhos oğlu Manes,
2	οὐ Δὶ Βρο[ο]ντων- τι εὐχῆν.	Zeus Bronton'a (bu) adağı (sundu).

Kaynakça ve Kısaltmalar

Adak – Akyürek Şahin – Güneş 2008	M. Adak – N. E. Akyürek Şahin – M. Y. Güneş, Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis), Gephyra 5, 2008, 73-120.
Akyürek 1996	N. E. Akyürek, Zeus Bronton. Die bildliche Repräsentation des großen Bauerngottes Phrygiens (Yüksek Lisans Tezi), Münster 1996.
Akyürek Şahin 2001a	N. E. Akyürek Şahin, Eine kleine Reliefbüste im Museum von Kütahya, Olba IV, 2001, 117-124.
Akyürek Şahin 2001b	N. E. Akyürek Şahin, Büyük Çiftçi Tanrısı Zeus Bronton. Arkeolojik ve Epigrafik Belgelerle Phrygia'da Bir Zeus Kültü, Olba IV, 2001, 163-182.
Akyürek Şahin 2002	N. E. Akyürek Şahin, Phrygia'da Çiftçi Tanrısı: Dii Brontonti Eukhen (Doktora Tezi), Antalya 2002.
Akyürek Şahin 2005	N. E. Akyürek Şahin, Bithynia'dan Yeni Yazıtlar, Olba XI, 2005, 75-102.
Akyürek Şahin 2006a	N. E. Akyürek Şahin, Phrygia'dan Yeni Zeus Bronton Adakları, Arkeoloji ve Sanat 122, 2006, 89-124.
Akyürek Şahin 2006b	N. E. Akyürek Şahin, Yazıdere Zeus Kutsal Alanı. Phrygia'da Yerel Bir Tapınım Merkezi, İstanbul 2006.
Akyürek Şahin 2012a	N. E. Akyürek Şahin, Unter der Statthalterschaft des Rufius Varenus in Bithynien ehren die Trikkeanoi ihren Wohltäter Achaikos, Gephyra 9, 2012, 92-100.
Akyürek Şahin 2012b	N. E. Akyürek Şahin, Bithynia'dan Yeni Zeus Bronton Adakları, Olba XX, 2012, 345-382.
Akyürek Şahin 2012c	N. E. Akyürek Şahin, Bilecik Müzesi'nden İki Epigram, Arkeoloji ve Sanat 40, 2012, 153-160.
Asgari – Madra – Soysal 1983	N. Asgari – B. Madra – M. Soysal (eds.), The Anatolian Civilisations II. Greek/Roman/Byzantine, 22. Mai - 30. Oktober, İstanbul 1983.

- Brixhe – Hodot 1988 C. Brixhe – R. Hodot, *L'Asie Mineure du Nord au Sud. Inscriptions Inédites. Études d'Archéologie Classique VI*, Nancy 1988.
- Buckler – Calder – Cox 1928 W. H. Buckler – W. M. Calder – C. W. M. Cox, *Asia Minor 1924. V. – Monuments from the Upper Tembris Valley*, JRS 18, 1928, 21-40.
- Chiai 2010 G. F. Chiai, *Zeus Bronton und der Totenkult im kaiserzeitlichen Phrygien*, şurada: J. Rüpke – J. Scheid (eds.), *Bestattungsrituale und Totenkult in der römischen Kaiserzeit*, Stuttgart 2010, 35-156.
- CIG A. Boeckh, *Corpus Inscriptionum Graecorum*. 4 vols. Berlin 1828-1877.
- Clerc – Leclant 1994 G. Clerc – J. Leclant, LIMC VII, 1994, 666-692 lev. 504-518 s.v. Sarapis.
- Cook 1925 A. B. Cook, *Zeus. A Study in Ancient Religion II 1. Zeus god of the dark sky (Thunder and lightning)*, New York 1925.
- Cook 1940 A. B. Cook, *Zeus. A Study in Ancient Religion III 2. Zeus god of the dark sky (Earthquakes, clouds, wind, dew, rain, meteorites)*, Cambridge 1940.
- Coulton 2005 J. J. Coulton, *Pedestals as 'altars' in Roman Asia Minor*, Anat. Stud. 55, 2005, 127-157.
- Cremer 1987 M. Cremer, *Neue phrygische Zeus-Votive*, Epigr Anat 9, 1987, 120-126.
- Cremer 1992 M. Cremer, *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien 2. Bithynien (Asia Minor Studien 4.2)*, Bonn 1992.
- Cremer – Şahin 1983 M. Cremer – S. Şahin, *Kaiserinschriften und phrygische Türsteine in Adapazarı/Bithynien*, Epigr Anat 1, 1983, 141-152.
- De Montfaucon 1776 B. de Montfaucon, *Antiquity explained and represented in sculptures I*, New York-London 1776 (London 1721-1722'den tıpkıbasım).
- Dönmez Öztürk 2013 F. Dönmez Öztürk, *Nikaia'dan Yeni Adak Yazıtları*, Cedrus I, 2013, 285-292.
- Drew-Bear – Naour 1990 Th. Drew-Bear – Chr. Naour, *Divinités de Phrygie*, ANRW II 18.3, 1990, 1907-2044.
- Drew-Bear – Thomas – Yıldızıturan 1999 Th. Drew-Bear – Ch. M. Thomas – M. Yıldızıturan, *Phrygian Votive Steles. The Museum of Anatolian Civilizations*, Ankara 1999.
- Ferri 1932 S. Ferri, *Nuovi Monumenti Plastici dello Zeus di Bitinia*, Historia 6, 1932, 238-273.
- Frei 1983 P. Frei, *Epigraphisch-topographische Forschungen im Raum von Eskişehir*, AST I, 1983, 53-62.
- Frei 1993 P. Frei, *Die epigraphische Erforschung des mittleren Porsuktales in Nordwestphrygien*, şurada: G. Dobesch – G. Rehrenböck (ed.), *Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens: Hundert Jahre kleinasiatische Kommission der österreichischen Akademie der Wissenschaften. Akten des Symposiums von 23. bis 25. Oktober 1990 (ETAM 14)*, Wien 1993, 189-209.
- Frei 2001 P. Frei, *Inschriften und Reliefs. Ein Beitrag zur lokalen Religionsgeschichte Anatoliens*, S. Buzzi et al. (eds.), *Zona Archeologica. Festschrift für Hans Peter Isler zum 60. Geburtstag*, Bonn 2001, 135-158.
- Gerhard 1848 E. Gerhard, *AZ, Beilage Nr. 7*, September 1848, 107.
- Giuliano 1978 A. Giuliano, *Le città dell'Apocalisse*, Roma 1978.
- Haspels 1971 C. H. E. Haspels, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments*, Princeton-New Jersey 1971.
- Hirschfeld – Marshall 1916 G. Hirschfeld – F. H. Marshall, *The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum IV*, London 1916.
- Hornbostel 1973 W. Hornbostel, *Sarapis. Studien zur Überlieferungsgeschichte, den Erscheinungsformen und Wandlungen der Gestalt eines Gottes (EPRO 32)*, Leiden

- 1973.
- Hülsen 1967 H. v. Hülsen, Zeus. Vater der Götter und Menschen, Mainz 1967.
- INikaia I S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) I (IK 9), Bonn 1979.
- INikaia II 1 S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II. 1 (IK 10,1), Bonn 1981.
- INikaia II 2 S. Şahin, Katalog der antiken Inschriften des Museums von İznik (Nikaia) II. 2 (IK 10,2), Bonn 1982.
- IPrusa II Th. Corsten, Die Inschriften von Prusa ad Olympon II (IK 40), Bonn 1993.
- Karakaya 2007 N. Karakaya, Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları, İstanbul 2007.
- Körte 1900 A. Körte, Kleinasiatische Studien VI. Inschriften aus Phrygien, MDAI 25, 1900, 398-444.
- Lochman 2003 T. Lochman, Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien, Basel 2003.
- MAMA V C. W. M. Cox – A. Cameron, Monuments from Dorylaeum and Nacolea (MAMA V), Manchester 1937.
- MAMA X B. M. Levick – S. Mitchell et al. (eds.), Monuments from Appia and the Upper Tembris Valley, Cotiaeum, Cadi, Synaus, Ancyra Sidera and Tiberiopolis (MAMA X), London 1993.
- Merkelbach – Stauber 2001 R. Merkelbach – J. Stauber, Steinepigramme aus dem griechischen Osten II. Die Nordküste Kleinasien (Marmarameer und Pontos), München-Leipzig 2001.
- Moretti, IGUR I L. Moretti, Inscriptiones Graecae Urbis Romae I, Roma 1968.
- Paris – Pettinau 2006 R. Paris – B. Pettinau, Devozione privata e culto pubblico: il santuario di Zeus Bronton sull'Appia Nuova, Roma 2006.
- Pettinau 2010 B. Pettinau, Il santuario di Zeus Bronton sull'Appia Nuova, şurada: B. P. Venetucci (ed.), Il Fascino dell'Oriente. Nelle Collezioni e Nei Musei d'Italia, Roma 2010.
- Ramsay 1906 W. M. Ramsay, Preliminary Report to the Wilson Trustees on Exploration in Phrygia and Lycaonia, şurada: W. M. Ramsay (ed.), Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire, Aberdeen 1906, 231-278.
- Ricl 1994 M. Ricl, Inscriptions Votives Inédites au Musée d'Eskişehir, Ziva Ant 44, 1994, 157-174.
- Ricl 2014 M. Ricl, Continuity and Change in Anatolian Cults: The Case of Lydian Confession-Inscriptions, Belgrade Historical Review V, 2014, 7-21.
- Robert, Hell. 9 L. Robert, Hellenica 9, Paris 1950.
- Robert, Bull. épigr. 1973 J. ve L. Robert, Bulletin épigraphique, 1973 (şurada: REG).
- Rodenwaldt 1919 G. Rodenwaldt, Zeus Bronton, JdI 34, 1919, 77-86.
- SEG Supplementum Epigraphicum Graecarum.
- Smith 1904 A. H. Smith, The Later Greek and Graeco-Roman Statues and Busts in the British Museum III, London 1904.
- Şahin 1978 S. Şahin, Zeus Bennisos, şurada: S. Şahin – E. Schwertheim – J. Wagner (eds.), Studien zur Religion und Kultur Kleinasien II. Festschrift für Friedrich Karl Dörner zum 65. Geburtstag am 28. Februar 1976 (EPRO 66), Leiden 1978, 771-790.
- Şahin 1984 S. Şahin, TAM IV 1 Nr. 57 und 160 stammen nicht aus Bey-Köy bei Ni-

- Şahin 1986a komedeia sondern aus Umurbey bei Nikaia, Epigr Anat 3, 1984, 105-107.
S. Şahin, Studien über die Probleme der historischen Geographie des nord-westlichen Kleinasien I: Strabon XII 3, 7 p. 543. Der Fluß Gallos, die Stadt Modr(en)e in Phrygia Epiktetos und die Schiffbarkeit des Sangarios, Epigr Anat 7, 1986, 125-152.
- Şahin 1986b S. Şahin, Phrygia Epiktetos, AST IV, 1986, 265-268.
- TIB 7 K. Belke – N. Mersich, Phrygien und Pisidien (TIB 7), Wien 1990.
- Tran tam Tinh 1983 V. Tran tam Tinh, Sérapis Debout. Corpus des Monuments de Sérapis Debout et Étude Iconographique (EPRO 94), Leiden 1983.
- Vollkommer 1997 R. Vollkommer, LIMC VIII 1. 2, 1997, 374-384 lev. 316-319 s. v. Zeus (in peripharia orientali).
- Waelkens 1986 M. Waelkens, Die kleinasiatischen Türsteine. Typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür, Mainz 1986.
- Wulff 1917/1918 O. Wulff, Amtliche Berichte aus den Königlichen Kunstsammlungen 39, 1917/1918, 237-256.

Özet

Bilecik'ten Bir Grup Zeus Büstü ve Zeus Bronton

Bursa, Bilecik, İstanbul, Eskişehir, Söğüt ve İznik müzelerinde birbirlerine tip ve tarz açısından çok benzeyen taşra stilinde işlenmiş bir grup Zeus büstü bulunmaktadır. Hiç birisi kazı buluntusu olmayan otuzdan fazla sayıdaki bu büstlerin büyük çoğunluğu Bursa ve Bilecik müzelerindedir. Büstler bu makalede çok yönlü incelenmiş; arkeolojik, topoğrafik, ikonografik ve kült kapsamında yorumlanmıştır. Müzelerin envanter defterlerinde büstlerin buluntu yerleriyle ilgili kısımlara bakıldığında, eserlerin çoğunlukla Bilecik iline ait köylerde ve birkaçının da civar bölgelerde bulunmuş olduğu dikkati çekmektedir. Buluntu yeri bilinmeyen büstlerin de Bilecik kökenli olduğu düşünülmelidir.

Büstlerin üzerinde yazıt yoktur ama Zeus'u betimledikleri kesindir. Çünkü, eserlerin Zeus'un bilinen ikonografik özelliklerini göstermesinin yanı sıra, büstlerin bulunduğu bölgede Zeus tapınımı yazıtların da belgelediği gibi yaygındır. Bundan başka, stil olarak aynı tarzda olmasa da aynı bölge ile yakın bölgelerde bulunmuş bazı yazıtlı Zeus büstlerinin Zeus'a sunulmuş olması bu yöndeki düşüncüyü desteklemektedir. Yörede birçok farklı *epitheton* ile tapınım gören Zeus en çok 'Bronton' yan ismi ile karşımıza çıkmaktadır. Büstlerin bulunduğu aynı bölgede bu Tanrı'ya adanmış sayısız adak taşı ele geçmiştir.

Eskiçağ'da boyalı şekilleriyle daha canlı bir ifade taşımış olması gereken ve oldukça tahrip olmuş şekilde günümüze ulaşan Zeus büstleri çeşitli boylarda ve göğüs hizasında betimlenmiş olup bir tanesi (no. 10) hariç hepsi de çıplak işlenmiştir. Başlarının arkasında taç taşıyan ve keskin bir simetri ve üsluplaştırma eşliğinde betimlenmiş olan büstlerin önemli bir özelliği de alın saçlarındaki *anastole*'dir. Bu bakımdan büstlerin işlenişinde Sarapis ikonografisinin bir şekilde etkili olmuş olduğu düşünülebilir.

Eserler büyük bir olasılıkla adak hediyesi olarak işlev görmüşlerdir. Düşüncemize göre, büstler zamanında büyük adak altırlarının üst kısımlarına monte edilmiş biçimde duruyor olmalıydılar (bkz. s. 134: Temsili Fotoğraflar). Bugüne kadar henüz elimize bir altar üzerinde duran ve o altar ile aynı taştan işlenmemiş bir Zeus büstü geçmemiş olsa da, bazı bilgi ve deliller bu büstlerin zamanında altırların üzerinde duruyor olduklarına işaret etmektedir. Büstlerin alt kısımlarındaki dübel delikleri, her koşulda eserlerin bir yere oturtulduklarını göstermektedir (krş. s. 134). Keza yine, Bilecik bölgesinde ele geçmiş olan bazı altırların üst kısımlarında da benzer dübel delikleri görülmektedir. Ayrıca, yine Bilecik kökenli bazı eserler ve yazıtlar bu büstlerin zamanında altırlar üzerinde durdukları düşüncemize yol açmıştır (bkz. yuk. s. 129-134). Yazıtsız büstler, olasılıkla, yazıtlı altırların üzerinde duruyorlardı ve yazıtlardan büstlerde betimlenen tanrının kimliği açıklık kazanıyor olmalıydı. Makalede ayrıntılarıyla incele-

nen ve tartışılan veriler sonucunda büstlerin özellikle Bilecik bölgesinin baş tanrısı olduğu anlaşılan Zeus Bronton için kullanılmış ve belki de onu betimlemiş olabileceği sonucuna varılmıştır. Yukarıda da vurgulandığı gibi, büstlerin Zeus Bronton adaklarının çok yoğun ele geçtiği bir çevrede bulunmuş olmaları bu düşünceyi desteklemektedir. Fakat bu büstlerin, başlıca Zeus Bronton betimi için kullanılmış olmalarına rağmen, zaman zaman Zeus Agathios, Zeus Bennios v.b. gibi tanrıların adakları için de kullanıldıklarını düşünmek mümkündür.

Zeus büstlerinin atölyelerde önceden fabrikasyon usûlü hazırlanarak üretilmiş ve müşteriye sunulmuş oldukları anlaşılmaktadır. Yerel ustaların belli bir tipi takip ederek üretim yaptıkları görülmektedir. Her bir büst diğerinden farklı olsa da sanatçısına özgü olan üslûp farklılıkları yoktur. Bazı büstlerin tip olarak birbirlerine çok benzemeleri onların farklı ustalar tarafından yapıldıklarına işaret etmektedir. Zeus büstleri yörenin adak ve mezar taşlarının da işlenmiş olduğu yerel atölyelerde üretilmiş olmalıdır.

Şimdi olduğu gibi Eskiçağ'da da kırsal özellik gösteren Bilecik ve teritoryumu Kuzeybatı Phrygia ile Bithynia Bölgesi'nin güneyi arasında sınır bölgesi konumundadır. Phrygia Bölgesi kendisine komşu olan bölgeleri birçok açıdan olduğu gibi sanatsal üretim açısından da derinden etkilemiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Phrygia'da bütün eserlerde görülen stil özellikleri Bilecik büstlerinde de gözlemlenmektedir. Phrygia'nın kırsal kesimlerinde Zeus heykel biçiminde değil de, daha çok büst biçiminde betimlenmekteydi. Bu bölgelerde Zeus'un tam boy heykel olarak betimlenmesi ya tanınmıyor ya da tercih edilmiyor olmalıydı. Taşra insanının Phrygia'daki Zeus tapınımda büst tipini tercih ettiği anlaşılmaktadır ve Phrygia bu bakımdan da Bilecik büstlerini etkilemiş benzetmektedir. Yani Bilecik ve çevresinde Zeus'un büst olarak betimlenmesi olgusunun Kuzeybatı Phrygia'dan buraya yayıldığını düşünmekteyiz. Çünkü Bithynia'da gelenek olmayan Zeus büstü sunusu Kuzeybatı Phrygia'da çok yaygındır. Büstlerin (Bilecik'ten önce de) Kuzeybatı Phrygia'nın önemli tanrısı olan Zeus Bronton ile ilişki içinde olması bile bu düşüncenin başlıca kanıtıdır.

Büstlerin hiçbirisi, hatta üzerinde durduklarını düşündüğümüz altırların da hiçbirisi *in situ* bulunmamıştır. Üzerlerinde büst taşıyan ve Zeus Bronton'a sunulmuş altar adakları tanrının tapınak ya da kutsal alanlarında (belki de açık havada) duruyor olmalıydılar. Zeus Bronton'un çok yoğun tapınım gördüğü Bilecik'in güneyi ile güneydoğusunda bu tanrı için birkaç kutsal alan belirlenebilmektedir.

Bilecik büstlerini kesin tarihlemek bugün için olanaklı değildir. Ancak, incelemelerimiz sonucunda Bilecik büstlerinin İ. S. 180 ile 220 yılları arasında üretilmiş olan Kuzeybatı Phrygia'nın kabartma büstlerinden biraz daha sonraki bir zaman diliminde oluşmuş olduklarını söyleyebiliriz. Buna göre bu büstleri İ. S. 2. yy.'ın sonu ile 3. yy.'ın ilk yarısı arasındaki zamana tarihlemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Zeus büstü; Zeus Bronton; Zeus Agathios; Sarapis; *anastole*; Kabartma Zeus büstü; Bilecik.

Kitap Eleştirisi / Book Review

Baldassarre Giardina, *Navigare necesse est. Lighthouses from Antiquity into the Middle Ages, History, architecture, iconography and archaeological remains*, Oxford 2010: Archaeopress, BAR Int. Series 2096, vi+348 pages; supplied with maps, plans, figures, drawings and photographs, 2 colour maps. Bilingual: English and Italian. ISBN 9781407305721.

This volume is described by its publisher as follows: “Baldassarre Giardina’s book is the fruit of many years of research. Since the late nineteenth and the early twentieth century and the historical and archaeological studies of E. Allard, L. A. Veitmeyer and He. Thiersch, little work has been done on the subject of lighthouses. No up-to-date or systematic scholarly research has been produced until now. Drawing on the rich accumulation of existing research, the author has in addition brought together evidence from historical and literary sources from the ancient, medieval and modern periods. Together with this, he has researched new evidence, data and scientific discoveries, and from these he has assembled a framework that sheds light on hitherto unpublished aspects of these structures, identifying their archaeological and typological characteristics. With this book, the author has given us a systematic exploration of the subject, its results arranged in such a way as to demonstrate the earliest form of these structures and their evolution in time.”

The aim of this British Archaeological Report, International Series publication, a bilingual volume of vi+348 pages in both English (translation by C. Higget) and Italian, is further articulated by its author on p. 22, “*Illustrated with photographs, often taken in situ, the present book, Navigare necesse est. Il faro tra mondo antico e Medioevo: storia, architettura, iconografia ed evidenze archeologiche was born as a result of research initiated for my doctoral thesis. It aspires to be the most definitive and complete corpus of the lighthouses of the ancient world known to us from literary documents, iconographic images and archaeological evidence.*”

The book opens with a 49 page introduction to the subject, divided into 8 chapters entitled: Navigational aids before the construction of the Alexandria Lighthouse (Pharos); The Pharos at Alexandria and other lighthouses: the sources; Development (sic) of the lighthouse: architecture, materials and construction techniques; Iconography, iconology and reliability of the images; Illumination systems and visibility distances: Late lighthouses and the development of Coastal Towers; The first medieval lighthouses: Genua, Portus Pisanus, Coruan, then a two page series of conclusions. This is followed by the 76 catalogue entries, a 17 page bibliography usefully providing a preponderance of Italian scholarship, 114 Plates, 52 Figs. and two Map Plates.

The English translated text of this BAR publication by C. Higget seems to be entirely unedited, in addition to numerous typos, it should be: Development rather than *Development*; Constantinople rather than *Costantinople*, fn. 351; confirms, rather than *conferms* etc.; it is surely Attalos or Attalus rather than *Attalo*, p.70, Al-Idrisi, not *Edrisi* p. 58 fn. 316, Abu Hajjaj al-Andalusi, not *Abu al-Haggag*, p. 59 fn. 321; Abu'l-Feda rather than *abdul Feddal* p. 58 fn. 316; while for example fn. 323 and fn. 324 seem to have been misplaced. However, and of greater importance, this “*most definitive and complete corpus,*” most regrettably for a work of scholarly reference, lacks any proper indices, including the indexing of at least the personal and proper names mentioned in the text. Readers of books, rather than today’s scanners of electronic texts, do tend to find a proper index a rather valuable resource, while the misspelling of proper names, a problem usually solved when indexing is carried out, tends to mislead those electronically searching the text for a correctly spelt proper name. However, when a name appears in the sources written in a variety of different ways, as in the 49 recorded, and there are probably more different ways of spelling the name given to the city of Antalya, from *Attaleia* and *Catalea* to *SSatallea*, which were employed in the Middle Ages by a variety of peoples recording the name of the city in a varie-

ty of languages in surviving documents and texts, this historical richness should, I think, be preserved rather than standardised into a single form.

Further and unfortunately, the map on page V of Roman Imperial period lighthouse distribution surprisingly indicates Side in Pamphylia, No. 71, as being situated instead in Rough Cilicia on Cape Anamur, a couple of hundred kilometres to the East of Side's location or, as it is also given in another location and another number, as No. 73 and lying to the west of No. 72 Perga (Perge) rather than to its east. To further the reader's confusion the catalogue numbering does not match the numbering on the map, in the catalogue No. 71 is Portus Gaditanus-Gades and No. 73 is Flavium Brigantium both in Spain, while Side is Cat. No. 17 and Perga Cat. No.16. Even more strange is the fact that this map records Lycia as extending east from Patara to Alanya and inland to Beyşehir, presenting the reader with a map of the Roman province of Lycia quite unknown to the Romans. However the map does mark an advance of 67 upon the 18 antique lighthouses marked on the map in D. Alan Stevenson's, *The World's Lighthouses from Ancient Times to 1820*, Oxford University Press, 1959.

This work incorrectly lists in both the Italian and English texts, the entry for Cat. No. 14, Seleucia Pieria, as being modern Silifke, which it is not. Seleucia Pieria was rather the port for the city of Antiochia-Antioch-Antakya lying likewise a considerable distance to the East of Silifke. The entry for Cat. No. 18, Attaleia, records it as being in the province of Galatia, rather than being, as commonly known for the past couple of thousand years, due in part to the peregrinations of the Apostle Paul recorded in the Holy Bible and the commentaries written upon it, as being in the province of Pamphylia, it was only briefly in Galatia, being formerly in the province of Cilicia until 36 B.C. (from 36 B.C. under Amyntas until 25 B.C., and then as a part of the Roman Province of Galatia only until Vespasian's rule), and then a separate province with Lycia from the 7th decade of the 1st c. A.D.; while the entry for Cat. No. 25, records Heraclea Pontica as being Eregli, Syria (sic) in the Province of Bithinia (sic), etc.

In respect to the origin of the lighthouse and although the title of this work reads, *Navigare necesse est. Lighthouses from Antiquity into the Middle Ages*, the author states that, "Although architecturally speaking, the lighthouse of Alexandria can be described as the first genuine lighthouse, it is difficult - contrary to the generally held view - to pinpoint an exact date for the birth of such structures." p. 23. However, it can surely be understood that with the practice of sailing at night, a commonplace from the practice of Phoenician nocturnal navigation onwards, and, as is clearly indicated in the title of this volume, 'Navigare necesse est', lighthouses are necessary for navigation, that the physical entrance to harbours and some islands and important coastal promontories and straits would have been marked at night with lights, such as the hill Jebel el-Manar, "Mountain of the light," so called because fires were built there in Phoenician times to guide sailors into the Bay of Carthage, and so it seems most reasonable to think that in all probability the Phoenicians and the Egyptians were responsible for the first functional lighthouses, of harbour and marker lights.

It should also have been noted in this corpus, but regrettably it is not, that Homer and other pre-Hellenistic authors including Euripides, amongst others, do in fact refer to Φάρος, that is to a pharos, this being some several centuries prior to the construction of the Hellenistic Pharos in the 3rd c. B.C., indicating that one of the words meaning a lighthouse, of the larger type of structure, and that very word which is specifically associated with lighthouses in a wide range of languages today, Pharos/Pharology, Pharo, Faro, Phanar, Fener, had been employed for some number of centuries prior to the construction of the Hellenistic Pharos of Alexandria and, given the location of these earlier pharos, including the name given to the Pharos Island itself, and also the word Pharos (Φάρος) given to another, located in the Gulf of Manios, on the island of Phara (Νήσος Φάρα), Nestia-Acarmania recorded by Pseudo-Scylax, there can be little doubt that there were pre-Hellenistic but pharos type-lighthouses

standing in these, and in other locations, including for example at Pharsalos.¹ This being the earlier name of Phaselis (usually independent or within Pamphylia but briefly within Lycia); with the word Φάρσαλος - Pharsalos, seemingly formed through the combination of φάρος + σάλος, that is the word *pharos*-large marker beacon, combined with the word *salos*, meaning an open roadstead outside a port for ships to anchor in,² with the word *pharos* shortened to φάρ³ + σάλος = Φάρσαλος, and with the name Pharsalos to be understood therefore as providing a clear description of the place itself, that is a harbour with an open roadstead marked by a Pharos, a large marker beacon and light. And it is evident therefore that the first lighthouse-pharos certainly did not originate as any 3rd c. B.C. Hellenistic invention, ‘architecturally’ or otherwise, as has been stated in this volume, p. 23, nor is it at all correct to state: “Chronologically speaking, the first mention of a lighthouse in the sources refers to the tower at Alexandria constructed in 280 BC on the island of Pharos in Egypt” p. 12.

Was it rather the case that the Greek word φάρος (*pharos*) which was employed by Homer, stems from the Egyptian P-ra or Ph-ra recorded in Egyptian hieroglyphics, meaning “the great house” related to the sun-Ra, hence pharaoh, in Greek φαραών (*pharaōn*), being taken into ancient Greek; φάω in Greek means “I shine”⁴ from which φάος/φῶς derives; as likewise, φα- forming the initial letters of the name, Phaethon (Φαέθων), the son of Apollo-Helios; and which was also the name Homer gives of one of the horses that pull the sun, Phaethon (Φαέθων), the other being Lampos (Λάμπος <- λάμπω “I give light, shine”; λαμπάς “beacon-light; torch”⁵), as also for example phaneros (φανερός meaning “shining; manifest” from φαίνω “I bring to light, cause to appear”) and perhaps therefore, suggesting that the earlier *pharos* upon Pharos Island, off the Pharonic harbour city of Rhacotes founded c. 1500 B.C., the precursor of Alexander the Great’s Alexandria, the port of Rhacotes being known to Homer and to others - was it rather perhaps this presumably large Pharonic structure that stood upon Pharos Island, and which gave to the island its name, this Φάρος marker on the Pharos Island, which was the source of the Greek word employed for a large lighthouse marker - this original Φάρος being a noteworthy and most considerable Pharonic structure, dating perhaps to before 1400 B.C., and quite possibly being a very tall marker, perhaps obelisk-like, with a light and sunlight reflectors on its summit?

The derivation of *pharos* from the Pharos Island is given in Philoxenus Grammaticus, as being from the root: Pha-w, probably of Egyptian derivation and meaning, to shine, like *nara* meaning to shine in Arabic, hence *manār/a* for beacon/lighthouse. Well, there is regrettably neither any suggestion nor any investigation made into these matters in this work aspiring to be the “most definitive and complete corpus,” which it remains.

Nor can this corpus be said, as the publishers have stated it to be: “a systematic exploration of the subject, its results arranged in such a way as to demonstrate the earliest form of these structures and their evolution in time.”, as Homer, Euripides and others such as Pseudo-Scylax’s use of the word *pharos* for a number of places in the Mediterranean seems to be unknown to the author; as also that the word

¹ Steph. Byz. *Ethnika* 660, records the initial name of the city as: Πιτύουσα (*Pityousa*), possibly relating to the pine forests; its second name as: Φάρσαλος (*Pharsalos*); and its third name as, Φάσηλις (*Phaselis*). The *pharos* tower constructed by Herod at Caesarea was called Φάσηλος (*Phaselos* or *Phasaelus*) after the name of his brother, Ioseph, *Ant. Iud.* 16.142.

² See in the Lexicon of Liddle and Scott, s.v. φάρος and σάλος. As for example is recorded in the navigational instructions under ‘Tekrova (ant. Pharselis)’, in J. Purdy, *The new sailing directory for the Mediterranean Sea, The Adriatic Sea, or, Gulf of Venice, The Archipelago and Levant, The Sea of Marmara and the Black Sea*, R. H. Laurie, London, 1826, 302, “There is clean anchorage in the offing.”.

³ Φάρ, τό, occurs in the Apocalypse as a form of φάρος, (*pharos*) Hadrian Grammaticus I. 394. My thanks to Assoc. Prof. M. Alkan for his assistance in this matter. See also in the Lexicon of Liddle and Scott, s.v. φάρ.

⁴ See in the Lexicon of Liddle and Scott, s.v. φάω.

⁵ See in the Lexicon of Liddle and Scott, s.v. λάμπω and λαμπάς.

Φάρον itself has particular associations with Pharonic Egypt and with the word Pharaoh, and thereby implying a considerable difference in scale for a Pharos, from the more usual structure termed *πυρπολήματα*, a marker beacon. A difference in scale which was then continued by its subsequent Hellenistic 4th c. B.C. or earlier Pharonic replacement, as is indicated by Arrian who recorded a subsequent replacement of the original Pharonic marker as, the tower on Pharos island, in his *Anabasis*, when Alexander ordered the construction of a heroon to the deceased Hephaestion in 324 on the Pharos island, “where the tower is situated”. “For the letter (from Alexander) commanded Cleomenes to prepare heroon for the hero Hephaestion in Egyptian Alexandria, one in the city itself and another on the island of Pharos, where the tower is situated.”⁶ Arrian’s record of the text of Alexander’s letter clearly indicating there was already a tower standing on the Pharos Island when Hephaestion died, decades before construction of the 3rd c. Hellenistic lighthouse, its replacement, was begun, and therefore Alexander was clearly referring in his letter to an earlier Pharonic tower, a Pharos structure on the Pharos Island, which he termed a tower.⁷ This was certainly not the original Pharos, given the passage of perhaps a millennium between the construction of the first Pharos and the tower which was standing there in the 4th century B.C. in a region of considerable recorded seismic activity, but the island of Pharos was already known for its marker tower at this time, with the phrase: “where the tower is situated” indicating that at this time in the 4th c. B.C. there was a considerable, a noteworthy and memorable tower structure, which both marked and defined this island for Alexander, as for others.

In respect to the 3rd c. Hellenistic Pharonic Alexandrian Pharos, rather than its pre-Homeric and later Pharonic replacements constructed on the Pharos island, in this book the height of the 3rd c. B.C. Hellenistic replacement structure has been revised, and has been downsized from a height of 130-160 m. to 100-110 m. p. 62, which seems somewhat odd, in fact, quite the reverse of what one might have expected on the basis of the sources available. Odd, because after the complete loss of the uppermost section of the three stage antique Pharos, as also of its lantern and statue, it was during the 12th c. that the famous geographer Al-Idrisi (1100-66) records it as at that time having a height of ~166 m.; at the start of the 13th c. it is in fact recorded by ‘Abd al-Latif al-Baghdadi as standing to a height of 233 cubits, ~466 ft. = ~142 m., with a 10 cubit ~6 m. high masjid-mosque, built by the Fatimids, standing on top of the remaining two stages of this antique structure, giving it a total height of ~148 m., clearly indicating the original height for the Hellenistic Pharos was in all probability well in excess of 150 m., 150 m. being its approximate height in the 13th c., after the collapse first of the lantern section and then later of most of the cylindrical shaft, first in the earthquake of 796-7, after which the upper section was restored by Ahmad ibn Tulun, the Abbasid governor of Egypt (868-884) and this restored upper cylindrical part was then destroyed by the earthquake of 955-6, leaving intact only the lower two, the square and octagonal sections, rather than the lesser height of 100-110 m. being the total height for the complete Hellenistic Pharos which is stated as the revised height for the 3rd c. B.C. Hellenistic Pharos in this volume. Later Abu’l-Feda by 1321, following the 1303 earthquake, indicated the Pharos, then consisting only of its lowest square in section part, remained a building 8 stories high, and

⁶ Arr. *anab.* VII. 23. 7: It is noteworthy that in the translation by A. De Selincourt and revised by J. R. Hamilton, Arrian, *The Campaigns of Alexander*, Penguin, London, 1971, 389, reads: “The letter contained instructions for the erection of a shrine in Hephaestion’s honour in the city of Alexandria, and another on the island of Pharos, where the lighthouse is, both to be of great size and built regardless of expense”. The translators understanding of the word tower to mean in this context lighthouse, as later, for example, “In between is a lighthouse that is called the tower “of Messina”. The lighthouse on Cape Pelorus mentioned in, Petrarch, *Itinerarium*, 12.1-12.2 being known as the tower of Messina.

⁷ Contra, Giardina 2010, 34, who states: “although of course, it had not yet been built at the time of which he is speaking”. The possibility that there might have been an earlier marker/lighthouse in the same place is unfortunately not seriously considered by Giardina.

each of these 8 stories constructed of Hellenistic stone blocks would certainly have been of some considerable height.

There is simply no possibility that the antique statue was removed from the Pharos in the 13th c., as is stated by B. Giardina, p. 63, “*It (the antique statue) was then finally removed in the thirteenth century.*” This is because the lantern top of the Pharos fell in the 8th c. with the statue standing on top of it therefore lost at this date or earlier. And also because it would mean that Ahmad b. Tulun replaced this antique statue on top of his own restoration when it was completed, and there is no record of this most singular event, and then, when the Fatimid masjid-mosque, built on top of the remains of the cylindrical section was constructed after the earthquake of 955-6, it would certainly not have been surmounted by the suggested antique bronze statue of Helios, returned to its former location by the Fatimids, as statues of human figures on top of the domes of mosques, as distinct from surmounting the domes of other structures, are absolutely unknown, and there is no evidence to support this statement presented by either Naser-e Khosraw in the 11th c., nor by the subsequent depictions of the Pharos in Venice as elsewhere, nor by B. Giardina in the 21st c., to show that this was in fact the case.

Likewise, p. 61, where it is stated: “In the summer of 1303, a violent earthquake caused the lighthouse to collapse. The Mamluke sultan Qaitbey decided at this time to build his fortress on this spot, the structure embracing what was left of the tower.” Ditto p. 62. However, the lowest square in section part of the Pharos remained standing after the 1303 earthquake, it did not collapse in 1303, as it remained enterable and was recorded as such by Ibn Battutah, as also by Abu'l Feda, and so presumably carried a light until 1341, marking for mariners the functioning major international Mamluke port of Alexandria. While the Mamluke Sultan Qaitbey in fact ruled from 1477-80, that is in the 15th century, so he did not decide anything ‘at this time’ in the summer of 1303, that is at the start of the 14th rather than towards the end of the 15th century, while the record of the construction of the replacement for the Hellenistic Pharos by Sultan Al-Malik al-Nasir by 1349 is quoted from Ibn Battutah by B. Giardina, p. 62; but, bizarrely the possibility is also stated in fn. 316, that the original Pharos, which the eyewitness Ibn Battutah records in 1347, subsequent to the 1341 earthquake, as being ‘entirely ruined,’ and thereby causing the start of the construction of the replacement of the Hellenistic Pharos by Sultan Al-Malik al-Nasir, had instead, in the author’s opinion, possibly remained of a sufficient height to have served nearly 150 years later, in the later 15th c. as the minaret of the new fort constructed by the Mamluke Sultan Qaitbey, suggesting that the antique Pharos retained a substantial height in 1477. This assertion remains quite unsupported by any factual evidence, and is seemingly contradicted by the report that relates Sultan Al-Malik al-Nasir, began the construction of the new replacement lighthouse before 1347 due to the Pharos’ ruined state more than a century earlier, and the contemporary record that the base of the Hellenistic Pharos in 1347 was so dangerous as to preclude physical entry, the structure being recorded by Ibn Battutah as being ‘entirely ruined’. One of the reasons why the Mamluke replacement pharos was not completed in the 14th c. was that Alexandria was sacked by the Latin Crusader fleet of Peter I of Lusignan Cyprus, with assistance from the fleet of the Knights of St. John of Jerusalem on Rhodes, the Venetians, the Genovese and the French, on October the 10th 1365, and the city was during its brief 7 day occupation largely destroyed by fire, 30 years later in 1395 it was reported by the notary Nicholas of Martoni that one eighth of the city of Alexandria still remained burnt out from the 1365 sack,⁸ and, following this Crusader horror there seems to have been little Mamluke interest in rebuilding the Pharos, as distinct from having a smaller port marker light and tower. However, although not suggested in this corpus, it may have been the case that Sultan Al-Malik al-Nasir’s uncompleted 14th c. replacement pharos formed the base of Sultan Qaitbey’s mânar-minare in his fort, marking the harbour entrance, like the later Ottoman mânar-minare constructed on top of the fortification-tower of the St. Nicholas Tower at the entrance to Rhodes harbour, although

⁸ N. Daniel, *The Arabs and Medieval Europe*, London – New York 1979, 312.

conclusive evidence for the reuse of Sultan Al-Malik al-Nasir's incomplete replacement as the base for the mânar-minare inside Sultan Qaitbey's fort seems to be lacking today. It is however related that in 1472 Sultan Qaitbay caused a new lighthouse to be constructed near the old one, which communicated with the city by means of a dyke, and it was provided with a masjid, a mill, and a bake-house and also a platform from which strange vessels could be seen at the distance of a day's sail, so that time was afforded for preparing the guns with which the tower was supplied, to resist their approach. So it may be that Al-Malik al-Nasir's uncompleted replacement pharos was incorporated into the new tower equipped with cannon in 1472. There is no evidence to suggest the structural remains of the 3rd c. B.C. Hellenistic Pharos, as distinct from the reuse of masonry from this fallen edifice, was incorporated into Sultan Qaitbey's fort.

This lighthouse corpus makes no mention of the Patara anti-pharos documented by inscription,⁹ and the importance to navigation of the twin lights at different heights, pharos and anti-pharos marking the physical entrance to a harbour at night seems to be little emphasised in this book. The date of the Patara Roman pharos's probable collapse in the earthquake and tsunami of 1609, as it is recorded as still standing to a considerable height in the 16th c., serving as a navigational marker on Piri Reis's charts of this coastline, giving a life of 1500 years for this Roman pharos serving as an aid to navigation,¹⁰ is not noted; nor is it noted that with ships of the Alexandrian grain fleet at times overwintering in Malta, that in all probability the entrance to Grand Harbour was marked by a lighthouse, as was later the case with the beacon tower constructed at the entrance in the Middle Ages, followed by the construction by the Knights of St. John of Jerusalem on Malta in the late 16th c. of the Valletta lighthouse by Fort St. Elmo.¹¹

In a work addressing Lighthouses from Antiquity into the Middle Ages, it is intensely irritating read on p. 45, "Known through literary sources, images and archaeological evidence, the number of Medieval lighthouses is too great to allow for a complete list here." If this book was instead entitled Lighthouses of Antiquity, rather than, Lighthouses from Antiquity into the Middle Ages, one would find acceptable the absence from this corpus of catalogue entries of the numerous recorded Early, Middle and Late Medieval lighthouses. As it is, the entire Islamic coastal/harbour lighthouse-marker towers/ribat system of manāra-mânar-minare, including that which was constructed by order of the Umayyad governor of Iraq al-Hajjaj, to mark for ships the navigable channel opened through the newly drained marshes and which was called the Manāra Hassan on the Hwar al-Muhammadiya constructed before 714; that lighthouse constructed by order of the Umayyad governor of Iraq, Khalid b. 'Abdallah al-Qasri for the Caliph Hisham (724-743) and which is recorded in the following verses by the poet Jarir (d. 728-9), at a time when the Pharos of Alexandria was still standing to almost its full height and was functioning as a lighthouse at night as well as serving as a marker for the port by day, as was related by Bishop Arculf in c. 700¹²:

Banayta 'I-manāra 'I-mustanīra 'alā 'I-hudā	<i>You built the illuminated manār to guide</i>
fa-asbahta nūran daw'uhu ghairu khāmīdi	<i>So you became a light whose shine is not subsiding;</i>
banayta binā'an lam yara 'I-nāsu mithlahu	<i>You built a building the likes of which none had ever seen</i>
yakādu yuwāzī sūruhu bi 'I-farāqīdi	<i>Its walls almost attain the level of Ursa Minor.</i> ¹³

⁹ H. İşkan-Işık – W. Eck – H. Engelmann, Der leuchtturm von Patara und Sex. Marcius Priscus als statthalter Der Provinz Lycia von Nero bis Vespasian, ZPE 164, 109 with fn. 10. For notice of two Roman 1st c. B.C / 1st c. A.D. marker beacons at Anemorium, see T. M. P. Duggan – A. Akçay, On The Missing Navigational Markers – Beacon Towers-Pharos of Antiquity – and Notice of Two Extant Small Marker Beacon Towers of Roman Late 1st c. B.C. – Early 1st c. A.D. Anemorium, Cedrus II, 2014, 421-433.

¹⁰ T. M. P. Duggan, The Lycian port of Patara and its environs during the 13th and 14th centuries – an interpretation, Gephyra 7, 2010, 52 and Fig. 9, 10.

¹¹ As recorded on the map of Valletta engraved c. 1601 by Francesco Villamena.

¹² T. Wright, Travellers in Palestine (1848), New York 2003, 10.

¹³ Translation in, J. M. Bloom, The Minaret, Edinburgh 2013, 47.

As also those constructed in the 8th c. in Syria/Palestine, and along the north African coastline and which remain today at Monastir of 796 and the *ribat* marker-lighthouse tower at the port of Sousse of 821, confirming its function as a lighthouse is its inscription referring to a safe harbour;¹⁴ as likewise those in Andalusia and Sicily; that constructed early in the 9th c. at Siraf on the Gulf coast of Iran that marked both the location of the Great Mosque of the city as also the location of this major coastal port to mariners,¹⁵ serving the same purposes, if not of the same height, as the later Huaisheng Light Tower minaret in Canton and the later campanile of St. Mark's Basilica in Venice, also serving this same dual purpose. All these are missing from the introductory chapter on Medieval lighthouses and from the corpus, the catalogue. This lacunae seems to this reviewer to be a marked dis-service to any reader who is even remotely interested in the continuity of use/reuse, influence and function of the antique and the clearly related Islamic Middle Age lighthouse/marker type structures constructed in the post 7th c. period, and which, in consequence of this omission, leaves the introductory chapter most misleadingly entitled, "*The first medieval lighthouses: Genua, Portus Pisanus, Coruan*", suspended over a considerable period and most considerable body of material which is largely unaddressed in this work and unmentioned in the catalogue and so returns the reader to the old Eurocentric myth of the Dark Ages; while the 13th c. lighthouse at Brindisi, which was personally designed by King Charles of Anjou (1227-1285);¹⁶ as also the re-dated (formerly early 8th c. Tang Dynasty period, now probably to be associated with the 1350 reconstruction of the mosque)¹⁷ Huaisheng Light Tower minaret of the Guangta Mosque (Light Tower Mosque) in Canton, China, standing 46 m. high, constructed of stone and brick, with a twin spiral internal staircase and which marked and still marks the location of both the congregational mosque and the Muslim settlement in Canton for shipping coming up the Zhujiang River, and which remained the tallest building in the city of Canton well into the 20th c. are unmentioned.

The 13th c. documented Latin Medieval lighthouses of Sicily are unmentioned, however, in addition to the earlier Muslim coastal *ribat* observation, marker and signalling towers constructed on the model of Sousse, which were a notable feature of coastal architecture, not only along the Syrian, Andalusian and north African coastline, but also constructed at a slightly later date along the northern Sicilian coast, built to mark territory by day and night and employed to warn the capital Palermo of East Roman attacks launched from southern Italy,¹⁸ these subsequent Latin Sicilian lighthouses may well have provided a transition point for lighthouse design from the Islamic world to Italy via Emperor Frederick II Hohenstaufen, and so to the design of the Medieval lighthouse of Genoa, given the Genovese maritime contacts with Sicily, as also with North Africa; as earlier seems also to have been the case for the form of the Italian campanile, which otherwise suddenly appears in the 9th c. complete, but which are without precedent in Latin Christian architecture, the precedent for the form, not for the function, of these campanile being the marker tower, as likewise a marker for a mosque, termed a minaret, but initially employed as a marker and as a reminder of the location of a city's one congregational mosque, not constructed in this period as the place to give the call to prayer, which was given from the roof or by the door of the mosque, and therefore initially built to serve a rather different function from a campanile/bell tower.

Likewise this corpus gives no indication of the *in situ* remains of the 13th c. *mânar*, lighthouse-marker tower, Tore de Stalimure-Pyrgos H. Nikolau-Tower of St. Nicholas, at Taşdibi, marking the harbour

¹⁴ *Ibid.* 120 and fn. 21.

¹⁵ *Ibid.* 72-73.

¹⁶ S. Runciman, *The Sicilian Vespers*, London 1960, 145.

¹⁷ Bloom *op. cit.* (fn. 13), 290-292, fn. 32, 33.

¹⁸ Citing Ibn Hawkal, e.g. M. Amari, *Description de Palerme à la moitié de l'ère vulgaire*, par Ebn Haucaï, *Journal Asiatique* IV/4, 1845, 96; A. Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, Edinburgh 2009, 61.

of the Medieval pilgrimage port of Myra, Antalya, Turkey for Christian pilgrims;¹⁹ nor of the 13th c. Rum Seljuk reuse of the Roman pharos at Patara; nor of those examples recorded for example on Haji Abu'l-Hassan's Europe-Mediterranean-North Africa portulan of 1560, based upon a 15th c. Catalan portulan, Topkapi Saray Istanbul, TSM H-1822, standing as a guide to mariners undertaking Anatolian coastal navigation in the 16th c., and probably including a depiction of the Hıdırlık Roman mausoleum/harbour marker, still then serving as a noteworthy cliff-top marker for the port of Antalya. Likewise the Lighthouse in the Garden, that is the Pharos-Fener of Fenerbahçe, Istanbul, has remained on the same spot probably from when the first lighthouse was erected there, of early East Roman, if not of Roman date, and which was mentioned in the 15th c. by Gioran-Maria Angiolelle,²⁰ before it was replaced by another lighthouse in this same location important for maritime navigation, constructed by the Sultan-Caliph Süleyman Kanuni, the firman for its construction survives dated, *recep* 969 = March 1562 and construction was complete by 1570, "A turret of stone 120 steps high having a great glass lantern (lantern) in the top, four yards in diameter and three in height, with a great copper pan in the midst to hold oil, with twenty lights (wicks) in it."²¹ and it, in turn was replaced in 1720-1 and yet again in 1837-8 in precisely this same place; among other significant omissions of Antique and Medieval lighthouses from this corpus.

But then what does one expect to find in a book entitled *Navigare necesse est*, but which has a chapter entitled: *The first medieval lighthouses: Genua, Portus Pisanus, Coruan*, as though nocturnal navigation and therefore the need for lighthouses and marker lights had entirely ceased throughout the Mediterranean at the end of Antiquity, with the exception of Emperor Charlemagne's restoration of that at Gesoriacum in 810, until the construction of the lighthouse at Genoa, a tower with light in the 12th c. and a purpose built lighthouse, the Lanterna, in the 14th c. Is it not the case that long distance voyaging was undertaken including sailing at night from pre-Homeric times onwards? And has it not continued, if at times at a reduced rate, down to the present day? And is this work not entitled, *Navigare necesse est?* By 700 Bishop Arculf stated that the Pharos of Alexandria then in Muslim hands was, "a large tower, which is every night lighted up with torches, lest mariners might mistake their way in the dark,"²² presumably indicating by relating, "which is every night lighted up with torches," that sailing was practiced night and day all year round in the 8th c. in the Eastern Mediterranean and thereby suggesting there was probably somewhat more maritime traffic, at least in the eastern Mediterranean, early in the 8th c. than is usually credited,²³ for the expense of torches to be lit each night on the Alexandrian Pharos to act as a marker for shipping; while in 726 Willibald completed his pilgrimage and after waiting many days for a ship to Constantinople, he left the Muslim port of Tyre on November the 30th and was at sea all winter before reaching his destination a week before the Julian calendar's Easter,²⁴ arriving about the 6th of April 727. It can be understood that the use of lighthouses and their construction and restoration as with the Alexandrian Pharos, continued as required throughout this period between the end of antiqui-

¹⁹ T. M. P. Duggan – A. Aygün, Myra'nın Ortaçağ ve Sonrasındaki Limanı "Taşdibi-Stamira", in: Ed. N. Çevik, Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi, Antalya 2010, 163.

²⁰ S. Yerasimos, *Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman (XIVe-XVIe) Bibliographie, Itinéraires et Inventaire des Lieux Habites*, Ankara 1991, 115.

²¹ D. Alan Stevenson, *The World's Lighthouses from Ancient Times to 1820*, New York 2002, 19. (reprint; 1959 OUP)

²² Wright *op. cit.* (fn. 12), 10.

²³ E.g. "...there was far less movement (of shipping) in the eighth century than in the ninth, and this does not seem to be simply the result of the disappearance of written sources from the eighth century, since the evidence of shipwrecks is also less rich during that time." D. Abulafia, *The Great Sea: A Human History of the Mediterranean*, London 2012, 256.

²⁴ J. Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims before the Crusades*, Warminster 2002, 248.

ty and the 14th c., even if the record of this no longer survives, given the necessity of these markers for nocturnal navigation.

Conclusions

Having spent the sum of £56 from my own pocket in ordering this volume in 2010, and then waiting some months, due to the delay in publication/distribution, to find an unedited, largely un-indexed volume, a volume that fails to record and investigate either the etymology of, or the initial use of the word *pharos* by Homer, by Euripides, and by others; as also any account of the construction of lighthouses by the Sasanians;²⁵ a volume that is also missing considerable numbers of recorded Early, Middle and Late Medieval Mediterranean lighthouses, constructed by Latins, East Romans and Muslims, and which, although a corpus presenting us with a catalogue of lighthouses extending to the Straits of Dover and the North Sea to the Black Sea, is also missing important Medieval examples recorded in the Baltic and the Gulf, as for example those marking for centuries the Tigris estuary and ‘Abbâdân, and those constructed further afield; it is sad to say that with so much that that is missing from both the introductory section and from the catalogue of this corpus, that this book unfortunately was a somewhat disappointing purchase, although the Etruscan harbour sanctuary marker examples are recorded.

If the publishers British Archaeological Reports (BAR) had bothered to employ an editor, and if they had omitted from their advertisement for this volume the sentence, “*With this book, the author has given us a systematic exploration of the subject, its results arranged in such a way as to demonstrate the earliest form of these structures and their evolution in time.*”, I would probably still have bought it, and I would not have regretted its purchase quite as much as I do. The publishers seem to have forgotten that an editor’s job is to prevent a work in this uncorrected and apparently unedited, index-less condition from being published, and so preventing the good name of an academic publishing house from becoming tarnished; although regrettably today the number of publications on a publishers list, the quantity rather than the quality of each published volume, seems to be of greater importance in the eyes of some publishers, than the task of providing the reader, as distinct from the electronic scanner, with an edited and properly indexed scholarly work, that is a work that one can refer to, a work of reference. While a title accurately reflecting the actual contents of a volume can also be of some considerable assistance to any prospective purchaser.

T. Michael P. Duggan*, Antalya

Note: This review was written for the Festschrift in preparation in 2013 for Prof. Dr. Sencer Şahin, prior to his death in 2014. In the manner of its writing I hope it reflects some of the invaluable and most necessary criticism that Prof. Şahin contributed to the academy. This review unfortunately found no place in the memorial volume, but it was written for it.

²⁵ B. Finister – J. Schmidt, *Sasanidische und frühislamische Ruinen im Iraq*, Baghdader Mitteilungen, Berlin 1976, 25-6.

* Lecturer, Art Historian, (MCRI) Mediterranean Civilisations Research Institute, Akdeniz University, Antalya (tmpduggan@yahoo.com).

Gephyra'nın ilk 10 Sayısı için Epigrafik Dizin
Epigraphic Index for the first 10 volumes of Gephyra

Compiled by Fatma Avcu

10'ncü yılını dolduran ve 11. sayısı basılan GEPHYRA dergisinde yayımlanmış olan makaleler ve kitap eleştirilerinin listesi, ayrıca bu makalelerde sunulan yeni yazıtlara yönelik dizinler verilerek derginin Eskiçağ çalışmalarına sağladığı katkı aşağıdaki dizinlerle sunulmuştur.

Epigrafik dizinlerdeki referanslar, örn. a (b.c), no. d, şu şekilde anlaşılmalıdır: ilk sayı (a) makale ya da kitap eleştirisi (R) numarasına; parantez içerisindeki ilk sayı (b) dergi sayısına, ikinci sayı (c) ise makalenin ilgili dergi içerisindeki sırasına işaret etmektedir. "no." ile verilen sayı (d) ise makaledeki yazıt numarasını göstermektedir.

İlk 10 sayıda yayımlanan makale, kitap eleştirisi, yazar ve yayımlanan yeni yazıt sayısı şu şekildedir:

The contributions provided by GEPHYRA to the study of antiquity are presented in the epigraphic indices below, listing the articles, book reviews and indices relating to the new inscriptions published in the journal over the past 10 volumes in this, the 11th issue of the journal.

In the references given in the epigraphic indices, e.g. a (b.c) no. d, the first number (a) indicates the article or book review (R) no., the first number (b) in parenthesis the volume no. and the second number (c) the sequence in the contributions of that volume. The number given with "no." indicates the number of the inscription within the article.

The total numbers of the articles and book reviews, authors and new inscriptions published in the first 10 volumes are as follows:

	Makaleler <i>Articles</i>	Kitap Eleştirileri <i>Book Reviews</i>	Yazarlar <i>Authors</i>	Yeni Yazıtlar <i>New Inscriptions</i>
Toplam Sayı / <i>Total Number</i>	109	14	57	345

A. MAKALELER / ARTICLES

No.	Article
GEPHYRA 1 (2004)	
1	1.1 P. F. Mittag, <i>Zur Selbststilisierung Antiochos' I. von Kommagene</i> , 1-26.
2	1.2 M. Adak, <i>Lokalisierung von Olympos und Korykos in Ostlykien</i> , 27-51.
3	1.3 M. Adak – N. Tüner Önen, <i>Neue Inschriften aus Olympos und seinem Territorium I</i> , 53-65.
4	1.4 M. Adak – S. Şahin, <i>Das römische Strassen- und Siedlungssystem in der lykischen Milyas</i> , 67-83.
5	1.5 M. Adak – S. Şahin, <i>Neue Inschriften aus Tlos</i> , 85-105.
6	1.6 B. Takmer, <i>Two Milestones on the Road from Myra to Limyra</i> , 107-117.
7	1.7 F. Hild, <i>Komai in Lykien</i> , 119-126.
8	1.8 S. Durugönül, <i>Grab mit männlicher Reliefdarstellung aus dem Rauhen Kilikien</i> , 127-133.
9	1.9 N. E. Akyürek Şahin, <i>Neue Weihungen für Hosios kai Dikaos</i> , 135-148.
GEPHYRA 2 (2005)	
10	2.1 M. Adak – N. Tüner Önen – S. Şahin, <i>Neue Inschriften aus Phaselis I</i> , 1-20.
11	2.2 K. Stauner, <i>Militär und Wirtschaft: Überlegungen zu den wirtschaftlichen Vor- und Nachteilen römischer Heereszüge durch Kleinasien von Septimius Severus bis Tacitus</i> , 21-46.

- 12 2.3 E. N. Akdoğu Arca, *The Genitive Case on Altares from Asia Minor indicating a Boundary Inscription*, 47-58.
- 13 2.4 S. Witetschek, *Paulus und die Asiarchen. Apg 19,31 im Streit der Historiker*, 59-72.
- 14 2.5 J. Nollé, *Beiträge zur kleinasiatischen Münzkunde und Geschichte 1-3*, 73-94.
- 15 2.6 J. Dedeoğlu, *The Sanctuary at Zindan Mağarası in the Light of the New Archaeological Evidence*, 95-102.
- 16 2.7 N. Gökalp – B. Takmer, *Inscriptions from the Sanctuary of Μητήρ Θεῶν Ουεγεινος at Zindan Mağarası I*, 103-113.
- 17 2.8 T. Corsten, *Eine hellenistische Ehreninschrift aus dem phrygisch-pisidischen Grenzgebiet*, 115-125.
- 18 2.9 T. Corsten, *Ein neues Totenmahlrelief aus dem nordwestlichen Kleinasien*, 127-132.
- 19 2.10 M. Adak – N. Eda Akyürek Şahin, *Katalog der Inschriften im Museum von Adapazarı*, 133-172.
- 20 2.11 M. Arslan, *New Inscriptions from Sivas Museum I*, 173-178.
- 21 2.12 J. Nollé, *Ein römischer Senator auf Steinbockjagd*, 179-195.

GEPHYRA 3 (2006)

- 22 3.1 M. Adak, *Olbia in Pamphylien - Die epigraphische Evidenz*, 1-28.
- 23 3.2 S. Şahin, *Der Disput der Viri Docti über die Lykiarchie Gelöst. Dokumente von Lykiarchen aus der Familie der Dionysii aus Neisa*, 29-47.
- 24 3.3 J. Nollé, *Beiträge zur kleinasiatischen Münzkunde und Geschichte 4-5*, 49-131.
- 25 3.4 M. Adak – K. Stauner, *Zur Stellung von Armeeeingeborenen in ihren Heimatstädten: Der Fall M. Aur. Antoninus aus Prusias ad Hypium*, 133-168.
- 26 3.5 N. Tüner Önen – B. Takmer – M. Arslan, *New Inscriptions from the Kayseri Museum I*, 169-181.
- 27 3.6 B. Takmer – M. Arslan – N. Tüner Önen, *New Inscriptions from the Tokat Museum I*, 183-191.
- 28 3.7 F. Onur, *Some Late Roman Inscriptions from Side*, 193-200.
- 29 3.8 M. Adak, *Akköprü. Eine frühbyzantinische Brücke über den Indos*, 201-212.

GEPHYRA 4 (2007)

- 30 4.1 H. Schwarz – K. Stauner, *Die Parapompé des Kaisers und seines Heeres im nordwestlichen Kleinasien*, 1-35.
- 31 4.2 S. Şahin, *Zwei Holzfäller und der Wald in der Kartapis bei Neisa*, 37-45.
- 32 4.3 F. Haymann, *Hadrian und Aigeai: ein neues Tridrachmon*, 47-57.
- 33 4.4 N. E. Akyürek Şahin, *Neue Votivsteine aus dem Museum von Afyon*, 59-115.
- 34 4.5 B. M. Kreiler, *Zur Verwaltung Kilikiens von 102 bis 78 v. Chr.*, 117-126.
- 35 4.6 M. Arslan – N. Gökalp, *New Inscriptions from Tyraion and Philomelion*, 127-132.
- 36 4.7 T. Corsten, *Prosopographische und onomastische Notizen III*, 133-144.
- 37 4.8 E. N. Akdoğu Arca, *New Inscriptions from Bithynia*, 145-154.
- 38 4.9 M. Adak, *Zwei senatorische Familien aus Klaudiupolis*, 155-163.
- 39 4.10 B. Takmer, *Lex Portorii Provinciae Lyciae. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit*, 165-188.

GEPHYRA 5 (2008)

- 40 5.1 S. Şahin, *Der neronische Leuchtturm und die vespasianischen Thermen von Patara*, 1-32.
- 41 5.2 B. M. Kreiler, *Anmerkungen zu den Statthaltern der Provinz Asia am Ende der Republik (52 – 42 v. Chr.)*, 33-51.
- 42 5.3 F. Onur, *Two Procuratorian Inscriptions from Perge*, 53-66.
- 43 5.4 N. Tüner Önen, *Römische Bürger in Sillyon*, 67-72.
- 44 5.5 M. Adak – N. E. Akyürek Şahin – M. Y. Güneş, *Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis)*, 73-120.
- 45 5.6 M. Aydaş, *A Funerary Stele from Kyzikos*, 121-123.
- 46 5.7 N. E. Akyürek Şahin – F. Onur, *New Funerary Inscriptions from Lydia in the Kütahya Museum*, 125-138.
- 47 5.8 N. E. Akyürek Şahin – M. Türktüzün, *Weihung eines Patrimonialprocurators für Kaiser Diokletian aus Mysia Abbaitis*, 139-145.
- 48 5.9 F. Onur – A. Papagiannaki, *A Late Antique Flask from Side with a Curse Inscription*, 147-160.

GEPHYRA 6 (2009)

- 49 6.1 J. Nollé, *Beiträge zur kleinasiatischen Münzkunde und Geschichte 6-9*, 7-99.
- 50 6.2 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (1): Überlegungen zur Strecke 3 von Sidyma nach Kalabatia*, 101-112.
- 51 6.3 M. Aydaş, *New Inscriptions from Stratonikeia and its Territory*, 113-130.
- 52 6.4 H. Şahin, *Ein neuer Meilenstein Diokletians aus dem östlichen Rauben Kilikien*, 131-135.
- 53 6.5 N. E. Akyürek Şahin – S. Uyar, *Ein neues Bleigewicht aus dem Territorium von Tios in Ostbithynien*, 137-148.
- 54 6.6 S. Durugönül – D. Kaplan, *Kilikia'da Bir Amazon Lahdi*, 149-157.
- 55 6.7 A. Coşkun, *Das Edikt des Sex. Sotidius Strabo Libuscidianus und die Fasten der Statthalter Galatiens in augusteischer und tiberischer Zeit*, 159-164.
- 56 6.8 F. Dönmez-Öztürk, *Drei neue Inschriften aus Tripolis in Lydien*, 165-168.
- 57 6.9 M. Adak, *Korrekturen zur postumen Ehrung des neos heros Gn. Domitius Ponticus Iulianus aus Bithynion/Klaudiupolis*, 169-174.

GEPHYRA 7 (2010)

- 58 7.1 M. Adak, *Der Soziale Aufstieg eines Tierkämpfers (archikynegos) aus Bithynien*, 1-9.
- 59 7.2 P. Özlem Aytaçlar, *Some Inscriptions in the Isparta Museum*, 11-21.
- 60 7.3 N. E. Akyürek Şahin – F. Onur, *Neue Grabinschriften im Museum von Bursa*, 23-39.
- 61 7.4 M. Alkan, *A New Inscription from Pisidia*, 41-45.
- 62 7.5 T. M. P. Duggan, *The Lycian Port of Patara and its Environs During the 13th and 14th Centuries*, 47-72.
- 63 7.6 Ü. Çakmak, *Güneydoğu Isaruia Bölgesinde Bulunan Karakabaklı Tetrapylonları*, 73-87.
- 64 7.7 M. Oktan, *Ein neues Epigramm aus Bozüyük (Lamunia)*, 89-94.
- 65 7.8 B. Takmer, *Stadiasmus Patarensis için Parerga 2: Sidyma I. Yeni Yazıtlarla Birlikte Yerleşim Tarihçesi*, 95-136.
- 66 7.9 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis 3: Die Inschrift von Köybaşı in Zentrallykien*, 137-152.

- 67 7.10 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis 4: Mikron Oros Akarassos in Milyas*, 153-159.
- 68 7.11 S. Şahin, *Korrektur zu den Bau- und Widmungsinschriften des Ekklesiasterions und Bouleuterions von Perge*, 161-163.

GEPHYRA 8 (2011)

- 69 8.1 M. Serangeli, *Il cosiddetto «Ciprominoico 2»: Una decifrazione possibile?*, 1-18.
- 70 8.2 P. Thonemann, *Eumenes and Apollonioucharax*, 19-30.
- 71 8.3 E. Sağır – H. Uzunoğlu – K. Hançer, *Three new sarcophagi from Kios (Gemlik)*, 31-44.
- 72 8.4 K. Stauner, *The funerary inscription of Gaius Tarquinius*, 45-54.
- 73 8.5 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (5): STR 59 und Daseia von Bonda*, 55-63.
- 74 8.6 F. Onur – M. Alkan, *Parerga to the Stadiasmus Patarensis (6): Route 54 (Patara - Phellos) and new inscriptions*, 64-80.
- 75 8.7 H. Uzunoğlu – E. Taşdelen, *Parerga to the Stadiasmus Patarensis (7): New inscriptions from the territory of Phellos*, 81-98.
- 76 8.8 M. Alkan, *Parerga to the Stadiasmus Patarensis (8): On the named places in the Journeys of sacrifice recorded in the Vita of Saint Nicholas of Holy Sion*, 99-124.
- 77 8.9 N. Gökalp-Özdil, *Iulius Tarius Titianus, proconsul of Lycia et Pamphylia*, 125-128.
- 78 8.10 A. Coşkun Abuagla, *A revised gravestone from Pisidian Apollonia*, 129-132.
- 79 8.11 T. Corsten, *Zu Inschriften aus Kleinasien II*, 133-142.
- 80 8.12 T. M. P. Duggan, *An interpretation of some unpublished in situ and recorded Rum Seljuk 13th c. External figural relief work on the Belkis (Aspendos) Palace, Antalya*, 143-184.

GEPHYRA 9 (2012)

- 81 9.1 M. Adak – M. Wilson, *Das Vespasiansmonument von Döşeme und die Gründung der Doppelprovinz Lycia et Pamphylia*, 1-40.
- 82 9.2 S. Şahin, *Marmor Numidicum in Perge unter Domitian*, 41-50.
- 83 9.3 A. Coşkun, *Intercultural anthroponomy in Hellenistic and Roman Galatia*, 51-68.
- 84 9.4 W. Eck, *Iulius Tarius Titianus als Statthalter von Syria Palaestina in der Herrschaftszeit Elagabals in Inschriften aus Caesarea Maritima und Hippos*, 69-73.
- 85 9.5 F. Baz, *Zwei neue Meilensteine Gordians III aus Kappadokien*, 74-80.
- 86 9.6 F. Dönmez Öztürk, *Epitaph of the agrophylax Synekemos*, 81-85.
- 87 9.7 K. Stauner – L. Stauner, *Inscriptions of unknown soldiers of the Roman army*, 86-91.
- 88 9.8 N. E. Akyürek Şahin, *Unter der Statthalterschaft des Rufius Varenus in Bithynien ehren die Trikkeanoi ihren Wohltäter Achaikos*, 92-100.
- 89 9.9 S. Kılıç Aslan – H. S. Öztürk, *Nikaia'dan Yeni Yazıtlar II*, 101-110.
- 90 9.10 M. Aydaş, *The tomb inscription naming Capito and Sozousa*, 111-113.
- 91 9.11 İ. Aydaş, *Five newly acquired gravestones in the Muğla Museum*, 114-118.
- 92 9.12 S. Şahin, *Nochmal über die Lykiarchie*, 119-123.
- 93 9.13 A. Coşkun, *Bibliographische Nachträge zu den Fasten der Provinz Galatien in augusteischer und tiberischer Zeit*, 124-127.
- 94 9.14 L. Lemcke, *Status identification on the road: requisitioning of travel resources by senators, equestrians, and centurions without diplomata. A note on the Sagalassus inscription (SEG XXVI, 1392)*, 128-142.

- 95 9.15 T. Corsten – M. Riel, *A dedication to Heracles, Hosios and Dikaios and Chrysea Parthenos from the Kibyratiss*, 143-151.
- GEPHYRA 10 (2013)
- 96 10.1 A. Meadows, *Two 'Double' Dedications at Ephesus and the Beginning of Ptolemaic Control of Ionia*, 1-12.
- 97 10.2 N. Giannakopoulos, *The Gerousia of Akmonia*, 13-31.
- 98 10.3 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (9): Kaunisch-lykische Frage*, 32-37.
- 99 10.4 S. Şahin, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (10): Teimarchi aus Arneai*, 38-49.
- 100 10.5 B. Takmer – M. Oktan, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (11): Die lykische Stadt Neisa*, 50-96.
- 101 10.6 F. Onur – M. Oktan, *Parerga to the Stadiasmus Patarensis (12): The routes 56-57 (Phellos - Kyaneai - Myra)*, 97-108.
- 102 10.7 B. Takmer – M. Alkan, *Parerga to the Stadiasmus Patarensis (13): The road system in the mountainous area of Alacadağ in central Lycia and the roads indicated in the Vita of Nicholas of Sion*, 109-123.
- 103 10.8 H. Uzunoğlu – E. Taşdelen, *Parerga zum Stadiasmus Patarensis (14): Die Strecken 35 (Arykanda – Arneai) und 37 (Arykanda – Lesei-)*, 124-134.
- 104 10.9 A. Coşku Abuagla, *The Cult of Meter Theon in Pisidian Conana*, 135-137.
- 105 10.10 G. Ünver – A. Yaman, *New Funerary Stelae from the Territory of Idyma*, 138-145.
- 106 10.11 M. Adak – K. Stauner, *Eine Honoratiorenfamilie aus Nikomedeia*, 146-154.
- 107 10.12 A. Coşkun, *War der Galaterkönig Deiotaros ein Städtegründer? Neue Vorschläge zu einigen kleinasiatischen Toponymen auf Sin-/Syn-*, 155-165.
- 108 10.13 S. Şahin, *Philopator- Titulatur für Mithradates II. Von Kommagene*, 166-168.
- 109 10.14 M. Wilson – N. Burkhardt, *The Late Antique Synagogue in Priene: Its History, Architecture, and Context*, 169-199.

B. KİTAP ELEŞTİRİLERİ / BOOK REVIEWS

No. Eleştirilen Kitap / Reviewed Book

GEPHYRA 1 (2004)

- R1 1.10 Ekrem Akurgal, *Bir Arkeoloğun Anıları. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Tarihinden Birkaç Yaprak [Die Erinnerungen eines Archäologen. Einige Seiten aus der Kulturgeschichte der Türkischen Republik]* (Ankara 1999).
Eleştiren / Reviewer: M. Adak.

GEPHYRA 4 (2007)

- R2 4.11 Karl Feld, *Barbarische Bürger. Die Isaurier und das Römische Reich* (Berlin 2005).
Eleştiren / Reviewer: M. Adak.
- R3 4.12 Bülent İplikçioğlu – Güler Çelgin – A. Vedat Çelgin, *Epigraphische Forschungen in Termessos und seinem Territorium IV* (Wien 2007).
Eleştiren / Reviewer: J. Nollé.
- R4 4.13 Cédric Brélaz, *La sécurité publique en Asie Mineure sous le Principat (Ier–IIIeme s. ap. J.-C.). Institutions municipales et institutions impériales dans l'Orient romain* (Basel 2005).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.

GEPHYRA 5 (2008)

- R5** 5.10 Th. Witulski, *Kaiserkult in Kleinasien. Die Entwicklung der kultisch-religiösen (Kaiserverehrung in der römischen Provinz Asia von Augustus bis Antoninus Pius* (Fribourg 2007).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.
- R6** 5.11 Frank Kolb, Burg – Polis – Bischofssitz, *Geschichte der Siedlungskammer von Kyaneai in der Südwesttürkei* (Mainz am Rhein 2008).
Eleştiren / Reviewer: H. Schwarz.

GEPHYRA 6 (2009)

- R7** 6.10 Hadrien Bru, François Kirbihler & Stéphane Lebreton (Hgg.), *L'Asie Mineure dans l'Antiquité: échanges, populations et territoires* (Rennes 2009)
Eleştiren / Reviewer: E. Meyer-Zwiffelhofer.
- R8** 6.11 Altay Coşkun (Hrsg.), *Freundschaft und Gefolgschaft in den auswärtigen Beziehungen der Römer (2. Jahrhundert v. Chr. – 1. Jahrhundert n. Chr.)* (Frankfurt am Main 2008).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.

GEPHYRA 7 (2010)

- R9** 7.12 Jesper Majbom Madsen, *Eager to be Roman. Greek Response to Roman Rule in Pontus and Bithynia* (London 2009).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.
- R10** 7.13 John D. Grainger, *The Cities of Pamphylia* (Oxford 2009).
Eleştiren / Reviewer: M. Adak.

GEPHYRA 9 (2012)

- R11** 9.16 Anna Missiou, *Literacy and Democracy in Fifth-Century Athens* (Cambridge et al. 2011).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.
- R12** 9.17 Roger S. Bagnall, *Everyday Writing in the Graeco-Roman East* (Berkeley et al. 2011).
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.
- R13** 9.18 Hadrien Bru, *Le pouvoir impérial dans les provinces syriennes. Représentations et célébrations d'Auguste à Constantin (31 av. J.-C. – 337 ap. J.-C.)* [Culture and History of the Ancient Near East 49] (Leiden – Boston 2011).
Eleştiren / Reviewer: J. Hoffmann-Salz.

GEPHYRA 10 (2013)

- R14** 10.15 Marco Vitale, *Eparchie und Koinon in Kleinasien von der ausgehenden Republik bis ins 3. Jh. n. Chr.*
Eleştiren / Reviewer: K. Stauner.

C. YAZARLAR / AUTHORS

- Adak, Mustafa: 2 (1.2); 3 (1.3); 4 (1.4); 5 (1.5); 10 (2.1); 19 (2.10); 22 (3.1); 25 (3.4); 29 (3.8); 38(4.9); 44 (5.5); 57 (6.9); 58 (7.1); 81 (9.1); 106 (10.11).
Reviews: R1 (1.10); R2 (4.11); R10 (7.13).
- Akdoğu Arca, Ebru Nuriye: 12 (2.3); 37 (4.8).
- Akyürek Şahin, Nalan Eda: 9 (1.9); 19 (2.10); 33 (4.4); 44 (5.5); 46 (5.7); 47 (5.8); 53 (6.5); 60 (7.3); 88 (9.8).
- Alkan, Mehmet: 61(7.4); 74 (8.6); 76 (8.8); 102 (10.7).
- Arslan, Murat: 20 (2.11); 26 (3.5); 27 (3.6); 35 (4.6).
- Aydaş, İlkay: 91 (9.11).
- Aydaş, Murat: 45 (5.6); 51 (6.3); 90 (9.10).
- Baz, Ferit: 85 (9.5).
- Burkhardt, Nadin: 109 (10.14).
- Corsten, Thomas: 17 (2.8); 18 (2.9); 36 (4.7); 79 (8.11); 95 (9.15).
- Coşkun Abuagla, Asuman: 78 (8.10); 104 (10.9).
- Coşkun, Altay: 55 (6.7); 83 (9.3); 93 (9.13); 107 (10.12).
- Çakmak, Ümit: 63 (7.6).
- Dedeoğlu, Jale: 15 (2.6).
- Dönmez Öztürk, Filiz: 56 (6.8); 86 (9.6).
- Duggan, Terrence Michael Patrick: 62 (7.5); 80 (8.12).
- Durugönül, Serra: 8 (1.8); 54 (6.6).
- Eck, Werner: 84 (9.4).
- Giannakopoulos, Nikos: 97 (10.2).
- Gökalp Özdil, Nuray: 16 (2.7); 35 (4.6); 77 (8.9).
- Güneş, Mustafa Yaşar: 44 (5.5).
- Hançer, Koncagül: 71 (8.3).
- Haymann, Florian: 32 (4.3).
- Hild, Friedrich: 7 (1.7).
- Hoffmann-Salz, Julia:
Reviews: R13 (9.18).
- Kaplan, Deniz: 54 (6.6).
- Kılıç Aslan, Selen: 89 (9.9).
- Kreiler, Bernd Michael: 34 (4.5); 41 (5.2).
- Lemcke, Lukas: 94 (9.14).
- Meadows, Andrew: 96 (10.1).
- Meyer-Zwiffelhofer, Eckhard:
Reviews: R7 (6.10).
- Mittag, Peter Franz: 1 (1.1).
- Nollé, Johannes: 14 (2.5); 21 (2.12); 24 (3.3); 49 (6.1).
Reviews: R3 (4.12).
- Oktan, Mehmet: 64 (7.7); 100 (10.5); 101 (10.6).
- Onur, Fatih: 28 (3.7); 42 (5.3); 46 (5.7); 48 (5.9); 60 (7.3); 74 (8.6); 101 (10.6).
- Özlem Aytaçlar, Pınar: 59 (7.2).
- Öztürk, Hüseyin Sami: 89 (9.9).
- Papagiannaki, Anthousa: 48 (5.9).
- Ricl, Marijana: 95 (9.15).
- Sağır, Enver: 71 (8.3).
- Schwarz, Hertha: 30 (4.1).
Reviews: R6 (5.11).
- Serangeli, Matilde: 69 (8.1).
- Stauner, Konrad: 11 (2.2); 25 (3.4); 30 (4.1); 72 (8.4); 87 (9.7); 106 (10.11)
Reviews: R4 (4.13); R5 (5.10); R8 (6.11); R9 (7.12); R11 (9.16); R12 (9.17) R14 (10.15).
- Stauner, Livia: 87 (9.7).
- Şahin, Hamdi: 52 (6.4).
- Şahin, Sencer: 4 (1.4); 5 (1.5); 10 (2.1); 23 (3.2); 31 (4.2); 40 (5.1); 50 (6.2); 66 (7.9); 67 (7.10); 68 (7.11); 73 (8.5); 82 (9.2); 92 (9.12); 98 (10.3); 99 (10.4); 108 (10.13).
- Takmer, Burak: 6 (1.6); 16 (2.7); 26 (3.5); 27 (3.6); 39 (4.10); 65 (7.8); 100 (10.5); 102 (10.7).
- Taşdelen, Erkan: 75 (8.7); 103 (10.8).
- Thonemann, Peter: 70 (8.2).
- Tüner Önen, Nihal: 3 (1.3); 10 (2.1); 26 (3.5); 27 (3.6); 43 (5.4).
- Türktüzün, Metin: 47 (5.8).
- Uyar, Sadi: 53 (6.5).
- Uzunoğlu, Hüseyin: 71 (8.3); 75 (8.7); 103 (10.8).
- Ünver, Güray: 105 (10.10).
- Wilson, Mark: 81 (9.1); 109 (10.14).
- Witetschek, Stephan: 13 (2.4).
- Yaman, Asil: 105 (10.10).

D. EPİGRAFİK DİZİNLER / EPIGRAPHIC INDICES

1. Buluntu Yeri / Find-Spot

Bithynia

Gökpınar Köyü, Bilecik: 88 (9.8), no. 1.

Kios, Gemlik: 71 (8.3), nos. 1-3.

Klaudioupolis, Bolu: 38 (4.9), no. 1; 44 (5.5), nos. 1, 2, 6-9, 12, 14, 16, 19, 20, 23, 24, 40; 58 (7.1), no. 1.

Kretea Flavioupolis, Gökçesu / Bolu: 44 (5.5) nos.: 25, 26.

Lamunia, Bozüyük: 64 (7.7) no. 1.

Modrene, Sarıcalar / Fındıcak / Mudurnu: 37 (4.8), no. 9; *Timaraktas / Mudurnu*, 9 (1.9), no. 7.

Nikaia, Akçakaya: 19 (2.10), no. 13; *Akdoğan Köyü*: 89 (9.9), nos. 1, 7, 13; *Arpalık*: 37 (4.8), no. 1; *Çam Köyü*: 89 (9.9), no. 15; *Çamtepe*: 89 (9.9), no. 8; *Çay Köyü*: 89 (9.9), no. 6; *Dumanköy*: 19 (2.10), nos. 20-23; 89 (9.9), no. 3; *Erpererek*: 19 (2.10), no. 12; *Geyve*: 19 (2.10), nos. 11, 14; *Geyve / Taraklı*: 19 (2.10), no. 17; *Gölpa-zarı*: 37 (4.8), nos. 3, 4; *Göynük*: 37 (4.8), no. 2; *Güney Köyü*: 89 (9.9), no. 2; *Hacıaliler Köyü*: 89 (9.9), nos. 10, 11; *Hacı Yakup Köyü*: 19 (2.10), nos. 24-26; *Hark Köyü*: 89 (9.9), no. 4, 12; *Koru Köyü*: 89 (9.9), nos. 9, 14; *Orhaneli*: 37 (4.8), no. 8; *Pamukova*: 19 (2.10), no. 9,31; *Taraklı*: 37 (4.8), nos. 5-7; *Yula Köyü*: 89 (9.9), no. 5.

Nikomedea: 106 (10.11), no. 1; *Sapanca*: 19 (2.10), no. 5; *Nikomedea?*: 72 (8.4), no. 1.

Prusias ad Hypium: 25 (3.4), no. 2,3; *Akbıyık Köyü / Bursa*: 60 (7.3), nos. 1, 7, 9; *Akkaya Köyü*: 44 (5.5), nos. 5, 17; *Dudaklı Köyü / Bursa*: 60 (7.3), no. 5; *Hasanpaşa Köyü / Bursa*: 60 (7.3), nos. 2, 8; *Narlıdere Köyü / Bursa*: 60 (7.3), no. 6; *Bursa?*: 60 (7.3), no. 10.

Tios, Gökçebey (Tefen) / Zonguldak: 53 (6.5), no. 1.

Ionía

Kuşadası: 90 (9.10), no. 1.

Kabilia

Kibyra, Bayramlar: 95 (9.15), no. 1.

Kappadokia

Hierapolis, Bağdat Yolu: 85 (9.5), no. 2; *Göynük Köyü / Kahramanmaraş*: 85 (9.5), no. 1.

Kaesareia?: 26 (3.5), nos. 2-12.

Komana, Şar: 26 (3.5), no. 1.

Karia

Ancin, Soğukoluk Köyü / Çine / Aydın: 86 (9.6), no. 1.

Idyma: 105 (10.10), nos. 1, 2.

Lagina: 51 (6.3), nos. 12- 25.

Stratonikeia: 51 (6.3), nos. 1, 2, 4-10; 91 (9.11), nos. 1-5; *Beybağ*: 51 (6.3), nos. 27-30, 32; *Börükçü*: 51 (6.3), nos. 34-36; *Hacamız*: 51 (6.3), no. 33.

Kilikia

Kekikli: 52 (6.4), no. 1.

Lydia

Simav / Kütahya: 47 (5.8), no. 1.

Maionia, Yassıyenehan Köyü / Simav / Kütahya: 46 (5.7), nos. 1, 2.

Philadelphieia, Alaşehir / Manisa: 46 (5.7), nos. 3, 4.

Tripolis: 56 (6.8), no. 1.

Manisa?: 46 (5.7), no. 6.

Lykia

Akköprü (over Indos): 29 (3.8), no. 1.

Arneai: 99 (10.4), nos. 1b, 2b, 3b.

Arykanda, Yeşilköy: 103 (10.8), nos. 1, 2.

Kyaneai, Çakalbayat: 101 (10.6), no. 2; *Davazlar*: 101 (10.6), no. 1.

Limyra, Turunçova: 6 (1.6), nos. 1a, 1b.

Myra, 6 (1.6), nos. 2a, 2b, 2c.

Neisa, 100 (10.5), nos. 3-8; *Meryemlik Tepe*: 31 (4.2), no. 1; *Samadin / Samanin*: 100 (10.5), no. 2.

Olympos: 3 (1.3), nos. 3, 4, 6; *Musa Dağı*: 3 (1.3), nos. 1, 2; *Sepetdağı*: 3 (1.3), no. 5.

Patara, *Bezirgan*: 74 (8.6), no. 2; *Gelemiş*: 23 (3.2), nos. 1, 2, 4; *İslamlar*: 74 (8.6), no. 1; *Sarıbelen*: 74 (8.6), no. 3; *Seyret*: 74 (8.6), no. 4.

Phaselis: 10 (2.1), nos. 1-15.

Phellos, *Asargedigi*: 75 (8.7), nos. 5, 6; *Bayındır Köyü*: 75 (8.7), nos. 2, 4; *Bodrum Tepesi*: 75 (8.7), no. 1.

Sidyra: 65 (7.8), nos. 3, 5, 6.

Sura: 101 (10.6), nos. 3, 4.

Tlos: 5 (1.5), nos. 1, 2, 5, 6, 13-19, 20; *Andırlarıyanı*: 5 (1.5), nos. 3, 8, 9, 12; *Köy-tarlası*: 5 (1.5), no. 10; *Türbe Mahallesi*: 5 (1.5), no. 7.

Mysia

Hadrianoutherai, *Balıkesir*: 60 (7.3), no. 3, 4.

Pamphylia

Attaleia: 77 (8.9), no. 1.

Döşemealtı: 81 (9.1), no. 1.

Olbia: 22 (3.1), no. 1 (found in Kaleiçi, Antalya).

Perge: 42 (5.3), no. 1; 82 (9.2), no. 1.

Side: 28 (3.7), nos. 1, 2, 3, 4; *Taşagül Köyü*: 28 (3.7), no. 5.

Silyon: 43 (5.4), nos. 1, 2, 3.

Tymbriada, *Zindan Mağarası*: 16 (2.7), nos. 1, 2, 3.

Paphlagonia

Sebaste, *Şarkışla*: 20 (2.11), nos. 3, 4.

Phrygia

AFYON: 33 (4.4), nos. 25, 27, 29, 40, 44, 60, 78; 44 (5.5), no. 10; *Anayurt Köyü*: 33 (4.4), no. 66; *Bolvadin*: 33 (4.4), nos. 39, 41; *Çobanlar*: 33 (4.4), no. 82; *Emirdağ*:

33 (4.4), nos. 30, 42; *Feleli Köyü*, 33 (4.4), nos. 53, 77; *Güneyköy / Sincanlı*: 33 (4.4), nos. 67, 76; *Hayranveli Köyü*: 33 (4.4), no. 27; *Kızıldağ Köyü*: 33 (4.4), no. 79; *Maçaklı Köyü*: 33 (4.4), no. 80; *Sandıklı / Dinar*: 33 (4.4), no. 92; *Yazlıkaya / Emirdağ*: 33 (4.4), no. 71-73.

KÜTAHYA: 33 (4.4), nos. 3-6; *Akçaköyü*: 33 (4.4), no. 2; *Altıntaş*: 33 (4.4), no. 1; *Gediz*: 9 (1.9), no. 5; *Muratlar Köyü / Domanıç*: 9 (1.9), no. 4; *Pınarcık Köyü*: 33 (4.4), no. 7; *Yaylababa*: 9 (1.9), nos. 1-3.

ESKİŞEHİR, *Beşkonak (Çatmaşınar) Köyü*: 33 (4.4), nos. 26, 43, 81;

Apameia, *Dinar*: 33 (4.4), no. 91.

Dorylaion, *Sultandere / Eskişehir*: 9 (1.9), no. 6.

Laodikeia, *around Denizli?*: 19 (2.10), nos. 27, 28.

Philomelion, *Akşehir*: 35 (4.6), no. 4.

Tyraion, *Ilgın*: 35 (4.6), no. 1, 2, 3.

Pisidia

ISPARTA, *Beydili Köyü*: 61 (7.4), no. 1; *Keçiborlu*: 59 (7.2), nos. 3, 4.

BURDUR, *Kozluca*: 79 (8.11), no. 3; *Şarkikaraağaç*: 59 (7.2), nos. 1, 2; *Yeşilova*, 17 (2.8), no. 1.

Konane, *Gönen*: 104 (10.9), nos. 1, 2.

Seleukeia Sidera: 59 (7.2), nos. 11-17.

Pontos

Gaziura, *Turhal*: 27 (3.6), no. 1.

Komana Pontike, *Akbelen Köyü*: 27 (3.6), no. 4.

Zela, *Pazar*: 27 (3.6), nos. 2, 3?, 10.

2. Kişi İsimleri / Personal Names

Αβας, Pamphylia: 16 (2.7), no. 3

Ἀβάσκαντος, Lykia: 101 (10.6), no. 4.

Ἀβερσικός, Karia: 51 (6.3), no. 16

Ἀγαθήμερος, Lykia: 5 (1.5), no. 7.

Ἀγαθόπους, Lykia: 3 (1.3), no. 2.

Ἄγνων, Phrygia: 33 (4.4), no. 76.

Αδας, Karia: 51 (6.3), nos. 16, 29

Ἀθηναγόρας, Karia: 51 (6.3), no. 29.

Ἀθηναίς, Karia: 105 (10.10), no. 1.

Ἀθηναῖς, Bithynia: 106 (10.11), no. 1; Pisidia: 59 (7.2), no. 13.

Ἀθῆνες, Kappadokia 26 (3.5), no. 10.

Ἄκριτος, Lykia: 10 (2.1), nos. 4, 5.

Ἀλέξανδρος, Bithynia: 60 (7.3), no. 4; 44 (5.5), nos. 23, 26, 37; Ionia: 90 (9.10), no.

- 1; Lykia: 75 (8.7), no. 2; Phrygia: 33 (4.4), no. 40; 35 (4.6), no. 4.
- Αλκιβιάδης**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 2.
- Αλούκιος**, Bithynia: 60 (7.3), no. 6.
- Αλυπίδης**, Lykia: 103 (10.8), no. 1.
- Αμμεια**, Pisidia: 59 (7.2), no. 8.
- Αμμια**, Lydia: 46 (5.7), no. 2.
- Αμμίας**, Karia: 91 (9.11), no. 2; 51 (6.3), no. 1.
- Αμυμόνη**, Lykia: 103 (10.8), no. 1.
- Αμύντας**, Karia: 51 (6.3), no. 17.
- Αναξικράτης**, Lykia: 10 (2.1), no. 15.
- Ανδρόβιος**, Lykia: 5 (1.5), no. 13.
- Ανδρόνεικος**, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
- Ανη**, Mysia: 60 (7.3), no. 4.
- Ανίκιος**, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
- Αντα[...]**, Phrygia: 33 (4.4), no. 72.
- Αντείγονος**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 10.
- Αντιγένης**, Lykia: 5 (1.5), no. 2.
- Αντίλοχος**, Bithynia: 37 (4.8), no. 9.
- Αντίμαχος**, Lykia: 3 (1.3), no. 6.
- Αντίοχις**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 3.
- Αντίοχος**, Bithynia: 60 (7.3), nos. 1, 4; Kappadokia: 26 (3.5), no. 2; Lykia: 5 (1.5), no. 18; Pisidia: 59 (7.2), no. 2.
- Αντίπατρος**, Bithynia: 44 (5.5), no. 6; Karia: 51 (6.3), no. 33; Phrygia: 44 (5.5), no. 6.
- Αντίφασον**, Karia: 51 (6.3), no. 34.
- Απας**, Phrygia: 33 (4.4), no. 77.
- Απελλίων**, Lykia: 5 (1.5), no. 7.
- Άπιος**, Pamphylia: 16 (2.7), no. 2.
- Απολλώνι[ος] ?**, Phrygia: 33 (4.4), no. 81.
- Απολλωνίδης**, Lykia: 74 (8.6), no. 1; Karia: 51 (6.3), no. 15.
- Απολλώνιος**, Bithynia: 19 (2.10), no. 14; 60 (7.3), no. 5; Kappadokia: 26 (3.5), no. 2; Lydia: 46 (5.7), nos. 2, 6; Lykia: 31 (4.2), no. 1; 10 (2.1), no. 10; 5 (1.5), no. 7.
- Απολλῶς**, Kappadokia: 26 (3.5), nos. 12; Paphlagonia: 20 (2.11), nos. 1, 2.
- Αππᾶς**, Phrygia: 33 (4.4), no. 71.
- Αππης**, Phrygia: 33 (4.4), no. 67.
- Απφία**, Bithynia: 44 (5.5), no. 32.
- Άραβιανός**, Bithynia: 38 (4.9), no. 1.
- Άραμίων**, Bithynia: 44 (5.5), no. 25.
- Άργιάδας**, Karia: 51 (6.3), no. 18.
- Άρειανός**, Bithynia: 53 (6.5), no. 1.
- Άρισταῖος**, Bithynia: 38 (4.9), no. 1; Karia: 51 (6.3), no. 10.
- Άριστέας**, Karia: 51 (6.3), nos. 28, 34.
- Άριστόβουλος**, Karia: 105 (10.10), no. 1.
- Άριστογέννης**, Phrygia: 35 (4.6), no. 4.
- Άριστονόη**, Lykia: 100 (10.5), nos. 7, 8.
- Άρίστων**, Lykia: 75 (8.7), no. 4.
- Άριστώνυμος**, Phrygia: 33 (4.4), no. 68.
- Άρκεσίλαος**, Bithynia: 71 (8.3), no. 1.
- Άρμόδιος**, Bithynia: 71 (8.3), no. 2.
- Άρπαλος**, Lykia: 5 (1.5), no. 14.
- Άρπιας**, Karia: 91 (9.11), no. 4.
- Άρριανός**, Bithynia: 106 (10.11), no. 1; Lykia: 3 (1.3), no. 2.
- Άρσασις**, Lykia: 75 (8.7), no. 2,4; 74 (8.6), no. 2.
- Άρσινόη**, Kappadokia: 26 (3.5), nos. 1, 9; Paphlagonia: 20 (2.11), no. 1.
- Άρταπατος**, Lykia: 75 (8.7), no. 5.
- Άρτεμεις**, Karia: 51 (6.3); Lykia: 3 (1.3), no. 1.
- Άρτεμής**, Karia: 105 (10.10), no. 1; Lykia: 100 (10.5), no. 2; 31 (4.2), no. 1.
- Άρτεμιδώρος**, Karia: 51 (6.3), no. 22; Lydia: 46 (5.7), no. 1; Lykia: 75 (8.7), no. 5; 65 (7.8), no. 3.
- Άρτέμιος**, Pisidia: 59 (7.2), no. 4.
- Άρτέμων**, Phrygia: 33 (4.4), no. 68.
- Άρχε[.....]**, Bithynia: 44 (5.5), no. 32.
- Άρχέλαος**, Bithynia: 89 (9.9), no. 11; 9 (1.9), no. 2; Phrygia: 9 (1.9), no. 2.
- Άρχέπολις**, Lykia: 3 (1.3), no. 4; 10 (2.1), no. 11; 23 (3.2), no. 4.
- Άρχίδαμος**, Karia: 105 (10.10), no. 2.
- Άσκληπίς**, Bithynia: 44 (5.5), nos. 8, 9.
- Άσκληπᾶς**, Phrygia: 33 (4.4), no. 71.
- Άσκληπιάδης**, Bithynia: 19 (2.10), no. 7; 60 (7.3), no. 3; Karia: 51 (6.3), no. 4.
- Άσκληπίδης**, Bithynia: 9 (1.9), no. 1.
- Άσκληπιόδοτος**, Bithynia: 37 (4.8), no. 7.

- Ἄσπατρος**, Phrygia: 33 (4.4), no. 73.
Ἄτταλος, Bithynia: 19 (2.10), no. 28; 44 (5.5), no. 11; Pisidia: 104 (10.9), no. 1.
Ἄττικός, Bithynia: 60 (7.3), no. 7; 37 (4.8), no. 6; 19 (2.10), no. 20.
Αὐξάνων, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
Ἄφια, Phrygia: 9 (1.9), no. 6; 33 (4.4), no. 27.
Ἄφροδείσιος, Kappadokia, 26 (3.5), no. 5.
Ἄφφια, Lykia: 10 (2.1), no. 6; 100 (10.5), no. 6.
Ἄφφιον, Lykia: 5 (1.5), no. 13.
Ἀχαϊκος, Bithynia: 88 (9.8), no. 1.
Ἀχώρειστος, Karia: 51 (6.3), no. 34.
Βαβου, Bithynia: 19 (2.10), no. 21.
Βασίλικα, Bithynia: 89 (9.9), no. 1.
Βερσορ, Bithynia: 37 (4.8), no. 2.
Βλ[..?]η, Pisidia: 61 (7.4), no. 1.
Βλιδδ[ις], Pisidia: 61 (7.4), no. 1.
Βριθώ, Karia: 51 (6.3), no. 35.
Βυβλας, Bithynia: 44 (5.5), no. 24.
Γαλάτης, Pisidia: 59 (7.2), no. 14.
Γεώργιος, Pamphylia: 28 (3.7), no. 2, 3.
Γλύκων, Bithynia: 19 (2.10), no. 24; 44 (5.5), no. 17; Lydia: 46 (5.7), no. 2.
Γοργυπίδης, Lydia: 46 (5.7), no. 3, 4.
Γούργος, Karia: 91 (9.11), no. 2.
Δαμοκράτης, Lykia: 10 (2.1), no. 13.
Δας, Phrygia: 35 (4.6), no. 3.
Δάσιλος, Phrygia: 35 (4.6), no. 1.
Δάφνη, Bithynia: 60 (7.3), no. 10.
Δαφνική, Phrygia: 33 (4.4), no. 80.
Δάφνικος, Lykia: 65 (7.8), no. 5.
Δείκανδρος, Lykia: 100 (10.5), no. 2.
Δεῖος, Lykia: 65 (7.8), no. 5.
Δημανθίς, Lykia: 99 (10.4), no. 3b.
Δημέας, Lykia: 5 (1.5), no. 2.
Δημητρία, Karia: 51 (6.3), no. 19.
Δημήτριος, Bithynia: 19 (2.10), no. 23, 24; 37 (4.8), no. 6; 89 (9.9), no. 4; 44 (5.5), no. 6; Lykia: 10 (2.1), no. 3; 75 (8.7), no. 1; Phrygia: 33 (4.4), no. 92; Karia: 105 (10.10), no. 2 (Δημήτρι(ο)ς); Pontos: 27 (3.6), no. 1.
Δημοκράτης, Bithynia: 44 (5.5), no. 23.
Δημόκριτος, Bithynia: 106 (10.11), no. 1.
Δημοσθένης, Bithynia: 37 (4.8), no. 4.
Δημοστράτη, Karia: 51 (6.3), no. 19.
Δημόφιλος, Bithynia: 60 (7.3), no. 5; Lykia: 10 (2.1), no. 3.
Δήμυλος, Karia: 51 (6.3), no. 29.
Δηταρις, Bithynia: 44 (5.5), no. 7.
Δίδυμος, Phrygia: 33 (4.4), no. 92.
Διογένης, Bithynia: 37 (4.8), no. 1; Lykia: 5 (1.5), no. 14; 100 (10.5), nos. 4, 5, 6; Phrygia: 33 (4.4), no. 41.
Διόδοτος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 1; Karia: 51 (6.3), no. 1.
Διοδώρος, Karia: 51 (6.3), no. 20; Lydia: 46 (5.7), no. 3, 4; Pamphylia: 16 (2.7), no. 2.
Διομήδης, Lykia: 75 (8.7), no. 2.
Διον[ύσιος], Bithynia: 9 (1.9), no. 2; Karia: 51 (6.3), no. 23.
Διονυσία, Bithynia: 37 (4.8), no. 9.
Διονύσιος, Bithynia: 89 (9.9), no. 2; 60 (7.3), no. 5; 37 (4.8), no. 8; 9 (1.9), no. 1; Kappadokia: 26 (3.5), no. 7; Karia: 51 (6.3), no. 4, 34; Lykia: 100 (10.5), no. 5; 23 (3.2), nos. 1, 2, 4; Pontos: 27 (3.6), no. 8.
Διονυσόδωρος, Lydia: 56 (6.8), no. 3.
Διόστρατος, Bithynia: 89 (9.9), no. 3.
Διότ(ε)μος, Lykia: 3 (1.3), no. 4; 99 (10.4), nos. 1b, 2b.
Διοφάνης, Bithynia: 19 (2.10), no. 17.
Δοδα, Pisidia: 61 (7.4), no. 1.
Δουλίων, Phrygia: 33 (4.4), no. 91.
Δούλος, Pisidia: 59 (7.2), no. 15.
Δυμένη, Karia: 51 (6.3), no. 34.
Δωρίς, Bithynia: 60 (7.3), no. 10.
Εια, Bithynia: 89 (9.9), nos. 3, 11; 19 (2.10), nos. 7, 26; 37 (4.8), nos. 2, 5, 6, 9; 44 (5.5), no. 24.
Ειρωνίς, Bithynia: 89 (9.9), no. 12.
Ἑκαταία, Karia: 51 (6.3), nos. 18, 21.
Ἑκαταῖος, Karia: 51 (6.3), no. 17.
Ἑκατόμνωσ, Karia: 51 (6.3), no. 36.
Ἑκάτων, Karia: 51 (6.3), no. 7.
Ἑκατώνυμος, Karia: 51 (6.3), no. 20.

- Ἐλενα, Pamphylia: 28 (3.7), no. 4.
 Ἐλλοκράτης, Lykia: 10 (2.1), no. 1.
 Ἐλπις, Lykia: 5 (1.5), no. 17; Pisidia: 59 (7.2), no. 12.
 Εμβρομος, Lykia: 10 (2.1), no. 6.
 Ἐμμανουήλ, Bithynia: 44 (5.5), no. 35.
 Ἐπάγαθος, Lykia: 65 (7.8), no. 5.
 Ἐπαίνετος, Karia: 51 (6.3), no. 34.
 [Ἐπα]φρόδε[ιτο]ς, Lykia: 3 (1.3), no. 2.
 Ἐπαφρόδιτος, Karia: 105 (10.10), no. 2.
 Ἐπιγένης, Bithynia: 89 (9.9), nos. 12, 14; 37 (4.8), no. 9.
 Ἐπιγόνη, Phrygia: 35 (4.6), no. 2.
 Ἐπίγονος, Bithynia: 60 (7.3), no. 9.
 Ἐπικρατίδας, Lykia: 10 (2.1), no. 15.
 Ἐπίκτησις, Bithynia: 37 (4.8), no. 3.
 Ἐρμάδας, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
 Ἐρμαδος, Karia: 51 (6.3), no. 2.
 Ἐρμαῖος, Lykia: 5 (1.5), no. 7; 31 (4.2), no. 1; 95 (9.15), no. 1.
 Ἐρμακότας, Lykia: 5 (1.5), no. 17.
 Ἐρμανδας, Lykia: 75 (8.7), no. 1.
 [Ἐρ]μανδυβ[ερισ], Lykia: 100 (10.5).
 Ἐρμης, Pisidia: 59 (7.2), no. 7.
 Ἐρμίας, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
 Ἐρμογένης, Phrygia: 33 (4.4), no. 60 (Ἐρμογ[ένης?]); 33 (4.4), no. 78 (Ἐρμογέ[νης?]); Pisidia: 59 (7.2), no. 8.
 Ἐρμόκρατος, Karia: 51 (6.3), no. 17.
 Ἐρμόλαος, Pisidia: 61 (7.4), no. 1.
 Ἐρμόφιλος, Lydia: 46 (5.7), no. 1; Lykia: 5 (1.5), no. 7.
 Ἐρπιας, Lykia: 100 (10.5), nos. 7, 8.
 Ἐρως, Karia: 51 (6.3), no. 8.
 Εὔακος ?, Phrygia: 33 (4.4), no. 29.
 Εὐδήμος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 3; Lykia: 74 (8.6), no. 2.
 Εὐέλθων, Lykia: 74 (8.6), no. 2.
 Εὐήθιος, Karia: 51 (6.3), no. 28.
 Εὐκρατίδας, Lykia: 10 (2.1), nos. 4, 5.
 Εὐνείκη, Bithynia: 89 (9.9), no. 5.
 Εὔοδος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 6.
 Εὐσχήμων, Pisidia: 79 (8.11), no. 3.
 Εὐτύχας, Phrygia: 33 (4.4), no. 27.
 Εὔτυχος, Phrygia: 33 (4.4), no. 91.
 Εὐχάριστος, Pontos: 27 (3.6), no. 7.
 Ζεύξιδος, Lydia: 46 (5.7), no. 6.
 Ζῆθος, Karia: 105 (10.10), no. 2.
 Ζόη, Lykia: 103 (10.8), no. 1.
 Ζοίς, Bithynia: 60 (7.3), no. 6.
 Ζωίλος, Bithynia: 19 (2.10), no. 31.
 Ζωσίμη, Pisidia: 59 (7.2), no. 3.
 Ζώσιμος, Lykia: 10 (2.1), no. 12.
 Ζώτικος, Pisidia: 59 (7.2), no. 13.
 Ἡλιόδωρος, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
 Ἡλιος, Karia: 51 (6.3), no. 14; Phrygia: 33 (4.4), no. 39.
 Ἡρακλείδας, Karia: 51 (6.3), no. 18.
 Ἡρακλείδης, Lykia: 5 (1.5), no. 13; Pontos: 27 (3.6), no. 1.
 Ἡράκλειτος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 12.
 Ἡρᾶς, Bithynia: 19 (2.10), no. 23.
 Ἡρόδοτος, Pamphylia: 22 (3.1), no. 1.
 Θαλ[.]α, Lykia: 65 (7.8), no. 3.
 Θάλλος, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
 Θε[.....], Bithynia: 19 (2.10), no. 26.
 Θε[ώ]νις, Karia: 105 (10.10), no. 2.
 [Θε]μιστά[γορος], Lykia: 100 (10.5), no. 2.
 [Θε]μιστᾶ[ς], Lykia: 100 (10.5), no. 2.
 Θεόδωτος, Bithynia: 19 (2.10), no. 23; Lykia: 5 (1.5), no. 12; 31 (4.2), no. 1.
 Θεοδώρα, Pontos: 27 (3.6), no. 3.
 Θεοδώρος, Bithynia: 19 (2.10), no. 25; Karia: 51 (6.3), no. 25; Lydia: 56 (6.8), no. 3; Phrygia: 19 (2.10), no. 25.
 Θεόφιλος, Bithynia: 19 (2.10), no. 23; Lydia: 46 (5.7), no. 3.
 Θερσίκλης, Lykia: 74 (8.6), no. 2.
 Θεωνίς, Karia: 51 (6.3), no. 21.
 Θέωνος, Karia: 51 (6.3), no. 21.
 Θόας, Karia: 91 (9.11), no. 5.
 Θρασέας, Lykia: 5 (1.5), no. 1.
 Ἴα, Bithynia: 19 (2.10), no. 14.
 Ἴασονίς, Kappadokia: 26 (3.5), no. 2.

- Ίάσων**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 8; Karia: 51 (6.3), no. 16; Lykia: 75 (8.7), no. 2; 10 (2.1), no. 12; 100 (10.5), nos. 7, 8.
Ίατροκλῆς, Karia: 51 (6.3), no. 20.
Ίεροκλῆς, Karia: 51 (6.3), no. 22,35.
Ίέρων, Bithynia: 37 (4.8), no. 5; Lykia: 103 (10.8), no. 1.
Ίόλη, Lydia: 46 (5.7), no. 1.
Ίπιος, Bithynia: 89 (9.9), no. 8.
Ίππίκων, Karia: 51 (6.3), no. 15.
Ίπποκράτης, Bithynia: 44 (5.5), no. 13.
Ίπόλοχος, Lykia: 74 (8.6), no. 4.
Ίπόμαχος, Bithynia: 37 (4.8), no. 3.
Ίρήνη, Karia: 51 (6.3), no. 32.
Ίσιδώρος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 1.
Ίσμάραγδος, Bithynia: 44 (5.5), no. 19.
Ίωάννης, Lykia: 29 (3.8), no. 1; 101 (10.6), no. 1.
Ίωνική, Pisidia: 59 (7.2), no. 6.
Καλλέας, Bithynia: 19 (2.10), no. 9.
Καλλίκαρπος, Bithynia: 89 (9.9), no. 7.
Καλλικράτης, Lykia: 3 (1.3), no. 6.
Κάλλιππος, Bithynia: 44 (5.5), no. 11; Lykia: 10 (2.1), no. 3; Phrygia: 44 (5.5), no. 11.
Καλλίσθεος, Lydia: 46 (5.7), no. 2.
Καλλίστη, Bithynia: 44 (5.5), no. 19.
Κάλλιστος, Bithynia: 19 (2.10), no. 13.
Κάρικος, Phrygia: 33 (4.4), no. 68.
Κάρπος, Bithynia: 19 (2.10), no. 8.
Κασσένδρα, Bithynia: 44 (5.5), no. 28.
Κέρδων, Phrygia: 33 (4.4), no. 27.
Κιλόρτης, Lykia: 31 (4.2), no. 1.
[Κλ]εόμβροτος, Lykia: 10 (2.1), no. 2.
Κλαδαίος, Bithynia: 71 (8.3), no. 2.
Κλέανδρος, Lykia: 10 (2.1), no. 2; 5 (1.5), no. 2.
Κλεοπάτρα, Pontos: 27 (3.6), no. 4.
Κνιλλα, Lykia: 5 (1.5), no. 5.
Κοίλιος, Bithynia: 19 (2.10), no. 4.
Κολαλημς, Lykia: 10 (2.1), no. 6.
Κολεις, Kappadokia: 26 (3.5), no. 1.
Κομιτᾶς, Pontos: 27 (3.6), no. 10.
Κωνων, Pamphylia: 28 (3.7), no. 5.
Κόνων, Pisidia: 59 (7.2), no. 16.
Κόπρις, Lykia: 10 (2.1), no. 2.
Κοτης, Karia: 91 (9.11), no. 4.
Κουγας, Lykia: 10 (2.1), no. 6.
Κράτερος, Bithynia: 72 (8.4), no. 1; Lykia: 5 (1.5), no. 2, 15; 75 (8.7), no. 4; 95 (9.15), no. 1.
Κρικαρος ?, Phrygia: 33 (4.4), no. 26.
Κροϊσσοσ, Lykia: 5 (1.5), no. 10.
Κτησίας, Kappadokia: 26 (3.5), no. 2.
Κτησικλῆς, Lykia: 5 (1.5), no. 3.
Κυριαίνη, Bithynia: 44 (5.5), no. 26.
Κυρίαινος, Bithynia: 44 (5.5), no. 26.
Κύριλλος, Bithynia: 44 (5.5), no. 12; Phrygia: 33 (4.4), no. 5.
Κωκος, Phrygia: 33 (4.4), no. 79.
Λαίς, Pisidia: 59 (7.2), no. 11.
Λάλλα, Lykia: 99 (10.4), nos. 1b, 2b.
Λᾷος, Bithynia: 89 (9.9), no. 13.
Λεόννατος, Lykia: 74 (8.6), no. 3.
Λεῦκος, Bithynia: 60 (7.3), no. 6.
Λέων, Karia: 51 (6.3), no. 16, 19, 22; Lykia: 65 (7.8), no. 3.
Λύκια, Lykia: 100 (10.5), nos. 7, 8.
Λυκομήδης, Bithynia: 44 (5.5), no. 28.
Μα, Kappadokia: 26 (3.5), nos. 1, 11.
Μαισωλος, Pisidia: 61 (7.4), no. 1.
Μαμεις, Kappadokia: 26 (3.5), no. 9.
Μαμμόθρεπτος, Kabalia: 95 (9.15), no. 1.
Μανα, Phrygia: 33 (4.4), no. 57.
Μανηδίων, Pisidia: 59 (7.2), no. 4.
Μανης, Phrygia: 33 (4.4), no. 79.
Μασας, Lykia: 100 (10.5), no. 8.
Ματεις, Phrygia: 33 (4.4), no. 59; Pisidia: 59 (7.2), no. 14.
Μαύσωλος, Lykia: 75 (8.7), no. 4.
Μείρος, Bithynia: 44 (5.5), no. 5.
Μέλας, Karia: 51 (6.3), no. 20.
Μελιτίνη, Karia: 51 (6.3), no. 18.
Μέλπων, Pisidia: 59 (7.2), no. 3.

- Μέμων**, Pamphylia: 16 (2.7), nos. 1, 2.
Μένανδρος, Bithynia: 19 (2.10), no. 7; 44 (5.5), no. 28; Karia: 51 (6.3), nos. 18, 36; Pisidia: 59 (7.2), no. 6, 8.
Μενέδαμος, Lykia: 10 (2.1), no. 14.
Μενεδήμος, Karia: 51 (6.3), nos. 22, 29.
Μενεκράτης, Karia: 51 (6.3), no. 20.
Μενέστρατος, Phrygia: 9 (1.9), no. 6.
Μένιππος, Karia: 51 (6.3), no. 19, 22; Lykia: 10 (2.1), no. 3.
Μένισκος, Karia: 51 (6.3), no. 24.
Μεννέας ?, Pisidia: 59 (7.2), no. 4.
Μεννέας, Phrygia: 35 (4.6), no. 2.
Μέννης ?, Pisidia: 59 (7.2), no. 4.
Μηνάγορας, Bithynia: 44 (5.5), no. 5.
Μηνίας, Bithynia: 44 (5.5), no. 34.
Μήνιος, Bithynia: 60 (7.3), no. 1.
Μήνις, Lykia: 95 (9.15), no. 1.
Μηνίσιος ?, Phrygia: 33 (4.4), no. 28.
Μηνογένης, Bithynia: 89 (9.9), no. 11.
Μηνόθεμις, Phrygia: 33 (4.4), no. 1.
Μηνοφίλα, Bithynia: 44 (5.5), no. 5.
Μηνόφιλος, Bithynia: 60 (7.3), no. 3,4; Lykia: 74 (8.6), no. 1.
Μητρόβιος, Bithynia: 37 (4.8), no. 2.
Μητροδώρος, Lykia: 23 (3.2), nos. 1, 2, 4; 100 (10.5), nos. 4, 5, 6.
Μίδας, Lykia: 75 (8.7), no. 5.
Μίκκη, Kappadokia: 26 (3.5), nos. 5, 8.
Μίκκος, Phrygia: 33 (4.4), no. 7.
Μολης, Lykia: 5 (1.5), no. 11.
Μόλορχος, Bithynia: 60 (7.3), no. 1.
Μονινδα, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
Μόσχος, Karia: 105 (10.10), no. 1.
Μόσχος, Bithynia: 04 (5.5), no. 28.
Μοῦνδος, Bithynia: 44 (5.5), no. 34.
Μουσαίος, Kappadokia: 26 (3.5), no. 5.
Μούση, Kappadokia: 26 (3.5), no. 11.
Μουσωνία, Kappadokia: 26 (3.5), no. 7.
Μυρτάλη, Karia: 51 (6.3), no. 20.
Μώλεσις, Karia: 91 (9.11), no. 4.
Νανα, Bithynia: 44 (5.5), no. 21.
Νέαρχος, Pamphylia: 16 (2.7), no. 2.
Νείκανδρος, Bithynia: 44 (5.5), no. 27.
Νεικασίων, Bithynia: 89 (9.9), no. 5.
Νεικήφορος, Lykia: 5 (1.5), no. 7.
Νεικοστράτη, Bithynia: 89 (9.9), no. 6.
Νεικόστρατος, Lykia: 23 (3.2), nos. 1, 2.
Νεοπτόλεμος, Lykia: 5 (1.5), no. 1; 103 (10.8), no. 1.
Νέων, Lykia: 5 (1.5), no. 15; Pisidia: 59 (7.2), nos. 5, 9.
[Νικ]ηφορίων, Karia: 51 (6.3), no. 8.
Νικόλαος, Bithynia: 19 (2.10), no. 27; Karia 51 (6.3), no. 32.
Νίκων, Bithynia: 89 (9.9), no. 1.
Νιννα, Kappadokia: 26 (3.5), no. 4.
Νόμμος, Lykia: 3 (1.3), no. 4.
Νόσσος, Bithynia: 19 (2.10), no. 17.
[Ν]ου[κχο]ύρος, Bithynia: 44 (5.5), no. 17.
Νουνας, Phrygia: 33 (4.4), no. 77.
Νῦσα, Kappadokia: 26 (3.5), no. 8.
Ξάνθιππος, Lykia: 23 (3.2), nos. 1, 2.
Ούάλων, Pamphylia: 16 (2.7), no. 2.
[Οῦ]ασ[σ]ος, Lykia: 99 (10.4), no. 1b.
Ονιαλλις, Lykia: 10 (2.1), no. 6.
Οραμος, Lykia: 5 (1.5), no. 5.
Ουβας, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
Όνησίμος, Lykia: 5 (1.5), no. 7; 65 (7.8), no. 6; Pisidia: 104 (10.9), no. 2.
Όξάθρης, Bithynia: 88 (9.8), no. 1.
Ουλίάδης, Karia: 51 (6.3), no. 19.
Όπλων, Lykia: 74 (8.6), no. 3; 5 (1.5), no. 7,16; 3 (1.3), no. 4.
Όρθώσιος, Karia: 51 (6.3), no. 16.
Όσαγέτας/ης, Pisidia: 17 (2.8), no. 1.
Παναγός, Pisidia: 17 (2.8), no. 1.
Πάνανχος, Karia: 51 (6.3), no. 30.
Παντοκρατίδης, Lykia: 10 (2.1), no. 3.
Πάνφιλον, Lykia: 10 (2.1), no. 10.
Παπας, Phrygia: 33 (4.4), no. 73; 35 (4.6), no. 1; Pisidia: 104 (10.9), no. 1.
Παπιας, Bithynia: 19 (2.10), no. 21; 44 (5.5),

- no. 21; 37 (4.8), no. 2.
- Παπς**, Lykia: 75 (8.7), no. 5.
- Παρησία**, Karia: 91 (9.11), no. 3.
- Παστορίδης**, Pamphylia: 22 (3.1), no. 1.
- Παῦλος**, Bithynia: 44 (5.5), no. 16.
- Πανσανίας**, Karia: 105 (10.10), no. 1.
- Πεδουκαῖος**, Bithynia: 37 (4.8), no. 7.
- Περγαμῖς**, Bithynia: 9 (1.9), no. 3.
- Περσεύς**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 8.
- Πίγρης**, Lykia: 10 (2.1), no. 10.
- Πλίσταρχος**, Bithynia: 19 (2.10), no. 27.
- Πλουτάς**, Ionia: 90 (9.10), no. 1.
- Πολέμων**, Karia: 51 (6.3), no. 27.
- Πολίτης**, Karia: 51 (6.3), nos. 5, 21.
- Πονεσελμος**, Lykia: 10 (2.1), no. 6.
- Ποντικός**, Bithynia: 44 (5.5), no. 2.
- ΠΟΡΦΥΡ[...]**, Karia: 51 (6.3), no. 9.
- Ποσειδίππος**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 8.
- Προδεκάτη**, Lykia: 3 (1.3), no. 6.
- Πρόκλος**, Phrygia: 33 (4.4), no. 4.
- Πρυτανικός**, Lykia: 5 (1.5), no. 14.
- Πρωτοκράτης**, Bithynia: 37 (4.8), no. 4.
- Πτολεμαῖος**, Lykia: 5 (1.5), no. 1, 16.
- Πτολεμαῖς**, Lykia: 5 (1.5), no. 13.
- Πυλαίμενος**, Bithynia: 60 (7.3), no. 9; 19 (2.10), no. 24; 60 (7.3), no. 9.
- ΠΥΡΗΜΟΣ**, Phrygia: 33 (4.4), no. 82.
- Πύρρος**, Karia: 51 (6.3), no. 29.
- Πώλλη**, Bithynia: 37 (4.8), no. 7.
- Πωλλίων**, Bithynia: 19 (2.10), no. 4, 11.
- Ῥησίμαχος**, Lykia: 3 (1.3), no. 4.
- Ῥοδαινέτα**, Karia: 91 (9.11), no. 1.
- Ῥόδων**, Bithynia: 44 (5.5), no. 11; Kappadokia: 26 (3.5), no. 2.
- Σάμιος**, Karia: 51 (6.3), no. 10.
- Σαμος**, Pamphylia: 16 (2.7), no. 3.
- Σαπος/ας**, Pontos: 27 (3.6), no. 5.
- Σατητιος**, Lykia: 75 (8.7), no. 2.
- Σειλία**, Bithynia: 44 (5.5), no. 40.
- Σελεύκος**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 9.
- Σόλων**, Bithynia: 19 (2.10), no. 8; Pisidia: 59 (7.2), no. 5.
- Σουσαῖς**, Bithynia: 89 (9.9), no. 6.
- Σουσους**, Bithynia: 37 (4.8), no. 3.
- Σπένδουσα**, Bithynia: 89 (9.9), no. 7.
- Στέφανος**, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
- Στρατοκλῆς**, Karia: 51 (6.3), no. 30.
- Στράτων**, Bithynia: 44 (5.5), no. 28; Lykia: 5 (1.5), no. 7; Pisidia: 59 (7.2), no. 11.
- Στρατωνίδης**, Lykia: 23 (3.2), nos. 1, 2.
- Σύμμ[αχος]**, Lykia: 5 (1.5), no. 15.
- Σύμμαχος**, Bithynia: 44 (5.5), no. 17.
- Συνεκγδήμος**, Karia: 86 (9.6), no. 1.
- Συντρόφων**, Lykia: 5 (1.5), no. 13.
- Σύνφορος**, Phrygia: 33 (4.4), no. 72; Pisidia: 59 (7.2), no. 17.
- Σύρισκος**, Bithynia: 19 (2.10), no. 22.
- Σώζουσα**, Ionia: 90 (9.10), no. 1.
- Σωκράτης**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 3.
- Σώσαν[δρος?]**, Phrygia: 33 (4.4), no. 6.
- Σωσάνδρα**, Bithynia: 60 (7.3), no. 3.
- Σωσάνδρος**, Bithynia: 60 (7.3), no. 3.
- Σωσθένης**, Bithynia: 19 (2.10), no. 25.
- Σώστρατος**, Bithynia: 89 (9.9), no. 14.
- Σωτᾶς**, Lykia: 10 (2.1), no. 1.
- Σωτήριχος**, Lykia: 74 (8.6), no. 3.
- Τατα**, Phrygia: 35 (4.6), no. 1.
- Τατας**, Bithynia: 89 (9.9), no. 14.
- Τατεις**, Pisidia: 59 (7.2), no. 6, 16.
- Τατια**, Bithynia: 89 (9.9), no. 13; Lydia: 46 (5.7), no. 1.
- Τείμαρχος**, Lykia: 5 (1.5), no. 2; 10 (2.1), no. 11; 23 (3.2), no. 4; 99 (10.4), nos. 1b, 2b, 3b.
- Τειμόθεος**, Pisidia: 59 (7.2), nos. 7, 8.
- Τελέσφορος**, Bithynia: 60 (7.3), no. 6; Phrygia: 33 (4.4), no. 2.
- Τίθα**, Bithynia: 19 (2.10), no. 4, 11; 44 (5.5), no. 23.
- Τιλλης**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 1.
- Τιμασας**, Lykia: 5 (1.5), no. 17.
- Τιμακλείδας**, Lykia: 10 (2.1), no. 14.
- Τίτθα**, Bithynia: 89 (9.9), no. 15; 44 (5.5), nos. 25, 27.

ΤΟ[.]ΤΙΟΣ, Bithynia: 60 (7.3), no. 2.
Τρεβημις, Lykia: 3 (1.3), no. 6.
Τρόκονδας, Karia: 91 (9.11), no. 4; Lykia: 100 (10.5), no. 2.
Τρόφιμος, Pisidia: 59 (7.2), no. 15.
Τρύφαινα, Bithynia: 19 (2.10), no. 13; Lydia: 46 (5.7), no. 1.
Τρύφων, Karia: 51 (6.3), no. 12.
Τρυφώση, Bithynia: 44 (5.5), no. 17.
Τρωῖλος, Pisidia: 59 (7.2), no. 10.
Υρτακίνα/ς, Lykia: 101 (10.6), no. 4.
Φανίας, Karia: 51 (6.3), no. 35.
[Φι]λοκράτην, Lykia: 10 (2.1), no. 11.
Φιλεῖνος, Lykia: 75 (8.7), no. 1.
Φιλιππίς, Bithynia: 37 (4.8), no. 5.
Φίλισκος, Bithynia: 60 (7.3), no. 8.
Φίλλυς, Bithynia: 19 (2.10), no. 5.
Φιλοδέσποτος, Phrygia: 33 (4.4), no. 53.
Φιλουμενός, Bithynia: 89 (9.9), no. 4.
Φιλοῦσα, Pontos: 27 (3.6), no. 6.
Φίλτατος, Lykia: 65 (7.8), no. 5.
Φίλων, Pontos: 27 (3.6), no. 6.
Χαριδημῖς, Karia: 51 (6.3), no. 6.
Χαριδήμος, Karia: 51 (6.3), no. 6.
Χαρίτη, Bithynia: 9 (1.9), no. 7.
Χαρίτιον, Pisidia: 59 (7.2), no. 17.
Χαρίτων, Bithynia: 60 (7.3), no. 6; 9 (1.9), no. 6.
Χρησίμη, Pontos: 27 (3.6), no. 7.
Χρήστη, Bithynia: 60 (7.3), no. 5; 89 (9.9), no. 4.
Χρήστος, Bithynia: 89 (9.9), no. 15; 19 (2.10), no. 23; 44 (5.5), no. 25.
Χρυσά(ω)ρ, Karia: 91 (9.11), no. 3.

Χρυσάωρ, Karia: 51 (6.3), nos. 17, 27.
Χρύσερος, Karia: 51 (6.3), no. 7.
Χρύσιον, Bithynia: 44 (5.5), no. 17; 89 (9.9), no. 8; Lykia: 75 (8.7), no. 1.
Ωζοβρις, Bithynia: 89 (9.9), no. 8.

Fragmentary Names

[...]ανος, Pisidia: 59 (7.2), no. 12.
[...]άρης, Lykia: 10 (2.1), no. 13.
[...]ας, Bithynia: 19 (2.10), no. 27.
[...]δυμά[...], Lykia: 10 (2.1), no. 12.
[...]η, Phrygia: 33 (4.4), no. 25.
[...]ήστη, Bithynia: 60 (7.3), no. 9.
[...]ήτης, Phrygia: 33 (4.4), no. 4.
[...]ιθία, Lykia: 3 (1.3), no. 2.
[...]ιος, Bithynia: 44 (5.5), no. 32.
[...]ΜΕΟΥ, Lykia: 103 (10.8), no. 2.
[...]ΜΟΥ, Lykia: 103 (10.8), no. 2.
[...]νδριος, Phrygia: 33 (4.4), no. 5.
[...]νδριος, Phrygia: 33 (4.4), no. 80.
[...]νι, Bithynia: 19 (2.10), no. 26.
[...]ος, Bithynia: 19 (2.10), no. 28.
[...]ος, Bithynia: 44 (5.5), no. 32.
[...]ΠΟΛΥ[...], Bithynia: 44 (5.5), no. 30.
[...]ρις, Lykia: 5 (1.5), no. 18.
[...]ΡΟΔ[2-3]ΟΣ, Lykia: 101 (10.6), no. 3.
[...]ταστος, Phrygia: 19 (2.10), no. 27.
[...]τη, Bithynia: 19 (2.10), no. 9.
[...]ώνιος, Phrygia: 33 (4.4), no. 30.
Σω[.....], Bithynia: 19 (2.10), no. 31; Lykia: 5 (1.5), no. 5.

PRAENOMINA ROMANA

Decimus, Pontus: 27 (3.6), no. 2.
Flavia, Lykia: 74 (8.6), no. 4.
Flavius, Bithynia: 106 (10.11), no. 1.
Gaius, Bithynia: 89 (9.9), no. 9; 44 (5.5), no. 21; 37 (4.8), nos. 5, 8; 72 (8.4), no. 1; Pamphylia: 43 (5.4), no. 3; Phrygia: 9 (1.9), no. 6; 35 (4.6), no. 3; 44 (5.5), no. 21.
Gnaeus, Bithynia: 44 (5.5), no. 2, 23; Pam-

phylia: 81 (9.1), no. 1.
Lucius, Bithynia: 60 (7.3), nos. 5, 7; 19 (2.10), no. 23; 44 (5.5), no. 23, 25; Pontus: 27 (3.6), no. 2.
Marcia, Bithynia: 89 (9.9), no. 9.
Marcus, Bithynia: 19 (2.10), no. 5; 44 (5.5), no. 7; 89 (9.9), no. 3, 9; 71 (8.3), no. 2; 25 (3.4), nos. 2, 3; 9 (1.9), no. 7; Lydia: 47

- (5.8), no. 1; Lykia: 3 (1.3), no. 4; 74 (8.6), no. 4; 100 (10.5), no. 5; 23 (3.2), no. 6; Pamphylia: 43 (5.4), no. 1, 2.
- Mettius**, Lykia: 5 (1.5), no. 14.
- Numerius**, Bithynia: 71 (8.3), no. 3.
- Publius**, Bithynia: 19 (2.10), no. 4; Karia: 51 (6.3), no. 5; Lykia: 5 (1.5), no. 12; Pamphylia: 81 (9.1), no. 1; 43 (5.4), no. 3.
- Quintus**, Bithynia: 44 (5.5), no. 21.
- Secunda**, Bithynia: 89 (9.9), no. 2.
- Secundus?**, Lykia: 6 (1.6), no. 2b.
- Sextus**, Pamphylia: 42 (5.3), no. 1.
- Tertius**, Bithynia: 60 (7.3), no. 2.
- Tiberius**, Lykia: 65 (7.8), no. 6; Paphlagonia: 20 (2.11), no. 1,2.
- Titus**, Bithynia: 44 (5.5), no. 2; Lykia: 3 (1.3), no. 3; Pisidia: 104 (10.9), no. 2.

NOMINA GENTILICIA ROMANA

- Aelia**, Bithynia: 44 (5.5), no. 27; 89 (9.9), no. 1.
- Aelius**, Bithynia: 44 (5.5), no. 13; Pisidia: 104 (10.9), no. 2.
- Afranius**, Pamphylia: 42 (5.3), no. 1.
- Antonia**, Pontus: 27 (3.6), no. 4.
- Antonius**, Kappadokia: 26 (3.5), no. 10.
- Atia**, Pontus: 27 (3.6), no. 5.
- Aurelia**, Bithynia: 44 (5.5), no. 29; 19 (2.10), no. 13; 9 (1.9), no. 3; Kappadokia: 26 (3.5), nos. 2, 7; Karia: 51 (6.3), no. 6; Lykia: 103 (10.8), no. 1; 10 (2.1), no. 6; Phrygia: 9 (1.9), no. 3; Pisidia: 59 (7.2), no. 6.
- Aurelius**, Asia: 95 (9.15), no. 1; Bithynia: 19 (2.10), no. 13, 20; 44 (5.5), nos. 17, 26, 29; 64 (7.7), no. 1; 9 (1.9), nos. 2, 6; 25 (3.4), no. 2,3; 71 (8.3), no. 3; Kappadokia: 26 (3.5), no. 2,7; Karia: 51 (6.3), no. 6; Lydia: 47 (5.8), no. 1; Lykia: 5 (1.5), nos. 14, 15, 18; 3 (1.3), nos. 3-5; 100 (10.5), no. 5; 10 (2.1), no. 6,10; 74 (8.6), no. 4; Phrygia: 35 (4.6), no. 4; 33 (4.4), no. 6; 44 (5.5), nos. 26, 29; Pisidia: 59 (7.2), nos. 4,6; Pontus: 27 (3.6), no. 3.
- Avidius**, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
- Calpurnia**, Bithynia: 60 (7.3), no. 8.
- Calpurnius**, Bithynia: 60 (7.3), no. 8.
- Cassius**, Lykia: 6 (1.6), no. 2b.
- Claudia**, Bithynia: 44 (5.5), no. 7; Kappadokia: 26 (3.5), no. 1,3; Lykia: 5 (1.5), no. 13; Paphlagonia: 20 (2.11), no. 1.
- Claudius**, Lykia: 65 (7.8), no. 5,6; Paphlagonia: 20 (2.11), no. 1, 2.
- Domitius**, Bithynia: 044 (5.5), no. 2; Pamphylia: 43 (5.4), no. 3.
- Erucia**, Bithynia: 9 (1.9), no. 7.
- Flaminia**, Bithynia: 64 (7.7), no. 1.
- Gemina**, Bithynia: 89 (9.9), no. 9.
- Geminus**, Bithynia: 89 (9.9), no. 9.
- Herennius**, Bithynia: 44 (5.5), no. 24.
- Hostilius**, Bithynia: 19 (2.10), no. 12.
- Iulia**, Bithynia: 64 (7.7), no. 1; Lykia: 100 (10.5), no. 3; Pontus: 27 (3.6), nos. 2, 4.
- Iulius**, Bithynia: 9 (1.9), no. 7; 58 (7.1), no. 1; 71 (8.3), no. 2; Karia: 51 (6.3), no. 4; Pamphylia: 77 (8.9), no. 1.
- Iunius**, Bithynia: 19 (2.10), no. 5.
- Lucilla**, Bithynia: 64 (7.7), no. 1.
- Mannius**, Pamphylia: 43 (5.4), no. 1,2.
- Octavius**, Bithynia: 60 (7.3), no. 6; 44 (5.5), no. 7.
- Pacilius**, Pontus: 27 (3.6), no. 2.
- Pompeia**, Bithynia: 19 (2.10), no. 8.
- Pomponius**, Paphlagonia: 20 (2.11), no. 2.
- Rascania**, Bithynia: 71 (8.3), no. 1.
- Rascanius**, Bithynia: 71 (8.3), no. 1.
- Rutilius**, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
- Tarius**, Pamphylia: 77 (8.9), no. 1.
- Tarquitius**, Bithynia: 72 (8.4), no. 1.
- Ulpia**, Bithynia: 106 (10.11), no. 1.
- Ulpius**, Bithynia: 38 (4.9), no. 1; 106 (10.11), no. 1.
- Valerius**, Bithynia: 60 (7.3), no. 7; 58 (7.1), no. 1.
- Varenius**, Bithynia: 88 (9.8), no. 1.
- Vicerius**, Pamphylia: 28 (3.7), no. 1.

COGNOMINA ROMANA

- Aelianus**, Bithynia: 71 (8.3), no. 2.
Antoninus, Bithynia: 25 (3.4), no. 2, 3.
Ar(r)ianus, Bithynia: 89 (9.9), no. 14.
As(s)ianus, Paphlagonia: 20 (2.11), no. 4.
Attentius, Karia: 51 (6.3), no. 5.
Balbus, Pamphylia: 43 (5.4), no. 1.
Burrus, Pamphylia: 42 (5.3), no. 1.
Calvinus, Pamphylia: 43 (5.4), no. 3.
Capito, Ionia: 90 (9.10), no. 1.
Caristianus, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
Celer, Bithynia: 37 (4.8), no. 1; Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Cuspidius, Kappadokia: 85 (9.5), no. 1,2.
Domitianus, Bithynia: 44 (5.5), no. 26.
Domna, Bithynia: 19 (2.10), no. 9; Lykia: 100 (10.5), no. 3; Phrygia: 35 (4.6), no. 4.
Faustinus, Bithynia: 19 (2.10), no. 5.
Firmus, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Fiscilius, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Flaccianus, Bithynia: 44 (5.5), no. 16.
Flamininus, Kappadokia: 85 (9.5), no. 1, 2.
Flaviana, Bithynia: 64 (7.7), no. 1.
Flavianus, Bithynia: 89 (9.9), no. 14; 71 (8.3), no. 1; Mysia: 60 (7.3), no. 4.
Gaiane, Bithynia: 19 (2.10), no. 20.
Gemella, Pontus: 27 (3.6), no. 2.
Germana, Phrygia: 33 (4.4), no. 76.
Germanus, Paphlagonia: 20 (2.11), no. 3.
Iulianus, Bithynia: 89 (9.9), no. 14; 44 (5.5), no. 2,26; 71 (8.3), no. 2.
Iulla, Bithynia: 60 (7.3), no. 8.
Iullus, Bithynia: 89 (9.9), no. 6.
Iustus, Bithynia: 58 (7.1), no. 1.
Longinus, Bithynia: 37 (4.8), no. 7; 71 (8.3), no. 1.
Lupus, Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Magna, Bithynia: 44 (5.5), no. 29.
Martialis, Bithynia: 64 (7.7), no. 1.
Martinus, Lykia: 3 (1.3), no. 5.
Maxima, Bithynia: 89 (9.9), no. 9; Pontus: 27 (3.6), no. 4.
Maximus, Bithynia: 44 (5.5), nos. 8, 9; 89 (9.9), no. 9; Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Menianus, Bithynia: 89 (9.9), no. 10.
Mercurius, Pisidia: 59 (7.2), no. 6.
Mercusenus, Lykia: 5 (1.5), no. 12.
Meritus, Lykia: 65 (7.8), no. 6.
Messala, Pamphylia: 43 (5.4), no. 2.
Modestus, Pamphylia: 28 (3.7), no. 5.
Mucianus, Lykia: 3 (1.3), no. 5.
Mummianus, Bithynia: 44 (5.5), no. 14.
Pius, Bithynia: 44 (5.5), no. 2.
Pollio, Bithynia: 37 (4.8), no. 8.
Potitus, Bithynia: 60 (7.3), no. 7; Phrygia: 35 (4.6), no. 3.
Primus, Pamphylia: 82 (9.2), no. 1.
Pulcher, Pontus: 27 (3.6), no. 3.
Quietus, Lykia: 3 (1.3), no. 3.
Romanus, Karia: 91 (9.11), no. 5.
Rufio, Bithynia: 19 (2.10), no. 23.
Rufius, Bithynia: 88 (9.8), no. 1.
Rufus, Lykia: 10 (2.1), no. 8; Pontus: 27 (3.6), no. 2.
Rusticus, Lydia: 47 (5.8), no. 1.
Saturnia, Bithynia: 71 (8.3), no. 1.
Secundio, Paphlagonia: 20 (2.11), no. 4.
Severus, Kappadokia: 85 (9.5), nos. 1, 2.
Tatianus, Bithynia: 89 (9.9), no. 14.
Titianus, Pamphylia: 77 (8.9), no. 1.
Valens, Bithynia: 9 (1.9), no. 7.
Vianor, Pamphylia: 16 (2.7), no. 1, 2; Pisidia: 59 (7.2), no. 7.

3. Tanrılar / Deities

- Apollon**, Bithynia: 44 (5.5), no. 12; Phrygia: 9 (1.9), no. 4; 33 (4.4), nos. 53, 66.
Iatros, Lykia: 10 (2.1), no. 2.
Artemis, Bithynia: 44 (5.5), no. 13;
Kitaneurissa, Lykia: 3 (1.3), no. 1.
Kombike, Lykia: 5 (1.5), nos. 9, 19.

- Demeter**, Bithynia: 44 (5.5), no. 14.
Kore (Persephone), Bithynia: 44 (5.5), no. 14.
Eros, Lykia: 5 (1.5), no. 7.
Hekate, Phrygia: 33 (4.4), no. 68; Karia: 51 (6.3), no. 13.
Soteria, Phrygia: 33 (4.4), no. 67; Karia: 51 (6.3), no. 15, 21.
Helios, Phrygia: 9 (1.9), no. 4; 33 (4.4), no. 66; Lykia: 10 (2.1), no. 1.
Hosios kai Dikaïos, Phrygia: 9 (1.9), nos. 1, 2, 3, 4, 5, 6; Bithynia: 9 (1.9), no. 7; Lykia: 95 (9.15), no. 1.
Invictus, Lykia: 3 (1.3), no. 5.
Meter, Phrygia: 33 (4.4), nos. 57, 60, 77.
Kasmeina, Phrygia: 33 (4.4), no. 59.
Theon, Phrygia: 44 (5.5), nos. 7, 8; Bithynia: 44 (5.5), nos. 7, 8.
Theon Veginos, Pisidia: 104 (10.9), no. 1; Pamphylia: 16 (2.7), nos. 1, 2.
Pluto, Bithynia: 44 (5.5), no. 14.
Poseidon, Pisidia: 59 (7.2), no. 1.
Rhea, Pamphylia: 16 (2.7), no. 3.
Zeus, Bithynia: 44 (5.5), no. 11; Phrygia: 33 (4.4), no. 27; 35 (4.6), no. 1; 44 (5.5), no. 10.
Alsenos, Phrygia: 33 (4.4), no. 25.
Anpeleites / Anpelikos, Phrygia: 33 (4.4), no. 5.
Hypsistos, Karia: 51 (6.3), no. 1, 33.
Iarazaïos, Bithynia: 37 (4.8), no. 1.
Matiokometes, Phrygia: 33 (4.4), no. 44.
Olympios, Lykia: 3 (1.3), no. 2.
Petarenos, Phrygia: 33 (4.4), no. 26.
Soter, Lykia: 5 (1.5), no. 8; Bithynia: 44 (5.5), no. 9.
Thallos, Phrygia: 33 (4.4), no. 1, 2, 3, 4.
Theoi Angeloi, Karia: 51 (6.3), no. 1\33.
Katakhtonioi, Bithynia: 19 (2.10), no. 13; Lykia: 5 (1.5), no. 12, 17; Phrygia: 19 (2.10), no. 13; Lykia: 5 (1.5), no. 12 (Dei Manes).
Epēkooi, Phrygia: 33 (4.4), no. 55.
Sôtērioi, Pisidia: 104 (10.9), no. 2.
Khtonioi, Lykia: 75 (8.7), nos. 2, 5, 7.
Khryseia Parthenos, Lykia: 95 (9.15), no. 1.

4. Yöneticiler / Rulers

- Ptolemaïos** (VII. or VIII?; mid-2nd c. BC), Lykia: 5 (1.5), no. 1.
Vespasianus (AD 69-79), Lykia: 3 (1.3), no. 3; Pamphylia: 81 (9.1), no. 1.
Titus (AD 79-81), Bithynia: 44 (5.5), no. 6.
Domitianus (AD 81-96), Pamphylia: 82 (9.2), no. 1.
Traianus (AD 98-117), Bithynia: 88 (9.8), no. 1; Lykia: 99 (10.4), no. 1b.
Hadrianus (AD 117-138), Bithynia: 44 (5.5), no. 1; Phrygia: 44 (5.5), no. 1.
Marcus Aurelius (AD 161-180), Lykia: 101 (10.6), no. 2; Pamphylia: 16 (2.7), no. 2.
Commodus (AD 180-192), Lykia: 23 (3.2), no. 1.
Septimius Severus (AD 193-211), Lykia: 5 (1.5), no. 6; 23 (3.2), no. 2; 101 (10.6), no. 2.
Geta (AD 211), Lykia: 101 (10.6), no. 2.
III. Gordianus (AD 238-244), Kappadokia: 85 (9.5), no. 1, 2.
Diocletianus (AD 284-305), Kilikia: 52 (6.4), no. 1; Lydia: 47 (5.8), no. 1; Lykia: 6 (1.6), no. 1a.
Maximianus (AD 286-305), Lykia: 6 (1.6), no. 1a, 2a.
Galerius (AD 305-306), Lykia: 6 (1.6), no. 1a.
Constantius (AD 305-306), Lykia: 6 (1.6), no. 1a.
I. Valentinianus (AD 364-375), Lykia: 6 (1.6), no. 2b, 2c.
Valens (AD 364-378), Lykia: 6 (1.6), no. 2b.
Gratianus (AD 367-383), Lykia: 6 (1.6), no. 2b, 2c.
Theodosius (AD 379-395), Lykia: 6 (1.6), no. 1b, 2c.
Arcadius (AD 383-395), Lykia: 6 (1.6), no. 1b, 2c; Pamphylia: 28 (3.7), no. 1.
Honorius (AD 393-395), Lykia: 6 (1.6), no. 1b, 2c.

5. Tarihsel Dönemler / Historical Periods

Classical Period (ca. 480-323 BC), 10 (2.1), no. 13.

Hellenistic Period (ca. 323-31 BC), 3 (1.3), no. 1; 5 (1.5), nos. 1, 11; 10 (2.1), nos. 1, 2, 3, 13, 14, 15; 17 (2.8), no. 1; 22 (3.1), no. 1; 27 (3.6), no. 1; 46 (5.7), no. 4; 51 (6.3), nos. 10, 14, 15, 17, 21, 22, 27, 29, 33-36; 91 (9.11), nos. 1, 4; 101 (10.6), nos. 3, 4.

Principate (ca. 27 BC-AD 284), 3 (1.3), no. 2; 3 (1.3), no. 3; 3 (1.3), no. 5; 3 (1.3), no. 6; 5 (1.5), nos. 2-7, 10, 13-18; 9 (1.9), nos. 1-3, 5-7; 10 (2.1), nos. 4-6, 8, 10-12; 16 (2.7), nos. 1-3; 18 (2.9), no. 1; 19 (2.10), nos. 4, 5, 7, 8, 9, 11-14, 17, 20-25, 27, 28; 20 (2.11), nos. 1-4; 23 (3.2), nos. 1, 2, 4; 25 (3.4), no. 2, 3; 26 (3.5), no. 1-3, 5, 6, 8-12; 27 (3.6), no. 2-4; 31 (4.2), no. 1; 33 (4.4), nos. 1-7, 25-30, 39-44, 53, 55, 57, 59, 60, 66-68, 71-73, 76-82, 91, 92; 35 (4.6), nos. 1-4; 37 (4.8), nos. 1-9; 38 (4.9), no. 1; 42 (5.3), no. 1; 43 (5.4), nos. 1-3; 44 (5.5), nos. 1, 2, 5-10, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 26, 27, 29, 32, 34; 46 (5.7), nos. 1-3, 6; 51 (6.3), nos. 1, 2, 4-9, 12, 13, 16, 18-20, 24, 25, 28, 30, 32; 56 (6.8), no. 3; 58 (7.1),

no. 1; 60 (7.3), nos. 1, 2, 4, 6-10; 61 (7.4), no. 1; 64 (7.7), no. 1; 65 (7.8), nos. 3, 5, 6; 71 (8.3), nos. 1-3; 72 (8.4), no. 1; 74 (8.6), no. 4; 75 (8.7), no. 1, 2, 4, 5, 7; 77 (8.9), no. 1; 81 (9.1), no. 1; 82 (9.2), no. 1; 85 (9.5), no. 1, 2; 88 (9.8), no. 1; 91 (9.11), nos. 2, 3, 5; 95 (9.15), no. 1; 99 (10.4), nos. 1b, 2b, 3b; 100 (10.5), nos. 2-8; 101 (10.6), no. 2; 103 (10.8), no. 1; 104 (10.9), nos. 1, 2; 105 (10.10), nos. 1, 2; 106 (10.11), no. 1.

Dominate (ca. AD 284-476), 6 (1.6), nos. 1a, 1b, 2a, 2b, 2c; 26 (3.5), nos. 4, 7; 27 (3.6), nos. 5-8; 28 (3.7), nos. 1, 4; 44 (5.5), no. 37; 47 (5.8), no. 1; 52 (6.4), no. 1.

Early Middle Ages (ca. 5th c.-10th c. AD), 27 (3.6), no. 10; 28 (3.7), no. 2, 3, 5; 29 (3.8), no. 1; 44 (5.5), no. 35, 37; 101 (10.6), no. 1.

Uncertain dates, 5 (1.5), nos. 8, 9, 12, 19, 20; 9 (1.9), no. 4; 19 (2.10), nos. 26, 31; 44 (5.5), nos. 11, 14, 19, 20, 24, 25, 28, 38, 40; 59 (7.2), nos. 1-17; 60 (7.3), nos. 3, 5; 74 (8.6), nos. 1-3; 87 (9.7), nos. 2, 4; 89 (9.9), nos. 1-15; 90 (9.10), no. 1; 103 (10.8), no. 2.